

รัตนราชินีศรีระเทศ

รัตนราชินีศรีประเทศ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ
พุทธศักราช ๒๕๔๗

รัตนราชินีศรีประเทศ

คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวนพิมพ์ ๓,๒๐๐ เล่ม

พุทธศักราช ๒๕๔๗

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

รัตนราชินีศรีประเทศ. - กรุงเทพฯ : สำนักงาน, ๒๕๔๗

๑. สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, สมเด็จพระนางเจ้า, ๒๔๗๕

I. ชื่อเรื่อง

๙๒.๓.๑๕๙๓

ISBN 974-9771-68-0

หนังสือเผยแพร่ ห้ามจำหน่าย

ศิลปกรรม อัจฉราวดี สุดประเสริฐ

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทร. ๐ ๒๘๘๒-๑๐๑๐, ๐ ๒๔๒๒-๙๐๐๐

โทรสาร ๐ ๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔-๑๓๘๕

E-Mail : info@amarin.co.th Homepage : <http://www.amarin.co.th>

คำปรารภ

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ รัฐบาลและประชาชนชาวไทยมีความปิติยินดีเป็นล้นพ้นในโอกาสอันเป็นมหามงคลนี้ จึงพร้อมใจกันแสดงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ โดยจัดงานเฉลิมฉลองและจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อเทิดพระเกียรติให้เป็นที่ยกย่อง ทั้งในกาลปัจจุบันและกาลภายหน้า การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่รัฐบาลน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นราชสักการะ โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

ตลอดระยะเวลากว่า ๕๐ ปี ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถของประเทศไทย ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระวิริยอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดูแลทุกข์สุขของราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะในถิ่นชนบททุรกันดาร ทรงส่งเสริมทำนุบำรุงประเทศชาติและประชาชนในทุกด้าน รวมทั้งทรงพระราชดำริริเริ่มโครงการเพื่อช่วยเหลือราษฎรไว้หลากหลายสาขา พระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตากรุณา พระปรีชาสามารถและพระราชจริยวัตรอันงดงาม เป็นที่ประจักษ์และซาบซึ้งแก่ปวงพสกนิกร พระเกียรติคุณจึงแผ่ไพศาลไปทั้งในประเทศและจรจรายกกว้างไกลไปถึงนานาประเทศ

เนื่องในโอกาสมหามงคลนี้รัฐบาลได้ระดมกำลังความคิด เลือกรวบรวม และจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติขึ้นหลายรายการ ซึ่งล้วนแต่เป็น หนังสือที่ทรงคุณค่า มีสารประโยชน์ที่ควรศึกษา และจะคงอยู่เป็น ทรัพย์สินทางปัญญาแก่นุชนชาวไทยสืบไปตราบกาลนาน ในนามของ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ ขอขอบคุณหน่วยงาน ต่างๆ ที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์หนังสือดี เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณแห่ง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นการแสดงความจงรักภักดี และสนองพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

คำนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิตติยากร ณ วังสระปทุม ในวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ และทรงสถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ จากนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระยศ สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เป็นพระบรมราชินี ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงพระผนวชตามโบราณราชประเพณี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสมเด็จพระบรมราชินีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อทรงลาพระผนวชแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอภิไธย สมเด็จพระบรมราชินี เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันมีความหมายให้เป็นที่ปรากฏว่า ทรงเป็นที่พึ่งของประชาชน

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ ตามรอยพระยุคลบาท ทั้งด้านการศึกษา ด้านศาสนา ด้านสาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศอย่างสม่ำเสมอมาเป็นเวลากว่าห้าสิบปี ทรงทราบถึงทุกข์สุข ชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาต่างๆ ของราษฎรด้วยพระเนตรพระกรรณ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริโครงการช่วยเหลือเกษตรกร เรื่องน้ำ แก้ปัญหาเรื่องดิน เรื่องพืช และสัตว์เลี้ยง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงดูแลเรื่องการศึกษา สุขภาพอนามัยของราษฎร พระราชทานอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ชนวนาชาวไร่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ไทย ทรงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ทรงอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทรงอุปถัมภ์นาฏศิลป์และดนตรีไทย

สนพระราชหฤทัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทรงเผยแพร่งาน
ศิลปหัตถกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

พระราชกรณียกิจที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ทรงบำเพ็ญด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงรักราษฎร
รักชาติ รักประเทศ มาตลอดเวลายาวนาน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวายพระธรรมเทศนาในพระบรม
มหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ

“...ได้ทรงเสริมส่งประเทศไทยให้งดงามปรากฏกว้างไกล แม้ถึงใน
ประเทศห่างไกลทั้งหลาย ทรงเป็นที่ภูมิใจเป็นล้นพ้นของผู้คนทั่วหน้า
ภายใต้พระบารมี...”

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญ
พระชนมพรรษา ๖ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ คณะอนุกรรมการ
จัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่อง
ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ฉบับภาษาไทย ในคณะ
กรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ
“รัตนราชินีศรีประเทศ” เฉลิมพระเกียรติ และเผยแพร่พระราชกรณียกิจ
ด้านต่างๆ เพื่อพสกนิกรชาวไทยทั้งปวงจะได้จดจำและรำลึกใน
พระมหากรุณาธิคุณสืบไป

พลเอก

(พงษ์เทพ เทศประทีป)

ประธานอนุกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

สารบัญ

คำปรารภ	๔
คำนำ	๖
อาศிரวาท	๑๐
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	๑๒
พระราชกรณียกิจแทนพระองค์	๖๒
พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา	๗๐
พระราชกรณียกิจด้านศาสนา	๘๔
พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม	๙๔
- ชุติไทยพระราชนิมมงามเหมาะสมสตรีไทย	๙๕
- พระที่นั่งวิมานเมฆ	๑๑๔
- พิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพ พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	๑๒๖
- ความสนพระราชหฤทัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี	๑๓๕
- พระบรมราชินีนาถูปถัมภ์ด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย	๑๔๖
พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์	๑๖๒
- หมอหมู่บ้านและยาพระราชทาน	๑๗๑
- พระมหากรุณาธิคุณแก่คนพิการ	๑๗๓
- การสังคมสงเคราะห์โดยไม่เลือกบุคคลและโอกาส	๑๗๗
- สถานายิกาสมาคมกาชาดไทย	๑๘๑
- ศูนย์สภากาชาดไทย บ้านเขาล้าน จังหวัดตราด	๑๘๕
- ศูนย์ราชการุณย์	๑๙๒
พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต	๑๙๘
- มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	๑๙๙

- ฟาร์มตัวอย่าง	๓๑๔
- ธนาคารอาหารชุมชน	๓๓๕
พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	๓๔๒
- พระราชหฤทัยไฝ่รักธรรมชาติ	๓๔๓
- พระนามภิไธยเป็นชื่อพรรณไม้ และพรรณไม้นามพระราชทาน	๓๔๘
- หาดทรายใหญ่	๓๕๕
- โครงการปาร์กน้ำ	๓๖๒
- โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่	๓๗๑
- โครงการสวนป่าสิริกิติ์	๓๘๐
- โครงการป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด	๔๐๐
- โครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า	๔๐๔
- โครงการคืนชีวิตสู่ธรรมชาติ	๔๑๙
- โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๔๕๑
พระราชกรณียกิจด้านความมั่นคง	๔๕๖
- โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงดอยผาหม่น ดอยผาจิ บ้านร่มฟ้าทอง	๔๕๗
- โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงภูซัด ภูเมียง ภูสอยดาว	๔๕๙
- หมู่บ้านยามชายแดน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๔๖๑
- โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตามพระราชดำริ	๔๖๘
พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๔๗๔
- โครงการธนาคารสมอง	๔๗๕
นานาชาติเทิดพระเกียรติคุณ	๔๘๔

อาศิรวาท

รัตนราชินีศรีประเทศ

ราชินีศรีประเทศ
โดยเสด็จเอตติตร
เสด็จทอทุกทอ่งถิ่น
โครงการตำริใน
ทรงห่วงปวงชาวบ้าน
เรื่องไข่เรื่องโรค
จึงมี “หม่อหม่บ้าน”
แนะนำช่วยกัน
ทั้งทรงให้ฝึกสอน
งานช่างเคยมีมา
เสริมงานสวนสืบทอด
ศิลปะชีพเขี้ยวชาญ
พระราชกรณียกิจ
วิฤตทุกครั้งครา
ครั้งหม่อผู้ลี้ภัย

เป็นร่มเกศนรากร
สร้างสรรค์สุขดับทุกข์ภัย
ชุบชีวิตไฟไทย
พระอนุเคราะห์เหลือคณา
เรื่องเขียนอ่านการศึกษา
เรื่องหยูกยาอนามัย
มีโครงการ “ศาลารวมใจ”
ทอ่งถิ่นนั้นทันเวลา
ราษฎรชาวไร่
ภูมิปัญญาแต่โบราณ
เติมต่อยอดปรีชาญาณ
ราษฎรมีงานมีเงินตรา
ผลลัพท์ที่อื้อกานา
ทรงเมตตาทันท่วงที
มาอาดัยหลบไพร่

ทรงช่วยด้วยปราณี
ทั้งพระวิสัยทัศน์
เรื่องสิ่งแวดล้อมใน
นานาชาติของ
ถวายเป็นอัฐม
พระเกียรติของปรากฏ
พระคุณเคียงคู่ฟ้า
ศุภวารมิ่งมงคล
หกรอบราชฎีเปรมปรีดิ์
ขอทรงสิริสวัสดิ์
มีพระประสงศ์ใด

แห่งนายกกาชาดไทย
แจ้งแจ้งชัดชี้การณไถล
ธรรมชาติพิพัฒมคุด
สรรเสริญก้องพระอภิคุณ
อเนกนบน์อมศรีทอา
พระยั้งศพระบุญญา
พระเมตตาคุณมอติ
เฉลิมพระชนมพรรษาศรี
ขอถวายพระพรชัย
เป็นศรีธรรมาภินิเวศ
สัมฤทธิ์ตั้งพระทัยเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

(นางสาววนิดา สติตานนท์ ประพันธ์)

ร๑ตนาท๑น๑ศร๑ประเทศ

สม๑เ๑จ๑พระนางเจ้าล๑ริ๑ก๑ดี๑ พระบรมร๑ท๑น๑นาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

บ้านพลเอก เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เป็นธิดาคนใหญ่ของพลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ (หม่อมเจ้า นักขัตตรมงคล กิติยากร) พระนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ หม่อมหลวงบัว กิติยากร ได้รับพระราชทานนามว่า “สิริกิติ์” อันมีความหมายว่า “ศรีแห่งกิติยากร” จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เกิดที่บ้าน พลเอก เจ้าพระยาวงศาานุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) บิดาของ หม่อมหลวงบัว ณ ถนนพระรามหก จังหวัดพระนคร ในวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์
กิตติยากร กับหม่อมหลวง
บัว กิตติยากร

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิตติยากร
กับหม่อมราชวงศ์บุษบา กิตติยากร

หม่อมเจ้านักขัตรมงคล มีโอรสธิดา ดังนี้

๑. ศาสตราจารย์ นายแพทย์ หม่อมราชวงศ์กัลยาณกิติ์ กิตติยากร
๒. หม่อมราชวงศ์อดุลกิติ์ กิตติยากร
๓. หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิตติยากร
๔. หม่อมราชวงศ์บุษบา กิตติยากร (ท่านผู้หญิงบุษบา สอนพงศ์)

ในเวลาที่ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์กำเนิดนั้น บิดาดำรงตำแหน่ง
ผู้ช่วยเสนาธิการกองทัพบก มียศเป็น พันเอกหม่อมเจ้า นักขัตรมงคล
กิตติยากร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบ
ประชาธิปไตยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ หม่อมเจ้านักขัตรมงคล

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร กับหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร

ทรงออกจากราชการทหาร โดยรัฐบาลแต่งตั้งให้ไปเป็นเลขาธิการเอก
ณ สถานทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา ส่วนหม่อมหลวงบัว
ยังคงอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่งให้กำเนิดหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์แล้ว
จึงได้เดินทางตามไปภายหลัง มอบหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ให้อยู่ในความดูแล
ของ เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ และทำววนิดาพิจารณี ผู้เป็นบิดามารดา
ของหม่อมหลวงบัว หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ได้กลับมาอยู่กับครอบครัว
ที่ตำหนักกรมแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนกรุงเกษม (ปัจจุบันอยู่ในแขวงทะเล
เขตพระนคร) เมื่อหม่อมเจ้านักขัตรมงคลทรงลาออกจากราชการกลับ
ประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ตอนนั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์มีอายุประมาณ
๒ ปี ๖ เดือน

ตำหนัก
หม่อมเจ้านักขัตรมงคล
กิติยากร ที่ปากคลองผดุงกรุงเกษม

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เข้าศึกษาชั้นอนุบาลที่โรงเรียนราชินี (ใกล้ปากคลองตลาด) แต่เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาถูกลามมาถึงประเทศไทย จังหวัดพระนครถูกโจมตีทางอากาศบ่อยๆ จึงต้องย้ายไปเรียนต่อชั้นประถมปีที่ ๒ ที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ถนนสามเสน เพราะอยู่ใกล้เทเวศร์ ซึ่งระยะนี้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ได้เริ่มเรียนเปียโนด้วย

เมื่อสงครามสงบ รัฐบาลซึ่งมี พันตรี ควง ภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ทูลขอให้หม่อมเจ้านักขัตรมงคลออกไปเป็นอัครราชทูตประจำราชสำนักเซนต์เยรมส์ ประเทศอังกฤษ ในกลาง พ.ศ. ๒๔๘๙ หม่อมเจ้านักขัตรมงคลได้ทรงพาโอรสธิดาทั้งหมดไปด้วย ขณะนั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์อายุได้ ๑๓ ปี จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ของโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์แล้ว

ระหว่างที่อยู่ในประเทศอังกฤษ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เรียนเปียโนควบไปกับการเรียนภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสกับครูพิเศษ แต่อยู่ที่อังกฤษได้ไม่นาน หม่อมเจ้านักขัตรมงคล ก็ย้ายไปเป็นราชทูตที่ประเทศเดนมาร์ก และฝรั่งเศส ส่วน หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ คงตั้งใจเรียนเปียโนอย่างขะมักเขม้นเพื่อเตรียมสอบเข้าวิทยาลัยการดนตรีที่มีชื่อเสียงของกรุงปารีส

พ.ศ. ๒๔๙๑ ขณะที่อยู่ในปารีส หม่อมเจ้านักขัตรมงคล และครอบครัว ได้รับเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งโปรดเสด็จพระราชดำเนินไปปารีสเพื่อทอดพระเนตรโรงงานทำรถยนต์อยู่เนืองๆ

รัตนวิณีศรีประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ทรงฉายที่เมืองโคซาน
ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

จนเป็นที่คุ้นเคยต่อเบื้องพระยุคลบาทและต้องพระราชอัธยาศัย ฉะนั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หม่อมหลวงบัว กิตติยากรพาธิดาทั้งสอง คือ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ และ หม่อมราชวงศ์บุษบา เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเยี่ยมพระอาการที่สถานพยาบาลเป็นประจำ จากนั้นสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงขอให้ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์อยู่ศึกษาในโรงเรียนประจำชื่อโรงเรียน Rianté Rive ซึ่งมีชื่อเสียงด้านการสอนวิชาพิเศษแก่กุลสตรี ณ เมืองโลซาน

รัตนาวินิจฉัยประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

บนเรือซีแลนเดีย

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดช
เสด็จนิวัตประเทศไทย
พร้อมพระคู่หมั้น

ต่อมาอีก ๑ ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ หม่อมเจ้านักขัตรมงคล และครอบครัวมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้ว สมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งขอม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ในวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหมั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เป็นพิธี ภายใน แล้วคงให้ศึกษาต่อไป จนเสด็จนิวัตพระนคร จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ตามเสด็จกลับมาถวายพระเพลิง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ มีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม ทรงรับน้ำพระพุทธรณ์ และเทพมนต์ จากสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เป็นสมเด็จพระราชินี

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร
ถวายดอกไม้ ธูปเทียนแพ แต่สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระนามในสมุดทะเบียนราชาภิเษกสมรส
ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิตติยากร ลงนามในสมุดทะเบียนราชาภิเษกสมรส

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ประทับคู่กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เป็นครั้งแรก ในวันพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส
ทรงฉายพระรูปรายหลังพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์โบราณอันเป็นมงคลยิ่ง นพรัตน์ราชวรภรณ์
ในพระราชพิธีสถาปนา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นวันพระราชพิธีบรม
ราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า “พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เฉลิมพระยศ
สมเด็จพระราชินีเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๙๓ พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร

สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินี ทรงเชิญชั้น
ดอกพิกุลเงิน ดอกพิกุลทอง
และเหรียญสลึง ถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เพื่อทรงโปรยพระราชทาน
แก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท
ฝ่ายใน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
กับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์
ราชกัญญา และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา

ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับสมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ กับพระราชโอรสพระราชธิดา

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๙๓ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนิน
กลับไปประทับ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก จนสมเด็จพระบรมราชินีมี
พระประสูติกาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริโสภา
พรณวดี เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจริญพระชันษาได้ ๓ เดือน พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีได้เสด็จนิวัตประเทศไทย
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
สิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารีประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน
ต่อมาตามลำดับ

รัตนราชินีศรีประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาอากาศชาวไทย

ทรงปฏิญาณพระองค์ต่อรัฐสภา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
แต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ระหว่างทรงพระผนวช

ปลาย พ.ศ. ๒๔๙๘ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าได้เสด็จสวรรคต
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชินีให้ทรง
ดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภาษาไทย เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.
๒๔๙๙ และในปีนั้นเองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรง
พระผนวชตามโบราณราชประเพณี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมแต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชินีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งต่อ
มาทรงเฉลิมพระยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ อันเป็นพระเกียรติยศ
สูงสุดของสมเด็จพระบรมราชินีแห่งประเทศไทย

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ แทนพระองค์
พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปทรงส่งนายวลาดิเมียร์ ปูติน ประธานาธิบดีแห่ง
สหพันธรัฐรัสเซียและภริยา

พระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
ศิริรัศมี พระวรชายา และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ ในการ
พระราชพิธี สมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
กับพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และพระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริโสภาประชนวดี กับคุณพลอยไพลิน คุณพุ่ม
และคุณสิริกิติยา เจนเซ่น พระโอรส พระธิดา

พระราชอัธยาศัย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประเทศชาติ และประชาชนมาเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว โครงการตามพระราชดำริหลายร้อยโครงการเกิดขึ้นด้วยพระปรีชาสามารถ และพระวิริยะอุตสาหะเป็นลำดับมา อำนาจประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่บ้านเมือง หากมิใช่เป็นผู้มีลักษณะพิเศษ รวมทั้งมีพระราชปณิธานอันแรงกล้าที่จะทำงานเพื่อชาติแล้ว ยากที่ผู้ใดจะมีความอดทนและเสียสละอย่างต่อเนื่องยาวนานเช่นนี้ได้

ข้อมูลต่อไปนี้สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชอัธยาศัยอันเป็นคุณลักษณะพิเศษหลายประการ ที่เชื้ออำนาจให้พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย และคู่พระราชหฤทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างงดงามบริบูรณ์

ดังพระราชอัธยาศัยบางประการที่เชิญมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

พระราชหฤทัยใฝ่ศึกษาหาความรู้

แม้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะไม่ได้ทรงศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับสูงเหมือนพระเชษฐาของพระองค์ เช่น ศาสตราจารย์ นายแพทย์ หม่อมราชวงศ์กัลยาณกิติ์ กิตติยากร ซึ่งศึกษาสำเร็จวิชาแพทยศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยลอนดอน และต่อมาเป็น ศัลยแพทย์ผู้มีชื่อเสียงผู้ก่อตั้งหน่วยโรคหัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรามาธิบดี หรือ หม่อมราชวงศ์อดุลกิติ์ กิตติยากร ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ และเนติบัณฑิตไทย รวมทั้งต่อมาได้ดำรงตำแหน่งรองประธานศาลฎีกา และองคมนตรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์ต้องทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะพระราชินี ตั้งแต่พระชนมพรรษาได้ ๑๗ พรรษา แต่ด้วยพระราชหฤทัยใฝ่ศึกษาหาความรู้ ทำให้ทรงชวนขวายเป็นครูผู้คอยแนะนำสั่งสอนวิธีปฏิบัติพระองค์เป็นพระราชินีที่ดี ทรงยกย่องสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการอบรมสั่งสอนลูก และในฐานะพระราชินี ทำให้ทรงมี

โอกาสได้พบนักปราชญ์ราชบัณฑิตหลายสาขาทั้งทางธรรมและทางโลก ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงกระตือรือร้นที่จะทรงรับถ่ายทอดความรู้จากบุคคลเหล่านั้นอยู่เสมอ

ในทางธรรม โปรดที่จะทรงศึกษาธรรมะจากหนังสือธรรมะ และจากพระอริยสงฆ์ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ทรงแสวงหาโอกาสที่จะได้ไปกราบนมัสการพระอริยสงฆ์เหล่านั้น ไม่ว่าจะพำนักอยู่ในพระอาราม หรือสำนักสงฆ์อันห่างไกลทุรกันดารเพียงใด เช่น หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่ขาว อนาลโย หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี หลวงพ่อเกษม เขมโก ท่านอาจารย์แบน เป็นต้น ทรงจดจำคำสั่งสอนของพระสงฆ์ผู้ทรงศีล อันบริสุทธิ์มาเป็นแนวทางแห่งพระราชปฏิบัติ และทรงพระกรุณาถ่ายทอดสู่ข้าราชการบริพาร ตลอดจนประชาชนอยู่เบื้องนี้

ส่วนในทางโลกนั้นไม่ว่าจะทรงพระราชดำริริเริ่มการใดเพื่อบ้านเมือง จะทรงปรึกษานักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญแขนงต่างๆอย่างกว้างขวาง เพื่อประมวลความรู้มาเป็นประโยชน์แก่พระราชกิจ ทรงถ่อมพระองค์เสมอว่า

ทรงกรabanมัสการหลวงปู่แหวน

ทรงมีความรู้น้อย และเมื่อทรงได้รับความรู้หรือความร่วมมือที่ช่วยให้พระราชกิจลุล่วงไปด้วยดี ก็โปรดที่จะทรงยกย่องเชิดชูเกียรติของบุคคลนั้นๆ ดังที่พลกนิกรมักจะได้นิพนธ์จากกระแสพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ เป็นประจำ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาดอยู่เป็นทุนเดิม และทรงมีความจำดีมาก เมื่อทรงเฝ้าพระราชหฤทัยในการศึกษาหาความรู้ ก็ยิ่งทำให้สรรพความรู้หลังไหลเข้ามาสู่พระองค์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด คลังแห่งความรู้ของพระองค์คือหนังสือนานาชนิด หากทรงว่างพระราชกิจ จะทรงอ่านหนังสือหลากหลายประเภท ตั้งแต่ข่าวสารบ้านเมืองจากหนังสือพิมพ์รายวัน นิติสารทั้งของไทยและต่างประเทศที่ช่วยให้ทรงติดตามความเป็นไปของโลกได้ทันเหตุการณ์ นิติสารต่างประเทศที่ทรงอ่านเป็นประจำ ได้แก่ นิติสาร TIME, NEWSWEEK และ FAR EASTERN ECONOMIC REVIEW เป็นต้น ซึ่งหากนิติสารเหล่านี้มีบทความใดที่สนพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ จะมีพระราชเสาวนีย์ให้ถ่ายสำเนาเก็บไว้หลายชุด เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวนำไปศึกษา บางครั้งก็ให้แปลเป็นภาษาไทย เพื่อแจกจ่ายให้ข้าราชการบริพารได้อ่านอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ

ทรงเลือกซื้อหนังสือ

หากทรงมีเวลาก็โปรดเสด็จพระราชดำเนินไปยังร้านหนังสือ เพื่อทรงเลือกซื้อหนังสือต่างๆ เป็นจำนวนมาก

สำหรับหนังสือไทยนั้น โปรดอ่านหนังสือธรรมะ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ และหนังสือนวนิยายหลายประเภท หนังสือเรื่องใดที่ทรงพิจารณาแล้วว่ามีคุณค่าควรแก่การเผยแพร่ จะมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดพิมพ์พระราชทานในโอกาสต่างๆ อาทิ หนังสือพระราชทานเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพของพระประยูรญาติและข้าราชการบริพาร เช่น หนังสือ ‘สมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ’ พระราชทานในงานศพ หม่อมราชวงศ์จิริกิติยากร หนังสือ ‘ลิลิตตะเลงพ่าย’ พระราชทานในงานศพ ศาสตราจารย์นายแพทย์ หม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ อดีตเลขาธิการสภาการศึกษา หนังสือ ‘เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและบทร้อยกรองบางเรื่อง’ พิมพ์ไว้สำหรับพระราชทานแก่ผู้สนใจตามพระราชอัธยาศัย นวนิยายไทยบางเรื่องอันมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติ ก็มีพระราชเสาวนีย์ให้แปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อเผยแพร่วรรณกรรมไทยให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น นวนิยายเรื่อง ‘พิชิตวาท’ และ ‘สายโลหิต’ เป็นต้น

ต่อไปนี้เป็นพระราชดำรัสบางตอน และข้อความจากหนังสือบางเล่มที่แสดงถึงความใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษา และการยกย่องผู้ให้ความรู้ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงปฏิบัติมาตลอดระยะเวลาหลายสิบปี

“...ข้าพเจ้านึกถึงคำของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งข้าพเจ้าได้อ่านพบในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่ออกจำหน่ายที่ในกรุงเทพฯ ตั้งสิบกว่าปีมาแล้วมั่ง เกี่ยวกับพระประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงท่านรับสั่งเล่าถึงเด็กกำพร้า กำพร้าพ่อที่โดนรังแกโดยเจ้าของที่ดินไล่แม่ไล่น้องๆ เขา ก็เขาไม่มีที่จะอยู่เขาก็คั่นคั่นมากกรุงเทพฯ แล้วก็ซ่อนในรถบรรทุกหญ้าที่จะไปให้ช้าง ช้างคั่นของท่าน แล้วเขาก็ซ่อนตัว พอเสด็จฯ มาที่โรงช้างคั่น เขาก็มากกราบพระบาทร้องไห้ว่าเขากำพร้าพ่อ แล้วก็ไม่มีทางที่จะต่อสู้เพื่อรักษาที่ดินได้ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ รับสั่งว่า เอ็งกำพร้าพ่อเมื่อไร ก็ข้านี้แหละคือพ่อของเอ็ง อย่าร้องไห้ไปเลย จะช่วยทุกอย่าง อันนี้ข้าพเจ้าอ่านแล้วจับใจ...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๓)

“...นี่ทรงสอนบทเรียนที่ ๑ ให้เป็นพระราชินีที่ดีอย่างไร ตอนนั้นข้าพเจ้ายังไม่ถือร่ม และเพิ่งกลับจากเมืองนอก ยังไม่กลัวแดดเท่าไร ตอนหลังถึงจะกลัวแดด...บางทีเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรตั้งแต่สิบโมงเช้า เสด็จขึ้นบ่ายโมงก็บอกว่า หนไม่ไหวแล้ว ร้อน ทรงเร่งๆ หน่อย รับสั่งบอก ไม่ได้ ประชาชนทำไมเขาคอยได้ แล้วทำไมเราถึงอยู่กับเขานานหนอยไม่ได้ เป็นพระราชินีต้องอย่างนี้ นี่บทเรียนแรกตอนนั้นยังไม่แก่ ยังเพิ่งจะยี่สิบเอ็ดเท่านั้น...”

“...ถ้าราษฎรที่ไหนทรงเห็นว่ายากจน จะลงประทับรับสั่ง เป็นกฎของท่าน รัชกาลนี้ บอกว่า ไม่ให้ยื่นคำราษฎรให้นั่งพูดกับเขา มันค่อยอบอุ่นหน่อย ดูเป็นครอบครัว...”

“...พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า อย่าเอาแต่คิดปราชัย ให้ถามแหล่งน้ำให้ ด้วยว่าเขาใช้ลำห้วยอะไร ปลุกข้าวได้เพียงพอไหม อยู่บ้านอะไรบ้าง บ้านอะไร ตำบลอะไร อำเภออะไร อันนี้จะต้องจดให้หมด...”

“...ข้าพเจ้าพอไปอ่านหนังสือที่สิรินธรให้ เนรุห์เขียน ก็เลยทราบ พระมหากษัตริย์สมัยเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้วได้ประพฤติปฏิบัติ เหมือนอย่างที่เราทำ คือว่าพยายามช่วยราษฎรในเรื่องการทำการ หากินของเขา การส่งน้ำให้เขาไร่นาของเขา และต้องไม่มีกาลเวลา หมายความว่ามาบอกว่าวันนี้วันเสาร์วันอาทิตย์ ฉันฮอลิเดย์ ไม่ได้...”

“...พระไม่ว่าจะพระศาสนาไหน มักจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับประชาชน แล้วรู้ความต้องการของประชาชน ถ้าเราไปหาท่านด้วยความเคารพ แล้ว เราสามารถจะเรียนอะไรจากท่านเยอะ...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๔)

“...ข้าพเจ้าได้อ่านในหนังสือพิมพ์ไทม์ แต่วันที่เท่าไรตอนนี้ลืมไปแล้ว ผู้เชี่ยวชาญระดับโลกทำนายไว้ว่า โลกจะขาดแคลนอาหารอย่างมากในประเภ ข้าวหรือถั่ว อีกสิบปีข้างหน้า...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๔)

“...หนังสือพิมพ์หลายฉบับ แล้วก็ที่สำคัญ ฟาร์ อีสเทิร์น อีโคโนมิก รีวิว (Far Eastern Economic Review) ที่เอ่ยถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าทรงงานมากเพื่อประชาชนนี้ ก็คงจะทำให้ข้าพเจ้า ได้รับการต้อนรับอย่างดีทุกหนทุกแห่ง...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๖)

“...ข้าพเจ้าค้นคว้าเองว่า การที่ทางอิสานมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม มากนี้ เป็นพระราชนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวนานมาแล้ว ข้าพเจ้าไม่เคยทราบเลย ต่อเมื่อเข้ามาอยู่เรื่อง

ใหม่นี้จึงได้ไปอ่านพบเข้า ว่าได้โปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสเดินทาง
จากกรุงเทพฯ ไปทางอีสาน รู้สึกจะเป็นบุญริ้มๆ ไปสร้างศูนย์
หม่อนไหม สนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอไหม
โดยเอาครูจากญี่ปุ่นมาสอน...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๘)

“...สมเด็จพระนางเจ้าทรงอ่านหนังสือมาก มีทุกประเภท ไปไหนก็ต้องไปหา
ซื้อมาไว้ และทรงใช้หนังสือนั้นเป็นประโยชน์มากที่สุดจนทุกวันนี้
ท่านก็ยังอ่านมาก เวลาว่างๆ บางทีเราก็มองไม่เห็นเวลาอ่านหนังสือ แต่
ไม่ทราบที่ท่านทำอะไรของท่านจึงมีเวลา ท่านซื้อหนังสือของ
ท่านเอง ทรงซื้อพระราชทานให้ข้าพเจ้าอ่านจนโตก็ยังทำ ทรง
แนะนำทั้งการอ่านในใจและการอ่านดังๆ ซึ่งมีรับสั่งว่าจะช่วยให้
ภาษาพูดของเราดีขึ้น ทรงสนับสนุนให้ตั้งห้องสมุด สะสมหนังสือ...”

“...สมเด็จพระนางเจ้าโปรดให้เราอ่านหนังสือมากกว่าดูโทรทัศน์ มีเหตุผลว่า
ดูโทรทัศน์ (ซึ่งในตอนนั้นมีอยู่เพียงสองสามช่อง) เหมือนกับการถูก
สะกดจิตให้ต้องดู และฟังรายการที่ผู้จัดรายการเพียงคนสองคนจัดขึ้น
ในขณะที่หนังสือมีให้เลือกอย่างหลากหลาย...”

(จากหนังสือ “สมเด็จพระนางเจ้ากับการศึกษา”)

พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

“...วันนี้เจอคุณโสภาค สุวรรณ และครอบครัวด้วย ทรงทักทาย
คุณโสภาค สุวรรณ เธอก็ดีใจที่หนังสือสายโลหิตของเธอนั้น สมเด็จพระ
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดให้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ
เพื่อแลกกับเพื่อนฝรั่งของท่าน ให้รู้จักประเทศไทยในสมัย
กรุงศรีอยุธยา...”

(จากหนังสือเรื่อง “ตามเสด็จ พ.ศ. ๒๕๓๘

เขียนโดยท่านผู้หญิงสุวรี เทพาคำ)

“...สมเด็จพระนางเจ้าฯ โปรดเสด็จฯ ร้านหนังสือ ต้องเสด็จฯ ไปทรง
ซื้อหนังสือทุกครั้งที่เสด็จฯ New York และ Washington D.C. เพื่อ
ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระราชทานสมเด็จพระ
เทพรัตนฯ...

“...สมเด็จพระนางเจ้าฯ โปรดทรงหนังสือแทบทุกชนิด ทรงพอ
พระทัยมากที่นานๆ จะได้ทรงเลือกหนังสือด้วยพระองค์เองสักที...”

(จากหนังสือเรื่อง “ตามเสด็จ พ.ศ. ๒๕๓๘

เขียนโดย ท่านผู้หญิงสุวรี เทพาคำ)

นอกจากนิยายสารและหนังสือต่างๆ ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถโปรดอ่านเพื่อทรงนำมาใช้ประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ แล้ว
ยังมีหนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่โปรดอ่านเป็นประจำทุกวัน ทำให้ทรงทราบถึง
ความทุกข์ยากของราษฎรบางราย นอกเหนือไปจากที่ทรงพบเห็นด้วย
พระองค์เอง บ่อยครั้งที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวของผู้ประสบเคราะห์กรรม
หรือป่วยไข้ ซึ่งกำลังรอความช่วยเหลืออยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง อีก ๒-๓ วันต่อ
จากนั้น ก็จะมีข่าวสืบเนื่องมาว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงพระกรุณาพระราชทานความช่วยเหลือแก่บุคคลนั้นๆ แล้ว

กล่าวได้ว่า พระราชอัธยาศัยโปรดอ่านหนังสือของสมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถนั้น ทำให้ทรงได้รับข้อมูลเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ
เป็นประโยชน์ยิ่งแก่ประเทศชาติและประชาชนของพระองค์ ท่านผู้หญิง
สุประภาดา เกษมสันต์ อดีตราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรม
ราชินีนาถ เคยกล่าวไว้ว่า ความรู้ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
นาถนั้นกว้างขวางยิ่งนัก รวากับทรงศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายสาขา
วิชาไปพร้อมๆ กัน คราวแล้วที่มีผู้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญา
กิตติมศักดิ์ต่างๆ หลากหลายสาขา ทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก

ทรงมีความอดทนและกล้าหาญ

ในโอกาสต่างๆ ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำรัสกับประชาชนนั้น มักจะทรงเล่าถึงพระราชกิจต่างๆ ให้ฟัง ซึ่งหากพิจารณารายละเอียดในหลายต่อหลายเรื่องที่ทรงเล่า นั้น ทำให้ทราบได้ว่าทรงปฏิบัติพระราชกิจด้วยความอดทนและกล้าหาญเพียงใด ดังเช่น

“...ตลอดทางประชาชนรับเสด็จเนืองแน่น ทั้งๆ ที่อากาศหนาว ฝนก็ตกพริ้วๆ แต่ผู้คนที่ไม่เคียดร้อนที่จะยืนตากฝนคอยเฝ้าเต็ม ๒ ข้างทาง รัฐมนตรีนิวซีแลนด์ที่ประจำพระองค์พระเจ้าอยู่หัว และตามเสด็จไปในรถพระที่นั่งด้วย ได้ขอประทานอนุญาตให้เปิดกระจกรถพระที่นั่ง ทั้งๆ ที่ฝนตก เพื่อราษฎรซึ่งมายืนตากฝนทนความหนาวคอยเฝ้าอยู่ตลอดทางจะได้เห็นพระพักตร์ ข้าพเจ้าโดนละอองฝนปนความหนาวเข้าก็เลยเจ็บคอเริ่มจะเป็นหวัด แต่ก็ไม่ได้เอาใจใส่ เปิดกระจกรถหน้าต่างรถยืมและโบกมือกับประชาชนไปตลอดทาง ชั่วโมงแล้ว ชั่วโมงเล่า วันแล้ววันเล่า บางวันตอนเย็นเมื่อมาถึงที่พักก็ยังไม่ได้พัก เพราะมีราษฎรคอยอยู่ข้างนอกเป็นพันๆ ตะโกนเรียกให้ออกไปหาเขาที่เจดียงอย่างเดียวกับที่เยอรมัน

คำวันหนึ่งเราเดินทางไปถึงที่พักช้ากว่ากำหนด เพราะคนเฝ้ามากตลอดทาง รถต้องแล่นช้าทำให้เสียเวลา พอถึงที่พักก็ต้องรีบเตรียมตัวเพื่อไปในงานเลี้ยงบุฟเฟ่ใหญ่ทันที หวัดของข้าพเจ้ากำเริบมากจนมิใช่ จึงทูลพระเจ้าอยู่หัวขอลุลาไม่ไปงานสักคืนหนึ่งเพราะเป็นการเลี้ยงแบบบุฟเฟ่ไม่ใช่โต๊ะอย่างที่เคย พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นข้าพเจ้าเป็นหวัดอย่างแรง ทั้งตัวก็ร้อน จึงทรงเห็นใจยอมตามที่ขอพระราชทาน แต่เมื่อไปแจ้งให้เจ้าหน้าที่บอกเขาทราบเท่านั้น เขาก็อ้อนวอนว่าให้ไปสักประเดี๋ยวเถิด ผู้คนมากมายจะเสียใจและผิดหวัง ข้าพเจ้าเสียอ้อนวอนไม่ได้ก็จะตกลงใจที่จะไป แต่ได้รับประทานยาต่อต้านไข้หวัดไปเต็มที่ ครั้นแล้วก็เห็นว่าความ

อดทนของข้าพเจ้าครั้งนั้นไม่เสียทีเปล่า ออกจะคุ้มค่าทีเดียว เพราะทุกคนที่มาในงานต่างก็เข้ามาขอใบข้าพเจ้าที่ไม่สบายแล้วยังอุตสาหะฝืนใจแต่งตัวมาให้เขาได้พบ ดูเขาจะเห็นใจข้าพเจ้าเป็นพิเศษทีเดียว เป็นอันว่าวันนั้นข้าพเจ้าได้บทเรียนว่าคนที่มีความอดทนทั้งร่างกายและจิตใจ และบทเรียนอันนี้ในประเทศ ต่อไปข้าพเจ้าก็ต้องใช้เป็นอย่างมากทีเดียว...”

(ความทรงจำในการตามเสด็จต่างประเทศทางราชการ
พระราชินีพณธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ)

“...พ.ศ. ๒๕๒๒ เกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้นในกัมพูชา ฉันได้รับแจ้งว่าชาวเขมรอพยพหนีตายเข้ามาทางจังหวัดตราดเป็นแสนๆ คน ฉันเป็นสถานียากของสภากาชาดไทย จึงรีบเดินทางไปดูแลวันแรกได้ทั้งท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขาของฉัน กับคณะไว้ให้จัดการตั้งศูนย์อพยพขึ้น ต่อมาฉันไปตรวจงาน โดยคัดเลือกคนไปด้วยเพียงไม่กี่คน ไม่ต้องการให้เป็นคนใหญ่ เพราะมีความไม่สะดวกต่างๆ เช่นที่พักมีจำกัดและน้ำสะอาดหายากมาก ต้องขับรถออกไปหาน้ำไกลเป็นชั่วโมงๆ...

เราพักกันในที่พักที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ฉันและทุกคนต้องนอนกับพื้นที่ศาลาใหญ่ โดยนอนบนเสื่อกก หนุนเบาะที่แต่ละคนนำติดตัวมาแทนหมอน ไม่มีห้องนอน มีส้วมก็เป็นแบบส้วมซึม ต้องนั่งยองๆ ต่อมาอีก ๒-๓ คืน ทางกรมชลประทานจึงสร้างที่พักให้ ความเป็นอยู่จึงค่อยสะดวกสบายขึ้น...”

(สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงบันทึกไว้ในหนังสือ
พระราชทาน เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงสุวรี เทพาคำ)

“...ที่เป็นโรคภูมิแพ้ที่ตอนหลังทำงานลำบาก เพราะว่ามันโดนฝุ่นโดนอะไรแล้วหุมนับดับไปเฉยๆ ชาวบ้านพูดอะไรไม่ได้ยินเลย... ก่อนที่ฉันจะปวดเหมือนเอาเหล็กแทงเข้าไปในหู แล้วเสร็จแล้วก็ไม่ได้

ได้ยินอะไรอีกเลย แม้ผ่านไมโครโฟนก็ไม่ได้ยิน ต้องรับประทานยาอย่างแรง แก้วหูถึงจะหายบวมแล้วก็ได้ยิน แล้วต่อมาท่อน้ำตาบวม น้ำตาไหลพรากๆ ก็ให้หมออูทัยดู หมออูทัยบอกว่าท่อน้ำตาไม่ได้ตัน แต่หมออูทัยก็แนะนำให้ บอกจะเกิดภาวะนี้เมื่อประสบกับฝุ่น หรือบุหรี่ หรือควันรถท่อไอเสีย และเชื้อราเท่านั้นเอง...

“...ตกลงท่านทราบเหตุผลแล้วที่ไปอเมริกา หมอที่โน่นเขาก็ช่วยทุกอย่าง เขาบอกว่าที่พระราชินีจะปลอดภัยจริงๆ หายจริงๆ นี่คือการต้องหลีกเลี่ยง ไม่อย่างนั้นแล้วจะเป็นหิด หรือว่ามันจะเป็นพวกเส้นเลือดตีบตัน ข้าพเจ้าก็บอกว่า ท่านรู้ใช่ไหมว่าถ้าข้าพเจ้าเลี้ยงฝุ่น ท่านอาจจะเป็นผู้ลี้ภัยเพิ่มขึ้นก็ได้...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๓)

เสด็จฯ ไปดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่

“...บนเขานะ ไม่ใช่เยี่ยมง่าย ๆ นะท่าน มันหมายถึงว่าต้องเป็นนักเดินที่เก่ง ลีนห้อย เพราะพระเจ้าอยู่หัวท่านไม่ค่อยหยุกมาเดิน ตุ่มตะตุ่มตุ้ยนี้ ห้าสิบห้าสิบ ถ้ารู้ว่าห้าสิบก็อย่าไป ก็ไปบอกกับท่านว่ารองเท้ากัดอะไรไม่ได้ทีเดียว ท่านเดินของท่านไป...”

“...พระเจ้าอยู่หัวไม่ยอมให้ไปเป็นคำหัวพุดกับราษฎร ถ้ายังเป็นเวลานาน ท่านต้องการให้นั่งลงพุดกับเขา เพราะฉะนั้นบาปกรรมตามสนองข้าพเจ้า ธรรมเนียมของคนราชสำนักที่จะต้องคลานเข้าหาพระเจ้าแผ่นดิน ข้าพเจ้าก็คลานรับประชาชนตลอดเลย เป็นกิโหลเลย ท่านมาดูหัวเข่าข้าพเจ้าเดี๋ยวนี้สิ ดำปี้เลย...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕)

ทรงเล่าเรื่องการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมทหารที่ตาพระยา ซึ่งขณะนั้นมีเหตุการณ์สู้รบกับกองกำลังต่างชาติว่า

“...ทหารไทยทั้งหลายไม่ว่าจะทุกแนวไหนส่วนไหน ก็ยอมพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองไว้โดยไม่คิดหวั่นอะไรเลย แล้วข้าพเจ้าก็แอบหนีไปเยี่ยมเขา ก็รู้หรอกว่ามันไม่ดี แต่ก็กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บอกว่าไม่เป็นไร สวดมนต์แล้ว ถึงตายก็ไปดี ไม่เป็นไร... ซึ่งพระสยามเทวาธิราชก็คุ้มครอง เพราะว่ามันเป็นวันแรกที่ไม่มีการยิงปืนใหญ่เข้ามาเลย ข้าพเจ้าคิดว่า...อยากจะไปดูแลเขา ก็ไม่ใช่คิดว่าจะตายไม่ได้หรอก ก็รู้เหมือนกันว่าความตายนี้มาเมื่อไรก็ได้ แต่คิดว่าเขาเสียสละจะกล้าหาญ และเราซึ่งขึ้นชื่อว่าพระบรมราชวงศ์จักรีนี้ รัชกาลที่ ๑ ได้ฝ่าฟันสร้างบ้านเมืองขึ้นมา เราเป็นลูกหลานเขา ลูกชายของเราหรือก็ไม่อยู่ ลูกสาวก็โตเกินไปกว่าที่จะตาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือก็ประจวบเหมาะ ข้าพเจ้าว่าข้าพเจ้าก็อยู่มาพอแล้ว อยู่มาเรียกว่ามากพอที่น้ำจะดำรงไว้ซึ่งพระราโชบายและพระราชประสงค์ คือเคียงข้างอยู่กับคนไทยทุกเมื่อ...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖)

ทรงเล่าถึงสถานการณ์ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนหนึ่งว่า

“...ไม่ว่าข้าพเจ้าไปที่ไหน ไปที่อำเภอสุคีริน เป็นนิคมซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนตั้งขึ้น ก็มีชาวอิสาน มีชาวไทยที่นราธิวาสเองอยู่ที่นั่น พอข้าพเจ้าไปเยี่ยมก็บอกว่าดีใจที่ราชินีมาที่ได้เห็นหน้า แต่ใจหนึ่งก็ไม่อยากให้มา เพราะมันอันตรายน่ากลัวเหลือเกิน ไม่อยากให้ท่านมา ข้าพเจ้าบอกไม่มีอันตรายหรอก ข้าพเจ้านี้ ทั้งทางรัฐบาล ทหาร ตำรวจ เขาดูแลใกล้ชิด...

“...ข้าพเจ้าก็เลยกลับไม่ลง ใครๆ ก็บอกแหมอยู่ ๒ เดือนแล้วน่าจะกลับไปสักที ก็กลับไม่ลง เพราะว่าเห็นเขาทุกข์โศกมากมาย แล้วเขาบอก แม้แต่พระก็บอกว่า เวลาที่มาประทับอยู่นี้ เหตุการณ์ทั้งหลายก็เบาบางลงไป ไม่เหมือนกับไม่ประทับอยู่ ไม่ประทับอยู่จะโดนเต็มที่...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๗)

“...การเดินทางไปที่ต่างๆ ตอนที่ข้าพเจ้าตามเสด็จไปนั้นไม่ใช่ไปได้ง่ายๆ ไม่ใช่ว่าถนนไม่ดีเท่านั้น แต่ยังมีอันตรายมากจากผู้ก่อการร้าย ขบวนการที่ไปมาตามปกติถูกกับระเบิด ถูกซุ่มโจมตีบ่อยครั้ง จนมีเรื่องพูดกันเล่นๆ ถึงพื้นที่บางแห่งว่า เข้าไปก็ไม่ได้แต่ว่าเข้าเป็นคนออกเป็นกลอง (หีบศพ) บางที่ข้าราชการก็เข้าไปยาก ผลก็คือชาวบ้านยากจน ป่วยไข้มาก ไม่สามารถเข้ารับบริการต่างๆ ในด้านการรักษาพยาบาล หรือแม้แต่การเกษตรได้ บางทีก็ฆ่าตัดกันในป่านั่นเอง เคยตามเสด็จอยู่ครั้งหนึ่งที่ท่านทั้งข้าพเจ้าไว้หนุมบ้านหนึ่งแล้วประทับ ฮ. ไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง เวลาขึ้นลงก็ต้องรีบ เครื่องยังไม่ทันดับสนิทก็ลงแล้ว...”

(จากหนังสือ “สมเด็จพระแม่กับการศึกษา”

พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

ทรงพระปรีชาสามารถด้านวรรณศิลป์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดบทร้อยกรองต่างๆ มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือ เรื่อง “สมเด็จพระแม่กับการศึกษา” ว่า

“สมเด็จพระแม่ทรงสอนให้อ่านหนังสือวรรณคดีต่างๆ จำได้ว่าที่ง่ายและสนุก เหมาะสำหรับการเริ่มต้นก็คือ เรื่องพระอภัยมณี ต่อด้วยเรื่องอื่นๆ ได้แก่ เรื่องอิเหนา และรามเกียรติ์ เป็นต้น เรื่องอิเหนาเป็นเรื่องที่โปรดมาก ทรงให้ข้าพเจ้าอ่าน คัดบทกลอนต่างๆ ให้ ทำให้ข้าพเจ้าท่องได้หลายตอน...

...สมเด็จพระแม่ทรงจำเก่ง บทเพลงแปลกๆ ที่ทรงจำได้ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ บทกลอนที่ทรงเล่านั้นได้จดจำมาตลอดให้ฟัง ก็มาสอนเราต่ออีก...”

ต่อมาเมื่อได้ทรงศึกษาเพิ่มเติม ก็ทรงพบร้อยกรองที่โปรดอีกเป็นอันมาก จากวรรณคดี จากบทร้อยกรองทั่วไป มีพื้นฐานแห่งความรักคนตรียุ่แต่เดิม ทำให้มีพระราชดำริที่จะทรงนำบทร้อยกรองที่โปรดเหล่านั้นเป็นบทเพลง ซึ่งบางบทเป็นที่มาของเพลงพระราชนิพนธ์อันไพเราะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น เพลงความฝันอันสูงสุด แผ่นดินของเรา เป็นต้น

เป็นที่ทราบกันทั่วไปในบรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาทว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดโคลงกลอน ดังนั้นจึงมีผู้ประพันธ์บทร้อยกรองขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอยู่เนืองๆ บางบทที่ประทับพระราชหฤทัย จะมีพระราชเสาวนีย์ให้นำไปใส่ทำนองเพลง ซึ่งในระยะที่บ้านเมืองยังมีภัยจากผู้ก่อการร้ายคุกคาม และทหารตำรวจต้องเสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ประพันธ์เพลงในโอกาสต่างๆ เช่น ในงานพระราชทานเพลิงศพผู้เสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ ณ วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร บางเขน เป็นต้น

เมื่อสถานการณ์บ้านเมืองสงบลง บทร้อยกรองที่โปรดให้ประพันธ์เป็นเพลงจึงมีเนื้อความที่แสดงถึงความสุขมากขึ้น เช่น เนื้อความเกี่ยวกับความรัก และความงาม อย่างไรก็ตาม น้อยคนนักที่จะทราบว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระปรีชาสามารถทางด้านวรรณศิลป์ด้วย พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทร้อยกรอง ซึ่งนำไปทำเป็นเพลงขึ้นหลายบท บางบทก็ทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร หรือข้าราชการบริพาร ดังบทเพลงพระราชนิพนธ์ที่เชิญมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

นางแย้ม

เนื้อร้อง พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ

ทำนอง พันตำรวจเอก ศุภมงคล ปรียานนท์

นางแย้มแย้มโอรสผู้เฒ่า	พาที
แผ่วหวานชวนฤดี	โหยให้
ดงามดังเทวี	ลอยเลื่อน
มาลีแย้มกลิ่นไกล	หอมดั่งเนื้อมวล
ยามไกลอุราร้อน	ดังไฟ
รักเจ้ามากเพียงใด	ย่อมรู้
คิดถึงด้วยหัวใจ	ครวญคร่ำ
ห่างกันแม้เพียงครู่	สุดแสนเนิ่นนาน

กุหลาบไกลกังวล

เนื้อร้อง พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
ทำนอง ร้อยตรี บุญเสริม ศรีคำ

ไกลกังวลหอมฟุ้งจรุงจิตต์
หวานสนิทซึ่งทรวงเฝ้าห่วงหา
ชมพู่อ่อนงามนุ่มติดนัยนา
ดุจลอยล่องจากฟ้ามาเยือนดิน
ยามอาทิตย์อัสดงลับเหลี่ยมเขา
สุดแสนเศร้าอีกวันหนึ่งมลายหาย
ทั่วแผ่นฟ้าฉาบสีขาดฉานพราย
ค่อยค่อยสลายกลายเป็นหม่นสลัวลง
รยระรินมวลกลิ่นมาลีขึ้น
หอมระรื่นชื่นจิตตตินาสา
หวานระลึกถึงเจ้ายอดจันทรา
งามติดตาตรึงอยู่มิรู้จาง

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๔๓

รอก่อนสุริยัน

เนื้อร้อง พระราชินีพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
ทำนอง ร้อยตรี บุญเสริม ศรีคำ

สุริยาคล้อยลอยลับจากฟากฟ้า
จากสายตาคร่ำครวญเฝ้าหวนให้
โ้้อาพิตย์เป็นประหนึ่งซึ่งดวงใจ
ของดวงจันทร์อันอำไพยามราตรี
แล้วเมื่อไหร่สุริยันจะรอบบ
รอนสบสายตามารศรี
เป็นคู่ขวัญจันทรา ณ ครานี้
ด้วยความรักภักดีไม่มีคลาย

ทาสเธอ

เนื้อร้อง พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
ทำนอง ร้อยตรี บุญเสริม ศรีคำ

สุดรัก

งามพัคตร์ผุดผ่องเพียงจันทร์ฉาย
สองเนตรแวววาวดุจดาวพราย
ยามชม้ายชายตาป่วนอารมณ์
สองปรางเปล่งเหมือนดังแต้ม
ลักยิ้มยั่วแยมเย้ายวนสม
เรือนร่างละออตางมน่าชม
ปอຍผมดำสนิทงามติดตา

สุดหลง

คงเป็นทาสนอนงงค์เหมือนดังว่า
ไซ้สวาทตรึงรัตรัดมดกายา
ด้วยตรวนเส้นหายอดดयाใจ
ยอมเป็นทาสให้กักขังทั้งชีวิต
ยอมเป็นทาสแนบชิดพิสมัย
ยอมเป็นทาสทั้งตัวทั้งหัวใจ
ยอมเป็นทาสตลอดไปไม่ห่างเธอ

เจ้าจอมขวัญ

เนื้อร้อง พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
ทำนอง เรืออากาศตรี แมนรัตน์ ศรีกรานนท์

รัชนี้ลอยประดับจับฟากฟ้า
จะเทียบเทียมดวงชีวาก็หาไม่
ผิวเรื่อเรืองเหลืองดังทองเป็นยองใย
จะหาใครงามเด่นเช่นขวัญตา
เนตรหวานปานน้ำผึ้งจวนจะหยด
โอษฐ์ยิ้มเอี่ยมอรุสคะนึ่งหา
เกศสลวยสวยซ้ำพริ้วพรรณนา
วงพัทตร์ลักษณ์ดั่งจันทร์เพ็ญ
เล็บมือนางบางบอบนขาเจ้า
ที่พี่เฝ้าทะนุถนอมเจ้าจอมขวัญ
วันเดือนปีผ่านไปให้จางลย์
ด้วยเฝ้าฝันถึงเธออยู่มีรู้คล้าย

อาลัยครวญ

เนื้อร้อง พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ และ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
ทำนอง ร้อยตรี บุญเสริม ศรีคำ

อาทิตยต์กบนเขาเปล่าเปลี่ยวนัก

ยากจะหักห้ามใจไม่หวนหา

ก็เพราะเจ้าพี่จึงต้องหมองอุรา

สิ้นชีวกก็ไม่วายคลายรัญจวน

สีทองฟ้าแดงแซมเหมือนแค้นเจ้า

สุดจะเศร้าหมองอุราพาใจหวน

ถ้ามีเจ้าข้างพี่ได้ชีชวน

ไม่ต้องครวญเรียกหาด้วยอาลัย

สายหยุด

เนื้อร้อง พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
ท่านผู้หญิงพิจิตต์ ศุภมิตร
ทำนอง ร้อยตรี บุญเสริม ศรีคำ

หอมสายหยุด	สุดหอม	ดั่งจอมขวัญ
หอมหวาน	ปานสวรรค์	สรรค์สร้าง
หอมไกลลิบ	ทิพย์สุคนธ์	ปนกลิ่นนาง
ไอ้...อ้างว้าง	ยามสาย	จางหายไป
คอยเวลา	สายัณห์	พลันอรุณ
หอมกรุ่น	ระทวยก้าน	สะท้อนไหว
กลีบบาง	ดั่งโอษฐ์งาม	ของทรมวย
แสนชื่นใจ	ไยกลิ่นวาย	สายหยุดเอย

๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๔

บทเพลงพระราชนิพนธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึง
พระปรีชาสามารถด้านวรรณศิลป์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ซึ่งถ่ายทอดไปสู่พระราชโอรสและพระราชธิดา ทำให้แต่ละพระองค์ทรง
พระปรีชาสามารถด้านร้อยกรองเช่นเดียวกับพระราชมารดา และทรง
พระราชนิพนธ์บทเพลงได้อย่างไพเราะ ดังเป็นที่ประจักษ์กันอยู่ทุกวันนี้

โปรดยกย่องผู้ทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดที่จะพระราชทานกำลังใจ และยกย่องบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมไทยต่อไป ในโอกาสต่างๆ ที่มีพระราชดำรัสกับประชาชน มักจะทรงเล่าว่ามีใครมาช่วยทำงานในโครงการตามพระราชดำริบ้าง หลายครั้งที่ทรงเล่าถึงสมาชิกศิลปาชีพ ผู้มีผลงานฝีมือยอดเยี่ยม บางครั้งก็ทรงพามาแนะนำตัวให้ผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรู้จัก ทรงยกย่องผู้มีบุญคุณต่อประเทศชาติ เช่นทหาร ตำรวจ หรืออาสาสมัคร ผู้สูญเสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ แม้ประชาชนผู้มีน้ำใจงามได้ช่วยเหลือประชาชนด้วยกัน ดังที่ทรงทราบข่าวจากหนังสือพิมพ์ ก็โปรดนำมาทรงสรรเสริญด้วย เช่น

“...ข้าพเจ้าใคร่จะยกตัวอย่างผู้ที่ให้ด้วยน้ำใจสักรายหนึ่งบุคคลผู้นี้คือนายอำนวย ทองมี นายอำนวย ทองมี เชิญออกมาปรากฏตัวหน่อยเชิญยืนตรงนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายปรบมือ เพื่อแสดงความยกย่องอันนี้สำคัญมาก การรู้จักยกย่องผู้ที่ควรยกย่อง คือเขาอาจจะยากจนในทางวัตถุ แต่ในน้ำใจนั้นมีความเจริญมั่งมีสมบูรณ์มากบุคคลผู้นี้ นายอำนวย ทองมี หาเงินรายได้พิเศษด้วยการซื้อรถจักรยานยนต์รับจ้าง รับ-ส่งผู้โดยสารในซอยวัดหลักสี่ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ที่แล้วมา ได้เกิดอุบัติเหตุรถไฟชนตรงปากซอย นายอำนวยผู้เห็นเหตุการณ์ได้รับเข้าช่วยเหลือสุภาพสตรีผู้ขับรถซึ่งกระเด็นออกมาชนตาข้างอยู่บนถนน ได้เรียกแท็กซี่นำตัวไปโรงพยาบาลภูมิพล รถแท็กซี่ ๒ คันแรกไม่ยอมหยุดรับด้วยเกรงว่าผู้ป่วยจะไปขาดใจตายในรถของเขา รถแท็กซี่คันที่ ๓ ยอมรับ และมีน้ำใจยอมช่วยเหลือ ตลอดเวลานายอำนวยได้เก็บกระเป๋าถือของหญิงผู้ประสบอุบัติเหตุไว้กับตัว รักษาทรัพย์สินไว้ให้เจ้าของอย่างครบถ้วน เมื่อถึงโรงพยาบาล นายอำนวยกลับควักเงินของตนเองที่หาได้มาด้วยความยากลำบากชำระค่าโดยสาร ไม่ยอมแะต้องเงิน

ในกระเป๋าสองสุภาพสตรีนั้น ทั้งๆ ที่ตนเองก็มีลูกเล็กๆ หลายคนที่กำลังเรียน และหาได้เพียง ๔๐ บาท และรถแท็กซี่คันนั้นก็มีคนขับที่ประเสริฐ แต่น่าเสียดายที่ข้าพเจ้าไม่สามารถตามตัวผู้ที่มีจิตใจประเสริฐนั้นได้ ไม่เกี่ยงงอนขอเงินเพิ่ม มีเท่าไรก็ให้เท่านั้น มุ่งมั่นแต่จะช่วยชีวิตผู้บาดเจ็บเท่านั้น เป็น “น้ำใจ” ที่ประเสริฐ และถ้าเมืองไทยเพียบพร้อมไปด้วยบุคคลเช่นนี้ ที่ถือว่าน้ำใจมีคุณค่ามากกว่าทรัพย์สินนอกกาย ซึ่งเราเองก็เอาติดตัวไปไม่ได้เมื่อเสียชีวิตแล้ว ก็ย่อมจะซาบซึ้งและอบอุ่นใจว่ามีคนอย่างนายอานวยนี้ขึ้นในกรุงเทพฯ แล้วก็หวังต่อไปว่าจะมีคนเช่นนี้อีกต่อไป ขอปรบมือให้นายอานวยอีกหนพร้อมด้วยขอบพระคุณ...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๕)

“สำหรับท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ซึ่งจากไปนี้ ก็เป็นการตายที่งดงามเหลือเกิน เพราะว่าเป็นการตายเพื่อความอยู่ดีกินดีของคนเป็นจำนวนมาก และประชาชนได้มาพบข้าพเจ้าแล้วก็น้ำตาาร่วง แล้วก็บอกว่าเขาไม่เรียกท่านผู้หญิง บอกสุประภาดาให้ช่วยให้ฉันเป็นตัวเป็นตนมาได้ให้มีกินเดี๋ยวนี้ ตอนนี้ได้ข่าวว่าสุประภาดาเสียชีวิตในทางโทรทัศน์เขาบอกพวกฉันร้องไห้กันน้ำตาาร่วง แล้วก็พร้อมใจกัน อย่างทางภาคใต้นี้ ชาวไทยอิสลามก็จะสวดทำบุญให้กับพวกที่เสียชีวิตในครานี้ เพราะเขารู้ว่าที่พวกเราไปนี้ ไม่ได้ตั้งใจที่จะไปเที่ยวเลย ตั้งใจจะไปหาเขาซึ่งอยู่สุดชายแดน ไปช่วยเขา แล้วก็พร้อมทุกอย่าง ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ก็พร้อมที่จะไปหาเขา ไปช่วยเหลือเขา เขาก็รำพันถึงว่าท่านผู้หญิงสุประภาดาเป็นบุญคุณกับเขาเพียงไร ข้าพเจ้าฟังแล้วก็คิดว่า ที่ท่านผู้หญิงสุประภาดาพูดตลอดมาว่า อยากอยู่และตายอย่างเป็นประโยชน์เพื่อคนไทย เพื่อนร่วมชาตินี้ ยากจะเป็นอย่างนั้น และท่านก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ และก็ตายไป โดยที่ไม่เจ็บไม่ปวดอะไร วิบเดียว ซ้ำเป็นกำลังใจทำให้เกิดความสามัคคี ตอนที่เครื่องบินตกใหม่ๆ นี้ ไม่ว่าไทยพุทธ ไทยอิสลาม

ก็สามัคคีกันดี ฝ่ายอิสลามก็ร่วมกันสวดให้ท่านทั้งคณะ และทางฝ่ายพุทธก็ช่วยกันเรียไร่ทำบุญให้ ตกลงได้พบว่า มีความสามัคคีร่วมกันทุกอย่าง ก็สมกับที่ท่านผู้หญิงบอก คนเราเกิดมาก็ต้องตาย แต่ให้ตายดี ตายแล้วเป็นประโยชน์กับผู้อื่น ผู้คนเขาซาบซึ้ง เสียใจเสียใจ...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๑)

“...เรื่องที่ทำให้ข้าพเจ้าชื่นใจเป็นที่สุด เกี่ยวกับนายคริส เบญจกุล ข้าพเจ้าเองก็ไม่เคยรู้จักเขา แล้วก็อ่านในหนังสือพิมพ์ว่า เขาจอดรถลงไปช่วยสามีภรรยาที่จักรยานยนต์คว่ำ ไม่ใช่ว่าผลิผลามลงจากรถไปช่วย เขาเห็นมีเลือดเต็มตัว เขาก็ลง หยุดไปช่วย แม้จะตั้งดีสามแล้วก็ตาม ข้าพเจ้าได้อ่านแล้วรู้สึกชุ่มชื่นใจว่า คริสนี่เป็นตัวอย่างของคนไทยรุ่นใหม่ ที่ไม่ใช่แต่ได้เรียนวิชาการความรู้สมัยใหม่ได้เรียนมากเช่นเรียนคอมพิวเตอร์ อะไรต่ออะไร แต่เขาเป็นคนที่มีความคุณธรรมในหัวใจ มีความอ่อนโยน มีความเมตตากรุณา นอกจากความฉลาดแล้ว และก็มีความเอื้ออารีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อุตส่าห์ลงไปช่วยนำส่งโรงพยาบาลจนตัวต้องได้รับบาดเจ็บสาหัสมาก ข้าพเจ้าก็เลยถามอาการเขา แล้วก็ขอที่จะไปช่วย พ่อแม่เขา...ก็เลยทำให้ชื่นใจว่าต่อไปในอนาคต เมืองไทยก็คงจะเจริญอยู่อย่างนี้ เพราะว่าเด็กรุ่นใหม่แท้ๆ ก็มีน้ำใจทั้งดงาม มีมนุษยธรรม...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒)

“...ทุกคนที่ร่วมทำงานกับข้าพเจ้า ทำงานกันตัวเป็นเกลียว เหน็ดเหนื่อยทุกประการ แต่ถึงเวลารับรางวัล ข้าพเจ้าได้รับรางวัลคนเดียว...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๙)

มีพระทัศนคติต่อโลกในแง่ดี และมีพระอารมณ์ขัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระทัศนคติต่อผู้คนและสรรพสิ่งในแง่ดีอยู่เสมอ หากมีผู้กล่าวตำหนิบุคคลใดว่ากระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งให้ทรงได้ยิน จะทรงเตือนให้ไตร่ตรองดูก่อนว่าผู้นั้นกระทำลงไปเพราะเหตุจำเป็นอย่างไรหรือไม่ หากมีเหตุจำเป็น สังคมก็ควรให้อภัย เช่นในการที่ทรงชักชวนให้คนไทยปลูกป่านั้น มีพระราชดำรัสอยู่เสมอว่า พระองค์เข้าพระทัยที่คนไทยบางกลุ่มต้องตัดไม้ เพราะบางรายมีความจำเป็นต้องหาไม้ไปซ่อมแซมบ้าน บางรายตัดไม้มีค่าไปทำพินตัมเกล็ดสินเธาว์ บ้างก็รับจ้างตัดไม้เพราะความยากจน บ้างก็เป็นชาวเขาที่ทำไร่เลื่อนลอย พอดินจืดจึงต้องไปหักร้างถางพงใหม่ เข้าพระทัยว่าชาวเขาปลูกฝิ่นก็เพราะเขาปลูกตามบรรพบุรุษ อีกทั้งฝิ่นทำรายได้ดีและมีผู้ไปรับซื้อถึงที่ ชาวเขาไม่ทราบถึงโทษภัยของฝิ่นเพราะชาวเขาเองก็สูบฝิ่นหรือเข้าพระทัยดีว่าชาวบ้านที่ทอผ้าลวดลายหยาบๆ มาส่ง ก็เพราะเขามีความจำเป็นต้องรับใช้เงิน เป็นต้น

ในเวลาเสด็จเยี่ยมราษฎรนั้น จะมีพระราชเสาวนีย์ให้มีขบวนล่วงหน้าไปสำรวจสภาพของประชาชนที่มารอรับเสด็จไว้ชั้นหนึ่งก่อนเสมอ ถ้ามีผู้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือทุกข์ยากก็ให้สอบถามประวัติไว้ถวายทอดพระเนตร แต่ก็มีบางรายที่ขบวนล่วงหน้าไม่ได้สอบถามไว้ เพราะดูไม่ออกว่าเจ็บไข้ได้ป่วย อีกทั้งแต่งกายสวยงาม หากแต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีสัมผัสพิเศษที่จะทรงทราบได้ว่าท่ามกลางผู้มารับเสด็จนั้นผู้ใดกำลังมีความทุกข์อยู่ เพราะเมื่อทรงซักถามด้วยพระองค์เองแล้ว มักจะพบอย่างน่าอัศจรรย์ใจว่าบุคคลนั้นๆ กำลังมีความทุกข์จริงๆ จึงทรงสอนว่าอย่าดูคนที่การแต่งกาย เพราะเวลาชาวบ้านมารับเสด็จ เขามักจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ดีที่สุดที่เขามีอยู่ ผ้าชิ้นใหม่ผืนใหม่ที่สวยงามภายนอกนั้น หากพลิกดูผ้าชิ้นใน มักจะเป็นผ้าชิ้นเก่าคร่ำคร่าที่ผู้นั้นสวมใส่อยู่ในชีวิตประจำวัน บางครั้งมีผู้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่า ชาวบ้านบางรายนำผ้ามาถวายเพื่อขอรับพระราชทานเงิน แต่ผ้าชิ้นนั้นถูกแบ่งเป็น ๒ หรือ ๓ ผืน

เพื่อให้มีผู้รับพระราชทานเงินได้ถึง ๒ หรือ ๓ ราย ทั้งๆ ที่ผู้ทอมีเพียงคนเดียว เมื่อเจ้าหน้าที่ส่งสับ และนำผ้ามาวางต่อกัน จึงทราบว่าเป็นผ้าชิ้นเดียวกัน แทนที่จะทรงดำหนิวว่าชาวบ้าน ‘ซี้โกง’ กลับทรงเห็นใจว่าชาวบ้านทำไป เพราะความยากจน ฉะนั้นปัญหาของชาวบ้านทุกปัญหาเป็นสิ่งที่พระองค์ จะต้องทรงพิจารณาหาวิธีแก้ไขต่อไป

ทรงร่วมเต้นรำกับชาวบ้านอย่างสนุกสนาน

แม้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะมีพระราชกิจมาก แต่ก็ไม่ได้ทำให้ทรงเคร่งเครียด ยังมีพระอารมณ์ดีอยู่เสมอ เวลาที่ทรงเล่าถึงพระราชกรณียกิจต่างๆ ให้ประชาชนฟัง ทรงมีวิธีการเล่าที่สนุกสนาน แฝงไว้ด้วยพระอารมณ์ขัน ผู้ฟังจึงรู้สึกเพลิดเพลินตามไปด้วย ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ ซึ่งมีประชาชนมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นจำนวนมากที่ศาลาดุสิตาลัยเป็นประจำทุกปีนั้น จะทรงเล่าถึงพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติมาตลอดทั้งปี บางครั้งทรงบรรยายต่อเนื่องถึง ๒-๓ ชั่วโมง แต่ก็มีอรรถรสชวนฟัง และทรงแทรกพระอารมณ์ขันตลอดเวลา ดังเช่นพระราชดำรัสบางตอนที่เชิญมาแสดงนี้

“...สี่สิบแปดนี้ก็ชาวดีว่าข้าพเจ้าจะได้เป็นยายครั้งแรก แม่ของข้าพเจ้าเป็นยายอายุสี่สิบสอง ข้าพเจ้าเป็นยายเอาสี่สิบแปดกว่าขาดทุนเอามากๆ เชียว...ลูกสาวเขาบอกว่า แม่ไม่กลัวแก่หรือบอกว่าถึงไม่เป็นยายเป็นย่ามันก็แก่อยู่ดีสู้แก่แล้วมีหลานยังดีกว่า...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓)

“...มุเซอคำนี้ ภาษาของเขาจะไปทางอิเบต พม่า-อิเบต ไม่เหมือนภาษาม้ง ผู้ชายผู้หญิงแต่งตัวเหมือนกัน เราเรียกว่า สมัยเจี๊ยะเลย “ยูนิเซิร์ท” ผู้ชายหรือผู้หญิงมองไม่รู้เพราะทำผมแบบเดียวกัน...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔)

“...ข้าพเจ้าตกตะลึงมหัศจรรย์ที่เพิ่งเคยเห็นคราวภาคใต้นี้ ไม่ว่าเด็กเล็กหรือว่าผู้ใหญ่ เข้าคิวกันเป็นแถว แล้วหมอฟันป้อนปูล่ากว่า เพลงลูกทุ่ง เพิ่งเคยเห็นนี่ละ...เข้าคิวแย่งกัน เสียงหมอดถอนฟัน แล้วก็โยนฟันลงกระป๋อง ดัง ป๊อง ป๊อง อยู่ตลอดเลย...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕)

“...อันนี้เมื่อเขาเอาผลงานของเขามาให้ เราก็กถามว่าเขาต้องการเท่าไร ถ้าเห็นว่ามากเกินไปก็บอก ชักจะมากเกินไปแล้วนะ แม่หลวงไม่ซื้อหรือมากเกินไป เอาไว้ขายคนอื่น เขาก็คัดลงมาได้อย่างมหัศจรรย์ เขารู้เหมือนกันว่าตอนไหนที่เขาชักจะเค็มไป แล้วตอนไหนที่เขามีเหตุผล เขารู้ อย่างนี้ว่าเขาโง่...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕)

“...อะไรๆ ก็ไม่พ้นแผนที่ แล้วข้าพเจ้านี้ดูไม่เป็นเลย ไปนั่งทำทำอย่างนั้นเอง แต่ความจริงดูไม่เป็น...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕)

“...ที่ภาคใต้เนี่ย หมวกก็ต้องใส่เอาไว้ เสื้อฝนก็ต้องใส่เอาไว้ ถ้าวันไหน
ข้าพเจ้าต้องใส่ทั้งหมดทั้งเสื้อฝน วันนั้นแน่นอนว่าฝนไม่ตก ถ้า
วันไหนเอาเสื้อฝนออก ตกทุกที เพราะฉะนั้นลูกๆ ก็บอกแม่ใส่
เสื้อฝนเอาไว้เถอะ ฝนจะได้ไม่ตก...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖)

ทรงเล่าถึงพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ว่า

“...พระเจ้าอยู่หัวท่านปลาบปลื้มมาก ทรงส่งกระจกไปแล้ว
อุ้มหลานไป รับสั่งบอก เอ๊ะ หลานนี่เหมือนตา ทรงชมว่าสวยก่อนด้วย
แล้วบอกเหมือนตา...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖)

“...รับสั่งบอกปลื้มใจที่ไปไหนคนไทยมาคอยต้อนรับ มาเหมือนเป็น
ญาติ เป็นห่วง กำลังใจ ทอดพระเนตรทีวีทุกวัน รับสั่งบอกดูทุก
รายการเลย และรับสั่งว่าดูไม่พอไปนะ...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔)

“...ไปไหนพระเจ้าอยู่หัวลืมนะว่ามีแต่ทรงปล่อยไก่เท่านั้นเอง เดี่ยว
พระราชินีไปปล่อยไก่ที่โน่น ปล่อยไก่ที่นี่ ก็เลยบอกแหม ถ้าได้ปล่อย
ข้างคั่นสุพรรณมาบ้างก็ดี...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒)

“...นี่เผ่ากะเหรี่ยงผูกมือรับขวัญนักสังคมสงเคราะห์ทั้งสอง พอเสร็จแล้วยิ่งกว่านั้น เขายังมาถวายอาหารคือไก่ ไก่ซึ่งนานๆ เขาจะรับประทานสักที ปีละครั้ง ปีใหม่ของเขานี้เขาจึงจะรับประทาน อุตส่าห์เอามาให้เรารับประทาน แล้วก็พร้อมกับเหล่าของเขา ซึ่งเราก็รับประทาน พระเจ้าอยู่หัวบอกต้องรับประทาน หมอบอกอย่าๆ อย่ารับประทาน กระต๊อบกับข้าพเจ้า อย่าเสวยไม่ได้หรือ ให้คนอื่นรับประทาน พระเจ้าอยู่หัวบอกไม่ได้ ต้องรับประทาน อยู่ในหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดิน...เหล่าของเขาพอรับประทานแล้วจุมูกออกเป็นควันเลย...”

(พระราชดำรัส วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔)

ในพระราชดำรัสที่เชิญมาเป็นตัวอย่างนั้น แม้จะมุ่งแสดงถึงพระราชอัธยาศัยของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในด้านต่างๆ อาทิ ความใฝ่รู้ ความอดทน การยกย่องคนดี จนถึงความมีอารมณ์ขันก็ดี แต่ใจความของพระราชดำรัสเหล่านี้ สามารถสื่อแสดงถึงพระราชหฤทัยของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถออกมาให้เห็นว่าทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวง เพื่อประเทศไทย และพสกนิกรชาวไทยด้วยความรักชาติ ความมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความมุ่งมั่นที่จะทดแทนพระคุณของแผ่นดินที่บรรพบุรุษไทยได้สละชีวิตรักษาไว้ โดยทรงทุ่มเททั้งกำลังพระวรกาย พระสติปัญญา พระราชทรัพย์ ตลอดจนเวลาทั้งหมดเพื่อบ้านเมืองดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...จะเอาเวลาว่างอะไรหนักหนาในเมื่อเวลาตายเราก็ได้พักผ่อนไป ว่างถมไป นอนจนไม่รู้จะนอนยังงัย...”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงเป็นแบบอย่างที่สำคัญของผู้ทิศตนเพื่อชาติ ควรที่อนุชนจักดำเนินตามรอยพระยุคลบาทเพื่อความมั่นคง และเจริญวัฒนาของประเทศไทยสืบไป

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปใน
พระราชพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชกรณียกิจแทนพระองค์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการแทนพระองค์ นับแต่ครั้งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปฏิบัติหน้าที่สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชเป็นต้นมา นับแต่นั้น ได้ทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภาระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอเนกอนันต์ แม้ในยามที่ประเทศชาติตกอยู่ระหว่างการสู้รบกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระอุทิศสาหะเสด็จพระราชดำเนินเป็นผู้แทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงเยี่ยมและพระราชทานกำลังใจแก่ทหารถึงฐานปฏิบัติการหลายแห่ง เช่น ฐานกองพันทหารราบที่ ๒๑๒ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ส่วนปฏิบัติการบ้านแก่งลาด อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ฐานปฏิบัติการหมากแข้ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น โดยไม่ทรงคำนึงถึงอันตรายใดๆ ในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ปีเดียวกันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปในการพระราชทานกระบี่และปริญญาบัตรแก่นายทหารและผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือและโรงเรียนนายเรืออากาศ ณ บริเวณสนามในศาลาว่าการกระทรวงกลาโหม และวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ทรงเป็นประธานที่
ประชุมคณะองคมนตรี

พระราชทานพระราโชวาทแก่นายทหาร
ผู้สำเร็จการศึกษา

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม
ทหารผู้บาดเจ็บ ณ โรงพยาบาล
พระมงกุฎเกล้า

เสด็จฯ แทนพระองค์ในพิธีพระราชทาน
กระบี่แก่นายทหารผู้สำเร็จการศึกษา
จากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรือ
อากาศ

ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานกระบี่แก่นักเรียนนายร้อยตำรวจที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุด ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๗ ที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

นายทหารและนายตำรวจที่สำเร็จการศึกษาในปีนั้นเป็นรุ่นเดียวที่ได้รับพระราชทานกระบี่จากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปใน
พระราชพิธีอัญเชิญพระพุทธรูป
บพิตรพระราชทานแก่ชาว
กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๕ อันเป็นปีมหามงคลสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี หลังจากการพระราชพิธีสมโภชพระนครเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงว่า พระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานแก่ทุกจังหวัด เพื่อความเป็นสิริมงคล และเป็นนิมิตหมายของความผูกพันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชน ยังไม่ได้พระราชทานแก่กรุงเทพมหานคร และกำหนดจะพระราชทานใน พ.ศ. ๒๕๒๕ ในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี บังเอิญทรงพระประชวรเสียก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้แทนพระองค์ในพระราชพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปปางมารวิชัยมาพระราชทานแก่ชาวกรุงเทพมหานครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ปัจจุบันพระพุทธรูปปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่ ณ หอพระภายในศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตรวจแถวกองทหารเกียรติยศ
ณ มหาศาลาประชาชน สาธารณรัฐประชาชนจีน

เมื่อปี ๒๕๔๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปทรงเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ระหว่างวันที่ ๑๖-๓๑ ตุลาคม ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของนายเจียง เจ๋อ หมิน ประธานาธิบดีจีน และนางหว่ง เย่ผิง ภริยา

ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนและภริยา
ถวายเลี้ยงพระกระยาหารค่ำ

ประธานาธิบดีจีนและรัฐบาลจีนได้ให้ความสำคัญต่อการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ได้เตรียมการรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ และประธานาธิบดีได้เป็นผู้กำกับการเตรียมการรับเสด็จด้วยตนเอง ทรงได้พบกับผู้นำสูงสุดของจีนทั้ง ๓ คือ ประธานาธิบดี เจียง เจ๋อ หมิน ประธานสภาประชาชน หลี่ เฝิง และรองประธานาธิบดี หู จิ่น เทา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองการสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีนครบ ๒๕ ปี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ระหว่างเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนเมืองสำคัญของจีน ได้แก่ กรุงปักกิ่ง นครเซี่ยงไฮ้ เมืองซีอาน ซูโจว เจิ้งโจว ลั่วหยาง ไคเฟิง และกุ้ยหลิน เพื่อทอดพระเนตรสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปหัตถกรรมของจีน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงจัดงานพระราชทานเลี้ยงและการแสดงทางวัฒนธรรมของไทยพระราชทานแก่ฝ่ายจีน ทั้งที่กรุงปักกิ่ง และนครเซี่ยงไฮ้ รวมทั้งการแสดงวัฒนธรรมการแต่งกายของไทยที่เคยจัดพระราชทานประธานาธิบดีจีนเมื่อคราวเยือนไทย ตามคำขอของประธานาธิบดีจีนอีกด้วย

การแสดงวัฒนธรรมการแต่งกายของไทย

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนครั้งนี้ นับเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการครั้งแรกในรอบ ๓๓ ปี

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถสนพระราชหฤทัยในด้านการศึกษา และทรงยึดมั่นในคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า **“ปัญญาทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”** สติปัญญาเกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการอ่านหนังสือ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษานานัปการที่พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยนั้น ประกอบด้วย ทรงส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่น พระราชทานทุนการศึกษาแก่นักเรียน สร้างโรงเรียน พระราชทานพระราชทรัพย์อุดหนุนโรงเรียน พระราชทานอุปกรณ์การเรียน ทรงรับโรงเรียนไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโรงเรียน เป็นต้น ด้านการศึกษานอกโรงเรียน เช่น ทรงสอนหนังสือชาวบ้าน ทรงสร้างศาลารวมใจ ทรงส่งเสริมการอาชีวศึกษา ทรงอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนางานศิลปาชีพ นอกจากนี้ ยังทรงส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และทรงรับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นต้น

พระอัจฉริยภาพด้านการศึกษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเป็นที่ประจักษ์ทั่วไปทั้งในประเทศและนานาชาติ พระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญด้วยพระวิริยอุตสาหะ พระราชทานแก่องค์กรการศึกษาของภาครัฐ ภาคเอกชน และพสกนิกรทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษามี

ฐานะยากจน หรืออยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร ทำให้มหาวิทยาลัยต่างๆ ขอพระราชทานมูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการศึกษาแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒใน พ.ศ. ๒๕๐๙ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ใน พ.ศ. ๒๕๑๖ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๕๓๕

ศาลาเรียนหาดปรานบุรี

ทรงเป็นครูที่ดี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระอุปนิสัยรักการอ่านหนังสือมาก ซึ่งพระอุปนิสัยนี้ได้ถ่ายทอดมายังพระราชโอรสพระราชธิดาทุกพระองค์ นอกจากจะโปรดการอ่านแล้วยังโปรดการเป็นครูด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงเล่าไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระแม่กับการศึกษา” ว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดการเป็นครูกว่าตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โดยทรงเล่นเป็นครูและนักเรียนกับ

ทรงสอนหนังสือพระราชธิดา

เด็กที่บ้าน ทรงมีวิธีการสอนที่สนุก เด็กๆ ในบ้านจึงชอบเป็นลูกศิษย์ของพระองค์ เมื่อพระราชโอรสพระราชธิดายังทรงพระเยาว์ ทรงสอนให้พับกระดาษ เขียนรูป และทำการฝีมือต่างๆ ก่อนเข้าบรรทมทรงอ่านหนังสือหรือทรงเล่านิทานพระราชทาน และทรงซื้อหนังสือพระราชทานด้วย ซึ่งมีทั้งวรรณคดี ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม พุทธศาสนา ฯลฯ

เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ขณะที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมที่วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หลังจากเสด็จเยี่ยมราษฎรแล้ว ทรงใช้ศาลาริมหาดปราณบุรี ประทับสอนหนังสือราษฎรด้วยพระองค์เอง ทรงทำหน้าที่เป็นครูใหญ่และมีข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จเป็นครูน้อยช่วยสอนหนังสือด้วย ทรงวางแผนการศึกษาอย่างมีระบบ โดยจัดครูสอนเป็นกลุ่มๆ ตามความรู้พื้นฐานของผู้เรียน และพระราชทานหนังสือเรียนให้ ซึ่งมีทั้งหนังสือเรียนตามระดับชั้น หนังสืออ่านประกอบ และหนังสือความรู้ทั่วไปสำหรับเด็กโต เช่น นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก ประวัติศาสตร์ และนวนิยาย เป็นต้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสอนหนังสือราษฎร
ที่ศาลาริมหาดปรานบุรี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะใช้วิธีสอนแบบตัวต่อตัวบ้าง เป็นกลุ่มเล็กๆ ๒-๓ คนบ้าง ทรงทดสอบความรู้พื้นฐานของผู้เรียน โดยการซักถามให้อ่านหนังสือถวาย แล้วจึงเริ่มเรียนและหัดอ่านจากผู้ช่วยต่อไป ทรงมีบันทึกถวายชื่อนักเรียน ผลการเรียนและทรงติดตามความก้าวหน้าในการเรียนอย่างใกล้ชิด ถ้าใครเรียนดีก็จะพระราชทานรางวัลให้ วิธีการสอนของพระองค์นอกจากจะมุ่งให้เด็กอ่านออกเขียนได้แล้ว ยังทรงแพร่ความรู้ทางพุทธศาสนา จริยธรรม สุขภาพอนามัย และความรักชาติรักแผ่นดินเกิดด้วย นับเป็นแบบอย่างที่ดีของครู เพราะนอกจากจะทรงสอนวิชาการแล้ว ยังทรงอบรมให้เป็นคนดีด้วย

ทรงเป็นนักการศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมิได้ทรงศึกษาด้านการศึกษาโดยตรง แต่พระราชดำริที่พระราชทานในเรื่องการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเกี่ยวกับนักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์ โครงการศิลปาชีพ หรือศาลารวมใจล้วนแสดงถึงพระปรีชาญาณด้านการจัดการศึกษาของชาติทั้งสิ้น **ศาลารวมใจ**ที่พระราชทานไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ นั้น คือโครงการที่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสอนหนังสือราษฎรในศาลารวมใจ

สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาสากลว่า **การศึกษาคือชีวิต** ประชาชนควรมีโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้ได้ตลอดชีวิต ไม่เฉพาะแต่ในโรงเรียนเท่านั้น

ศาลารวมใจ คือแหล่งเรียนรู้ที่ชาวบ้านสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นที่พบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด สร้างความสามัคคีให้เกิดในชุมชน หนังสือประเภทต่างๆ ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพระราชทานไว้ที่ศาลารวมใจทุกๆ แห่ง คือ หนังสือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศไทย ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศาสนา

ผู้ที่ผ่านการอบรม “หมอมหมู่บ้าน” เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระราชทานรางวัล

ชนบธรรมเนียมประเพณี นวนิยายที่มีคติสอนใจ คู่มือทำการเกษตร ฯลฯ ชาวบ้านสามารถติดตามข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับบ้านเมืองได้ นอกจากนี้ยังมีรูปภาพติดตามผนัง มีสมุดภาพซึ่งรวบรวมภาพต่างๆ จากนิตยสาร ปฏิทิน หรือภาพสิ่งที่น่าสนใจของประเทศไทย บางคราวที่เสด็จแปรพระราชฐานไปทรงเยี่ยมราษฎร ก็โปรดให้ราษฎรเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่ศาลารวมใจ ทรงฉายสไลด์ และทรงบรรยายเรื่องราวด้วยพระองค์เอง ศาลารวมใจนั้นนอกจากเป็นห้องสมุดที่ชาวบ้านสามารถหาความรู้ด้วยตนเองแล้วยังมีห้องปฐมพยาบาลที่ให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น เพราะนอกจากจะมียาพระราชทานแล้ว ยังมีเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมหลักสูตร หมอมหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแลอย่างน้อย ๑ คน เจ้าหน้าที่เหล่านี้มีความรู้พื้นฐานด้านการปฐมพยาบาล การสาธารณสุข และการใช้ยาสามัญประจำบ้าน สามารถให้คำแนะนำและช่วยเหลือชาวบ้านได้ ศาลารวมใจจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมชาวบ้านในท้องถิ่นทุกกันดาร เป็นทั้งห้องสมุด ห้องพยาบาล และ

ทรงแนะนำหมอบ้านให้ระมัดระวังในการจ่ายยาให้คนไข้
และทรงกำชับให้อธิบายวิธีใช้ยาอย่างละเอียด

ห้องประชุมในคราวเดียวกัน ศาลารวมใจหลายแห่งสร้างอยู่ใกล้วัด ซึ่งเป็น
ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เพื่อดึงดูดให้ชาวบ้านที่มาวัดสนใจที่จะหาความรู้
จากศาลารวมใจด้วย ศาลารวมใจมีทั้งหมด ๗ แห่ง ดังนี้

ศาลารวมใจภาคเหนือ ได้แก่

- ศาลารวมใจบ้านกาด บ้านคอนเปา หมู่ ๔ ตำบลบ้านกาด อำเภอ
สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
- ศาลารวมใจบ้านขุนคอง บ้านขุนคอง หมู่ที่ ๕ ตำบลขุนคอง อำเภอ
หางดง จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทาน เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
- ศาลารวมใจพร้าว บ้านสหกรณ์นิคม ๒ หมู่ที่ ๖ ตำบลเชื่อนผาก
อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
- ศาลารวมใจบ้านวัดจันทร์ บ้านวัดจันทร์ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์
อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ.
๒๕๓๓

ศาลารวมใจภาคอีสาน ได้แก่ ศาลารวมใจเทิดพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
บ้านกุดนาขาม ตำบลเจริญศิลป์ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรง
เปิดศาลารวมใจวัดพระพุทธ จังหวัดนครราชสีมา

ศาลารวมใจภาคใต้ ได้แก่

- ศาลารวมใจวัดพระพุทธ บ้านวัดพระพุทธ หมู่ที่ ๓ ตำบลพร่อน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๑
- ศาลารวมใจวัดสรวัน บ้านลุดง (สรวัน) หมู่ที่ ๒ ตำบลไทรทอง กิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗

การจัดสร้างศาลารวมใจได้รับความร่วมมืออย่างดีจากหลายฝ่าย ทั้งหน่วยงานของรัฐและประชาชน ราษฎรในท้องถิ่นร่วมมือร่วมใจกันดูแลและพัฒนาบริเวณโดยรอบของศาลารวมใจ เช่น การทำความสะอาดและการปลูกต้นไม้ให้สวยงามน่าดู ศาลารวมใจที่พระราชทานนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

ทอดพระเนตรผลงานหัตถกรรมของสมาชิกศิลปาชีพ
ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
บ้านกุดนาขาม ตำบลเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร

ทรงส่งเสริมการอาชีวศึกษา

ตลอดระยะเวลาที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาคของประเทศ ทรงพบว่าราษฎรส่วนหนึ่งที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทนั้นยากจน ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีอาชีพ ด้อยโอกาสทางการศึกษา ไม่มีความรู้เรื่องสุขอนามัย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมอาชีพของราษฎรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และมีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว ให้มีความสุข ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรจะทรงสังเกตชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัย การแต่งกาย และสิ่งของที่ราษฎรนำมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ว่าจะมีสิ่งใดหรือวิธีใดที่จะทรงหยิบยกขึ้นมาส่งเสริมให้เป็นอาชีพเสริมแก่ราษฎรได้ เช่น ราษฎรแต่งกายด้วยผ้าไหมมัดหมี่ที่ทอใช้กันเองในครัวเรือน ก็ทรงตระหนักด้วยพระปรีชาญาณว่า หัตถกรรมเหล่านี้มีคุณค่าทางศิลปะซึ่งสืบทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ สมควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้เป็นสมบัติของชาติ พระราชดำริที่จะพัฒนา

ทอดพระเนตรนักเรียนศิลปาชีพทำงาน

งานหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ เช่น หัตถกรรมทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม ไม้แกะสลัก เป็นต้น ได้กลายเป็นโครงการศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สัมฤทธิผลของโครงการศิลปาชีพ ถือเป็นการศึกษาด้านอาชีพ หรือการ อาชีวศึกษาที่สำคัญของชาติ เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นที่ยื่นชมของนานาชาติ

การศึกษาด้านศิลปาชีพนั้นพัฒนาอย่างรวดเร็ว ด้วยทรงวางแผน การศึกษาอย่างครบวงจร โปรดให้ชาวบ้านในชุมชนเดียวกันนั้น หรือชุมชน ใกล้เคียงเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมทั้งหลายให้แก่ลูกหลานหรือ เพื่อนบ้านของตน เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมแพรวา ผ้าไหมและ

ผ้าฝ้ายลวดลายดั้งเดิมชนิดต่างๆ การจักสาน เช่น จักสานย่านลิเภา ไม้ไผ่ และหวาย เป็นต้น ส่วนงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านไม่เคยเรียนรู้มาก่อน เช่น การปั้นตุ๊กตาไทย หรืองานหัตถกรรมที่ต้องใช้ความสามารถและความอดทนสูง เช่น งานเครื่องเงินเครื่องทอง งานคร่ำ งานถมเงินถมทอง ก็โปรดให้แสวงหาครูผู้มีความสามารถ เช่น นายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ และนายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ มาถ่ายทอดวิชาให้ เมื่อนักเรียนในโครงการมีฝีมือดีและชำนาญแล้ว ก็จะคัดเลือกให้เป็นครูต่อไป ทรงติดตามผลงานจากผลิตภัณฑ์ทุกชิ้น และพระราชทานคำแนะนำในการพัฒนางานให้สวยงามสมบูรณ์ขึ้น ทรงหาตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทรงรับซื้อด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทรงเป็นแบบอย่างให้ประชาชนใช้ผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ ทำให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่นิยมของคนไทยและชาวต่างประเทศ พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการพัฒนางานอาชีพตามโครงการศิลปาชีพ นอกจากจะส่งผลให้สมาชิกในโครงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างช่างฝีมือที่ชำนาญในศิลปะไทยหลายแขนง เช่น ช่างทอง ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างไม้แกะสลัก ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นศิลปะที่ประณีตงดงามเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติภูมิของไทยอย่างยิ่ง

พระบรมราชินีอุปถัมภ์ด้านการศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชทรัพย์สร้างโรงเรียนในท้องถิ่นทุรกันดารหลายแห่ง เช่น

โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ ๑ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนเริ่มแรกเป็นเงิน ๑๓,๕๐๐ บาท ในการสร้างโรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ ๑ สำหรับชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่บ้านห้วยขาน ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ ทรงมอบโรงเรียนให้อยู่ในความดูแลของกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ปัจจุบันเป็นโรงเรียนที่สอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดอาคารของมูลนิธิช่วยคนปัญญาอ่อนภาคเหนือ
อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ ๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างอาคารหลังใหม่ให้แก่โรงเรียนชายแดนสงเคราะห์ที่ ๑๔ ของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ตำบลแม่มิ้ม อำเภอแม่มิ้ม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดอาคารเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐ และพระราชทานนามว่า “โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ ๒” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโรงเรียนนี้หลายครั้ง โรงเรียนได้โอนไปสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓

นักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับนักเรียนยากจนขาดโอกาสทางการศึกษาที่ทรงพบด้วยพระองค์เองระหว่างการเสด็จ

พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์เกือบสองพันคน มีพระราชเสาวนีย์ให้กองราชเลขาณูการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถติดตามดูแลความประพฤติและความเป็นอยู่ของนักเรียนนิสิต นักศึกษาที่ได้รับทุนเหล่านี้อย่างใกล้ชิด กองราชเลขาณูการฯ มีหน้าที่จะต้องกราบบังคมทูลรายงานให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาททุกเดือน นักเรียนทุนจะมีแฟ้มประวัติประจำตัว มีข้อมูลบันทึกไว้ครบถ้วน เช่น ประวัติส่วนตัว ประวัติครอบครัว สถานศึกษา รูปถ่าย ที่อยู่ที่ติดต่อได้ ผลการเรียน บัญชีค่าใช้จ่ายที่พระราชทาน จดหมายรายงานความเป็นอยู่ของนักเรียน ฯลฯ ทุนการศึกษานี้พระราชทานแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด

นอกจากนี้ยังพระราชทานทุนการศึกษาแก่เด็กพิการให้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนการศึกษาพิเศษ คือ

- โรงเรียนสอนคนตาบอด ได้แก่ โรงเรียนสอนคนตาบอด กรุงเทพมหานคร โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
- โรงเรียนสอนคนหูหนวก-หูตึง ได้แก่ โรงเรียนเศรษฐเสถียร ถนนพระราม ๕ โรงเรียนโสตศึกษา ทุ่งมหาเมฆ กรุงเทพมหานคร โรงเรียนอนุสารสุนทร จังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนโสตศึกษาขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โรงเรียนโสตศึกษา จังหวัดสงขลา
- โรงเรียนสอนคนปัญญาอ่อน ได้แก่ โรงเรียนกาวิละอนุกุล จังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนอุบลปัญญาอนุกุล จังหวัดอุบลราชธานี
- โรงเรียนสอนคนพิการแขนขา และลำตัว ได้แก่ โรงเรียนศรีสังวาลย์ จังหวัดนนทบุรี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชเสาวนีย์ให้กองราชเลขาณูการฯ ปฏิบัติเช่นเดียวกับนักเรียนสามัญ มีประวัติและติดตามผลการศึกษาจนจบการศึกษาตามความสามารถ เพื่อไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณสูงสุดแก่นักเรียนและการศึกษาของชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดการจัดดอกไม้บูชาพระ

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา

พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นอัครศาสนูปถัมภก ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามที่ตนเชื่อและศรัทธา

สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงตระหนักว่า ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์มิให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นความชั่ว และเป็นแนวทางให้มนุษย์เลือกกระทำแต่ความดี จึงทรงตระหนักถึงความสำคัญในการอุปถัมภ์ศาสนา นอกจากจะทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติพระราชกรณียกิจทางศาสนาโดยสม่ำเสมอแล้ว ยังทรงทะนุบำรุงศาสนาต่างๆ ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ฮินดู และซิกข์ เพราะทรงถือว่าทุกศาสนาต่างก็มีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนเช่นเดียวกัน ดังนั้น คราวใดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชพิธี หรือทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับศาสนา สมเด็จพระบรมราชินีนาถมักจะโดยเสด็จเสมอ ไม่ว่าจะเป็นพิธีของศาสนาใด บางครั้งก็เสด็จพระราชดำเนิน โดยลำพังพระองค์เอง ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยความเคารพในประเพณีของศาสนานั้นๆ อย่างดียิ่ง

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ มีพระราชศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนามาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ด้วยทรงรับการอบรมพื้นฐานความรู้เรื่องศาสนามาจากพระบิดาพระมารดา คือ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ และ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีฉลองครบรอบ ๓๐๐ ปี
ของวัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า กรุงเทพมหานคร
เมื่อ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๗

ถวายเครื่องบริหารแด่พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงจัดดอกบัวบูชาพระ

หม่อมหลวงบัว กิตติยากร ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด ทรงเคารพนอบน้อมในพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์ ทรงบำเพ็ญกุศลทาน เช่น ทรงแบตร ทรงเก็บดอกไม้มาบูชาพระ ทรงสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยได้ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ มีน้ำพระราชหฤทัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทรงยึดมั่นในสัจจะ อยู่ในโอวาทครูอาจารย์ พระบิดามารดา

เมื่อทรงเข้าสู่พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส และทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถแล้ว ได้ทรงศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระบรมพุทธานุชาตนามากขึ้น ทรงยกย่องเทิดทูนพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เป็นผู้พระราชทานความรู้แก่พระองค์ในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงนมัสการและสนทนาธรรมกับพระเถรานุเถระอยู่เสมอ ทรงใช้หลักธรรมเป็นแนวปฏิบัติทั้งในส่วนพระองค์และในฐานะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่กลุ่มนักข่าวหญิง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ว่า

“...ฉันรู้สึกว่าการชีวิตของฉันทั้งโดยฐานะส่วนตัว และในฐานะที่เป็นพระราชินี ถ้าเผื่อไม่ได้พระพุทธศาสนา ก็คงจะแข็งแรงอยู่ไม่ได้ อย่างนี้...”

สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงพยายามทุกวิถีทางและทุกโอกาสที่จะทรงแนะนำให้พสกนิกรเห็นว่า ความเจริญทางด้านจิตใจเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด ไม่น้อยไปกว่าความเจริญทางด้านวัตถุ เพราะจะช่วยให้ชีวิตมนุษย์สมบูรณ์และมีค่า ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่นักศึกษาวิชาพยาบาล ณ หอประชุมราชแพทยาลัย โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ความตอนหนึ่งว่า

“... ความเจริญทางด้านวัตถุจำต้องควบคู่ไปกับความเจริญทางด้านจิตใจจึงจะทำให้ชีวิตมนุษย์สมบูรณ์และมีค่า บุคคลแม้จะเป็นผู้ที่ขาดความมั่นคงทางวัตถุ แต่ร่ำรวยยิ่งในด้านคุณธรรม มีความรักและห่วงใยในเพื่อนมนุษย์ จึงนับว่าเป็นผู้ที่พระพุทธศาสนายกย่องแล้วว่าเจริญแท้...”

นอกจากทรงได้รับความรู้ทางธรรมะจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว สมเด็จพระบรมราชินีนาถยังทรงศึกษาหลักธรรม ด้วยการทรงสนทนาธรรมกับพระเถรานุเถระและพระภิกษุที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ในยามที่เสด็จแปรพระราชฐานไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ หากทรงมีโอกาสดังกล่าวพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมวัดวาอารามใด ก็จะมีพระราชศรัทธาถวายเงินบำรุงวัด รวมทั้งทรงสนทนาธรรมกับพระภิกษุสงฆ์ที่วัด

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการ
พระนิเวศน์วิมลกัมภีร์ปัญญาจารย์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี)
เจ้าอาวาสวัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

เหล่านั้น นอกจากนี้ ยังโปรดให้ข้าราชการบริพารจัดซื้อหนังสือธรรมะ หนังสือเกี่ยวกับพุทธประวัติ ประวัติพระอัครสาวก และพระอริยสงฆ์มาถวาย

สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงยึดมั่นในพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทรงพระเมตตากรุณาแก่ราษฎรทั่วไป โดยเฉพาะคนป่วย คนชรา คนพิการ คนปัญญาอ่อนและเด็ก ทรงปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข โปรดการทำบุญหรือการสังคมนาฬการแต่ทรงพระเยาว์ ทรงดำรงตำแหน่งประธานกิตติมศักดิ์ของสภาสังคมนาฬการแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงตั้ง “กองทุนเมตตา” ขึ้นโดยพระราชทรัพย์ริเริ่ม เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างรุนแรงและกระทบกับสถานภาพทางครอบครัว มีน้ำพระราชหฤทัยเมตตาห่วงใยบุคคลผู้พิการทั้งทางร่างกายและสมอง มีพระราชดำริว่า ผู้พิการควรได้รับความเอาใจใส่ดูแล ได้รับการบำบัดรักษาเมื่อป่วยเจ็บเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป และควรได้รับ

ทรงถวายผ้าไตรแก่บรรพชิตจีน
และญวน ในมหามงคล
ที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา
๕๐ พรรษา

การอบรมให้มีอาชีพตามความถนัด เพื่อจะได้ยังประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ นอกจากนั้นยังทรงไว้ซึ่งมุกตาทรรรม มีพระราชหฤทัยโสมนัสในความสุข ความเจริญและความสำเร็จของอาณาประชาราษฎร์ และทรงส่งเสริมพระราชทานกำลังใจให้ทำความดียิ่งขึ้น ทรงรักษาอุเบกขาธรรมวางพระองค์เป็นกลางไม่ทรงหวาดเกรงภัยอันตรายต่างๆ เมื่อต้องเสด็จพระราชดำเนินไปในถิ่นทุรกันดารเพื่อเยี่ยมเยียนราษฎร ทรงยึดมั่นในเบญจศีล เบญจธรรม อันเป็นธรรมะขั้นพื้นฐานที่สอนให้เว้นการทำชั่วประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีพระราชศรัทธาอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา นอกจากการบำรุงด้วยพระราชทรัพย์แล้ว ยังทรงช่วยเผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีการหลายหลาก เช่น พระราชทานเทพและหนังสือธรรมะแก่ผู้อยู่ในความทุกข์หรือเจ็บป่วย หรือพระราชทานไปยังโรงเรียนเพื่อเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แก่เยาวชน

นอกจากนี้ ยังทรงอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์หลายด้าน เช่น ทรงถวายปัจจัยแด่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ และพระเถระที่ทรงรู้จักเป็นประจำทุกเดือน ทรงอนุเคราะห์พระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธ ทรงถวายปัจจัยเป็นค่ารักษาพยาบาล หรือพระราชทานทรัพย์แก่โรงพยาบาลเป็นทุนในการบริการ และอำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ที่มารับการรักษา ตลอดจนมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดภัตตาหารไปถวายพระเถระที่อาพาธเป็นพิเศษ เป็นต้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงถวาย
ผ้าห่ม ยารักษาโรค และปัจจัยแก่พระภิกษุ
ณ วัดชนาราม บ้านไทยสุข อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงรับสถาบันแม่ชีไทยไว้ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ ด้วยทรงเล็งเห็นว่าสถาบันแม่ชีไทยเป็นสถาบันของสตรีกลุ่มใหญ่ที่มุ่งรักษาศิลล บำเพ็ญธรรม และช่วยทำงานให้แก่สังคมในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก อีกทั้งทรงรับ “มูลนิธิส่งเสริมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” ของสภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัยไว้ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ เพื่อเป็นการส่งเสริมการสอนศีลธรรมแก่เยาวชน

นอกจากจะทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดแล้ว สมเด็จพระบรมราชินีนาถยังทรงอุปถัมภ์บำรุงศาสนาอื่นในประเทศด้วย เพราะมีพระราชศรัทธาว่า ทุกศาสนาล้วนมีหลักธรรมที่สอนให้คนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามเช่นเดียวกัน มักจะเสด็จพระราชดำเนินหรือโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปในงานพิธีของศาสนาต่างๆ โดยมีทรงเลือกกว่าเป็นงานพิธีของศาสนาใด ดังเช่นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้โดย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ รับเสด็จพระสันตปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

เสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกมารับเสด็จพระสันตปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ในโอกาสเสด็จเยือนประเทศไทย ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ด้วยความเคารพยกย่องอย่างสมพระเกียรติ ยิ่งความชื่นชมยินดีมาสู่คริสต์ศาสนิกชนในประเทศไทยเป็นอันมาก

เมื่อทรงแปรพระราชฐานไปเยี่ยมราษฎรในภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม มีขนบธรรมเนียมแตกต่างออกไปตามหลักปฏิบัติของศาสนา ก็ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรเหล่านั้นโดยมิได้เว้น ด้วยทรงถือว่าทุกคนเป็นราษฎรของพระองค์เช่นเดียวกัน ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมมัสยิดที่อิหม่ามประจำมัสยิดกราบบังคมทูลเชิญเสด็จ และพระราชทานเงินบำรุงมัสยิดนั้นๆ ในเดือนรอมฎอน อันเป็นเดือนที่ชาวมุสลิมถือศีลอด ยังทรงพระกรุณาพระราชทานอินทผลัมแก่อิหม่ามในเขต ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อีกด้วย

เสด็จลงแทนพระองค์ พระราชทานโล่เกียรตินิคุณ และเงินรางวัลแก่
ผู้แทนคณะอิสลามประจำจังหวัด และอิหม่ามที่ได้รับการคัดเลือกว่า
มีผลการปฏิบัติงานดีเด่น ณ ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส

เสด็จ
พระราชดำเนิน
ไปทรงเยี่ยม
ราษฎรชาวไทย
มุสลิมที่มัสยิด
กลาง
จังหวัดปัตตานี

พระราชกรณียกิจในการทะนุบำรุงศาสนาในพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา ซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชนตลอดมา ทำให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อเฉลิมพระเกียรติให้แผ่ไพศาลยิ่งขึ้น

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

ชุดไทยพระราชนิยามงามเหมาะสมสตรีไทย

คนไทยทอผ้าใช้เองมาแต่โบราณกาล กล่าวได้ว่าทุกครัวเรือนรู้จักวิธีทอผ้าไว้ใช้เองแบบครบวงจร เริ่มตั้งแต่ปลูกฝ้ายสำหรับทอผ้าฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อนำเส้นไหมมาทอผ้าไหม รู้จักย้อมสีผ้าจากพืชพรรณธรรมชาติ โดยใช้ดอกไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ ยางไม้ และเปลือกผลไม้ มาย้อมผ้าให้เป็นสีต่างๆ เพื่อการใช้งาน เช่น ย้อมให้มีสีดำหรือสีน้ำเงินสำหรับผ้าฝ้ายที่สวมใส่ในการทำสวนทำนา โดยย้อมด้วยผลมะเกลือ หรือ ใบและต้นคราม และย้อมให้มีสีแดงสีก่ำด้วยก้านดอกกรรณิการ์ เปลือกมังคุด ใบฝรั่ง ขมิ้นชัน รู้จักทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอผ้าเอง บ้านในชนบทซึ่งเป็นเรือนใต้ถุนสูงมักจะมีหูกทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้านเกือบทุกบ้าน รู้จักออกแบบประดิษฐ์ประคอยลวดลายและสีสันทันด้วยวิธี ยก จก ชิด และมัดหมี่ การสวดดินไหม ดิ้นเงิน ดิ้นทอง การต่อผ้าถุงหรือผ้าชิ้นด้วยตีนจกให้สวยงาม และเหมาะกับการนุ่งห่มในแต่ละโอกาส หน้าที่ในการทอผ้าจะเป็นหน้าที่หรืองานอดิเรกของผู้หญิง มีคำกล่าวไว้ว่า “พอหมดหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” และเวลาในการทอผ้าที่สะดวกคือ “กลางคืนบั้น กลางวันทอ” เพราะการปั่นด้ายไม่ต้องอาศัยแสงสว่างมากนัก เนื่องจากสมัยโบราณโดยเฉพาะในชนบทไม่มีไฟฟ้า ส่วนการทอผ้าที่จะต้องพิถีพิถันกับสีและลวดลายจะต้องมีแสงสว่างที่เพียงพอ

การนำผ้าที่ทอด้วยมือมาตัดและเย็บนั้น แต่เดิมชาวบ้านทั่วไปยังไม่นิยม แต่จะทอผ้าเป็นผืนที่เรียกว่า “สี่เหลี่ยมผืนผ้า” มีความยาวมากกว่าความกว้าง ส่วนขนาดเล็กใหญ่ขึ้นอยู่กับภาระที่จะนำผ้านั้นมาใช้ ผ้าที่ใช้ “นุ่ง” จะมีขนาดโตกว่าผ้าที่จะใช้ “ห่ม” วิธีนำมานุ่งและห่ม ใช้วิธีผูก รัด มัด คาด หรือพาด เช่น ผูกชายพก พาดไหล่แบบห่มสไบ หรือคาดอก ซึ่งทุกวิธีสามารถยับขยายให้แน่นหรือหลวมได้ไม่ตายตัว ผ้าแต่ละผืนจะใช้ได้นานมาก ไม่ว่าจะผอมหรืออ้วนขึ้น วิธีนุ่งก็นุ่งได้หลายแบบ เช่น นุ่งโจงกระเบน นุ่งป้าย นุ่งจีบ ผ้านุ่งของสตรีไทยในบางภาคจะทอด้วยผ้าถึงสามผืนสามชนิด นำมาต่อกันเพื่อให้เหมาะสมในการใช้สอย และความทนทาน เช่น ส่วนบนใช้ผ้าพื้นสีที่ค่อนข้างบางและนิ่ม เพื่อสะดวกสบายในการพันรอบเอว ส่วนกลางจะยกดอกและมีสีใดสีหนึ่งเพียงสีเดียว มีความหนา มากกว่าส่วนบนเพราะเป็นช่วงที่ใช้นั่ง อาจเปราะเปื้อนและเกาขาดได้ง่าย ส่วนที่เชิงจะยกหรือจกหลายสี มีลวดลายเพื่อความสวยงาม

การนำผ้ามาตัดเย็บเป็นเสื้อนั้น หากดูจากภาพเขียนหรือภาพจิตรกรรมฝาผนัง จะเห็นว่าทหารและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีการสวมเสื้อที่ตัดแบบง่ายๆ แขนกระบอก คอกลมหรือคอแหลม หรือมีเสื้อคลุมที่มีสabat ด้วยดินเงินหรือดินทอง ส่วนสตรียังใช้วิธีนุ่งและห่ม แม้ว่าจะมีผ้าจากต่างประเทศมาขายบ้างแล้วก็ตาม

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทย ได้มีพระราชดำรัสให้ข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในสมัยนั้น นางแมคฟาร์แลนด์ สตรีในคณะมิชชันนารี ได้เข้ามาสอนงานหัตถกรรม โดยจัดตั้งโรงเรียนขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี และได้้นำจักรเย็บผ้าเข้ามาสอนเย็บผ้าให้แก่เด็กผู้หญิง ซึ่งเป็นการตัดเย็บเสื้อแบบง่ายๆ สำหรับสวมใส่เอง เช่น แบบคอกระเช้า ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากเสด็จพระราชดำเนินไปสิงคโปร์ ชวา และยุโรปแล้ว ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของคนไทยให้ทันสมัยทัดเทียมกับชาวยุโรป การแต่งกายของสตรีในราชสำนักได้มีการประยุกต์แบบการ

แต่งกายของไทยผสมผสานกับแบบยุโรป เปลี่ยนจากการห่มสไบหรือผ้าแถบคาดอก เป็นสวมเสื้อที่ตัดเย็บด้วยผ้าลูกไม้ ผ้าไหม หรือผ้าแพรฝรั่ง ตัวเสื้อเป็นแบบคอตั้งติดคอ แขนพองที่เรียกว่าเสื้อแขนหมูแฮม เอวจีบคาดเข็มขัด ส่วนผ้านุ่งยังคงนุ่งโจงกระเบนหรือนุ่งจีบ การแต่งกายของสตรีในราชสำนักมีการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ แต่สตรีชาวบ้านโดยทั่วไปโดยเฉพาะสตรีในชนบท ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในสมัยรัชกาลที่ ๖ สตรีในราชสำนักนิยมนุ่งขึ้น สวมเสื้อตัดเย็บด้วยผ้าลูกไม้จากยุโรป ตัวหลวมยาว ในสมัยรัชกาลที่ ๗ สตรีในราชสำนักยังคงนุ่งขึ้น แต่เป็นขึ้นสั้นระดับคลุมเข่าหรือครึ่งน่อง สวมเสื้อทรงกระบอกตัวหลวมยาว

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองและภายหลังสงคราม รัฐบาลในขณะนั้นได้รณรงค์อย่างจริงจังให้คนไทยแต่งกายแบบสากล ให้สตรีเลิกนุ่งโจงกระเบนและเปลี่ยนเป็นนุ่งกระโปรงแทน จะเป็นกระโปรงชุดติดกันหรือสองท่อนก็ได้ ใช้ผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรจากต่างประเทศ อย่างไรก็ตามสตรีไทยในชนบทยังทอผ้าและนุ่งห่มผ้าที่ทอเอง ส่วนสตรีในกรุงเทพฯ และข้าราชการสตรีส่วนใหญ่เมื่อออกจากบ้านจะแต่งกายแบบสากลตามรัฐนิยม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งทรงเป็นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ธิดาเอกอัครราชทูต ได้ตามเสด็จพระบิดาไปทรงศึกษาในต่างประเทศตั้งแต่พระชนมพรรษา ๑๓ พรรษา เมื่อเสด็จกลับมาประเทศไทยในฐานะพระคู่หมั้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระชนมพรรษา ๑๗ พรรษา เป็นสมัยที่คนไทยรับวัฒนธรรมการแต่งกายแบบสากลมาแล้วเต็มตัว แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะพระคู่หมั้นได้ทรงเลือกแต่งพระองค์ที่เหมาะสมเพื่อทรงรักษาวัฒนธรรมไทยไว้ พระฉายาลักษณ์ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์เวลารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ด่านท่าหม่อมเจ้านักขัตตรมงคล ซึ่งเป็นที่ประทับ ทรงพระภูษาขึ้นใหม่บ้าง ขึ้นมัดหมี่บ้าง กล่าวได้ว่าทรงอนุรักษ์การแต่งกายแบบไทยมาตั้งแต่ครั้งนั้น ทั้งๆ ที่เพิ่งเสด็จกลับมาจากยุโรป ในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ณ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงอนุรักษ์การแต่งกายแบบไทยมาตั้ง
แต่ยังทรงเป็นพระคู่หมั้น

วังสระปทุม ทรงฉลองพระองค์แบบไทยสีงาช้าง รอบคอฉลองพระองค์ปักไหมทอง พระภูษายกทอง และในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงพระภูษายกทอง และทรงสะพัก ซึ่งทำให้คนไทยที่มุงมองแบบการแต่งกายไปข้างหน้าสู่สากล ได้เลี้ยวหลังกลับมาเห็นถึงความสวยงาม ความประณีตบรรจงคุณค่าของผ้าไทยและการแต่งกายแบบไทย ที่ได้ห่างหายไปจากสายตาและลบเลือนไปจากความนึกคิดมานาน

พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนประเทศสหรัฐอเมริกาและยุโรปอย่างเป็นทางการ เพื่อทรงเจริญทางพระราชไมตรีเป็นเวลาหลายเดือน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชดำริว่า สตรีไทยในขณะนั้นไม่มีเครื่องแต่งกายที่เป็นชุดไทยเป็นชุดประจำชาติเหมือนสตรีชาติอื่นๆ เช่น สตรีอินเดีย มีเครื่องแต่งกายชุดสำหรับสตรีญี่ปุ่นมีชุดกิโมโน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายนับเป็นเรื่องสำคัญ ได้ทรงศึกษาค้นคว้า ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำในการตามเสด็จต่างประเทศทางราชการ” ความตอนหนึ่งว่า

“...ในชั้นต้นข้าพเจ้าได้เชิญผู้ใหญ่หลายคนที่เคยไปอยู่ต่างประเทศ
ในฐานะภริยาราชทูตมาสอบถามและปรึกษาเรื่องการแต่งกาย จาก

การสนทนาครั้งนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ทราบว่าผู้ที่ได้รับเชิญไปในงานอุทยานสโมสรของราชสำนักเซนต์เจมส์เขาแต่งกายกันอย่างไร เวลาภริยาราชทูตเข้าพบประมุขของประเทศในงานใหญ่หรูหรา แต่ละครึ่งแต่งกายกันอย่างไร แต่แล้วผู้ให้การแนะนำของข้าพเจ้าต่างก็ลงความเห็นพ้องกันว่า พวกเขาไปในงานหรูหราเหล่านั้นในฐานะเป็นเพียงภริยาของทูตเท่านั้นเช่นเดียวกับภริยาทูตประเทศอื่นๆ ไม่ได้ดีเด่นไปกว่าภริยาทูตทั้งหลายแต่อย่างใด ‘ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จไปในตำแหน่งพระบรมราชินีนาถของไทย เป็นเฟิร์สเลดี้ของเมืองเรา และยังทรงเป็นผู้แทนของหญิงไทยทั้งชาติ เพราะฉะนั้นเป็นเรื่องใหญ่’...”

นอกจากจะทรงสอบถามจากผู้รู้และมีประสบการณ์แล้ว ได้ทรงศึกษาจากประวัติศาสตร์อย่างละเอียดถี่ถ้วน ปรากฏในพระราชนิพนธ์เล่มเดียวกันนี้อีกตอนหนึ่งว่า

“...ต่อมาข้าพเจ้าได้ให้ช่วยกันค้นหาพระรูปพระมเหสีของรัชกาลก่อนๆ ที่มีอยู่ในวังหลวงและของเจ้านายองค์อื่นๆ มาดู และได้พิจารณาเห็นว่า ถ้านำมาใช้สมัยนี้ดูจะไม่เหมาะสม เพราะเป็นแบบไทยประสมฝรั่ง มิได้เป็นชุดประจำชาติไทยเสียทีเดียว...”

ในที่สุดได้ตกลงพระราชหฤทัยว่า จะทรงใช้เครื่องแต่งกายทั้งแบบไทยและสากลตามโอกาสและตามสภาพดินฟ้าอากาศด้วย เพื่อความสะดวกและตามความเหมาะสม ชุดไทยที่ทรงครั้งนั้นเป็นที่มาของชุดไทยพระราชนิยม ได้ทรงศึกษาค้นคว้าเพื่อให้การ

ฉลองพระองค์ชุดราตรี ดัดเย็บจาก
ผ้าไหมมัดหมี่ ออกแบบโดย ปีแอร์ บัลแมง

ออกแบบมีที่มาทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยอย่างถูกต้อง ปรากฏในพระราชนิพนธ์อีกตอนหนึ่งว่า

“...สำหรับเครื่องแต่งกายชุดไทยซึ่งข้าพเจ้าได้กะไว้ว่าจะใช้เป็นแบบฉบับในการตามเสด็จครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ขอให้หม่อมหลวงมณีรัตน์ บุนนาค ไปพบกับอาจารย์ผู้ใหญ่ที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทย ให้ช่วยกันค้นคว้าเครื่องแต่งกายแบบไทยสมัยต่างๆ มาดูกัน แล้วให้อุไร ลืออำรุง ช่างตัดเสื้อที่ตัดให้ข้าพเจ้ามานานปี ช่วยเลือกแบบต่างๆ ที่ได้มาครั้งนั้นมาประสมประเสกกันจนเกิดมีแบบเสื้อชุดไทยขึ้นหลายชุด แต่ละชุดเหมาะแก่โอกาสและสถานที่ โดยเฉพาะผ้าขึ้นและเสื้อแขนกระบอกทำด้วยผ้าไหมของเราเอง เป็นที่นิยมชมชอบของชาวต่างประเทศ เพราะเป็นแบบที่เรียบง่าย ไม่ล้าสมัยง่าย...”

ชุดไทยพระราชนิพนธ์ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงในโอกาสโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศครั้งนั้น ต่อมา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าราชการบริพารในพระองค์จัดแสดงขึ้นในงานฉลองครบรอบร้อยปีกาชาด ณ เวทีลีลาศสวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗ กับได้มีพระราชานุญาตให้จัดพิมพ์สมุดภาพ “หญิงไทย” เผยแพร่การแต่งกายชุดไทยพระราชนิพนธ์ มี ๕ ชุด คือ

ชุดไทยเรือนต้น

ผ้าถุง นุ่งแบบป้ายหน้า เย็บพอดิตัว ยาวจรดข้อเท้า จะใช้ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้ายกดอก ผ้าพื้นเมือง เช่น ผ้ามัดหมี่ หรือใช้ผ้าพื้นมีเชิง ส่วนผ้าขึ้นจะเป็นริ้วขวางหรือริ้วยาวก็ได้ตามความเหมาะสม หรือจะใช้ผ้าพื้นเรียบก็ได้

เสื้อ เป็นแบบสวมทับขึ้น คอกลมพอดิคอ ไม่มีขอบตั้ง ผ่าอกตลอด ติดกระดุมแบบไทย ๕ เม็ด แขนสามส่วน กว้างพอสบาย ตัวเสื้อเข้ารูปพอดิตัว หรือหลวมจนเกือบเป็นตัวตรงก็ได้ ผ้าสำหรับชุดไทยเรือนต้น จะตัดด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงฉลองพระองค์ชุดไทยเรือนต้น

ผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายก็ได้ สีเสื้อจะใช้สีตัดกับผ้าถุง สีเดียวกับผ้าถุง หรือถ้า
ผ้าถุงเป็นผ้าพื้น เสื้อจะใช้เป็นผ้าดอกก็ได้

ชุดไทยเรือนต้นเป็นชุดที่ใช้ได้หลายโอกาส เช่น ใช้เป็นชุดล้าลอง
ใช้ในงานเลี้ยงที่ไม่เป็นพิธีการ ชุดนี้มีเค้าแบบของสตรีในชนบทใช้ในการ
ทำงาน ที่ใช้ผ้าสีเข้มๆ เช่น สีดำ สีน้ำเงิน หากต้องการให้เป็นพิธีการก็
สามารถใช้ผ้าถุงเป็นผ้าไหม ผ้าไหมยกดอก ตกแต่งเครื่องประดับตาม
โอกาสอันควร เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ เข็มกลัด แหวน และตุ้มหู

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในฉลองพระองค์ชุดไทยจิตรลดา

ชุดไทยจิตรลดา

เป็นชุดไทยสำหรับพิธีกลางวัน ใช้ในงานพิธีการมากกว่าชุดไทยเรือนต้น เช่น ใช้ในงานพิธีที่บุรุษแต่งเต็มยศ ต่อมา มีผู้ใช้ในเวลากลางคืนด้วย โดยใช้ผ้าไหม ยกเงิน ยกทอง เป็นผ้าถุง

ผ้าถุง เป็นแบบป้ายหน้า ยาวจรดข้อเท้า ชนิดของผ้าขึ้นอยู่กับงานพิธีที่จะใช้

เสื้อ คอกลม มีขอบตั่ง แขนเสื้อยาวถึงข้อมือ ตัวเสื้อผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมไทย ๕ เม็ด ตัวเสื้อเข้ารูป ปลอยชายเสื้อไว้นอกผ้าถุง เครื่องประดับ จะสวมสร้อยตัว สร้อยคอรวยหรือลั่นก็ได้ ผู้มีบรรดาศักดิ์จะสวมสายสะพายและติดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในงานพิธีการ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถทรงฉลอง
พระองค์ชุดไทยอมรินทร์

ชุดไทยอมรินทร์

เป็นชุดสำหรับงานพิธีตอนค่ำ งานเลี้ยงรับรอง หรืองานพระราชพิธีสวนสนามในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นชุดสำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์จะคาดเข็มขัด

ผ้าถุง เป็นแบบนุ่งป้าย ใช้ผ้ายกไหมที่มีทองแกมทั้งตัวหรือยกทองเฉพาะเชิง

เสื้อ คอกลม ไม่มีขอบตั้งหรือมีขอบตั้งก็ได้สตรีผู้สูงอายุและค่อนข้างตัวมักจะใช้คอกลมกว้างเล็กน้อยก็ได้ แขนยาวจรดข้อมือ หรือจะให้แขนสามส่วนก็ได้ ความหรูหราของชุดนี้อยู่ที่ชนิดของผ้าไหมที่ใช้ และเครื่องประดับที่ตกแต่ง

ชุดไทยบรมพิมาน

เป็นชุดไทยสำหรับพิธีตอนค่ำ เช่น ในงานเลี้ยงรับรองตอนค่ำ ใช้เข็มขัดแบบไทยที่มีแบบและลวดลาย ประณีตสวยงาม ประดับเพชรนิลจินดามีค่าและมีสีสวยแสดงฝีมือของช่างทอง ช่างอัญมณี และเข้ากับผ้า ยกได้อย่างงดงามยิ่ง เหมาะสำหรับผู้ที่มิรูปร่างแบบบาง และเวลาอากาศเย็น เพราะกระชับพอดีตัว ปิดคอ ปิดแขนตลอด

ผ้านุ่ง นุ่งจีบมีชายพกเย็บตรึงพอดี ตัวยาวจรดข้อเท้า ปล่อยจีบตรงชายพอให้ก้าวเดินสะดวก ใช้ผ้า

ยกใหม่ ยกเงินหรือยกทองมีเชิง หรือยกเงินยกทองทั้งตัว คาดเข็มขัดแบบไทย และเครื่องประดับต่างๆ เช่น สร้อยอุบะ ตุ้มหู สร้อยข้อมือและแหวน

เสื้อ คอกลมติดคอ มีขอบตั้ง ปลายแขนแคบยาวถึงข้อมือ ตัวเสื้อพอดีตัว ผ่าหลัง แต่ให้แลดูแนบเนียน ชายเสื้อซ่อนเข้าไว้ในผ้านุ่ง หรือจะตัดเสื้อเย็บติดกับผ้านุ่งเป็นตัวเดียวกันก็ได้ หากแยกเป็นคนละชิ้น ผ้านุ่งสามารถนำไปใช้กับเสื้อแบบอื่นได้อีก

ชุดไทยจักรี

เป็นชุดไทยหม่มสไบ เปิดไหล่ข้างหนึ่ง ใช้สำหรับงานกลางคืนที่อากาศไม่เย็นมากนัก

ผ้านุ่ง นุ่งจีบมีชายพก ใช้ผ้ายกมีเชิงหรือยกทั้งตัว ใช้เข็มขัดไทยคาด

เสื้อ เป็นสไบ จะเย็บติดกับผ้านุ่งเป็นท่อนเดียวกัน หรือจะแยกต่างหากก็ได้ เปิดไหล่ข้างหนึ่ง ชายสไบคลุมไหล่ ทั้งชายด้านหลัง ยาวตามสมควร ซึ่งหากให้ยาวถึงพื้นก็จะคล้ายชุดราตรีของชาวยุโรป การหม่มสไบเป็นการแต่งกายของสตรีไทยมาแต่โบราณ สไบที่หม่มมีทั้งสไบแพร สไบปัก สไบกรองทองหรือสไบตาด ซึ่งโบราณถือกันว่าเป็นสไบที่งดงามมาก

ชุดไทยจักรี หรือชุดสไบ เป็นชุดที่จะใส่เครื่องประดับของไทยได้อย่างครบชุด ทั้งเข็มขัด สร้อยตัว สร้อยข้อมือหรือกำไล พาหุรัดหรือกำไล ต้นแขน แหวน เข็มกลัด ตุ้มหู เกี้ยว หรือปิ่น

ชุดไทยพระราชนิยม ๕ แบบแรก เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชานุญาตให้เผยแพร่เพื่อสตรีไทยทั่วไปสามารถนำไปแต่งกายได้ ปรากฏว่าเป็นที่นิยมชมชอบอย่างแพร่หลาย และถือได้ว่าเป็นชุดประจำชาติไทย บางวงการได้ใช้เป็นเครื่องแบบเพื่อเผยแพร่ความเป็นไทย เช่น เป็นชุดพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ชุดพนักงานต้อนรับของโรงแรม ชุดผู้อัญเชิญเหรียญรางวัล หรือถือป้ายชื่อประเทศในการแข่งขันกีฬานานาชาติ สตรีไทยในหน่วยงานไทยที่ตั้งอยู่ต่างประเทศ เช่น สถานเอกอัครราชทูต สำนักงานการพาณิชย์ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นิยมแต่งกายในงานเลี้ยงที่เป็นทางการ และในวงการประกวดนางงามสากลที่กำหนดให้ผู้เข้าประกวดแต่งกายชุดประจำชาติชุดหนึ่ง ผู้เข้าประกวดจากประเทศไทยจะแต่งกายชุดไทยพระราชนิยมด้วยความมั่นใจยิ่ง ต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสร้างสรรคขึ้นอีก ๓ แบบ ได้แก่

ชุดไทยดุสิต

เป็นชุดสำหรับสตรีสวมสายสะพายในงานพระราชพิธีที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศตอนค่ำ หรือสำหรับเป็นชุดเจ้าสาวในงานเลี้ยงฉลองสมรสหรือในงานเลี้ยงรับรองตอนค่ำซึ่งจะตกแต่งเครื่องประดับแบบไทยได้อย่างครบครัน

ผ้าถุง ใช้ผ้ายก นุ่งจีบมีชายพก คาดเข็มขัดไทย

เสื้อ คอกลมกว้าง ใช้ผ้าสีเดียวกับผ้าถุง ไม่มีแขน ปักด้วยไหม พลอย เลื่อม ไข่มุก ดิ้นเงิน ดิ้นทอง เสื้อจะตัดเป็นชุดติดกับผ้าถุง หรือจะแยกเป็น ๒ ชิ้นก็ได้

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงฉลองพระองค์ชุดไทยดุสิต

ชุดไทยจักรพรรดิ

เป็นชุดสำหรับสตรีในงานพิธีที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศตอนค่ำ อีกแบบหนึ่ง

ผ้าถุง ใช้ผ้ายก นุ่งจีบ มีชายพก คาดเข็มขัดไทย

เสื้อ เป็นสไบ ๒ ชั้น ชั้นในเป็นสไบแพร หรือสไบอัดจีบ ชั้นนอก เป็นสไบไหมทับชั้นใน โดยให้เป็นสไบปัก สไบกรองทอง หรือสไบคาด ผ้าสไบกับผ้าถุงคนละสี

ชุดไทยศิवालัย

เป็นชุดที่ใช้ในพิธีการ ใช้ได้ทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน เหมาะ
กับเวลาที่มีอากาศเย็น แต่งเครื่องประดับแบบไทย

ผ้าถุง ใช้ผ้ายก นุ่งแบบจีบ คาดเข็มขัด เย็บตริ่งพอดิตัว

เสื้อ แขนยาว คอกลม ผ่าหลัง เย็บติดกับผ้าถุง หรือจะแยกจาก
กันก็ได้ ห่มผ้าสไบปักทับเสื้อ

ชุดไทยทั้ง ๘ แบบนี้ เป็นแบบ
มาตรฐานของชุดประจำชาติ ต่อมาได้มีการ
ประยุกต์ เป็นชุดไทยๆ อีกหลายแบบ

ในเวลาต่อมา เมื่อสมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงฟื้นฟูงานศิลป
หัตถกรรมพื้นบ้านของไทยให้กลับคืนมาเป็น
งานศิลปาชีพ ชุดแต่งกายแบบไทยที่ตัดเย็บ
ด้วยผ้าไหม ได้เอื้อประโยชน์แก่ผลงานศิลป
หัตถกรรมอื่นๆ เป็นอย่างดี เช่น กระเป๋าถือ
ที่จักสานด้วยย่านลิเภา เครื่องประดับต่างๆ
ที่เป็นงานฝีมือของช่างเงินช่างทองไทยซึ่ง
ประณีตงดงาม นอกจากนี้ สมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ฟื้นฟูการทอผ้า
พื้นบ้านภาคต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
เช่น ภาคใต้ ซึ่งมีผ้าลายดอกพิกุล ลายดอก
มะลิ ลายราชวัติ ภาคเหนือมีลายปักต่างๆ
ของชาวไทยภูเขา ภาคอีสานมีผ้ามัดหมี่และ
ผ้าขิดลายต่างๆ ทรงส่งเสริมการประกวดผ้า
แบบโบราณที่ผลิตขึ้นใหม่ ทำให้การทอผ้า
ของไทยได้กลับฟื้นคืนมาเป็นที่นิยมอย่าง
แพร่หลาย ชุดการแต่งกายแบบไทยที่ตัดเย็บ
จากผ้าไทยได้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น
กล่าวได้ว่าชุดไทยพระราชนิยามที่ทรงพระ
ราชวริยอุตสาหะศึกษาค้นคว้า สร้างสรรค์ และส่งเสริม เป็นจุดเริ่มต้น เป็น
แรงบันดาลใจ และเป็นพลังสนับสนุนที่ยิ่งใหญ่ให้นักออกแบบเสื้อผ้า คิด
สร้างสรรค์ชุดไทยประยุกต์ที่สวยงาม แปลกตา มีวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐาน
ใช้ผ้าไทย แต่ใช้แทนชุดสากลได้อย่างสง่างามภูมิ

ทรงรับผู้นำเศรษฐกิจเอเปคที่มาร่วมประชุมผู้นำเศรษฐกิจเอเปค ครั้งที่ ๑๑
ซึ่งประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ
ณ ท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

ผู้แทนสมาคมไหมโลก ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัล หลุยส์ ปาสเตอร์
ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล เพื่อเทิดพระเกียรติในพระราชกรณียกิจ
ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาการผลิตไหมไทยจนเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก
รวมทั้งช่วยให้ราษฎรผู้ผลิตไหมไทยมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดนิทรรศการ และการเดินแบบแสดง
เครื่องแต่งกายที่ใช้ผ้าไทย ทั้งผ้าไหม และผ้าฝ้าย ขึ้นในโอกาสต่างๆทั้งใน
และต่างประเทศ การทอผ้าของไทยที่ชาวชนบทเคยทอใช้เองภายในครัวเรือน
ได้กลายเป็นงานศิลปหัตถอุตสาหกรรมที่น่ารายได้มาสู่ชนบท วัฒนธรรม
การแต่งกายไทยได้งามโดดเด่นชัดเจน เป็นความพอใจและภูมิใจของผู้
สวมใส่และผู้สร้างสรรค์ เมื่อสมาคมไหมโลกทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
รางวัล หลุยส์ ปาสเตอร์ แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ
ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงฉลองพระองค์ชุดไทยประยุกต์
ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๔

สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินไปในงาน
สโมสรสันนิบาต
ทำเนียบรัฐบาล สุภาพสตรี
ที่รับเสด็จต่างแต่งกายชุดไทย
อย่างงดงาม

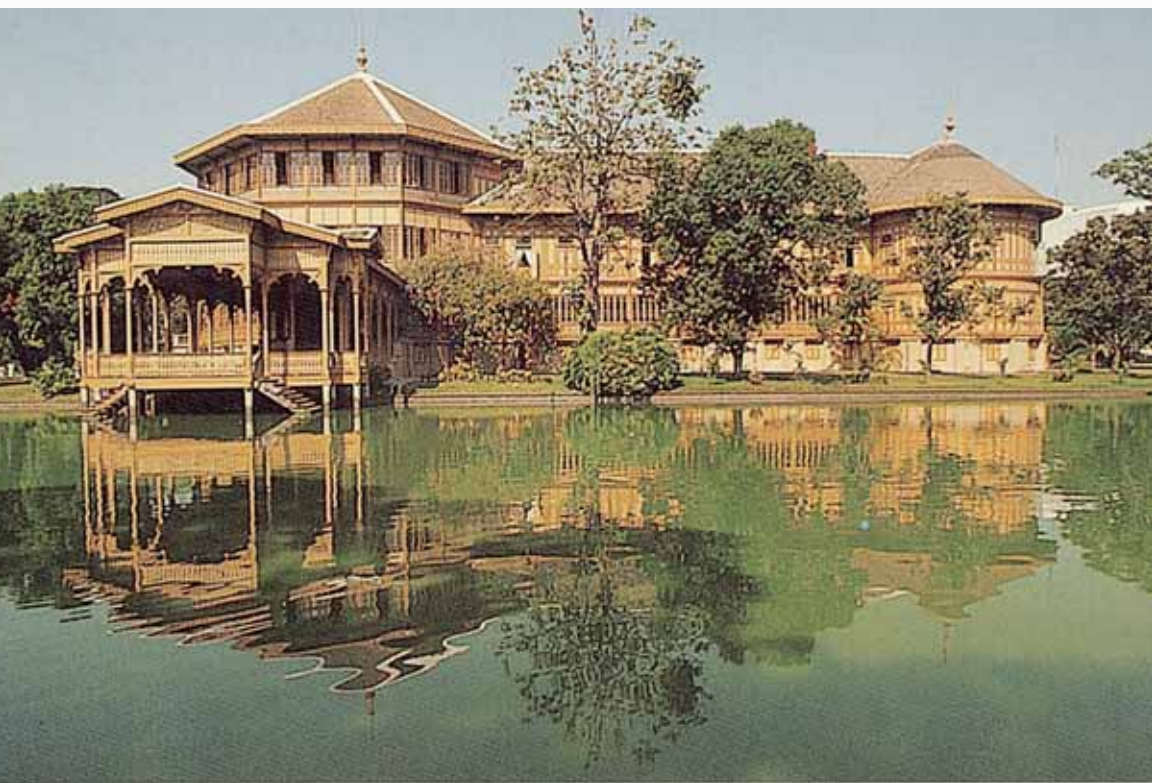

ผู้ที่ได้รับเชิญมาร่วมงานซึ่งประกอบด้วยทูตานุทูต คณะรัฐมนตรี นักธุรกิจ
ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นักการเมือง และบุคคลสำคัญๆ ต่าง
แต่งกายในชุดผ้าไหมไทย วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่
หลาย ชุดไทยพระราชนิยมเป็นสมบัติวัฒนธรรมที่ได้เจริญรุ่งเรืองและจะ
ยืนยงคงมั่นอยู่ตลอดไป

รัตนราชบัณฑิตยสถาน

พระราชมรดกไทยด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต ด้านหน้าคืออ่างหยก

พระที่นั่งวิมานเมฆ

“...กำลังเห่อพระที่นั่งวิมานเมฆนี้ เพราะว่าเป็นไม้สักทองทั้งหลัง...
ที่แรกยังเป็นทีเก็บของเดิม เป็นไม้สักทองทั้งหลัง ที่ญี่ปุ่นว่าใหญ่แล้ว
ที่โบสถ์ไม้สักญี่ปุ่นที่ว่าใหญ่ที่สุดในโลกเป็นรองที่นี่...”

พระราชดำรัสสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ในมหามงคลสมัยที่จะสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชจักรีวงศ์ ๒๐๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสำรวจพบว่า **พระที่นั่งวิมานเมฆ** ซึ่งเป็นพระที่นั่งสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลังยังอยู่ในสภาพดี มีภาพถ่ายฝีพระหัตถ์และศิลปวัตถุของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่อมรึกษา เพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นสมบัติวัฒนธรรมของชาติสืบไป สำนักพระราชวังได้รับสนองพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการดำเนินการและประสานงานการซ่อมพระที่นั่งวิมานเมฆให้แล้วเสร็จเรียบร้อย เพื่อใช้เป็นสถานที่จัดงาน **“สองร้อยปีแห่งสายสัมพันธ์”** สำหรับแขกชาวต่างประเทศที่จะมาร่วมงานมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดขึ้น ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ ในวันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ก่อนจะถึงงานสองร้อยปีแห่งสายสัมพันธ์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คณะนักข่าวหญิง สมาคมสตรีจังหวัดต่างๆ สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัดต่างๆ สมาคมส่งเสริมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ฯลฯ ฝ่าทุลละของอุลัพระบาท ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ทรงเล่าพระราชทานว่า

“...เหตุที่ฉันขอพระราชทานซ่อมแล้วจะให้เป็นที่พิพิธภัณฑสถานส่วนพระองค์ เพราะว่าของของพระพุทธเจ้าหลวงนี้ท่านมีมากมายเหลือเกิน ที่เมื่อได้ไปต่างประเทศ ได้ไปดูตามพิพิธภัณฑสถานทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าของพระพุทธเจ้าหลวงนี้ไม่แพ้เลย แสดงว่าท่านไม่ใช่สักแต่ว่ามีเงินซื้อของ ท่านรู้ด้วยว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี คือทรงทราบถึงคุณภาพ แล้วก็คุณค่า แล้วก็รสนิยมของชาวต่างประเทศด้วย เหตุฉะนั้น คิดว่าการที่เมืองไทยไม่ต้องเป็นเมืองขึ้นนี้ เห็นจะเป็นทางด้านจิตวิทยาอย่างหนึ่ง เพราะคนเราสามารถพูดกับชาติอื่น เข้าใจในความคิดเดียวกันกับเขา แล้วก็รู้จักวัฒนธรรมประเพณีที่เขาถือว่าเหนือ นี่ถึงเราจะผิวเหลือง แต่เราก็พูดภาษาเขาได้ แล้วก็รู้ว่าดนตรีของเขานี้อะไรเป็นอะไร แล้วก็รู้ถึงศิลปะต่างๆ การวาดเขียน การปั้นนี้ การรู้เท่าทันกันทำให้เป็นการยากสำหรับชาติที่เจริญที่จะยึดครอง แล้วอ้างว่าเพราะว่าสงสารประชาชนต้องล้าหลังอะไรอย่างนี้ คิดว่าอันนี้สำคัญ จะเห็นได้ว่า จะมีเจตนาของเจ้าชายสวี่เดน พระราชโอรสของคิงของสวี่เดนมาที่เมืองไทยนี้ แล้วมาเห็น มาได้เฝ้าพระพุทธเจ้าหลวง บอกว่าที่แรกก็นึกว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ผิวเหลืองอะไรธรรมดา แต่มาพบมาเห็นแล้วว่า รู้จักคือการรับรองของฝรั่ง เรียกประเพณีของเขารู้จักหมด คือเท่าเทียมแล้วทันกัน เขาก็เลยรู้สึกว่ามันดี ทีนี้ตอนนี้อีกนะ ตอนนี้ต่างประเทศนิยมไม่มาก เพราะว่าไม่มีนี้หายากเข้าทุกที แล้วนี่เป็นไม้สักซึ่งเป็นผลผลิตในเมืองไทยแท้ๆ เป็นของไทยแท้ๆ แล้วใหญ่เป็นที่หนึ่งของโลก ใหญ่มากทีเดียว เพราะว่าไม่เคยเห็นพิพิธภัณฑหรือตึกอะไรที่ไหนที่รับเสด็จที่จะเป็นไม้ทั้งหลัง แล้วที่ใหญ่โตมโหฬารอย่างนี้ ก็คิดว่าอาจจะนำเงินเข้ามาสู่ประเทศได้...”

โบสถ์ไม้สักญี่ปุ่นใหญ่ที่สุดในโลกที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถรับสั่งถึง คือ วิหารวัดไท่ไดจิ เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น เป็นอาคารไม้สูง ๑๕๗ ฟุต วิหารด้านหน้ากว้าง ๑๘๘ ฟุต ด้านข้างกว้าง ๑๖๖

ฟุต สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๒๘๘ ภายในประดิษฐานพระไวโรจนะพุทธเจ้า
สำริดปางสมาธิ สูง ๕๓ ฟุตครึ่ง

ถ้าเทียบกันแล้วพระที่นั่งวิมานเมฆได้เปรียบในด้านความยาว และ
วิหารของญี่ปุ่นได้เปรียบในด้านความสูง

เริ่มต้นที่วังสวนดุสิต

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจาก
ประพาสทวีปยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๔๐ แล้ว ทรงพระราชดำริว่าในฤดูร้อน
พระบรมมหาราชวังร้อนจัดเพราะมีตึกบังอยู่โดยรอบ ลมเดินไม่สะดวก
กอบด้วยพระองค์มีพระราชอัธยาศัยโปรดทรงพระดำเนิน ในระยะทางที่
พอสมควรแก่พระกำลัง เป็นที่ทรงสบาย ถ้าประทับอยู่บนพระที่นั่ง ไม่ได้
ทรงพระดำเนิน ก็ไม่มีใครทรงสบาย ทำให้ต้องเสด็จประพาสหัวเมืองเพื่อให้
ทรงสำราญพระราชอิริยาบถเนื่องๆ จึงทรงพระราชดำริจะให้มีที่ประทับ
พักร้อน และทรงพระดำเนินในกรุงเทพฯ ให้เป็นการสะดวกได้ตามพระราช
ประสงค์ทุกเมื่อ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ซื้อที่ดินและท้องทุ่งนา
ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างคลองผดุงกรุงเกษมกับคลองสามเสน ด้านตะวันออกจด
ทางรถไฟ ด้วยเงินพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์
ได้เสด็จทอดพระเนตรสถานที่เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ แล้ว
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตัดถนน ขุดคลอง ทำสะพาน และสร้าง
พระราชอุทยาน ปลูกไม้ดอก ไม้ผล ไม้ยืนต้น และสร้างพลับพลาที่ประทับ
แรม ตลอดจนอาคารสถานที่ต่างๆ แล้วพระราชทานนามว่า “สวนดุสิต”
และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เรียกที่ประทับว่า “วังสวนดุสิต”

การสร้างวังสวนดุสิตเป็นการขยายพระนครออกไปด้วย โปรด
เกล้าโปรดกระหม่อมให้ตัดถนนราชดำเนินจากพระบรมมหาราชวังไปจด
สวนดุสิต แล้วปลูกต้นไม้ตามแนวถนนให้ความร่มรื่นแก่ประชาชนผู้สัญจร
ไปมา เมื่อสวนดุสิตสามารถติดต่อกับภายในพระนครได้สะดวก พระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ วังสวนดุสิตนั่นเอง

จากมณฑลรัตนโรจน์มาเป็นวิมานเมฆ

เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ได้ทอดพระเนตรเห็น **พระที่นั่งมณฑลรัตนโรจน์** ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างขึ้นที่พระราชวังจุฑาธุชราชฐาน บนเกาะสีชัง มาตั้งแต่วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ เพื่อเป็นที่ประทับ แต่ไม่ทันเสร็จก็เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ แล้วฝรั่งเสียดินทบูรไว้ การสร้างจึงชะงักไป และพระองค์มิได้เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลแถบนี้อีก จนถึงครั้งนี้ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชโยธาเทพ (กร หงสกุล) เป็นนางงาน จัดการเรือพระที่นั่งมณฑลรัตนโรจน์จากเกาะสีชังมาสร้างในสวนดุสิต ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ พระราชทานนามใหม่ว่า **พระที่นั่งวิมานเมฆ**

พระที่นั่งวิมานเมฆนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบ สร้างด้วยไม้สักทองทั้งองค์ เป็นอาคารยาวสองแถวตั้งฉากกัน ด้านหนึ่งขนานกับอ่างหยกทางทิศใต้ อีกด้านหนึ่งขนานกับคลองร่องไม้หอมทางทิศตะวันออก แต่ละด้านยาว ๖๐ เมตร เป็นอาคารสองชั้นยกพื้นสูง เว้นแต่ตอนที่ประทับซึ่งเป็นบริเวณที่เรียกว่า “แปดเหลี่ยม” สร้างเป็นสามชั้น ชั้นที่อยู่ติดดินก่ออิฐถือปูน ส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไปเป็นเรือนไม้ทั้งชั้น มีห้องทั้งหมด ๓๑ ห้องไม่รวมระเบียง ลักษณะเป็นห้องชุด มีประตูติดต่อกัน แต่ละห้องมีฉลิมจันทร์ขึ้นลงระหว่างชั้นไม่ปะปนกัน ส่วนกว้างที่สุดของพระที่นั่งวัดได้ ๓๕ เมตร ส่วนกว้างทั่วไป ๑๕ เมตร ส่วนสูงวัดถึงเพดานชั้นสามสูง ๒๐ เมตร วัดถึงยอดปลายแหลมของหลังคาพระที่นั่งได้ ๒๕ เมตร

พระที่นั่งวิมานเมฆคล้ายกับตั้งอยู่กลางเกาะมีน้ำล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ด้านตะวันออกมีคลองร่องไม้หอม ด้านใต้เป็นอ่างหยก ทิศตะวันตกเป็น คลองรางเงิน และมีคลองคาบแผ่นกระจกอยู่ทางทิศเหนือ ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี อธิบายรูปแบบสถาปัตยกรรมพระที่นั่ง วิมานเมฆไว้ในหนังสือ **“มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์”** ว่า

“ลักษณะเด่นของพระที่นั่งองค์นี้คือ เป็นพระที่นั่งไม้สักหลังเดียวที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีการประดับไม้ฉลุลายที่ชายคา มีบันไดเวียนทำ ด้วยไม้สักทั้งโครงสร้างและตัวบันได อีกทั้งมีขนาดใหญ่กว่าบันไดเวียนที่ สร้างในรัชกาลนี้โดยทั่วไป ซึ่งบันไดเวียนนี้เป็นลักษณะเด่นประจำรัชกาลนี้ ว่าได้”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนิน มาประทับ ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ พร้อมด้วยพระมเหสี พระสนมเอก และ พระราชธิดาหลายพระองค์ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ต่อมา เมื่อโปรดเกล้าโปรด กระหม่อมให้สร้าง **พระที่นั่งอัมพรสถาน** เสร็จใน พ.ศ. ๒๔๔๙ แล้ว ได้ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระที่นั่งองค์ใหม่จนสวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๕๓

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา มาประทับ ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ รว พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่อ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตในปีนั้น สมเด็จพระนาง เจ้าอินทรศักดิศจีทรงย้ายไปประทับที่พระตำหนักในสวนหงส์พระราชวังดุสิต ตั้งแต่นั้นมาพระที่นั่งวิมานเมฆก็ไม่ได้ใช้เป็นที่ประทับของเจ้านายพระองค์ ใดอีก ได้แต่ปิดร้าง ใช้เป็นที่เก็บรักษาพัสดุของสำนักพระราชวังเท่านั้น

รณนาขานศรประเทศ

พระราชมณเฑียรงานการอนุรักษ์และขานฟูคิลปวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑสถานพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว

พระที่นั่งวิมานเมฆปิดร้างมาเป็นเวลากว่าห้าสิบปี เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้รับพระบรมราชานุญาตให้ซ่อมพระที่นั่งองค์นี้เป็น **“พิพิธภัณฑสถานพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”** ก็เสด็จพระราชดำเนินมาทรงคัดเลือกสิ่งของสำหรับจัดแสดงตามห้องต่างๆ ด้วยพระองค์เอง โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ขนย้ายศิลปวัตถุโบราณ เครื่องตกแต่งพระที่นั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ ตลอดจนสิ่งของทรงใช้ประจำวัน และบรรดาของที่ระลึกจากต่างประเทศที่ทรงสะสมไว้ มาตกแต่งและจัดแสดงตามห้องต่างๆ และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับพระราชภาระในการอำนวยความสะดวกว่าจัดหาเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนศิลปวัตถุชิ้นสำคัญ พร้อมพระราชประวัติและประวัติความเป็นมาของโบราณวัตถุล้ำค่าทุกชิ้น นำมาจัดแสดงให้มีบรรยากาศใกล้เคียงกับของเดิมในอดีต รอบบริเวณพระที่นั่งวิมานเมฆก็จัดภูมิสถาปัตย์ให้สวยงามร่มรื่น และอนุรักษ์พรรณไม้ดั้งเดิมไว้ด้วย

พระที่นั่งวิมานเมฆมีระเบียบให้เดินชมห้องต่างๆ ได้ทุกชั้น **ชั้นที่หนึ่ง** ด้านตะวันออกมีห้องจัดแสดงเครื่องเงินแบบต่างๆ ห้องโค้งด้านใต้จัดแสดงเครื่องลายครามชุดอักษรพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ที่ทรงสั่งทำจากเมืองจีน ถัดไปเป็นห้องจัดแสดงเครื่องโลหะหล่อสำริด และรูปจำลองเรือรบโบราณแบบต่างๆ ห้องจัดแสดงเขาสัตว์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสะสมไว้ มีทั้งเขาวัวแดง วัวกระทิง วัวบ้าน กวาง เก้ง ละมั่ง งาช้าง นอแรด จากนั้นเป็นห้องดาบ มีดาบทหารมหาดเล็ก ดาบตำรวจวัง และดาบไทย ห้องด้านตะวันตกเป็นห้องแปดเหลี่ยม จัดแสดงเครื่องกระเบื้องจากเดนมาร์ก เยอรมนี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น อิตาลี และซูดาน ๗ สีใช้ตามวันจากอังกฤษ

ห้องแสดงเครื่องเงิน ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖
รวมทั้งเครื่องเงินฝีมือช่างชาวจีนเมืองเซียงไฮ้ ที่เรียกว่า “เครื่องเงินเซียงไฮ้”

ห้องโถงชั้นแรกทางทิศตะวันออก มีเปียโนหลังใหญ่ของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่กลางห้อง ด้านขวาของเปีย
โนแกะสลักเป็นพระราชนิพนธ์ประจำแผ่นดิน ห้องใหญ่ด้านหลังห้องโถง
มีพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และตู้แสดง

เครื่องเงินตั้งรายอยู่ตามผนังห้อง ถัดไปเป็นห้องแสดงเครื่องถมแบบต่างๆ และหมู่ห้องสี่ชมพู ด้านเหนือ มี ๔ ห้อง จัดแสดงเป็นห้องไทย ประกอบด้วย พระแท่นบรรทม พระภูษา และชุดเครื่องเสวยคาวหวาน

ห้องพระโรงพระที่นั่งวิมานเมฆ มีพระบรมสาทิสลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานอยู่กลางห้อง

ชั้นที่สอง มีห้องโถงเป็นห้องพระโรงของพระที่นั่งวิมานเมฆ มีพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานอยู่ตรงกลาง มีพระราชอาสน์อยู่ด้านหน้า ด้านข้างมีกลองมโหระทึก และตู้แสดงเครื่องถมทอง ห้องด้านหลังห้องพระโรง มีตู้แสดงเครื่องกระเบื้อง และเครื่องชาชุดจักรีทั้งหมด ๙ ชุด ทรงสั่งทำจากฝรั่งเศส ตู้แสดงเครื่องเบญจรงค์ ตู้จัดแสดงเครื่องงาช้างชิ้นเล็กๆ และตู้จัดแสดงเครื่องเล่นชิ้นเล็กๆ ทำด้วยวัสดุต่างๆ ฯลฯ ที่นิยมสะสมกันมากในสมัยนั้น

ด้านทิศใต้ของพระที่นั่งวิมานเมฆ มีห้องมหัศจรรย์ ห้างเงิน ห้องเบ็ดเตล็ด ห้องเสวยพระกระยาหาร ห้องทรงพระอักษรใหญ่ ห้องเครื่องแก้ว ศิลปวัตถุที่จัดแสดงอยู่ตามห้องต่างๆ นี้ ล้วนงดงามและ

ทรงคุณค่าอย่างสูง ตัวอย่างเช่น เครื่องลายครามในห้องจีนซึ่งมีขนาดเล็ก เป็นเครื่องลายครามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกซื้อมาจากยุโรป เพราะขณะนั้นฝรั่งและจีนกำลังนิยมเล่นเครื่องสี แต่ไทยเรานิยมเครื่องลายครามเก่า ดังที่ทรงเล่าไว้ในพระราชนิพนธ์ “ไกลบ้าน” ว่า

“...ซื้อเครื่องลายครามได้เป็นอันมาก เก่าๆ ดี่ๆ ประหลาดที่เขาตั้งราคาขึ้นโตๆ ถ้าขึ้นคู่ๆ ฟืนคราม ไม่ว่าผิดฝาผิดยาขาดฝา เรียกราคาแพง ถ้าเป็นชิ้นเล็กๆ เช่น ชามจาน ไม่ว่าดีว่าเลวราคาอยู่ใน ๓๐ ซิลลิง ปอนด์หนึ่ง ช่างผลิตเพลินใจเสียนี้กระไร ถ้าของมีหลายชิ้นราคาเพียง ๓ บาท ๔ บาท ประหลาดที่ทำไม้ของเก่าๆ เราซื้อทางตะวันตกออกแพงเหลือเกิน...”

และเมื่อทรงซื้อเครื่องลายครามจากเบอร์ลิน ได้ทรงเล่าว่า

“...ตุ๊กไปได้เครื่องลายครามมาอีกมาก ตั้งในโฮเตลออกครืดไปเห็นเข้าตกใจว่าทำไมที่นี้ถึงได้มีเครื่องลายครามมาก ล้วนแต่เก่งๆ เป๊ะเต่งก็มี ขาวก็มี ไม่ได้การ เครื่องลายครามมาเมืองฝรั่งเสียมากแล้ว ข้าไม่มีใครรู้จักดีรู้จักชั่วด้วย ที่ตุ๊กซื้อนั้นไปซื้อเลหลังได้ประมาณสักสามร้อยชิ้น...”

(ตุ๊ก คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ)

ในกระบวนเครื่องเงินเครื่องทองงดงามล้ำค่าที่ทรงสะสม มีหีบพระศรีทองคำลงยาขนาดต่างๆ กล่องพระศรีทองคำสลักลาย หีบพระโสมงทองคำ ขวดยานัตถ์ลงยา ตลับทองคำลงยาฝีมือ

“ฟาร์แบร์เซ” ช่างทองชาวรัสเซีย กระปุกหมึก ฯลฯ สำหรับ เครื่องแก้วเจียระไน หลายชุดเป็นของใช้ส่วนพระองค์ มีชุดทรงพระพักตร์ ชุดเครื่องเสวย ชุดเครื่องพระสำอาง แจกัน โถ เครื่องพระสำอาง ขวดพระสุคนธ์ ฯลฯ

ศิลปวัตถุอีกประเภทหนึ่งซึ่งดงามล้ำค่าและนิยมสะสมกันในสมัยนั้น คือ ตลับงา มีหลายรูปแบบ ล้วนประณีตคล้ายของจริง เช่น ตลับทรงลูกพลับ มะพร้าว หมากดิบ ลูกรอก จาวตาล กลอง เงินพดด้วง ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีกล้อยาสูบทำจากดินขาว เรียกว่า กล้อยาเมียร์หอม ธารพระกรแบบต่างๆ ทำด้วยไม้แก้ว ไม้ไผ่ ไม้เหลาชะโอน ฯลฯ

ชั้นที่สาม ของพระที่นั่งวิมานเมฆด้านตะวันตก เป็นห้องแปดเหลี่ยม จัดเป็นหมู่ห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีห้องทรงงาน ห้องแต่งพระองค์ และห้องสรง

เมื่องาน “สองร้อยปีสายสัมพันธ์” ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ ผ่านไปแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชานุญาตให้ประชาชนเข้าชมพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายครั้ง ปรากฏว่า ได้รับความสนใจเป็นอันมาก ดังนั้น ตั้งแต่ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา พระที่นั่งวิมานเมฆได้เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชมได้ทุกวัน ปัจจุบัน พระที่นั่งวิมานเมฆเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ที่นักท่องเที่ยวชาวไทย ชาวต่างประเทศ และนักเรียน นักศึกษา เข้าชมวันละหลายร้อยคน

ห้องทรงพระอักษร
เป็นส่วนหนึ่งของ
ห้องแปดเหลี่ยม
ชั้น ๒ ด้านในสุด
เป็นโต๊ะทรง
พระอักษร

พิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพ พระที่นั่งอภิเศกดุสิต

“...และปีที่ข้าพเจ้าอายุครบหกสิบ ผู้ใกล้ชิดข้าพเจ้าหลายต่อหลายฝ่ายจะจัดพระที่นั่งอภิเศกดุสิตบริเวณด้านหน้าของพระที่นั่งวิมานเมฆให้เป็นพิพิธภัณฑ์แสดงผลงานชั้นเลิศของสมาชิกศิลปาชีพทุกแขนง และเปิดให้ประชาชนทั้งชาวไทยชาวต่างประเทศได้เข้ามาชมกัน”

พระราชดำรัสสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างท้องพระโรงสำหรับวังสวนดุสิตขึ้นองค์หนึ่ง พระราชทานนามว่า **พระที่นั่งอภิเศกดุสิต** มีพระสถิตยนิมานการ (ชิต อิศรศักดิ์) เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบ และพระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) เป็นนางงานก่อสร้างลงมือทำการตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๕ และแล้วเสร็จปลาย พ.ศ. ๒๔๔๗

พระที่นั่งอภิเศกดุสิตเป็นพระที่นั่งไม้ชั้นเดียวองค์ยาว อยู่ทางทิศตะวันออกของพระที่นั่งวิมานเมฆ มีคลองร่องน้ำห้อมกั้นแนวระหว่างพระที่นั่งทั้งสอง องค์พระที่นั่งได้รับการก่อสร้างแบบตะวันตก มีลวดลายฉลุไม้สวยงามอย่างที่เรียกสถาปัตยกรรมนี้ว่า *ขนมปังขิง* หรือ *ginger-bread* แม้องค์พระที่นั่งจะมีขนาดเล็ก แต่ก็งดงามด้วยฝีมือช่างอย่างเอก ท้องพระโรงประดิษฐานพระที่นั่งงองค์หนึ่ง หน้าบันมุขหน้าและมุขหลังพระที่นั่งอภิเศกดุสิตมีลายปูนปั้นเป็นรูปตราแผ่นดิน และอักษร ร.ศ. ๑๒๒ อันเป็นปีที่ก่อสร้างพระที่นั่งนี้อยู่ด้านล่าง

พระยานุวัชรรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) ได้บันทึกไว้ว่า

“เมื่อสร้างพระราชมณเฑียรขึ้นที่สวนดุสิตแล้ว ทรงย้ายมาประทับแรมที่พระที่นั่งวิมานเมฆวันจันทร์เป็นวันประชุมเสนาบดีที่พระที่นั่งวิมานเมฆ ก่อนเวลาประชุมบางทีก็มีการออกขุนนางที่พระที่นั่งอภิเศกดุสิต ทรงพระดำเนินทักทายปฏิสันถารทั่วกัน เมื่อสร้างพระที่นั่งอัมพรสถานแล้ว

พระที่นั่งอภิศกดุสิต

พระเฉลียงด้านหน้า พระที่นั่ง
อภิศกดุสิตมีลวดลายฉลุไม้
สวยงาม

ก็ย้ายมาประทับที่พระที่นั่ง
อัมพรสถาน ที่ประชุม
เสนาบดีก็ย้ายตามมา
ประชุมที่พระที่นั่งนี้ด้วยจน
ตลอดรัชกาล”

ต่อมา ในสมัย
รัชกาลที่ ๗ หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไป
พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในวันที่ ๑๐

ธันวาคม ปีเดียวกัน แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร และรัฐสภาแห่งชาติ พระที่นั่งอภิเศกดุสิตได้ใช้เป็นที่ทำการของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภามาตลอด จนกระทั่งมีการสร้างอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาแห่งใหม่ขึ้น พระที่นั่งองค์นี้ก็ได้นำกลับมาอยู่ในความดูแลของสำนักพระราชวังดังเดิม

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บูรณะตกแต่งพระที่นั่งอภิเศกดุสิตจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพถาวรเป็นแห่งแรกในประเทศไทย มีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นประธาน ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค ร่วมกับนางสนองพระโอษฐ์ มุลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ร้านจิตรลดา และกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ดำเนินการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินเปิดพิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพ พระที่นั่งอภิเศกดุสิต พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประธานในพิธีได้กราบบังคมทูลว่า

“...พิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพนี้ จัดแสดงผลงานศิลปาชีพแขนงต่างๆ ของสมาชิกศิลปาชีพ จะเปิดให้ประชาชนทั่วไปชมได้ทุกวัน ผู้เข้าชมจะได้เห็นผลงานศิลปวัตถุ อันสร้างความประณีตวิจิตรบรรจงของสมาชิกศิลปาชีพ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เยาวชนลูกชาวนาชาวไร่มารับการฝึกฝนและผลิตงานเหล่านี้ออกมาตามพระราชประสงค์ ทรงอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทย และทรงพระราชดำริให้ทำขึ้นใหม่ ชาวต่างประเทศที่ไม่เคยเฝ้าฯ สมเด็จพระบรมราชินีนาถเลย ก็จะได้ตระหนักในพระปัญญาบารมีที่ทรงบันดาลให้มีขึ้น เป็นการเล่าปากต่อปากกันเองในนานาประเทศ พระเกียรติคุณจะกำจกรำจายไปไม่สิ้นสุด ผู้ดำเนินการพิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพถาวรนี้ ได้แก่ กรมการ

นกยูงทองเกาะกิ่งไม้ แวหวางประดับ
ด้วยปีกแมลงทับ

ผอบรูปหอยทำจากเส้นเงินสาน
ขอบเลี่ยมทองประดับมรกต

มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เจ้าหน้าที่กองศิลปาชีพ นางสนอง
พระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสุภาพ
สตรีอาสาสมัคร...”

ในท้องพระโรงใหญ่ นั้น สองข้างทางเดินมีตู้จัดแสดงผลิตภัณฑ์
ศิลปาชีพ มีพระกระเป๋าย่านลิเการูปแบบต่างๆ เขียนหมาก พาน บางตู้จัด
แสดงเครื่องเงินและเครื่องทอง เช่น ดอกบัวสัตตบงกชทอง ใบบัว เกวียน หงส์
เรือ น้ำเต้า ที่เป็นต้นไม้เงินก็จะมียกสีเขียวทำด้วยไม้แกะสลักประดับปีก
แมลงทับเกาะอยู่บนกิ่งไม้ ผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ จะเลียน
แบบของจริงไม่ผิดเพี้ยน เช่น ผลิตภัณฑ์ราชรถเงินเทียมด้วยกวางคู่ ตัว

กวางนั้น มีเครื่องตกแต่งและเขา
ทำด้วยทอง ผลิตภัณฑ์หีบเงิน
หีบทองทำเป็นกระบุงลูกนิตๆ
พร้อมสาแหรกและไม้คาน

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์จำลอง
ถมทอง

เครื่องทอง

ดอกบัว

หงส์ทอง

ผู้ที่น่าสนใจ คือ ผู้แสดงงานคร่ำทอง มีทั้งมีดตัดหมาก (กรรไกรตัดหมาก) มีดตัดกระดาด กรรไกรไทย พระกระเป๋ ฯลฯ

ศิลปะการทำคร่ำเกือบจะสูญหายไปแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเล็งเห็นคุณค่าของศิลปะชนิดนี้ จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อาจารย์สมานไชยสุกumar มาสอนวิชาการทำคร่ำแก่นักเรียนศิลปาชีพนในสวนจิตรลดา จนปรากฏมีวิชาการทำคร่ำขึ้น ปัจจุบันได้มีการทดลองทำคร่ำบนโลหะทองคำขาวเป็นผลสำเร็จดี นับเป็นก้าวใหม่แห่งวิวัฒนาการการทำคร่ำ ซึ่งมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ด้วยพระบารมี

กรรไกรคร่ำทอง

งานถม ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพ พระที่นั่งอภิศเทกดุสิต มีทั้งเครื่องถมเงิน ถมทอง ถมตะทอง เช่น พระกระเป่าถมทองประดับเพชร ลวดลายและทรวดทรงต่างกันทุกใบ มีทั้งเป็นรูปหอย รูปพัด รูปหนังสือ ฯลฯ ฝีมือประณีตงดงาม พระกรัณฑ์ถมตะทองซึ่งเป็นผลงานชิ้นสำคัญอันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของช่างศิลปาชีพจากทุกภาคของประเทศไทย นอกจากนี้ ยังมี ชุดเขียนหมากขนาดจิ๋ว ตลับถมทองรูปผลไม้ประดับเพชร เป็นผลระกำ ฟักทอง ผักมะขาม ฯลฯ เปิดได้ทุกใบ

งานศิลปาชีพที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถภูมิพระราชหฤทัยนัก เพราะเกิดจากพระราชดำริในพระองค์ คือ งานตกแต่งด้วยปีกแมลงทับ เป็นรูปกีนรี พราหมณ์เกศสุริยง ไก่ฟ้า จิ้งเหลน ตู๊กแก ไก่ เก้ง หงส์ เสือพ่อแม่ลูก ฯลฯ ที่วิจิตรพิสดารมากก็คือ ตลับเงินตกแต่งด้วยย่านลิเภาสานสอดสลับด้วยปีกแมลงทับแบบต่างๆ ขอบฝาตลับประดับเพชร

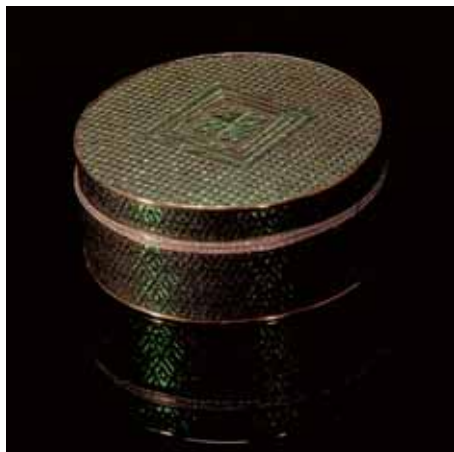

หนังสือมูลนิธิตศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อธิบายถึงงานตกแต่งด้วยปีกแมลงทับว่า

กีนรี

พราหมณ์เกศสุริยง

ตลับเงินตกแต่งด้วยย่านลิเภา
สานสอดสลับกับปักแมลงทับ

“งานศิลปะของไทยแต่อดีตรมมีอยู่ไม่น้อยที่ใช้ปักแมลงทับที่มีสีเขียว เหลืองฟ้าหรือสีทองแดงเหลือบเหลืองอันนำอัศจรรย์มาเป็นส่วนประกอบ ตกแต่ง เช่น การใช้ปักลงบนผ้าสไบ เป็นต้น ประกอบกับแมลงทับเป็น แมลงที่วงจรชีวิตสั้น เมื่อถึงฤดูก็จะตายเองตามธรรมชาติ ตกอยู่ตามโคน ไม้ที่เป็นอาหาร เช่น มะขามเทศ เป็นจำนวนมาก และสีอันวิจิตรที่ปัก นั้นก็มีความคงทนงดงามไม่จืดจาง นอกจากนั้น ยังมีคุณสมบัติที่เหนียว สามารถติดเป็นเส้นใหญ่่น้อยได้ตามความต้องการ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงได้พระราชทานพระราชดำริให้ใช้ปักแมลงทับตกแต่ง ทำเป็นเครื่องประดับประเภทต่างๆ ต่อมาก็ได้ทดลองใช้ปักแมลงทับ

ตกแต่งตัวนกที่ทำจากไม้แกะสลัก โดย ตัดเป็นเส้นเล็กๆ อย่างชนกกิตติคุณทั่วตัว เกิดเป็นงานประติมากรรมอันงดงามน่า อัศจรรย์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อ มีผลสำเร็จเป็นที่น่ายินดีเช่นนี้แล้ว จึงได้ ทรงพระราชดำริให้ตัดปักแมลงทับเป็น เส้นเล็กลงไปอีก และสอดสลับลายกับ นกแต่งด้วยปักแมลงทับ

ย่านลิลเกา นับเป็นงานประณีตศิลป์ชิ้นล้ำค่าแห่งยุคสมัย ซึ่งยังมิได้มีผู้ใดเคยคิดประดิษฐ์มาก่อน นับเป็นพระอัจฉริยภาพ ซึ่งจะต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ศิลปะของไทยอีกครั้งหนึ่ง”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีสายพระเนตรยาวไกล เมื่อทรงฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพใดที่เป็นประโยชน์แก่ราษฎรผู้ขัดสนจนยากแล้ว ก็ทรงอนุรักษงานนั้นควบคู่ไปด้วย แม้แต่เรื่อง **แมลงทับ** ที่พระราชทานแนวพระราชดำริให้นำมาประดิษฐ์งานศิลปาชีพก็เช่นกัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชดำริให้มีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยการเพาะเลี้ยง “แมลงทับ” อันเป็นแมลงพื้นบ้านที่ใครๆ ก็มองข้าม เพื่อให้ได้รู้ถึงวงจรชีวิตและนิเวศวิทยาของแมลงทับ นำมาเป็นวัตถุดิบในการประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิศิลปาชีพฯ ซึ่งสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับสนองแนวพระราชดำรินี้ จึงได้เกิดโครงการอนุรักษ์แมลงทับในประเทศไทย มีนักวิชาการด้านกีฏวิทยาเริ่มต้นวิจัยเกี่ยวกับแมลงทับมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕

ด้านเหนือของห้องทองพระโรงทอดพระที่นั่งงวักองค์หนึ่ง ห้องถัดไปแสดงผ้าทอมือ และหุ่นแสดงฉลองพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผ้าฝ้ายที่จัดแสดงมีทั้งผ้าฝ้ายพื้นเมืองจังหวัดสุรินทร์ ผ้าฝ้ายเกล็ดเต่า ผ้าฝ้ายลายขีดแบบต่างๆ ผ้าไหมแพรวา ผ้าไหมลายลูกแก้ว

ลายราชวัติ ผ้าไหมเม็ดพริกไทย ผ้าขาวม้าไหมหางกระรอก ผ้ายกทอง และผ้าไหมมัดหมี่ ฯลฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล่าไว้ในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ห้องพระโรง พระที่นั่งอภิเศกดุสิต
จัดแสดงผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ

ถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า การทอผ้ามัดหมี่เป็นศิลปะเก่าแก่อย่างหนึ่งของโลก

“...มัดหมี่ของแต่ละประเทศก็มีลวดลายและความงามแตกต่างกันออกไป เฉพาะมัดหมี่ไทยเท่าที่ศิลปินได้รวบรวมไว้ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ลายแล้ว และอาจจะมีลายใหม่ๆ เกิดขึ้นได้เสมอ เพราะคนไทยเราเป็นศิลปิน ช่างคิด ช่างประดิษฐ์ อย่างผ้าไหมมัดหมี่ที่ทุกคนชมว่าสวยนี้ ชาวบ้านผูกลายเองคิดสืงเอง ออกมาสวยโดยที่ข้าพเจ้าหรือไม่มีใครไปแนะนำเลย...”

ในพิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพ พระที่นั่งอภิศกดุสิตนัยน์หีมงกุฎ มีห้องจัดแสดงเครื่องจักสานย่านลิเภาลายขีด รูปทรง ขนาด และลายต่างๆ ฝีมือประณีตทุกใบ นอกจากนี้ยังมีงานปั้นแกะสลักหินสบู่เป็นช้างศึก เด็กเล่นชิงช้า ตีกลอง ช้าง ชีควาย ยิงหนังสติ๊ก กระเจิง ม้า กวาง ลิง งานแกะสลักหนังตะลุง ภาพเด็กเดินไม้สูง เด็กชีควาย ชาวบ้านหาบของขาย ราชรถ งานไม้แกะสลักเป็นเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์จำลองจากไม้ขนาดใหญ่ในห้องสุดท้ายด้านล่างเป็นไม้จำหลัก ด้านบนเป็นภาพเขียนสีประดับปีกแมลงทับงดงามมาก

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงยกย่องความสามารถของชาวนาชาวไร่ด้วยความภาคภูมิพระราชหฤทัยว่า

“...คนไทยแต่ละคนแต่ละภาค ต่างก็มีฝีมือและความสามารถ พร้อมจะพัฒนาชาติให้เจริญรุ่งเรือง ข้าพเจ้าได้ประจักษ์แล้วในฝีมือของคนไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าปลื้มและมีกำลังใจเพิ่มขึ้นในการปฏิบัติงาน...”

ความสนพระราชหฤทัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สนพระราชหฤทัยศึกษาหาความรู้วิชาการด้านต่างๆ มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ไม่ว่าจะเป็น วรรณคดีไทย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ด้วยมีพระอุปนิสัยรักการอ่านหนังสืออย่างมาก ซึ่งพระอุปนิสัยนี้ได้ถ่ายทอดมายังพระราชโอรสพระราชธิดาทุกพระองค์

นอกจากจะโปรดการอ่านแล้ว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ยังทรงสนับสนุนให้พระราชโอรส พระราชธิดา เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นแหล่งรวมความรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ถ้าไม่ทรงมีเวลาพาไปเอง ก็ทรงขอให้ผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัยช่วยพาไป เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล และนายภาวศ นุนนาค ทุกท่านล้วนแต่รอบรู้และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมไทย มีพระราชเสาวนีย์ให้แต่งเนื้อและทำนองเพลงประเภทส่งเสริมให้เกิดความรักชาติ รำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ และชาติบ้านเมืองหลายเพลง พระราชทานแนวคิดของเพลงแต่ละเพลง และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นักร้องที่มีเสียงมาตรฐานขับร้องและบันทึกเสียงถวาย นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการแสดง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการแสดงละครเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และเรื่องสุริโยทัย

แบบเครื่องแต่งกายไทยสมัยต่างๆ ในประวัติศาสตร์ และวรรณคดี โดยใช้พระราชประวัติของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกษัตริย์อยุธยาเจ้า และประวัติวีรสตรีไทยเป็นสื่อการแสดงประกอบเครื่องแต่งกายไทยในแต่ละสมัย

ส่วนการละครนั้นโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดแสดงละครอิงประวัติศาสตร์หลายเรื่อง เพื่อเตือนใจให้รำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษไทยที่รักษาแผ่นดินให้ชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้ เพื่อให้คนไทยทุกคนร่วมกันปกป้องรักษาและพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าสืบไป บทละครอิงประวัติศาสตร์เหล่านี้ เน้นการสื่อให้เกิดความรักชาติ ความภาคภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทย และรำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ มากกว่าความสมจริงทางประวัติศาสตร์

แนวพระราชดำรินี้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เป็นส่วนผลักดันให้เกิดการสร้างละครและภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เช่น ละครเรื่องนางเสือง ศรีธรรมาสีกราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และพระสุพรรณกัลยา ซึ่งนายสมภาพ จันทรประภา เขียนบทและกำกับการแสดง รวมทั้งภาพยนตร์ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากเรื่อง

สุริโยไท ที่หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล กำกับการแสดง ละครและภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์เหล่านี้แสดงถึงพระราชประวัติและวีรกรรมของวีร-กษัตริย์นักรบและ

วีรสตรีของไทยสมัยอยุธยา เพื่อให้ประชาชนชาวไทยภาคภูมิใจในความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และคนไทยทุกหมู่เหล่าในสมัยอยุธยาที่รักษาเอกราชและอธิปไตยของแผ่นดินไทยด้วยเลือดเนื้อและชีวิต

เพื่อรำลึกถึงวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บูรณะพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงสร้างไว้เป็นอนุสรณ์ ณ สถานที่ถวายพระเพลิงพระศพที่วัดสวนหลวง สบสวรรค์ ซึ่งอยู่บนเกาะเมือง ปัจจุบันอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตรงข้ามวัดกษัตราธิราช และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัยที่ทุ่งมะขามหย่อง พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทุ่งภูเขาทอง เพื่อให้เหล่าพสกนิกรได้ถวายบังคมและน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ

พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย

สมเด็จพระสุริโยทัยทรงเป็นพระอัครมเหสีในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๕ แห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพุทธศักราช ๒๐๙๑ ในปีนี้เองที่พระเจ้าตะเบงชเวตี้ กษัตริย์พม่าได้หาเหตุขอช้างเผือกที่มาสู่พระบารมีสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อทรงปฏิเสธ พระเจ้าตะเบงชเวตี้ก็สบโอกาสที่จะยกกองทัพใหญ่มารุกรานกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงทรงยกกองทัพออกไปลงกำลังเข้าศึก ครั้งนั้นสมเด็จพระสุริโยทัยทรงฉลองพระองค์อย่างพระมหาราชตามเสด็จไปด้วย กองทัพไทยได้ปะทะกับกองทัพพระเจ้าแปร ซึ่งเป็นทัพหน้าของพม่าที่ทุ่งมะขามหย่อง ทางทิศตะวันตกของทุ่งภูเขาทอง เมื่อสมเด็จพระสุริโยทัยทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงชนช้างเสียที่พระเจ้าแปร ช้างพระที่นั่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้หลังช้างเข้าศึก ทรงเกรงว่าพระบรมราชสวามีจะ

เป็นอันตราย จึงทรงใส่ช้างเข้าขวางไว้ ถูกระเจ้าแปรพันด้วยของ้าว
สิ้นพระชนม์บนคอช้าง

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้เชิญพระศพมาไว้ที่พระตำหนัก
สวนหลวง เมื่อพระเจ้าตะเบงชเวตี้ยกกองทัพกลับไปแล้ว สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิจึงโปรดให้สร้างพระเมรุมาศขึ้นที่สวนหลวง พระราชทาน
เพลิงพระศพสมเด็จพระสุริโยทัย ต่อมาโปรดให้สร้างพระเจดีย์ตรงที่
พระราชทานเพลิงพระศพ พร้อมกับสถาปนาเป็นพระอารามขึ้น พระราชทาน
นามว่า “วัดสวนหลวงสภธรรม”

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งกรมทหารขึ้นในบริเวณวังหลังและวัดสวนหลวงสภธรรม
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ มีการรื้อถอนอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ปรักหักพังไปบ้าง
เหลือเพียงพระเจดีย์ใหญ่องค์เดียว เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมมีฐานล่างใหญ่
ฐานชั้นที่ ๒ ซึ่งเป็นฐานรองรับเรือนธาตุ ลักษณะเป็นฐานย่อมุมไม้ยี่สิบ
ส่วนเรือนธาตุและองค์พระเจดีย์ย่อมุมไม้ยี่สิบสอง ตัวเรือนธาตุ มีซุ้มจระนำ
ยื่นออกมาทั้งสี่ด้าน กลางสันหลังคาของซุ้มจระนำมีเจดีย์จำลองประดับอยู่
ซุ้มละ ๑ องค์ ส่วนคอระฆังมีเสารองรับและต่อด้วยยอดเจดีย์เป็น
ปล้องไฉน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เรียกว่า

เจดีย์ศรีสุริโยทัย ต่อมา
ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ โปรดให้สร้าง
พระราชนุสาวรีย์สมเด็จพระสุริ
โยทัยใกล้บริเวณพระเจดีย์ศรีสุริ
โยทัย เป็นจารึกข้อความสดุดีพระ
วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อเทิด
พระเกียรติสมเด็จพระสุริโยทัย

เจดีย์ศรีสุริโยทัยมองจากฝั่งตรงข้าม
เกาะเมือง

พระบรมสารีริกธาตุบรรจุในพระเจดีย์จำลอง จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กองบัญชาการทหารสูงสุดและกรมศิลปากรบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยในังดงาม เพื่อเป็นพระราชานุสรณ์แด่สมเด็จพระสุริโยทัย ผู้ทรงพระคุณต่อชาติไทย และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

พ.ศ. ๒๕๓๓ กรมศิลปากรได้เริ่มบูรณะองค์พระเจดีย์ให้มั่นคงและสวยงาม มีการขุดพบและปิดทองตลอดองค์ การบูรณะคราวนั้นได้พบพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ในพระเจดีย์จำลองทำด้วยหินควีทหรือหินเขียวหนุมาน ทรงเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองพร้อมเครื่องพุทธานุชาที่แกนฉัตรขององค์พระเจดีย์ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระพุทธรูปสุริยทัยสิริกิติ
ที่มายุมมงคล

ทรงประกอบพิธีมั่งคณาภิเษก
เสกดิน เสกน้ำพระพุทธรูป
ปั้นหุ่นพระพุทธรูปสุริยทัยสิริกิติ
ที่มายุมมงคล

ณ พระอุโบสถวัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม
เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ.
๒๕๓๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ทรงถือสาย
สูตรเททองหล่อพระพุทธรูป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมพระราชทานพระราชนุญาตให้สร้างพระพุทธรูป
ประดิษฐานภายในซุ้มเจดีย์ศรีสุริยทัย เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปาง
ประทานพร (วรทพฺพธร) ศิลปะแบบอยุธยาตอนกลาง และโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมพระราชทานนามว่า พระพุทธรูปสุริยทัยสิริกิติที่มายุมมงคล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปปฏิมา ณ โรงหล่อทอง
หัตถศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ และเมื่อการ
บูรณะแล้วเสร็จ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีสมโภชพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย
ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเกตุมาลาของพระพุทธรูปปฏิมา เมื่อ
วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

พระราชนาสุวารีย์ สมเด็จพระสุริโยทัย
ณ ทุ่งมะขามหย่อง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

พระราชนาสุวารีย์สมเด็จพระ พระสุริโยทัย

ในโอกาสที่สมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญ
พระชนมพรรษา ๕ รอบ ในวันที่ ๑๒
สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ และเพื่อ
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระสุริโย
ทัยวีรกษัตริย์กล้าหาญแห่งกรุงศรี
อยุธยา กองบัญชาการทหารสูงสุด
มีโครงการสร้างพระราชนาสุวารีย์
สมเด็จพระสุริโยทัย ณ บริเวณทุ่ง
มะขามหย่อง ซึ่งเคยเป็นสมรภูมิรบ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
นาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้

คุณไข่มุกด์ ชูโต เป็นผู้ออกแบบพระราชนาสุวารีย์ เป็นพระรูปหล่อสมเด็จพระ
พระสุริโยทัย ขนาด ๒ เท่าของพระองค์จริง ทรงฉลองพระองค์ชุดพระมหา
อูปราชออกศึก ประทับบนคอพระคชาธาร พระหัตถ์ทั้งสองทรงถือพระแสง
ของ้าว บนพระคชาธารมีผู้ให้สัญญาณทัพถือแพนหางนกยูง ที่ท้ายช้างมี
ควาญท้ายถือง้าวเตรียมต่อสู้ ส่วนที่เท้าช้างมีงูคดงูคบบา ยืนถือดาบสอง
มือประจำทั้งสี่เท้าช้างในท่าเตรียมพร้อมต่อสู้ ประดิษฐานบนฐานสูงเหนือ
เนินดิน ล้อมรอบด้วยอ่างเก็บน้ำ พระราชนาสุวารีย์นี้เกิดขึ้นตามแนวพระ
ราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถ ด้วยพระปรีชาญาณอันล้ำเลิศ และสายพระเนตรอันยาวไกล เพื่อ

ให้พระราชานุสาวรีย์นี้เป็นอนุสรณ์สถานที่ยังประโยชน์แก่พสกนิกรได้อย่าง
อนเนกอนันต์ เป็นทั้งสถานที่สรวนร่าเริงเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และอำนวยความสะดวก
ประโยชน์แก่พื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานพระราชดำริส เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ดัง
ความตอนหนึ่งว่า

“...การสร้างพระราชานุสาวรีย์ของสมเด็จพระสุริโยทัยนั้น มิใช่เพียง
เพื่อสร้างเป็นอนุสรณ์สถานเท่านั้น อาจเก็บน้ำที่มีความคิดจะสร้าง
เพื่อเสริมสร้างภูมิทัศน์ของพระราชานุสาวรีย์นั้น ต้องให้ได้ประโยชน์
แก่ประชาชนให้ได้มากที่สุด ที่เก็บน้ำนี้ขอให้สามารถรับน้ำที่เหลือมา
จากแม่น้ำทั้งสามสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำ
ป่าสักไว้ได้ เราใค้ดูน้ำกับคลองโบราณมากมายที่สามารถรับน้ำเหล่านี้
ไว้ได้เพียงพอที่จะชะลอกันมิให้ไหลลงไปที่ท่วมกรุงเทพฯ ได้
และในขณะเดียวกัน น้ำที่เก็บไว้ในแหล่งที่ขุดลอกแล้วเหล่านี้
จะสามารถระบายออกไปช่วยชาวไร่ชาวนาในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยาได้เมื่อยามที่เกิดความแห้งแล้งและขาดน้ำ...”

การดำเนินงานโครงการตามแนวพระราชดำรินี้ดังกล่าว เป็น
โครงการที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลา
ฤกษ์พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย ณ ทุ่งมะขามหย่อง เมื่อวันที่ ๓๑
สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ และในวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๘ สมเด็จพระ
พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธี
บวงสรวงสมเด็จพระสุริโยทัย ณ สถานที่ก่อสร้างพระราชานุสาวรีย์ ที่
ทุ่งมะขามหย่อง ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหา

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ หุ่นภูเขาทอง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กษัตริย์นักรบผู้ยิ่งใหญ่ ทรงอุทิศพระองค์กอบกู้เอกราชของชาติ ทรงประกอบวีรกรรมทำศึกกับอริราชศัตรูตลอดพระชนมชีพ เพื่อปกป้องรักษาบ้านเมืองให้อาณาประชาราษฎร์ได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข เมื่อสิ้นรัชกาลกรุงศรีอยุธยาปลอดจากอริราชศัตรูมาเป็นเวลายาวนานถึง ๑๖๐ ปี ในโอกาสที่ทรงครองราชสมบัติครบ ๔๐๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๓๓ จึงควรถวายพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น ณ หุ่นภูเขาทองอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นทุ่งประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำกองกำลังออกรบกับข้าศึกหลายครั้งหลายหน

กรมศิลปากรได้มอบหมายให้นายชิน ประสงค์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประติมากรรม เป็นผู้ออกแบบพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีลักษณะเป็นแบบจำลองเหตุการณ์ตอนทำสงครามกับพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง ที่ยกทัพกษัตริย์ ๓ ทัพ มาตั้งล้อมกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๙ กองทัพพระเจ้าหงสาวดีตั้งค่ายหลวงที่খনอนปากคูด้าน

ทิศเหนือ กองทัพพระเจ้าตองอูตั้งที่ด้านตะวันออกของทุ่งชายเคื่อง ส่วน กองทัพพระมหาอุปราชที่ตั้งต่อจากทัพพระเจ้าตองอูลงมาทางใต้

พระเจ้าหงสาวดีตั้งค่ายล้อมพระนครศรีอยุธยาอยู่กว่าเดือน ให้ กองทัพเข้าตีพระนครหลายครั้ง แต่ถูกทหารไทยป้องกันและตีกลับออกมา ทุกครั้ง จนไม่อาจเข้าไปตั้งประชิดติดพระนครได้ ระหว่างนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงส่งทหารออกไปตีตัดเสบียงและยานพาหนะแบบ กองโจรทั้งกลางวันและกลางคืน อีกทั้งเสด็จออกไปจับโจมค้ายทัพหน้าของ พระเจ้าหงสาวดี ข้าศึกไม่ทันรู้ตัว แตกพ่ายและถอยร่นไปถึงค่ายหลวง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จลงจากม้าคาบพระแสงดาบนำทหาร ขึ้นปีนระเนียดจะเข้าค่ายพระเจ้าหงสาวดี ถูกข้าศึกแทงตกลงมา ครั้นเมื่อ ข้าศึกล้อมกันเข้ามาจำนวนมาก จึงได้เสด็จกลับพระนคร พระแสงดาบที่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้ในวันนั้นได้ชื่อว่า “พระแสงดาบคาบค่าย”

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีทรงทราบเรื่องที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงนำทหารเข้ารบด้วยพระองค์เองในครั้งนั้น จึงให้ลักไวกำมูนายทหารเอก คัดเลือกทหารฝีมือดีออกไปรักษาค่ายอยู่ในกองหน้า และทรงกำชับว่า ถ้า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาอีกให้จับเป็นให้ได้ หลังจากนั้นไม่นาน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยกหน่วยทหารออกไปซุ่มจะเข้าโจมตีค่าย พระเจ้าหงสาวดีอีก ลักไวกำมูจึงให้กองทหารทศซึ่งเป็นหน่วยรบพิเศษยก ออกมารบต่อ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทรงนำทหารม้าเข้ารบและรบ ตัดฟันเข้าไปจนถึงที่ทหารทศของพม่าซุ่มอยู่ ลักไวกำมูคุมทหารเข้าล้อมไว้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงต่อสู้กับลักไวกำมูที่จะเข้ามาจับพระองค์ เป็นสามารถ ไม่นานก็ทรงแทงลักไวกำมูด้วยพระแสงหอกถึงแก่ความตาย พวกทหารทศพม่าเข้ามาจะช่วยลักไวกำมู ก็ทรงฟันด้วยพระแสงดาบ ทหาร พม่าจึงถอยห่างๆกว่าชั่วโหม่งจนกระทั่งกองทหารเดินเท้าของไทยตามมาถึง จึงแก้ไขสมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกจากที่ล้อมกลับไปได้

พระเจ้าหงสาวดีนั้นทนบุเรงล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ ๕ เดือน ก็ตี กรุงศรีอยุธยาไม่ได้ ทั้งไพร่พลก็เจ็บป่วยล้มตายลงไปทุกที ทรงท้อพระทัย จึงยกทัพกลับกรุงหงสาวดี

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๔

หลังจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพที่เมือง
แครง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ แล้ว ได้ทรงสร้าง ความมั่นคงในด้านการป้องกัน
ประเทศขึ้นใหม่ ต่อมาอีก ๓ ปี การทหารของกรุงศรีอยุธยาจึงเข้มแข็งขึ้น
จนสามารถต้านทานการรุกรานของพระเจ้าหงสาวดี ในพ.ศ. ๒๑๓๐ ได้
อย่างเด็ดขาด นับแต่นั้นมาอิสรภาพของประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะมั่นคง
อีกวาระหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลาฤกษ์พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช ณ พุ่งกุเขาทอง เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรง
เปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อวันที่ ๑
มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔

พระบรมราชินีนาถด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงตระหนักดีว่า ในยุคโลกาภิวัตน์หรือโลกไร้พรมแดนเช่นในปัจจุบัน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างชาตินับวันจะเข้มข้นขึ้น คนไทยจึงต้องร่วมมือกันทะนุบำรุงวัฒนธรรมของเราซึ่งสืบทอดมาแต่อดีตนานานาน มิให้ถูกกลืนไปในกระแสของวัฒนธรรมผสมผสานนานาชาติโดยมิเหลือเอกลักษณ์อันใดไว้เลย

พระอัจฉริยภาพในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการใช้ดนตรีและนาฏศิลป์เป็นสื่อให้คนไทยทุกหมู่เหล่าเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไป ทรงสนพระราชหฤทัยในการดนตรีมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงเรียนเปียโนมาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษา เมื่อตามเสด็จพระบิดาไปประทับยังต่างประเทศ ก็ทรงเรียนเปียโนต่ออย่างจริงจังถึงขั้นที่จะเป็นนักแสดงเปียโนอาชีพ แต่ก็สนพระราชหฤทัยในดนตรีไทยด้วย ทรงพระราชสมภพในราชสกุลกิติยากร ซึ่งนอกเหนือจากได้รับราชการแผ่นดินที่สำคัญๆ แล้ว เจ้านายในราชสกุลนี้หลายพระองค์ทรงเป็นอัจฉริยะในทางวัฒนธรรมทั้งของไทยและวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะด้านภาษาวรรณคดีและดนตรี พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ พระบิดามีความรักในวรรณคดีเป็นอย่างยิ่ง และทรงถ่ายทอดความรู้และความนิยมชมชอบนี้สู่พระโอรสพระธิดา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าไว้ในหนังสือเรื่อง สมเด็จพระแม่กับการศึกษา ความว่า

“...เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ ๖-๗ ขวบ สมเด็จพระแม่ทรงสอนให้อ่านหนังสือวรรณคดีต่างๆ จำได้ว่าที่ง่ายและสนุกเหมาะสำหรับการเริ่มต้นก็คือเรื่องพระอภัยมณี ต่อด้วยเรื่องอื่นๆ ได้แก่ เรื่องอิเหนา และรามเกียรติ์ เป็นต้น เรื่องอิเหนาเป็นเรื่องที่โปรดมาก ทรงให้ข้าพเจ้าอ่านคัดบทกลอนต่างๆ ให้ ทำให้ข้าพเจ้าท่องได้หลายตอน...”

“...สมเด็จพระแม่ทรงจำเก่งบทเพลงแปลกๆ ที่ทรงจำได้ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ บทกลอนที่ทรงเล่าว่าเจ็ดดาท่องให้ฟัง ก็มาสอนเราต่ออีก...”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระอิสริยยศอิสริยศศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ด้วยพระราชอัธยาศัยที่โปรดดนตรีอยู่แล้ว ประกอบกับการที่ได้ทรงพบปะราษฎรอย่างใกล้ชิด ทำให้ทรงเข้าใจจิตใจของคนไทยโดยทั่วไปว่า เป็นคนที่รื่นเริงแจ่มใส เจ้าบทเจ้ากลอน และกล่าวได้ว่ารักการร้องรำทำเพลงเป็นชีวิตจิตใจ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชธิดาและข้าราชการบริพาร ตลอดจนข้าราชการในท้องถิ่นฝึกหัดการร้องรำของท้องถิ่น เช่น การเซิ้งของภาคอีสาน การฟ้อนของภาคเหนือ การเต้นรอนเงี้ยวและซำเปิงของภาคใต้ เพื่อแสดง หรือเข้าร่วมในการร้องรำอย่างเป็นกันเองกับบุคคลในท้องถิ่น ในงานพระราชทานเลี้ยง หรืองานชุมนุมใหญ่ๆ ที่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดขึ้น เช่น การชุมนุมของลูกเสือชาวบ้านจากทั่วทั้งภาค ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นมีความภาคภูมิใจในศิลปะพื้นบ้านของตน พร้อมกันนั้นก็รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาติบ้านเมือง ในโอกาสเดียวกันก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เหล่าข้าราชการบริพารจัดการแสดงที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของไทย ซึ่งมีทั้งศิลปะไทยเดิม และศิลปะประยุกต์ เช่น การขับร้องโดยใช้ดนตรีไทยและดนตรีสากลประกอบการแสดง การแสดงละครประวัติศาสตร์ประกอบดนตรี เป็นต้น ทำให้ผู้ชมได้ทั้งความเพลิดเพลิน และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาของชาติบ้านเมือง

ทรงอุปถัมภ์โขนหลวง

โขน เป็นการแสดงของหลวง ถือเป็นมหรสพส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ นอกจากจะมีไว้เป็นเครื่องสำราญพระราชหฤทัยแล้วยังเป็นการบำรุงศิลปะของชาติให้ยั่งยืนสืบไปด้วย โขนเป็นศิลปะเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ประกอบด้วยการเดินการรำที่มีแบบแผนเป็นมาตรฐาน ผู้แสดงสวมหัวโขนที่มีสีและลักษณะเฉพาะตัวละคร ยกเว้นตัวละครบางตัวไม่สวมหัวโขน เช่น เทวดา มนุษย์ และฤๅษี เป็นต้น เรื่องที่แสดงคือรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา คือ รามเกียรติ์

เสด็จพระราชดำเนิน ไปทอดพระเนตรการแสดงโขนวรรณศาสตร์
ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยวรรณศาสตร์

คำฉันท์ รามเกียรติ์คำพากย์ และบทละครเรื่องรามเกียรติ์ครั้งกรุงเก่า มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์มีบทพระราชนิพนธ์หลายฉบับที่นิยมนำมาเล่นโขน เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทพากย์และบทร้องพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทโขนที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่ตามแนวบทพระราชนิพนธ์ต่างๆ ดนตรีประกอบการแสดงในช่วงปีพ.ศ. ๒๔๖๕ มีการพากย์ เจริญ และขับร้องแทนบทพูดของผู้แสดงซึ่งสวมหัวโขน ร่ายรำตามบท นายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากรได้อธิบายไว้ในหนังสือ “โขน” ว่า การแสดงโขนนั้นคงจะประยุกต์มาจากการแสดงโบราณของไทยหลายอย่าง คือ การเต้นแบบการเชิดหนังใหญ่ การต่อสู้แบบกระบี่กระบอง และการร่ายรำแบบละคร โขนมีหลายประเภท เช่น โขนกลางแปลง โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว โขนโรงใน โขนหน้าจอ และโขนฉาก ปัจจุบันนิยมแสดงโขนกลางแปลง โขนหน้าจอซึ่งปลูกโรงชั่วคราวสำหรับแสดง และโขนฉากซึ่งแสดงในโรงละคร

ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา มีการแสดงโขนในโอกาสงานพระราชพิธีสำคัญๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก งานสมโภชพระนคร งานสมโภชพระอาราม งานพระเมรุ เป็นต้น พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงทะนุบำรุงศิลปการแสดงโขน โดยโปรดให้มีการฝึกหัดโขนหลวงไว้ประจำราชสำนักสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การแสดงโขนเจริญรุ่งเรืองที่สุดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงตั้งโรงเรียนฝึกหัดโขน ละคร และดนตรีปีพ.ศ. ๒๔๖๕ โดยเฉพาะในกรมมหรสพ ซึ่งต่อมาคือโรงเรียนพราหมณ์หลวง และยุบเลิกไปในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมากิจการกรมมหรสพได้โอนมาอยู่กรมศิลปากร เมื่อกรมศิลปากรตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้น จึงรวบรวมครูโขนซึ่งกระจัดกระจายแยกย้ายไปประกอบอาชีพอื่นมาเป็นครูสอนโขนตามแบบแผนโขนหลวง และฟื้นฟูการแสดงโขนขึ้นใหม่ จัดแสดงให้ประชาชนชมเป็นครั้งแรก ณ โรงละครศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ผลปรากฏว่าเป็นที่สนใจของชาวไทย และชาวต่างประเทศ

ตลอดระยะเวลาที่ครั้งศตวรรษที่
กรมศิลปากรรับสืบทอดการแสดงโขนหลวงใน
ราชสำนักของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตไว้
เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นที่เชิด
หน้าชูตาของประเทศ และเป็นที่ยืนชมของ
บุคคลทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนั้น
นอกจากจะจัดการแสดงโขนให้ประชาชนทั่วไป
ได้ชม ณ โรงละครแห่งชาติแล้ว ยังจัดแสดง
โขนในงานรัฐพิธีต่างๆ ณ ห้องสนามหลวงเป็น
ประจำ รวมทั้งนำไปแสดงเผยแพร่ยังต่าง
ประเทศ และที่สำคัญที่สุดคือ การจัดแสดงถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในโอกาสที่ทรงรับรอง
พระราชอาคันตุกะอย่างเป็นทางการ และส่วนพระองค์ตลอดมาจนปัจจุบัน
เช่น การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ภาคสวรรค์และภาคมนุษย์โลก ในการ
ต้อนรับเจ้าหญิงอเล็กซานดรา แห่งเคนท์ ณ หอประชุมกระทรวงวัฒนธรรม
สนามเสือป่า เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒ การแสดงโขนเรื่องราม
เกียรติ์ ๓ ฉาก คือ ลักส์ดา สงคราม (ยกรบ) และสิดาลุยไฟ ในการทรง
รับรองสมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก และสมเด็จพระราชินีอินกริด ณ หอ
ประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ และ
ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนิน ณ โรงละครแห่งชาติอีกหลายครั้ง

ปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโขน ณ
โรงละครแห่งชาติอีก แต่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมศิลปากรจัดการ
แสดงโขนถวาย ในการทรงรับรองพระราชอาคันตุกะ ณ ลานพระที่นั่งจักรี
มหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังหลังเสวยพระกระยาหารค่ำ การแสดง
มีเวลาเพียง ๑๕ - ๒๐ นาที ซึ่งกรมศิลปากรไม่สามารถจะแสดงเป็นชุด
เป็นตอนให้ทอดพระเนตรได้ จึงมักจะแสดงแต่ตอนพระรามรบกับทศกัณฐ์

การแสดงโขน ตอนพระรามรบทศกัณฐ์

ต่อมาความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า นาฏศิลป์ไทยโดยเฉพาะโขนซบเซาลงเพราะประชาชนไม่ค่อยสนใจ จึงมีพระราชดำริให้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปะชั้นสูงของไทยไว้ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมศิลปากรจัดการแสดงถวายทอดพระเนตร ในโอกาสที่ทรงแปรพระราชฐานไปประทับ ณ จังหวัดสกลนคร กรมศิลปากรจึงจัดโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนนี้่วเพชร และต่อด้วยพระรามรบทศกัณฐ์ไปแสดง ณ

ภูพานราชนิเวศน์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๖ นับเป็นครั้งแรกที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมศิลปากรจัดการแสดงโขนถวายทอดพระเนตรเป็นการส่วนพระองค์ และโปรดให้ผู้แสดงเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด รับสั่งชมเชยว่าแสดงไฉ่ฉางงาม สมควรอนุรักษ์ศิลปการแสดงโขนไว้ และพระราชทานพระราชดำริในเรื่องเครื่องแต่งกายของโขนว่าควรจะอนุรักษ์ลวดลายปักไว้ควรปักให้ประณีตงดงาม เมื่อคนดูใกล้ๆ จะได้เห็นความงามของลวดลาย และเมื่อได้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า กรมศิลปากรได้รับงบประมาณประจำปีน้อยมากในเรื่องการสร้างเครื่องแต่งกาย จึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท ให้กรมศิลปากรนำไปปรับปรุงเครื่องแต่งกายโขนตามพระราชดำริ

ต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการแสดงโขนถวายทอดพระเนตรอีกครั้งหนึ่ง ในโอกาสเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ กรมศิลปากรได้จัดแสดงโขนตอน สำนักรักชาก่อศึก ต่อด้วยศึกทูลชนธร ตรีเศียร จนถึงวรนพวงศ์ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดแสดงโขนถวายทอดพระเนตรในงานฉลองวันราชาภิเษกสมรส ณ วังไกลกังวล หัวหิน แสดงตอนพระรามครองเมือง และเมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการแสดงโขนตอนพระรามยกมหาธนโมลี ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา

พระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในครั้งนี้ นอกจากจะยังความปลื้มปิติแก่เหล่านักศิลปปินและข้าราชการที่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิดแล้ว ยังได้รับพระราชทานพระราชดำริใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปปรับปรุงศิลปะการแสดง โดยเฉพาะเรื่องเครื่องแต่งกาย ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่ชาวไทยควรจะอนุรักษ์ไว้รอดชาวโลกว่า เป็นศิลปะการปักลวดลายด้วยดินที่

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เหล่านางศิลปินเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

งดงาม นอกจากนั้นยังเป็นการบำรุงศิลปะการแสดงขนตามจารีตโบราณ
อีกด้วย

นอกจากทรงส่งเสริมงานของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก
ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติด้านนาฏศิลป์แล้ว สมเด็จพระ
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของเยาวชนใน
การอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการแสดงของคณะวัฒนธรรมศาสตร์
หลายครั้ง เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่เยาวชนที่มุ่งอนุรักษ์และสืบทอด
การแสดงขน ซึ่งเป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงของไทยไว้ท่ามกลางกระแส
โลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

ทรงเผยแพร่ศิลปะการแสดงของไทยสู่ต่างประเทศ

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้แทน
พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือน
สาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ ระหว่างวันที่ ๑๖ - ๓๑ ตุลาคม

พ.ศ. ๒๕๔๓ ทรงจัดการแสดงซึ่งบอกเล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระราชทานแก่ประเทศเจ้าภาพการแสดงทุกชุดล้วนยิ่งใหญ่สวยงามตระการตา เช่น การฟ้อนดวงเดือนตามพระราชนิยม การแสดงวิวัฒนาการเครื่องแต่งกายของคนไทยในแต่ละสมัย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบัน แสดงความประณีตงดงามในการออกแบบพัสดุรายการด้วยผ้าไหมไทยของช่างไทย และการแสดงชุดกวนเกษียรสมุทร เป็นชุดที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการเผยแพร่ศิลปะการแสดงของไทย

ในครั้งนั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชปรารภว่า ศิลปะการแสดงของจีนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และรู้จักกันแพร่หลาย คือ ศิลปะการเชิดสิงโต และการเชิดมังกร การแสดงของไทยเรานั้นมีอะไรบ้างที่พอจะเทียบเคียงกับจีนได้ เพื่อให้เห็นว่าประเทศไทยของเราก็มีการแสดงที่เก่าแก่ สืบทอดมายาวนาน และมีความสวยงามไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า คือการเล่นชักนาคดึกดำบรรพ์ หรือการแสดงกวนเกษียรสมุทร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการแสดงชุดนี้ขึ้น

การกวนเกษียรสมุทร คือ การกวนน้ำอมฤต เป็นการแสดงของไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ปรากฏหลักฐานพรรณนาไว้ในกฎมณเฑียรบาลในสมัยอยุธยาว่า มีการแสดงในพระราชพิธีอินทราภิเษก เรียกว่าชักนาคดึกดำบรรพ์ หรือ เล่นการดึกดำบรรพ์ นายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากรได้อธิบายไว้ในหนังสือ “โขน” ว่า การเล่นชักนาคดึกดำบรรพ์ในพระราชพิธีอินทราภิเษกนั้น สันนิษฐานว่า พระมหากษัตริย์ไทยโบราณคงได้แบบอย่างมาจากขอม แม้จะไม่มีตำนานใดยืนยันชัดเจนก็ตาม เพราะปรากฏว่าที่พนัสนิคมพนาหินข้ามคูเข้าสู่นครมทั้งสองข้างทำเป็นรูปพญานาค ๗ เศียรข้างละตน มีรูปเทวดาอยู่ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งเป็นรูปอสูรชุดนาคดึกดำบรรพ์ และยังพบภาพจำหลักเรื่องชักนาคทำน้ำอมฤตที่ผนังระเบียงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของนครวัดอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เล่าเรื่องการกวนน้ำอมฤตไว้ในหนังสือ *บ่อเกิดรามเกียรติ์* ว่า เทวดาและอสูรต้องการพ้นจากความตาย จึงชวนกันกวนเกษียรสมุทรเพื่อทำน้ำอมฤต โดยเอาเขามนทรคีรีเป็นไม้กวน เอาพญาวาสุกรีเป็นเชือก เทวดาและอสูรทำสงครามชิงน้ำอมฤตกัน พระนารายณ์ได้นำน้ำอมฤตไปจากเกษียรสมุทร พวกอสูรไม่มีโอกาสได้ดื่มน้ำอมฤต ก็ล้มตายในทีรบเป็นอันมาก เทวดาจึงได้เป็นใหญ่ในสวรรค์ เรื่องกวนน้ำอมฤตนี้มีผู้นำไปแต่งเป็นละครสันสกฤตประเภทหนึ่ง เรียกว่า สมวการ เป็นละคร ๓ องก์จบ ใช้สำหรับเล่นเป็นบทเบิกโรงละครก่อนการแสดงเรื่องใหญ่

การแสดงชุด “กวนเกษียรสมุทร” ที่พระราชทาน ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน นับเป็นการฟื้นฟูศิลปะการแสดงโบราณของไทยขึ้นใหม่ โดยที่ไม่เคยมีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าแสดงกันอย่างไร ผู้แสดงเป็นเทวดา อสูร และวานรนั้นแต่งกายอย่างไร มีดนตรีประกอบการแสดงหรือไม่ หลักฐานที่บันทึกไว้ในพระราชพิธีอินทราภิเษกในสมัยอยุธยา นั้น มีเพียงว่า อสูรชักหวนาค เทวดาชักหาง วานรอยู่ปลายหาง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๑ พระเจ้าปราสาททองทรงทำพิธีลบศักราช ได้ทรงนำแบบอย่างการแสดงชักนาคดึกดำบรรพ์ในพระราชพิธีอินทราภิเษกมาทรงทำอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนั้นปรากฏหลักฐานบันทึกไว้ว่า มีการ “เป่าสังข์ดุริยดนตรีพิณพาทย์ คาคฉ้องไชยภรีนี้สนั่น ศัพทก้องไกลาหลทั้งพระนคร” ทำให้เราทราบว่า การเล่นชักนาคดึกดำบรรพ์นั้น ใช้พิณพาทย์ประกอบการแสดง

การแสดงพระราชทานชุดกวนเกษียรสมุทร หรือ ชักนาคดึกดำบรรพ์นี้ แสดง ณ โรงแรมไชน่า เวิลด์ ณ กรุงปักกิ่ง และโรงแรมผู้ตง แชงกริลลา เซี่ยงไฮ้ (Pudong Shangrila Shanghai) นครเซี่ยงไฮ้ การแสดงเชิดพญานาคนั้นใช้ผู้เชิดชาย จำนวน ๘ คน เชิดด้านหัว ๒ คน ลำตัวถึงหาง ๖ คน วิธีเชิดพญานาคใช้แบบอย่างการเชิดมังกรของจังหวัดนครสวรรค์ แล้วนำมาดัดแปลงวิธีเชิดให้เข้ากับจังหวะเพลงที่ใช้เชิดในการแสดง การแต่งกายของผู้เชิดสวมกางเกงแนบเนื้อสีดำ นุ่งผ้าโจงกระเบนสีดำทับกางเกง สวมถุงเท้าดำคลุมรองเท้า ๒ ชั้น ผู้เชิดเป็นศิลปินจากประเทศไทย ๒ คน และ

นักศึกษาไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในประเทศจีน ๖ คน ร่วมแสดง ผู้ฝึกซ้อมในการเชิด คือ นายเผด็จ พลับกระสงค์ นาวุศลินของกรมศิลปากร โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ คือ นายธงไชย โพธิ์อารมย์ เป็นที่ปรึกษา

การแสดงชุดชักนาคดึกดำบรรพ์

เทวดาชักนาค มีจำนวน ๓ คน เป็นนาฏศิลป์จากประเทศไทย แต่งกายแบบการแสดงโขนตัวพระราม สวมเสื้อแขนยาวสีเขียว พระลักษมณ์ สีเหลือง และพระพรตสีแดง

การแต่งหน้าจะแต่งแบบการแสดงโบราณ คือ รองพื้นสีขาว เขียนคิ้วดำ ทาปากสีแดงอ่อน

อสุรชกนาค ผู้แสดงเป็นนาฏศิลป์จากประเทศไทย การแต่งกาย แต่งแบบยักษ์ต่างเมืองในการแสดงโขน สวมศีรษะไมยราพ สีม่วง สวาทู สีหงส์ดินหรือสีหม้อใหม่ และสตัลง สีเขียว

นายเผด็จ พลัภะระสงค์ เป็นผู้ให้ท่ารำ และแสดงเป็นสตัลงด้วย

การฝึกซ้อมในประเทศไทย ใช้ผู้เชิดนาคเสริม ๖ คน ฝึกซ้อมที่ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จนเกิดความชำนาญ แล้วจึงไปฝึกซ้อม ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา และมีการซ้อมใหญ่ที่แต่งกายเหมือนแสดงจริงร่วมกับการแสดงชุดอื่นๆ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทอดพระเนตรเพื่อทรงพระราชวินิจฉัย

ดนตรีประกอบใช้เพลงไทยที่มีมาแต่สมัยอยุธยาชื่อเพลง “กะระนะ” แต่บรรเลงด้วยวงดนตรีออร์เคสตราแบบสากล การแสดงชุดนี้ยิ่งใหญ่ สวยงามตระการตา เป็นที่เชิดชูเกียรติภูมิของชาติอย่างยิ่ง

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทยแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานการแสดงชุดกวนเกษียรสมุทรนี้ให้คนไทยได้ชื่นชมอีก ๒ ครั้ง คือ ในงานประกวดผ้าไหม ณ จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ และงานพระราชทานเลี้ยงลูกเสือชาวบ้าน ณ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔

การแสดงชุด “ลาวดวงเดือน” ตามพระราชนิยม

ในระหว่างที่เสด็จแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัดและมีงานพระราชทานเลี้ยงเป็นการส่วนพระองค์นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมักจะโปรดให้ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขับร้องเพลงและแสดงความสามารถด้านต่างๆ ถวายทอดพระเนตร บางโอกาสก็ทรงพระกรุณาขับร้องพระราชทานด้วย ยิ่งความปลาบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณแก่ผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยทั่วกัน ทรงขับร้องเพลงไทยเดิมได้อย่างไพเราะ เพลงไทยเดิมที่โปรดมากที่สุดเพลงหนึ่ง คือ เพลง “ลาวดวงเดือน” พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดามรกฏ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่น
พิไชยมหินทโรดม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนากรมช่างไหมขึ้นในกระทรวงเกษตราธิการ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทอผ้าไหม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม พระราชโอรสซึ่งสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษเป็นอธิบดีคนแรก ครั้งหนึ่งกรมหมื่นพิไชยมหินทโรดมเสด็จประทับเกวียนไปทรงตรวจราชการภาคอีสาน ได้ทรงพระนิพนธ์เพลงที่มีท่วงทำนองไพเราะอ่อนหวาน เนื้อร้องรำพันถึงความรักความอาวรณ์ของชายหนุ่มที่ต้องจากนางอันเป็นที่รักมาอยู่ห่างไกล ยามเมื่อมองท้องฟ้าที่มีดมิดปราศจากดวงจันทร์ทำให้หัวใจของชายหนุ่มเศร้าหมอง ทุกข์ระทมและประทานชื่อเพลงนี้ว่า “ลาวดำเนินเกวียน” เพื่อให้เป็นเพลงที่คู่กับเพลง “ลาวดำเนินทราย” พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ซึ่งเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักดนตรีและผู้ฟังทั่วไป

ลาวดวงเดือน

ไอ้ละหนอ	ดวงเดือนเอย
พี่มาเฝ้า	รักเจ้าสาวคำดวง
ไอ้ดีแล้วหนอ	พี่ขอลาล่วง
อกพี่เป็นห่วง	รักเจ้าดวงเดือนเอย
ขอลาแล้ว	เจ้าแก้วโกสุม
พี่นี้รักเจ้าหนอ	ขวัญตาเรียม
จะหาไหนมาเทียม	เจ้าดวงเดือนเอย
หอมกลิ่นเกสร	เกสรดอกไม้
(เอ๊ะ) มันหอมกลิ่นคล้ายคล้าย	เจ้าสุเรียมเอย
ถึงจะหอมครุ่นครั้น	หอมมันยังบ่เลย
เนื้อหอมทรมเซย	เราละหนอ
ไอ้ละหนอ	ดวงตาเอย
พี่นี้รักแสนรัก	ดังดวงใจ
ไอ้ว่าเป็นกรรม	ต้องจำจากไกล
อกพี่อาลัย	เจ้าดวงเดือนเอย

เห็นเดือนแรม	เร็ดร้างเวหา
เบิ่งดูฟ้าละหนอ	เห็นมิดมน
พี่จะทนทุกข์จะทุกข์ทน	ไอ้เจ้าดวงเดือนเอย
เสียงไก่อ้นขาน	ช่างหวานเจ็ดยั่ว
หวานสุดแล้ว	หวานแจ้วเจ็ดย่อย
ถึงจะหวานเสนาะ	หวานเพราะอะไรเอย
บ่เหมือนทราชมัย	เราละเหออ

เมื่อเพลงลาวดำเนินเกวียนนี้เผยแพร่ออกไป ก็ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางเพราะท่วงทำนองที่อ่อนหวานไพเราะและเนื้อร้องที่กินใจ แต่ภายหลังประชาชนนิยมเรียกเพลงนี้ว่า “ลาวดวงเดือน” อาจเป็นเพราะเนื้อร้องขึ้นต้นว่า “ไอ้ละหนอ ดวงเดือนเอย” และมีคำว่า “ดวงเดือน” ซ้ำๆ อยู่หลายแห่งนั่นเอง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเพลง “ลาวดวงเดือน” ไม่ใช่เพราะเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองและเนื้อร้องไพเราะเท่านั้น แต่เพราะพระองค์ทรงระลึกถึงคุณูปการของผู้ทรงนิพนธ์เพลงที่มีต่อกิจการใหม่ไทย ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมเป็นศิลปอาชีพแขนงแรกในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ มีพระราชดำรัสว่าทรงสนนับสนุนเกี่ยวกับที่มาของเพลงลาวดวงเดือนว่า กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดมนั้นคงจะ

“ไปกับสาวภูไทสวยๆ ก็ทรงมีกำลังพระทัยแต่งลาวดวงเดือนขึ้น”

พระราชดำรัสสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการแสดงชุดลาวดวงเดือน ในงานพระราชทานเลี้ยงต่างๆ และให้นำการแสดงชุดนี้ไปเผยแพร่ที่ต่างประเทศด้วย เช่นในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ในฐานะผู้แทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

การแสดงนาฏศิลป์ชุดฟ้อนดวงเดือนอีกแบบหนึ่งซึ่งจัดแสดงกันอยู่ในปัจจุบัน และเป็นที่นิยมแพร่หลาย การแสดงชุดนี้ กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นใหม่เพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้า

การแสดงฟ้อนลาวดวงเดือน แบบกรมศิลปากร

อยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ในโอกาสที่พระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแก่พระราชอาคันตุกะเป็นการส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยของกรมศิลปากร จัดวงปี่พาทย์ไปบรรเลงถวาย นายมนตรี จึงเลือกเพลงลาวดวงเดือนไปขับร้อง และบรรเลงประกอบการแสดงนาฏศิลป์ถวายทอดพระเนตร ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนีย์ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยของกรมศิลปากร เป็นผู้ประดิษฐ์ทำรำ

เนื่องจากเนื้อร้องของเพลงเป็นการรำพันถึงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว การแสดงฟ้อนดวงเดือนที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่นี้จึงแสดงลีลาทำรำคู่ที่สวยงามตามแบบนาฏศิลป์ไทยของชายและหญิง ฟ้อนดวงเดือนชุดนี้ได้จัดแสดงถวายทอดพระเนตรถึง ๓ ครั้ง คือ

ครั้งแรก ในโอกาสทรงรับรองพระราชอาคันตุกะ คือ เจ้าชายเฟรดเดริก วิลเฮล์ม ฟรอน บรัสสั่น แห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ณ สวนจิตรลดา ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

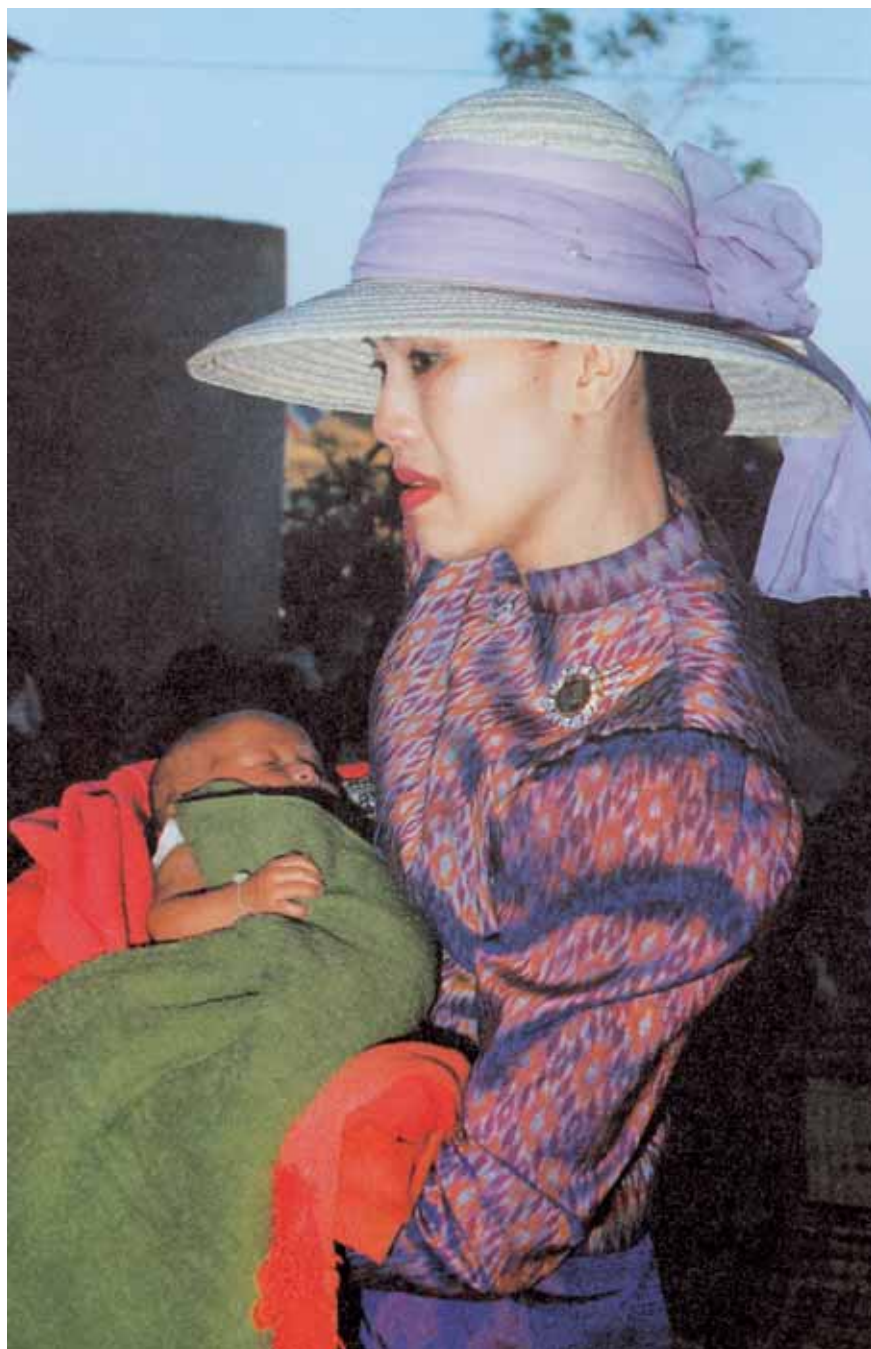
ครั้งที่ ๒ ในโอกาสพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแก่เจ้าชายและเจ้าหญิงฮิตาชิ ณ พระตำหนักเรือนต้น สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

ครั้งที่ ๓ ในโอกาสพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแก่พระสหาย ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์

ในการพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ได้ทรงรับฉันทานุมัติเป็นผู้กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลในพระนามของพระบรมวงศานุวงศ์ มีความตอนหนึ่งว่า

“...ได้ทรงเลือกสรรประสพผู้ที่สมควรแก่การสนองพระยุคลบาท
ร่วมทุกข์ ร่วมสุข แบ่งเบาพระราชภาระในภายภาคหน้า...”

ในครั้งนั้น ใครจะคิดว่าพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระประมุขของประเทศในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น นอกจากการประกอบพระราชกรณียกิจที่เป็นพระราชพิธี รัฐพิธี ศาสนพิธี และพระราชกรณียกิจที่กำหนดชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทยแล้ว จะยังมีพระราชกรณียกิจอื่นที่มากพินล้นเหลือประมาณอีกด้วย แต่จากวันนั้นถึงวันนี้ คนไทยก็ได้ประจักษ์ว่าพระราชกรณียกิจทั้งหลายทั้งปวงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติมาจนสุดจะพรรณนานั้น ทรงปฏิบัติด้วยพระราชหฤทัยห่วงใยประชาชนและประเทศชาติบ้านเมือง ได้ทรงพระวิริยอุตสาหะไม่ทอดทิ้งในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข พัฒนาอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ทรงแก้ไขปัญหาวิกฤตของบ้านเมืองทุกๆ ด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และภัยธรรมชาติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ

ทรงเยี่ยมราษฎรที่ประสบอัคคีภัย ที่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗

พระบรมราชินีนาถก็ได้ทรงแบ่งเบาพระราชภาระต่างๆมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในชนบทให้มีความรู้ มีงาน มีรายได้ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสุขอนามัย

เมื่อครั้งทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชินีใหม่ ๆ นั้น เมื่อเกิดอุทกภัย วาตภัย และอัคคีภัยขึ้นที่จังหวัดใด ราษฎรได้รับความเดือดร้อน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าราชการบริพารฝ่ายในนำอาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค สิ่งของเครื่องใช้ไปแจกจ่ายให้แก่ผู้ประสบภัยเหล่านั้นอย่างทันท่วงที เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในเบื้องต้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในการประชุมการสังคมสงเคราะห์แห่งชาติครั้งที่ ๑ ที่กรมประชาสงเคราะห์ร่วมกับองค์กรเอกชนจัดขึ้น ณ ศาลาสันติธรรม เมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้มีพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ในขณะนี้ประเทศกำลังเร่งรัดสร้างสรรค์ความเจริญ จำเป็นต้องตระหนักถึงผลทางสังคมอันจะเกิดขึ้นและเตรียมที่จะรับมือกับปัญหานั้น ในเรื่องนี้เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงข้อขัดข้องและความผิดพลาด น่าจะศึกษาบทเรียนที่ประเทศต่างๆ ได้รับในระยะเวลาการพัฒนาการ ส่วนผู้ที่เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิตลอดจนผู้แทนและผู้สังเกตการณ์จากหน่วยงานหรือองค์กรสถานศึกษาต่าง ๆ นั้น ก็ควรจะประสานงานสอดคล้องต้องกันเพื่อพัฒนางานในด้านนั้นให้เกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ประชาชน ซึ่งเป็นกุศลบุญ ควรแก่การอนุโมทนา...”

พระราชดำรัสในเรื่องการสังคมสงเคราะห์เมื่อกว่าสี่สิบปีมาแล้ว แสดงถึงความสนพระราชหฤทัยและความถี่ถ้วนรอบคอบในกิจการทั้งปวง ที่หน่วยงานต่างๆ จะต้องประสานงานกัน การศึกษาสังเกตการณ์ซึ่งได้ทรงถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง การสังคมสงเคราะห์ในระยะต่อมาได้ทรงค่อยๆ เปลี่ยนจากการที่ทรง “ให้” เป็นความพยายามให้ราษฎรได้ช่วยตนเอง ด้วยการพระราชทานแนวทางและวิธีการ โดยอาศัยความรู้ความสามารถที่ราษฎรมีอยู่แล้วในแต่ละท้องถิ่นแต่ได้ถูกทอดทิ้งละเลย ให้นำมาพัฒนาใช้ให้เป็นประโยชน์

เมื่อมีการจัดตั้งสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานเปิดการประชุมหลายครั้ง ในวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และพระราชทานทุนทรัพย์ตั้ง “กองทุนเมตตา” ขึ้น เมื่อทรงทราบว่าเป็นคนบางคนแม้จะตั้งใจประกอบอาชีพโดยสุจริตด้วยความขยันแล้ว แต่มีรายได้ไม่เพียงพอแก่ความจำเป็นที่ต้องใช้จ่าย จึงเดือดร้อน

ด้วยประการต่างๆจนมีหนี้สินพอกพูนขึ้นเรื่อยๆ ยากที่จะปลดเปลื้องได้ เกิดความเดือดร้อน เป็นความทุกข์ของครอบครัวทับถมซับซ้อน ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ความเจ็บป่วยด้านจิตใจ ความเก็บกดหรือการแก้ปัญหาในทางที่ผิดของเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวนั้นๆ ความท้อถอยที่จะศึกษาเล่าเรียน จนท้ายที่สุดกลายเป็นปัญหาของสังคม กองทุนเมตตาได้ขจัดปัดเป่าบรรเทาความทุกข์ยากของผู้ที่เดือดร้อนได้ตามวัตถุประสงค์ในเวลานั้น นอกจากนี้ได้พระราชทานพระราชทรัพย์จำนวนหนึ่งให้สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย เป็นทุนริเริ่ม**กองทุนพระราชทานช่วยเหลือการศึกษาเด็กยากจน** เพื่อช่วยเหลือเด็กขาดแคลนให้มีโอกาสได้เล่าเรียน มีความรู้ไปประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกที่ควร กองทุนนี้ต่อมาได้มีผู้สมทบเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และขยายเป็นทุนอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์ทำนองเดียวกันนี้อีกหลายทุน มีชื่อต่างๆ ได้ช่วยสร้างคนให้เป็นคนที่มีคุณค่าแก่แผ่นดินเมื่อเติบโตขึ้น นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์แก่สมาคม และมูลนิธิเพื่อการสังคมสงเคราะห์เป็นจำนวนมาก เช่น มูลนิธิช่วยเด็กปัญญาอ่อนในพระบรมราชินูปถัมภ์ มูลนิธิอนุเคราะห์คนหูหนวกในพระบรมราชินูปถัมภ์ มูลนิธิช่วยคนตาบอดแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ได้ทรงส่งเสริมการปฏิบัติงานช่วยเหลือองค์กรการสังคมสงเคราะห์ เพื่อดำเนินงานสาธารณกุศล เช่น เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ได้จัดตั้งศูนย์บริการอาสาสมัครขึ้น เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่ประจำของหน่วยงานบรรเทาทุกข์หรือสาธารณประโยชน์ ได้แก่ โรงพยาบาล ศูนย์เยาวชน สถานสงเคราะห์ ฯลฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คณะกรรมการและอาสาสมัครเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่คนไทยเรายึดหลักอุดมคติว่า ความทุกข์สุข ไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเท่านั้น เป็นความคิดที่ทันสมัยในโลกปัจจุบัน เราจะมีความสุขแต่ลำพัง โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของคนอีกหลายคนที่แวดล้อมเรายู่นั้นไม่ได้ ผู้มีเมตตาจิตหวังประโยชน์ส่วนรวม ย่อมรู้จักแบ่งปันความสุขเพื่อผู้อื่น และพร้อมที่จะช่วยบรรเทาความทุกข์ของผู้อื่นตามกำลังและโอกาสเสมอ...”

ทรงหยอดตาพระราชทานแก่เด็กที่มารับการตรวจรักษาจากแพทย์ที่โดยเสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านหนองม่วง อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

ต่อมา เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ เช่น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรใน พ.ศ. ๒๕๑๓ เมื่อเกิดอุทกภัยในจังหวัดนครพนม เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทางภาคกลางเมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ในน้ำล้นล้นจมเสียหายใน พ.ศ. ๒๕๑๘ รวมทั้งในระหว่างเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชนิเวศน์ในต่างจังหวัด ได้มีพระราชดำรัสถามราษฎรที่มาเฝ้าทูล-

ละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ ทำให้ทรงทราบว่าราษฎรในชนบทจำนวนมากยากจน มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพ และไม่สามารถที่จะหารายได้เพิ่ม ไม่เห็นหนทางที่จะแก้ไขความเดือดร้อนด้วยตนเอง ขาดแคลนสาธารณสุขพื้นฐาน ขาดสุขอนามัย ยามเจ็บไข้ก็ไม่มีแพทย์และยารักษาโรคที่จะบำบัดรักษา จึงมีพระราชดำริที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น ปรากฏในคำบอกเล่าของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ขณะดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ที่กล่าวในการอภิปรายเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐” ณ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งได้เชิญพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ตอนหนึ่งว่า

“...พระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้าไม่ได้พึงพอใจกับเพียงแค่เยี่ยมเยียนราษฎรหรือทำแต่สิ่งที่เคยทำเป็นประจำทุกวัน เราต้องพยายามให้ดีกว่านั้น เราต้องช่วยรัฐบาลส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะเราเป็นประเทศด้อยพัฒนา ดังนั้นการที่เพียงแค่ไปเยี่ยมเยียนราษฎรเพราะเป็นหน้าที่ของพระประมุขของประเทศที่จะต้องทำตามประเพณีนั้น เป็นเรื่องไร้สาระ หากเราไม่สามารถมีส่วนร่วมในการบรรเทาทุกข์ให้ประชาชนแล้ว เราต้องถือว่าการเป็นประมุขประสบความสำเร็จล้มเหลว...”

พระราชดำรัสครั้งนั้น แสดงถึงพระราชหฤทัยอันมุ่งมั่นที่จะบรรเทาทุกข์ให้แก่ราษฎร และหากทบทวนพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่า ราษฎรในชนบทได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากการเสด็จเยี่ยมทั่วราชอาณาจักรนับครั้งไม่ถ้วน ด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายพันโครงการ มีทั้งโครงการเรื่องการเกษตร เรื่องน้ำ เรื่องดิน เรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูและพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การแพทย์ การสาธารณสุข ฯลฯ

ทอดพระเนตรการทำงานของหน่วยแพทย์พระราชทาน
ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านแม่ต๋ำ
อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของราษฎร ในระยะแรกของการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในต่างจังหวัด เมื่อทรงพบว่าราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ มีอาการเจ็บป่วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชเสาวนีย์ให้แพทย์ที่ตามเสด็จไปในขบวนตรวจอาการ จ่ายยา และให้คำแนะนำแก่ราษฎรในการดูแลรักษาตนเอง แต่หากยังไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ในขณะนั้น หรือเป็นโรคที่ร้ายแรง จะมีพระราชเสาวนีย์ให้ส่งไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลซึ่งอยู่ใกล้ท้องถื่นนั้น โดยพระราชทานหนังสือรับรองว่าเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ พร้อมค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ส่วนค่ารักษาพยาบาลและค่ายา นั้น จะพระราชทานแก่โรงพยาบาลโดยตรง หากผู้ป่วยไม่สามารถไปเองได้ จะทรงจัดเจ้าหน้าที่นำไป และพระราชทานค่าใช้จ่ายแก่เจ้าหน้าที่ด้วย ถ้าโรงพยาบาลที่อยู่ใกล้ท้องถื่นนั้นขาดบุคลากรทางการแพทย์หรือเครื่องมือเครื่องใช้ในการรักษา ก็ให้ส่งไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลในกรุงเทพฯ

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกาหลง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ทรงซักประวัติราษฎรผู้มีปัญหาในการทำกินเพื่อทรงหาวิธีช่วยเหลือ

โดยพระราชทานค่าเดินทางและค่ารักษาพยาบาลทั้งหมด ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรต่างจังหวัด หรือขณะแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชนิเวศน์ในภูมิภาคต่างๆ มีราษฎรที่เจ็บไข้มาขอรับพระราชทานความช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก ต้องมีแพทย์และพยาบาลอาสาไปช่วยปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น แล้วยังใช้เวลามากขึ้นจนมีดคำ หลายครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระราชโอรสพระราชธิดาทรงช่วยซักถามประวัติและอาการของผู้ป่วย ตลอดจนช่วยแพทย์ในการจ่ายยา และการบันทึกเพื่อติดตามผล นอกจากนี้โรงพยาบาลในท้องถิ่นมักมีความจำกัดในด้านเครื่องเวชภัณฑ์และยารักษาโรค สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงพระราชทานพระราชทรัพย์ เพื่อจัดซื้อเครื่องมือเครื่องใช้และยาเพิ่มขึ้น หน่วยงานต่างๆ ได้ร่วมช่วยเหลือคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เช่น ตำรวจตระเวนชายแดนช่วยนำคนไข้ไปส่งโรงพยาบาล การรถไฟแห่งประเทศไทยออกใบเบิกทางให้คนไข้และญาติแทนค่าโดยสาร โรงพยาบาลลดค่ารักษาพยาบาลให้ ฯลฯ ในระหว่างที่ราษฎรผู้เจ็บป่วย

ต้องจากบ้านไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเข้าพระราชหฤทัยถึงความรู้สึกของคนไข้เป็นอย่างดีว่า ย่อมจะว่าเหว่ เกิดความอ่อนแอทางจิตใจ ซึ่งจะมีผลต่อสุขภาพทางกายเป็นอันมาก และคนในครอบครัวก็ย่อมจะห่วงใย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ญาติผู้ใกล้ชิดติดตามไป เพื่อช่วยดูแลคนไข้ และพระราชทานค่าใช้จ่ายต่างๆ ไปด้วย

เสด็จพระราชดำเนินไปยังศาลารวมใจบ้านวัดจันทร์ อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๗ พระราชทานรางวัลแก่ผู้ที่ผ่านการอบรม
หมอมหมู่บ้าน

หมอมหมู่บ้านและยาพระราชทาน

การรักษาสุขภาพและอาหารที่รับประทาน เป็นเรื่องที่ราษฎรยากจนในชนบท มักจะไม่ใคร่เห็นความสำคัญ ซึ่งอาจเนื่องมาจากความจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงความหิวโหยก่อนอื่น ราษฎรไม่ทราบว่ามีสารอาหารบางอย่างเมื่อสะสมอยู่นานก็เป็นพิษภัยต่อร่างกาย ไม่รู้จักวิธีรักษาสุขภาพและอนามัย ราษฎรผู้เจ็บป่วยที่มาได้รับการรักษาและรับยาจากแพทย์ในขบวนเสด็จไปแล้ว เมื่อกลับไปบ้านก็มักจะกลับไปดำเนินชีวิตอย่างเดิม เช่น รับประทานอาหารดิบหรือไม่สะอาด ทำให้เป็นพยาธิได้ ดังนั้น เพื่อให้ราษฎรได้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตอย่างถูกสุขอนามัย รู้จักการปฐมพยาบาลเบื้องต้น รู้จักยาและการใช้ยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาอนามัยของแม่และเด็ก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดอบรมหมอมหมู่บ้านแก่ราษฎรที่สมัครใจ และมีความพร้อมที่จะทำหน้าที่หมอมหมู่บ้าน โดยเข้ารับการอบรมจาก แพทย์ที่ทรงมอบหมายและเจ้าหน้าที่สภากาชาดไทย ราษฎรที่ได้รับการ คัดเลือกเข้าอบรม รุ่นละประมาณ ๓๐-๔๐ คน จะได้กลับไปแนะนำญาติ พี่น้องและเพื่อนบ้าน ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับพระราชทานอาหาร ที่พัก และเบี้ยเลี้ยง เมื่ออบรมเสร็จแล้ว หมอมหมู่บ้านทุกคนจะได้รับกระเป๋ายาสามัญประจำบ้าน และเวชภัณฑ์สำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น นำกลับไปปฏิบัติหน้าที่ ณ หมู่บ้านของตน เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชนิเวศน์ในภาคใดและมีการอบรมหมอมหมู่บ้านรุ่นใหม่ขึ้นอีก หมอมหมู่บ้านรุ่นเก่าจะได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เข้ารับการอบรมทบทวนเพิ่มเติมและรับพระราชทานรางวัล ทำให้หมอมหมู่บ้านได้รับความรู้ความเข้าใจใหม่ๆ ขึ้น ได้มีโอกาสสอบถามปัญหาที่ประสบมา และได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจากความต้องการแท้จริงของชาวบ้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งแก่หมอมหมู่บ้านรุ่นใหม่ และผู้ที่ทำการอบรม รวมทั้งความต้องการยาและเวชภัณฑ์ว่า ชาวบ้านต้องการชนิดใดมากน้อยอย่างไรหรือไม่

โครงการหมอมหมู่บ้านได้เปิดอบรมขึ้นครั้งแรกที่โรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ต่อมาเปิดอบรม ณ โรงพยาบาลและวิทยาลัยพยาบาลในจังหวัดที่เสด็จแปรพระราชฐาน ได้แก่ โรงพยาบาลจังหวัดสกลนคร โรงพยาบาลจังหวัดนครราชสีมา ต่อมาขยายไปยังจังหวัดใกล้เคียง เมื่อเข้าอบรมเสร็จแล้ว หมอมหมู่บ้านจะได้มีโอกาสไปดูงาน และทำความรู้จักหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลและการสาธารณสุข ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขตำบล สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เพื่อการติดต่อขอรับบริการและการประสานงานต่อไป สำหรับยาพระราชทานนั้นเมื่อหมดแล้วก็จะได้รับพระราชทานเพิ่มตามความจำเป็น ปัจจุบันมีหมอมหมู่บ้านอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศเป็นจำนวนมาก สามารถช่วยเหลือชาวบ้านด้วยกันได้อย่างทันทั่วทั้งในเรื่องจำเป็นหรือเร่งด่วน เช่น การทำคลอด การปฐมพยาบาล การป้องกันโรคติดต่อ การแนะนำแก่แม่และเด็กในเรื่องโภชนาการ พระมหากรุณาด้วยความห่วงใยราษฎรนี้ ได้

ช่วยสนับสนุนทางราชการในด้านบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข และที่สำคัญยิ่งคือ ช่วยให้ราษฎรในท้องถิ่นพ้นจากความเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นจำนวนมาก

ยาพระราชทานนั้น นอกจากพระราชทานแก่หม่อมหมู่บ้านเพื่อไป รักษาพยาบาลชาวบ้านที่เจ็บป่วยแล้ว ยังมียาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพระราชทานแก่ราษฎรใน ระหว่างเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมในพื้นที่ทุรกันดารต่างๆ ซึ่งราษฎร สามารถใช้ได้เองโดยอ่านจากสลากยา ได้แก่ ยาสามัญประจำบ้าน เช่น ยาแก้ปวด ยาแก้ไอ ยาแก้หวัด ยาแก้ท้องเสีย และยาทาแผล ยาสามัญประจำบ้านนี้ นอกจากจะพระราชทานแก่ราษฎรแล้ว ยังพระราชทานไว้ ณ ศูนย์รวมของหมู่บ้านด้วย เช่น โรงเรียน วัด หรือมัสยิด เป็นต้น

พระมหากรุณาธิคุณแก่คนพิการ

ในสังคมนั้นมีทั้งคนที่มีร่างกายปกติสมบูรณ์และคนพิการต่างๆ เช่น ตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ ขาดนิ้ว แขนขาด เป็นต้น บางคนพิการมาแต่ กำเนิด บางคนมาพิการภายหลังเนื่องจากประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วย คนพิการนั้นหากได้รับการส่งเสริมให้สามารถช่วยตนเองได้ ก็จะไม่เป็น ภาระแก่ครอบครัวหรือสังคม การสงเคราะห์คนพิการให้สามารถพึ่งตนเอง และมีความสุขตามอัตภาพ จึงเป็นงานสังคมสงเคราะห์อย่างหนึ่ง เช่น ผู้พิการเกี่ยวกับขาบางราย ถ้ามีไม้ค้ำยัน มีเหล็กประกับขา มีขาเทียม หรือ มีรองเท้าพิเศษ ก็จะสามารถเดินเองได้ คนพิการหูหนวกแต่มีแขนขาครบ บริบูรณ์ย่อมจะทำงานบางประเภท เช่น งานฝีมือ งานศิลปะ เพื่อเลี้ยงตัว เองได้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับมูลนิธิที่ช่วยเหลือ คนพิการไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์หลายมูลนิธิ ในการเสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ เมื่อได้ทรงพบราษฎรที่มาเฝ้าทูล ละอองธุลีพระบาท เป็นผู้พิการที่หากได้รับการช่วยเหลือจะสามารถดำรง ชีวิตต่อไปอย่างมีคุณภาพดีขึ้น ก็ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ โดย พระราชทานความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม ถ้าเป็นเด็กตาบอด หูหนวก ทรง

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทรงจุฬารพการ

ส่งไปเรียนที่โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนสอนคนหูหนวก ให้รู้หนังสือ หรือรู้ภาษามือเพื่อการสื่อสาร จะได้ดำรงชีวิตสะดวกขึ้น ถ้าพิการที่แขนหรือขา จะพระราชทานอุปกรณ์สำหรับคนพิการ หากเป็นผู้ที่มีอายุเลยวัยเรียนแล้ว ทรงส่งไปฝึกอาชีพที่สมาคมมูลนิธิ หรือหน่วยงานตามที่คนพิการสนใจและสามารถทำได้ โดยพระราชทานค่าใช้จ่ายให้

การฝึกอาชีพพระราชทานแก่คนพิการที่ควรกล่าวถึง

อีกกลุ่มหนึ่ง คือ การฝึกสอนการจักสานย่านลิเภาให้แก่ผู้พิการ ณ สถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ พระประแดง ของกรมประชาสงเคราะห์ คนพิการเหล่านี้จะมีสภาพความพิการมาก คือมักจะเป็นอัมพาตท่อนล่าง จนไม่สามารถเดินได้ ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา และส่วนใหญ่ไม่มีญาติมาดูแล เมื่อผู้พิการที่สถานสงเคราะห์แห่งนี้ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานความช่วยเหลือ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงส่งเจ้าหน้าที่กองราชเลขาฯ ในการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถไปเยี่ยม และนำความกราบบังคมทูลรายงาน ในที่สุดทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ส่งครูไปฝึกสอนการจักสานย่านลิเภาแก่ผู้พิการเหล่านี้ เพราะเป็นงานที่นอนทำได้ เนื่องจากย่านลิเภามีน้ำหนักเบา และไม่ต้องใช้อุปกรณ์ประกอบมาก เพียงแต่ต้องใช้เวลานาน ใช้ความละเอียดมาก ผู้พิการอาจใช้การจักสานย่านลิเภานี้ ช่วยทำให้เกิดความเพลิดเพลินได้อีกทางหนึ่งด้วย แต่ผลที่ได้รับนั้นดีเกิดคาด เพราะผู้พิการ

เด็กชายจาก
จังหวัดเชียงราย
คนนี้ได้รับ
พระราชทาน
พระบรมราชา
นุเคราะห์ทั้งด้าน
การรักษาพยาบาล
และการศึกษา

ผู้พิการนอนสายนลิเภา
ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน
และมีรายได้

สามารถจักสานย่านลิเภาได้อย่างสวยงาม ทำให้ได้รับเงินพระราชทานไว้
ใช้จ่ายส่วนตัว หลายรายได้รับพระราชทานรางวัลพิเศษเพิ่ม ทำให้ผู้พิการ
ที่เป็นสมาชิกจักสานย่านลิเภา รู้สึกภาคภูมิใจในฝีมือของตน และมีกำลัง
ใจที่จะต่อสู้ชีวิตต่อไปโดยไม่ท้อแท้ นอกจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปรับปรุงสภาพ
ความเป็นอยู่และที่พักของผู้พิการเหล่านี้ให้ดีขึ้นด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เคยพระราชทานเลี้ยง
อาหารในวันขึ้นปีใหม่แก่ผู้พิการในสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ทรงพระ

ดำเนินดูแลคนพิการด้วยพระองค์เอง เมื่อครั้งที่พระราชโอรสพระราชธิดา ทรงพระเยาว์ โปรดให้ช่วยในการบริการคนพิการอย่างใกล้ชิด เช่น ยกอาหารมาวางตรงหน้าผู้พิการที่ตาบอดพร้อมรับสั่งบอกชนิดของอาหาร ที่อยู่ตรงหน้าว่าเป็นอะไร หรือช่วยหยิบช้อน และส่งแก้วน้ำให้ผู้พิการ ได้ ทรงเปลี่ยนวันพระราชทานเลี้ยงอาหารคนพิการจากวันปีใหม่และที่เคยจัด ในสวนจิตรลดา มาเลี้ยงในวันคนพิการซึ่งตรงกับเสาร์ที่ ๒ ของเดือน พฤศจิกายนของทุกปีที่สวนอัมพร การพระราชทานเลี้ยงอาหารแต่ละปีได้ พระราชทานเลี้ยงผู้พิการจำนวนหลายพันคน ใน พ.ศ. ๒๕๔๗ พระราชทาน เลี้ยงอาหารคนพิการ จำนวนถึง ๕,๐๐๐ คน สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ได้จัด งานวันสังคมสงเคราะห์ขึ้นเป็นประจำทุกปีที่สวนอัมพร เพื่อให้คนพิการได้ มาร่วมแสดงความสามารถในด้านต่างๆ เป็นกำลังใจให้กันและกัน เผยแพร่วิทยาการใหม่ๆ ในการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ตลอดจนให้คำแนะนำแก่คนพิการที่ต้องการคำปรึกษา

นอกจากนี้ ยังมีผู้พิการอีกกลุ่มหนึ่งที่พิการเนื่องมาจากการสู้รบ เพื่อป้องกันประเทศชาติ ได้แก่ ทหาร ตำรวจ และราษฎรอาสาสมัคร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมทหาร ที่บาดเจ็บในสนามรบ ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อทหารและ ตำรวจที่ได้รับบาดเจ็บกลับมารักษาตัวที่กรุงเทพฯ มีพระราชเสาวนีย์ให้ ข้าราชการบริพารฝ่ายในผลัดเปลี่ยนกันไปเยี่ยมเยียนดูแล ผู้ที่หายป่วยแล้ว แต่พิการ ทรงติดตามดูแลช่วยเหลือให้มีอาชีพ ได้ทรงริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิ **สายใจไทยในพระบรมราชูปถัมภ์** ขึ้นเพื่อสงเคราะห์บุคคลเหล่านี้รวมทั้ง ครอบครัวเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราช สมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ พระราชทานเงินทุนแรกเริ่มจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท รวมกับเงินส่วน พระองค์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อีกจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท และทรงมอบหมายให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเป็นประธานของมูลนิธิฯ มีการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ที่ทำการของมูลนิธิสายใจไทยฯตั้งอยู่ที่ถนนศรีอยุธยา เขตพญาไท นอกจากจะช่วยเหลือค่าใช้จ่ายทหาร ตำรวจ ราษฎรอาสา

นิสิตนักศึกษาหนีภัยจากการจลาจล ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
เข้าพึ่งพระบารมีในสวนจิตรลดา

สมัครที่เสียชีวิต บาดเจ็บและพิการแล้ว มูลนิธิยังฝึกสอนวิชาชีพให้แก้
ทหารตำรวจและอาสาสมัครที่พิการ และนำผลงานออกจำหน่ายเป็น
รายได้ให้แก่ผู้พิการเหล่านี้ด้วย

การสังคมสงเคราะห์โดยไม่เลือกบุคคลและโอกาส

งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่จำกัดขอบเขตไม่ได้ จำกัดเวลาไม่ได้
เป็นงานที่แทรกอยู่ทุกเรื่องทุกเวลาของชีวิต ความทุกข์ยากเกิดขึ้นแก่คน
เราได้ในทุกวัยและไม่เลือกสถานการณณ์ ไม่จำกัดว่าจะเป็นความทุกข์ทาง
ร่างกาย หรือจิตใจ จะมาจากโรคภัย อุบัติภัย ความยากจน หรือแม้แต่
การประกอบอาชีพก็ได้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้
พระราชทานความช่วยเหลือแก่อาณาประชาราษฎร์โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ
มาเป็นเวลายาวนาน พระราชกรณียกิจด้านสังคมสงเคราะห์จึงมากมาย
สุดจะประมวลได้ครบถ้วน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระเมตตาต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก โดยไม่เลือกว่าผู้นั้นจะเป็นชนชาติใด ศาสนาใด ภาษาใด เช่น กรณีนายจอบิ ชาวกะเหรี่ยง ที่เข้ามาจับจ้างทำไร่ที่จังหวัดราชบุรี ถูกตั้งข้อหาจนกระทั่งจำขังเข้าไปในรณนักรเรียนที่บ้านคา จังหวัดราชบุรี และนักเรียนเสียชีวิต หลังจากถูกจองจำเพื่อการพิจารณาสอบสวนนานกว่าสองปีแล้ว ปรากฏว่านายจอบิมิได้เป็นผู้กระทำผิดแต่อย่างใด จึงได้รับการปล่อยตัวเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ แต่ยังคงอยู่ที่ห้องกักด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรอการส่งกลับ เพราะเดินทางเข้ามาภายในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย เรื่องราวของนายจอบิได้มีสื่อมวลชนเสนอข่าวอย่างแพร่หลาย และได้รับความสงสารจากคนทั่วไป แม้แต่ครอบครัวของเด็กนักเรียนที่ถูกยิงตายก็ไปเยี่ยมถึงในคุก ตัวนายจอบิเองก็แสดงความอ่อนน้อมอย่างน่าสงสาร ระหว่างถูกกักตัวอยู่ที่ด่าน นายจอบิซึ่งเคยเป็นคนที่แข็งแรงได้มีอาการป่วยจนฝ่ายผม ขาลีบทั้งสองข้าง ไม่มีเรี่ยวแรงใกล้จะพิการ เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับนายจอบิเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ พร้อมทั้งพระราชทานเงินส่วนพระองค์เป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารและเสื้อผ้าระหว่างรักษาตัว ทำให้อาการป่วยของนายจอบิดีขึ้นอย่างรวดเร็ว พระมหากษัตริย์คุณในด้านมนุษยธรรมนั้นมากมายสุดจะพรรณนา

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ระหว่างที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่ทักษิณราชินีเวศน์ จังหวัดนราธิวาส ทรงทราบว่ามีการก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ชาวสวนในจังหวัดเหล่านี้ไม่สามารถจำหน่ายผลไม้ได้ ผลไม้เน่าเสียเกิดความเดือดร้อนเป็นอันมาก เพราะเป็นรายได้หลักอย่างเดียวของชาวสวนบางรายในการดำรงชีพ โดยเฉพาะชาวสวนลองกองซึ่งกำลังออกผล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงหาทางช่วยเหลือแก้ไขโดยทันที มีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการบริพารออกไปรับซื้อลองกองถึงสวนของชาวบ้าน โดยประสานงานกับหน่วยทหารและหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ ให้ราคาเท่ากับราคาลองกองชนิดคุณภาพดีที่ชาวสวน

เคยขายได้ ชาวสวนต่างมีความยินดีและพยายามคัดลอกกองคุณภาพดีให้ ต่อจากนั้นสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ได้เข้าช่วยเหลือซื้อลอกกองนำมาจำหน่ายที่กรุงเทพฯ โดยจัดทำเป็นโครงการเฉพาะกิจ ชื่อ **“โครงการนำพระทัยสู่ ๓ จังหวัดภาคใต้”** หน่วยงานด้านสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์ วิทย์ และหนังสือพิมพ์ ต่างช่วยกันประชาสัมพันธ์ ทำให้ลอกกองจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามโครงการดังกล่าวจำหน่ายหมดภายในเวลาอันรวดเร็ว ช่วยบรรเทา ความเดือดร้อนของชาวสวนลอกกองไปได้ส่วนหนึ่ง

ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิต จากการก่อการร้ายทั้งข้าราชการ ตำรวจ ทหาร และราษฎร ผู้เสียชีวิตส่วน หนึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว เมื่อสูญเสียหัวหน้าครอบครัว หลายครอบครัวก็ เดือดร้อน เพราะเคยมีรายได้จากผู้นำครอบครัวเหล่านี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริให้จัดสร้าง**โครงการหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่าง**ขึ้นที่บ้านรอตันบาตู ตำบลกะลุวอ อำเภอมือเมือง จังหวัดนราธิวาส เพื่อช่วยเหลือครอบครัวของราษฎรที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบดังกล่าวเป็นการด่วน เริ่มดำเนินโครงการ ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยมีแผนงานที่จะจัดสร้างบ้านพักให้ แก่ราษฎรจำนวน ๑๕๐ หลัง พร้อมพื้นที่ทำกินตามโครงการเศรษฐกิจพอ เพียงครัวเรือนละ ๒ ไร่ อีกทั้งยังมีฟาร์มตัวอย่างอยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเป็นแหล่งจ้างงาน และฝึกสอนงานเกษตรกรรมแก่ราษฎร

เนื่องจากราษฎรที่เสียชีวิตไปนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ผู้ที่ต้องรับ ภาระดูแลครอบครัวต่อไปจึงมักเป็นภรรยาหรือมารดา ดังนั้น หมู่บ้านที่ จังหวัดสร้างขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎรแห่งนี้จึงมีผู้เรียกชื่ออย่างไม่เป็น ทางการในระยะแรกว่า **“หมู่บ้านแม่ม่าย”**

โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการ ทั้งทหาร ตำรวจ และพลเรือนเป็นอย่างดี รวมทั้งมีผู้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเงิน ร่วมสร้างบ้านพักให้แก่ผู้ประสบเคราะห์กรรม จึงช่วยให้การดำเนิน โครงการเป็นไปอย่างรวดเร็ว สามารถผ่อนคลายความเดือดร้อน และความ ทุกข์ของผู้สูญเสียได้มาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไปในงานกาชาด ประจำปี ๒๕๐๙

สมเด็จพระองค์สมเด็จพระมหากษัตริย์ไทย
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประชุมสภาอากาศ ครั้งที่ ๑๔๓
ณ ห้องประชุม ตึกบริพัตร โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙

สภานายิกาสภาภาษาไทย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงดำรงตำแหน่ง สภานายิกาสภาภาษาไทย เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ สืบต่อจากสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ปรากฏความในประกาศตั้งสภานายิกาสภาภาษาไทย ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ตั้งแต่สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าผู้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภาษาไทยเสด็จสวรรคตไปแล้ว ตำแหน่งสภานายิกาสภาภาษาไทยยังว่างอยู่ คณะรัฐมนตรีได้ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นขอให้ทรงตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ให้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภาษาไทย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาไทย พระพุทธศักราช ๒๕๑๑ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภาษาไทย

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน”

สภาภาษาไทยเป็นองค์กรสาธารณะกุศลก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ถนนอังรีดูนัง แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ความเป็นมาของสภาภาษานั้น เนื่องมาจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ฝรั่งเศสส่งเรือรบมาปิดปากอ่าวไทย ประเทศไทยจำเป็นต้องรักษาอธิปไตยของชาติได้เกิดการสู้รบกัน ทหารบาดเจ็บและตายจำนวนมาก ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ภริยาเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) จึงคิดจัดตั้งองค์กรการกุศลขึ้นเพื่อช่วยรักษาพยาบาลทหารที่บาดเจ็บจากการสู้รบ โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นทหารฝ่ายใด ทั้งนี้ โดยได้รับแนวความคิดมาจากสภาภาษาที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ได้นำความกราบบังคมทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสา

อัยยิกาเจ้า ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งขึ้นได้ โดยมีประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ และทรงรับเป็น “ทานมยุปถัมภก” กับพระราชทานเงินพระคลังข้างที่เป็นทุนประเดิม ๘๐,๐๐๐ บาท เมื่อจัดตั้งขึ้นนั้นมีชื่อว่า **สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม** ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **สภากาชาดสยาม** และเมื่อประเทศไทยเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” สภากาชาดสยามก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น **สภากาชาดไทย** มาจนถึงทุกวันนี้

การดำเนินงานในระยะแรก เจ้านายฝ่ายในและภริยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ร่วมมือกันจัดการ โดยบริจาคทรัพย์ กำลังความคิด และกำลังแรง สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่ง “สมณายิกา” เป็นพระองค์แรก สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ทรงดำรงตำแหน่ง “สภานนี” มีคณะกรรมการเรียกว่า “กรรมการนิศภา” งานของสภาอุณาโลมแดงได้แก่การจัดหาเครื่องเวชภัณฑ์ ยา อาหาร เสื้อผ้า และของใช้ไปช่วยเหลือทหารที่อยู่ในสนามรบ ยาที่จัดส่งไปให้ในครั้งนั้นมีทั้งยาแผนไทยและยาฝรั่ง

ต่อมา สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนมากเพื่อกิจการของสภากาชาดไทย และทรงจัดตั้ง **โรงพยาบาลสมเด็จพระ ณ ศรีราชา** ขึ้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๕ พร้อมทั้งพระราชทานทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายของโรงพยาบาลเป็นประจำทุกปี และระหว่างเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่ศรีราชา ทรงส่งแพทย์และเกวียนบรรทุกยาพร้อมทั้งเวชภัณฑ์ออกไปตรวจรักษาราษฎรที่เจ็บไข้ตามตำบลและหมู่บ้านต่างๆ เสมอ

พ.ศ. ๒๔๔๙ รัฐบาลสวิส ได้เชิญประเทศต่างๆ ให้ส่งผู้แทนไปร่วมประชุมเพื่อทำความตกลงเรื่องทหารเจ็บป่วยในยามสงครามที่นครเจนีวา

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ประเทศไทยได้ส่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า จรูญศักดิ์กฤดากร เสด็จไปทรงร่วมประชุมด้วย นับเป็นการติดต่อกับต่างประเทศของสภาอากาศไทยเป็นครั้งแรก

ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริที่จะก่อสร้างโรงพยาบาลของสภาอากาศไทยขึ้น เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์จำนวนหนึ่ง สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระราชทานเงินทุนของสภาอุณาโลมแดงที่มีอยู่สมทบ ก่อสร้างโรงพยาบาลขึ้น พระราชทานนามว่า **โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ สภาอากาศไทยจึงมีโรงพยาบาลในความดูแลรับผิดชอบถึงสองแห่ง และได้เพิ่มขอบข่ายงานเพื่อการสาธารณสุขได้กว้างขวางมากขึ้น

สภาอากาศไทยได้ดำเนินกิจการต่อเนื่องมาโดยตลอดเป็นเวลากว่าร้อยปีแล้ว ไม่ว่าประเทศจะอยู่ในภาวะสงครามหรือในยามปกติ และไม่ว่าประเทศจะมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือระบอบประชาธิปไตย สภาอากาศไทยมีภารกิจในการช่วยเหลือผู้เจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติศาสนา และได้แบ่งการดำเนินงานเป็นส่วนงานต่างๆ เช่น

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ทำหน้าที่รักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยทั้งในยามปกติ ยามฉุกเฉินหรือเมื่อเกิดสาธารณภัย กับเป็นที่ศึกษาของนิสิตแพทย์และนักศึกษาพยาบาลเพื่อสร้างบุคลากรทางการแพทย์

โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ทำหน้าที่รักษาผู้เจ็บป่วยเช่นเดียวกับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เดิมชื่อว่าโรงพยาบาลสมเด็จพระ ณ ศรีราชา

วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย จัดการศึกษาวิชาพยาบาล เพื่อสร้างบุคลากรในด้านการพยาบาล ตั้งแต่ระดับผู้ช่วยพยาบาล จนถึงระดับพยาบาลปริญญา

โรงเรียนรังสีเทคนิค ทำหน้าที่จัดการศึกษาด้านรังสีเทคนิค เพื่อผลิตผู้มีความรู้ด้านรังสีเทคนิคเข้าปฏิบัติงานในโรงพยาบาลและสถานพยาบาล

สถานเสาวภา หรือกองวิทยาศาสตร์ ทำหน้าที่ด้านค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ผลิตวัคซีนและเซรัม ป้องกันและรักษาโรค เป็นสถานที่มีการรื้อพิษณุเพื่อนำมาผลิตเป็นเซรัมรักษาผู้ที่ถูกพิษกัด

ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ มีหน้าที่จัดหาโลหิตจากผู้บริจาคโลหิต แล้วจ่ายให้โรงพยาบาลต่างๆ เพื่อการบำบัดรักษาผู้ป่วย รวมทั้งการแยกส่วนประกอบของโลหิต เพื่อใช้รักษาโรคบางชนิด เนื่องจากการรักษาพยาบาลมีผู้ป่วยที่ต้องการโลหิตจำนวนมากเป็นประจำ สภากาชาดไทยจึงได้เชิญชวนให้มีการบริจาคโลหิตในโอกาสต่างๆ ณ สถานที่ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่จะบริจาค สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิตครบตามที่สภากาชาดกำหนด ซึ่งเป็นแรงจูงใจและเป็นความปิติภาคภูมิใจแก่ผู้บริจาคเป็นอย่างยิ่ง ทำให้มีผู้ประสงค์จะบริจาคโลหิตอย่างต่อเนื่อง ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติได้เปิดสาขาการบริการโลหิตขึ้นตามโรงพยาบาลต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ซึ่งได้ช่วยผู้ป่วยให้รอดชีวิตเป็นจำนวนมาก

ศูนย์ดวงตา ทำหน้าที่รับบริจาคดวงตาจากผู้อุทิศดวงตา ซึ่งได้จากผู้บริจาคที่ถึงแก่กรรมแล้ว เพื่อให้จักษุแพทย์ผ่าตัดเปลี่ยนกระจกตาให้แก่ผู้ที่กระจกตาพิการ สภากาชาดไทยได้จัดให้วันที่ ๑๗ สิงหาคมของทุกปี เป็นวันศูนย์ดวงตาสภากาชาดไทย เพื่อส่งเสริมให้มีการบริจาคดวงตาเมื่อเสียชีวิต อันเป็นทานที่ยิ่งใหญ่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานคำขวัญในวันศูนย์ดวงตาสภากาชาดไทยมาเป็นเวลาช้านาน เช่น คำขวัญพระราชทานประจำ พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่ว่า

“ดูแสงอรุณใส สว่างไสวล้างโคก
มาช่วยกันส่องโลก ด้วยการให้ดวงตา”

ทำให้ผู้ที่บริจาคดวงตาเกิดความอิมเอิบใจ และกระตุ้นให้มีการบริจาคเพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากศูนย์ดวงตาแล้ว สภากาชาดไทยยังมีศูนย์รับบริจาคอวัยวะอื่นๆ เช่น ไต ตับ หัวใจ จากผู้บริจาคที่เสียชีวิตกะทันหันจากอุบัติเหตุ เพื่อเปลี่ยนหรือปลูกถ่ายให้แก่ผู้ป่วยที่จำเป็นต้องใช้อวัยวะเหล่านั้นมาทดแทน

ศูนย์เวชศาสตร์ฟื้นฟู มีหน้าที่จัดให้มีการฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ผู้ป่วยและผู้พิการจากโรคภัยและอุบัติเหตุ

เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพความเป็นอยู่ของบรรดา
ผู้อพยพลี้ภัยชาวกัมพูชาที่จังหวัดตราด

ศูนย์สภากาชาดไทย บ้านเขาล้าน จังหวัดตราด

พ.ศ. ๒๕๒๒ เกิดสงครามกลางเมืองในประเทศกัมพูชา ชาวกัมพูชาจำนวนมากอพยพลี้ภัยเข้ามาทางชายแดนของประเทศไทย หลายด้าน ได้แก่ทางจังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด ระหว่างที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระ

ทรงห่วงใยเด็กชาวกัมพูชาที่อพยพลี้ภัยเข้ามาทางชายแดน จังหวัดตราด
จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้ขงนมให้เด็กกินเป็นลำดับแรก
และทรงควบคุมการขงนมด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระสังฆนายกาสภาเถรสมาคมไทย ทอดพระเนตรการจัดเตรียม
ห้องผ่าตัดพร้อมอุปกรณ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

พระเจ้าอยู่หัวแปรพระราชฐานไปประทับที่วังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทรงได้รับรายงานจากเลขาธิการสภาเถรสมาคมไทยว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดตราดในขณะนั้น (นายปัญญา ฤกษ์อุไร) ได้มีหนังสือติดต่อขอความช่วยเหลือมายังสภาเถรสมาคมไทย เรื่องชาวกัมพูชาที่อพยพเข้ามาทางชายแดนจังหวัดตราด จำนวนประมาณสี่หมื่นคน มีสภาพที่ตกทุกข์ได้ยากเป็นอย่างยิ่ง บางคนอดตายไปแล้ว อีกจำนวนมากกำลังอดอยากหิวโหยและจวนจะตาย จังหวัดตราดได้พยายามช่วยเหลืออย่างเต็มที่แล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถจะช่วยเหลือได้เพียงพอ เพราะมีความจำกัดในเรื่องเงินค่าใช้จ่าย และกำลังด้านบุคลากร อีกทั้งยังไม่มีหน่วยงานใดมาช่วยเหลือ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในฐานะสภาเถรสมาคมไทย ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้ทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนเป็นที่สุดของชาวกัมพูชาที่อพยพหลบหนีภัยสงครามกลางเมืองเหล่านั้น ผู้อพยพอยู่กันอย่างแออัด ไม่มีน้ำสะอาดที่จะดื่มและใช้ ไม่มีหลังคากันแดดกันฝน ไม่มีที่สุขา ไม่มีการกำจัดสิ่งปฏิกูล มีแต่ความสกปรกรกเลอะเทอะเป็นอย่างยิ่ง และมีผู้เจ็บป่วยจำนวนมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถได้ทรงอำนวยการพระราชทานความช่วยเหลือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดส่งคณะผู้แทนพิเศษของสภากาชาดไทย ทั้งอาสาพยาบาลสนาม และอาสาสมัครออกไปช่วยเหลือจัดหาอาหารให้ผู้อพยพได้รับประทาน มีน้ำสะอาดดื่ม มียาบรรเทาความเจ็บไข้ และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการในพระองค์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถอยู่ควบคุมดูแลการดำเนินงานแทนพระองค์ ท่านผู้หญิงและผู้ช่วย ท่านผู้หญิงจรัสจิตต์ ทีชะระ และคุณชวลี อมาตยกุล (คุณจรัสจิตต์ อรุณยะนันท์ และนางสาวชวลี อมาตยกุล ในขณะนั้น) พักอยู่ที่โรงแรมในจังหวัดตราด และเดินทางเข้าไปศูนย์ผู้อพยพทุกวัน เพื่อดูแลความเป็นอยู่ของผู้อพยพและการก่อสร้างศูนย์สภากาชาดไทยที่มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้งขึ้นโดยด่วนที่บ้านเขาล้าน จังหวัดตราด โดยประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน จัดการเรื่องซื้อที่ดินเป็นที่ตั้งศูนย์สภากาชาดไทย ประสานงานกับกรมชลประทานเพื่อช่วยการก่อสร้างอาคารสร้างฝายเพื่อให้มีน้ำใช้ จัดหาบุคลากรที่จะดูแลศูนย์ จัดหน่วยแพทย์พยาบาล อาสาสมัคร และเจ้าหน้าที่กองบรรเทาทุกข์สภากาชาดไทย จัดสร้างที่พักอาศัย จัดการดูแลเรื่องอาหาร จัดการเรื่องสาธารณสุข ทำให้ผู้อพยพปลอดภัยจากโรคระบาด

การช่วยเหลืออย่างรีบเร่งและจริงจังครั้งนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งอุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทยทรงบันทึกไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระแม่กับการศึกษา” ความตอนหนึ่งว่า

“ขณะนั้นเป็นวันศุกร์ เราอยู่กันที่หัวหิน ท่านว่าจะรีบเสด็จไปทอดพระเนตรเพื่อพระราชทานความช่วยเหลือ พอถึงวันเสาร์ข้าพเจ้าติดงานที่กรุงเทพฯ กระชั้นชิดเลื่อนงานเขาไม่ทันแล้ว จึงตามเสด็จไม่ได้ ในวันเสาร์ขณะที่อยู่ที่กรุงเทพฯ ตอนบ่ายแล้ว ข้าพเจ้าได้รับข่าววิทยุจากตราดว่าสภาพที่นั่นร้ายแรงจริงๆ สมเด็จพระเสด็จฯ กลับหัวหิน แต่ทั้งท่านผู้หญิงสุประภาดากับคณะไว้จัดการให้เรียบร้อย แต่มีสิ่งที่ต้องการให้ข้าพเจ้า

จัดการส่งไปโดยด่วน ได้แก่ เกลือ (ไอโอดีน) นมผง ข้าวสาร เสื้อผ้า ผ้าพลาสติก เครื่องปั่นไฟ ข้าพเจ้าดำเนินการทันที โดยการโทรศัพท์ไปหา ศาสตราจารย์นายแพทย์ร่มไทรที่บ้าน ท่านว่าเกลืออยู่ที่ศิริราชให้ข้าพเจ้าหารถไปขนมา จะไปเปิดโกดังให้ นมผง ข้าวสาร ต้องพังโกดังที่โครงการส่วนพระองค์ เสื้อผ้า เครื่องปั่นไฟ หาได้ในโกดังของพระราชทาน พลาสติก ต้องให้คนไปซื้อที่ร้าน รถที่จะขนไปก็หายาก ได้แต่รถเบนซิน เลยต้องซังน้ำหนักของที่เอาไป ระหว่างนี้ต้องให้คนขับรถไปนอนเสียก่อน บรรทุกของเสร็จค่อยปลุกขึ้นมา กว่าจะเสร็จก็ร่วมสองยาม และเพิ่งรู้ว่าคนที่เราส่งเอาๆ ให้ขนข้าวขนของนั้นไม่ใช่ชาวที่ในวัง กลายเป็นเจ้ากรรมนายเวรพลาสติกที่เอาของมาส่งเอง ขอโทษเขา เขาก็ว่าไม่เป็นไร คับขันก็ช่วยๆ กัน

คืนนั้นข้าพเจ้ากลับหัวหินก็เกือบตีสาม สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงเล่าเหตุการณ์ และว่าพรุ่งนี้ต้องสั่งเรื่องการสร้างที่อยู่เป็นค่ายให้เรียบร้อยไปกว่านี้ ต้องชุดเป็นที่หลบภัยสำหรับเป็นที่ทำการของแพทย์ เพราะที่นั่นอยู่ติดชายแดนมาก มีกระสุนปืนยิงเข้ามาเป็นครั้งคราว”

เนื่องจากชาวกำพูชาที่อพยพมา มีทั้งผู้สูงอายุคนหนุ่มสาว และเด็ก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงตระหนักดีว่าประเทศที่สามที่จะรับบุคคลเหล่านี้ไปมักจะเลือกรับผู้ที่สามารถประกอบอาชีพได้เป็นลำดับแรก จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโรงฝึกอาชีพขึ้นสอนวิชาชีพแก่ผู้อพยพ เช่น การจักสาน ทำดอกไม้ประดิษฐ์ ทอผ้า การตัดเย็บผ้า การตัดผม รวมทั้งสอนหนังสือทั้งภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษาอังกฤษ โดยที่ระยะเวลาของการอพยพลี้ภัยอาจจะนาน ผู้อพยพควรจะเพาะปลูกพืชผักที่โตเร็วเพื่อนำมารับประทานเองด้วย จึงให้ส่งพันธุ์ผักไปให้ปลูก ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ที่เลี้ยงง่าย เช่น ไก่ เพื่อนำมาประกอบอาหารที่มีประโยชน์ทางโภชนาการ ปรากฏว่าในเวลาต่อมาเมื่อชาวกำพูชาอพยพได้เดินทางกลับบ้าน ณ ประเทศที่สาม เช่น ที่ประเทศฝรั่งเศส ได้ไปเปิดร้านอาหาร เขาบอกด้วยความภูมิใจว่าอาหารหลายรายการที่เขาทำขายและเป็นที่ยินยอมของผู้ที่เข้ามารับประทาน เขาได้เรียนรู้และฝึกทำระหว่างที่เขาอยู่ในค่ายอพยพที่เมืองไทย เช่น ก๋วยเตี๋ยวผัดราดหน้า ผัดซีอิ้ว

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชินีนาถ ทรงทอดพระเนตรการฝึกหัดทอผ้า ณ โรงฝึกศิลปาชีพ ศูนย์สภากาชาดไทยเขาล้าน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงติดตามการดำเนินงานของศูนย์สภากาชาดไทยบ้านเขาล้านอย่างใกล้ชิด เมื่อคณะของท่านผู้หญิงสุประภาดาคลี่แล้ว หลังจากที่อยู่ดูแลการดำเนินงานในระยะแรกเป็นเวลาหลายเดือน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าหน้าที่จากกองราชเลขาฯ ในการในพระองค์ฯ ผลัดเวรกันไปประจำอยู่ต่อไปอีกหลายเดือน เพื่อดูแลสุขภาพอนามัย และการฝึกอาชีพของผู้พวยพอย่างใกล้ชิด โดยมีผู้ใหญ่ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย คือท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วัชรโรทัย ท่านผู้หญิงนภกานต์ สุวรรณจินดา คุณหญิงสำหรี แพทย์คุณ และคุณจิรนนท์ เสวदनันท์ และนายทหารผู้ใหญ่ที่เกษียณราชการแล้วหลายท่าน ผลัดเปลี่ยนกันไปดูแลให้คำแนะนำ และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมหลายครั้ง

ศูนย์สภากาชาดไทยบ้านเขาล้านได้ช่วยเหลือผู้อพยพอยู่หลายปี มีผู้แทนจากหลายประเทศมาเยี่ยมดูกิจการ และให้ความช่วยเหลือทางการเงินและสิ่งของอยู่บ้าง ต่อมาเมื่อมีประเทศที่สามรับผู้อพยพแยกย้ายกันไปตั้งภูมิลำเนา และเมื่อสถานการณ์ของประเทศกัมพูชาสงบ ผู้อพยพบางส่วนเดินทางกลับไป ศูนย์สภากาชาดไทยเขาล้านก็ปิดลงเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์
อัครราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์ไปทรงรับรางวัลความช่วยเหลือแก่
ผู้ลี้ภัย ประจำปี ๑๙๙๐ เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓
ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ ศูนย์ศึกษาการอพยพ องค์การสหประชาชาติ ได้ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย “รางวัลความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัย ประจำปี ๑๙๙๐” (The Center for Migration Studies Immigration and Refugee Policy Award) เพื่อเทิดพระเกียรติที่ทรงช่วยเหลือผู้ลี้ภัยที่หลังไหลเข้าสู่ประเทศไทยจำนวนนับล้านคนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา

แบบจำลองศูนย์
สภาอากาศไทยบ้านเขา
ล้าน จังหวัดตราด

ศูนย์ราชการศูนย์

พ.ศ. ๒๕๓๕ ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทยได้มีพระราชดำริให้ สภากาชาดไทยรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยที่บ้านเขาล้าน เพื่อจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถขึ้นและให้สภากาชาดไทยพัฒนาศูนย์สภากาชาดไทยบ้านเขาล้าน อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด ซึ่งได้ปิดเป็นทางการมาตั้งแต่วันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ แล้วทิ้งร้างว่างอยู่ จัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และนอกจากพิพิธภัณฑสถานแล้ว ให้จัดเป็นสถานที่ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์ได้ด้วย จึงกำหนดการพัฒนาให้มีสถานที่สำหรับเยาวชนตั้งค่ายพักแรม สวนไม่มั่งคด สวนสมุนไพร และเรือนพักตากอากาศ โดยมอบหมายให้ทหารพรานนาวิกโยธินหน่วยที่ ๓ ดูแลพัฒนาพื้นที่โดยรวม กรมศิลปากรดำเนินการเรื่องการจัดพิพิธภัณฑสถาน ปัจจุบันสถานที่ ณ บ้านเขาล้านที่เคยมีเพียงชั่วคราวซึ่งใช้เป็นที่พักทำ การที่พัก และหน่วยพยาบาลของสภากาชาดไทย โรงเรียนสำหรับเด็ก โรงฝึกสอนวิชาชีพ สถานที่สำหรับเด็กกำพร้าชาวกัมพูชา รวมทั้งสถานที่ซึ่งอยู่ในความทรงจำของชาวกัมพูชาหลายแสนคน ที่หนีภัย

สงครามอันโหดเหี้ยมจากผู้ร่วมชาติเดียวกัน ผ่านป่าดงดิบเพื่อเอกเขมาบรรทัด
และอันตรายรอบด้านเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นเวลายาวนานถึง ๗
ปี ได้เปลี่ยนสภาพไป ปรากฏเป็นอาคารสถานที่ดังต่อไปนี้

พระรูปปั้นฐานต่ำ
(Bas-Relief)
ในศาลาราชการุณย์

ศาลาราชการุณย์ เป็นพิพิธภัณฑสถานพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สภานายิกาสภากาชาดไทย มีลักษณะเป็น
อาคารชั้นเดียว จัดแสดงภาพถ่ายเหตุการณ์ในการเสด็จพระราชดำเนิน
ทอดพระเนตรสภาพของผู้อพยพ ๔ ครั้ง คือวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมผู้อพยพที่โรงเรียนบ้านไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ เสด็จพระราชดำเนินโดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งจากบ้านไม้รูดไปทอดพระเนตรผู้อพยพ ณ บ้านเขาล้าน วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการในศูนย์สภากาชาดเขาล้าน วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอำเภอคลองใหญ่ ทุกภาพแสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณด้วยนำพระราชหฤทัยใส่สละอาดความห่วงใยที่รอบคอบละเอียดถี่ถ้วน รวมถึงความห่วงใยผู้ปฏิบัติงานและประชาชนที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งย่อมได้รับผลกระทบ นอกจากนี้มีหุ่นจำลองขนาดเท่าคนจริง ของจริง เกี่ยวกับผู้อพยพและค่ายอพยพ สภาพชีวิตของคนบ้านแตกเมืองล่มที่ซมซานมาอย่างน่าเวทนา อีกด้านหนึ่งมีตู้แสดงข้าวของเครื่องใช้ที่ผู้อพยพนำติดตัวเข้ามาเพื่อใช้สอยหรือแลกหรือขายได้แก่ธนบัตรที่เคยใช้ในประเทศกัมพูชา เครื่องเงิน ถ้วยชาม และสิ่งของที่ทำขึ้นใหม่ระหว่างพำนักอยู่ในค่ายอพยพ เช่น ผ้าทอ เครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้

ศาลาราชการุณย์ในปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ของสภากาชาดไทยเป็นผู้ดูแล มีเจ้าหน้าที่คอยอธิบายให้ความรู้และประวัติความเป็นมาแก่ผู้เข้าชม เปิดให้เข้าชมวันพฤหัสบดีถึงวันจันทร์ ปิดวันอังคารและวันพุธ

สวนไม้มงคลพระราชทานและสวนสมุนไพร อยู่โดยรอบบริเวณศาลาราชการุณย์มีการปลูกไม้มงคลพระราชทานประจำจังหวัดทั้ง ๗๖ จังหวัดของประเทศไทย ล้อมรอบรูปแผนที่ประเทศไทย ในพื้นที่ราว ๑๖ ไร่ และปลูกพืชสมุนไพรอีกประมาณ ๓ ไร่ สวนนี้มีประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการ และทางการแพทย์ แก่เยาวชนและผู้สนใจ ทั้งจะให้ร่มเงาเมื่อต้นไม้เหล่านี้เจริญเติบโตสูงใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาต่อไป

ศูนย์ฝึกอบรม เป็นสถานที่ซึ่งจัดไว้สำหรับเยาวชนตั้งค่ายพักแรมในการฝึกอบรมหรือทำกิจกรรมต่างๆ ท่ามกลางธรรมชาติที่แวดล้อมด้วยทะเล ภูเขา และ ต้นไม้ขนาดใหญ่

หุ่นจำลองขนาดเท่าพระองค์คนจริง ของจริง ที่ศูนย์ราชกาภูมิ

เรือนพักตากอากาศ เป็นเรือนพักชายทะเลหลายหลัง ส่วนใหญ่หันหน้าไปทางทะเล ด้านหลังเป็นภูเขาสูงปกคลุมด้วยต้นไม้เขียวชอุ่มทั้งไม้ยืนต้น ไม้เลื้อย ไม้ล้มลุก ไม้คลุมดิน รวมทั้งวานและเห็ด เรือนพักมีหลายขนาด ขนาดสามห้องนอน สี่ห้องนอน และมีขนาดห้องต่างๆ กัน เช่น ห้องละ ๒ เตียงบ้าง ๓ เตียงบ้าง ไปจนถึง ๘ เตียง กับมีเรือนโล่งขนาดต่างๆ มีอุปกรณ์เครื่องนอนต่างหากตามที่อยู่พักต้องการ ตั้งแต่ ๑๒ ชุด ไปจนถึง ๔๐ ชุด สถานที่พักผ่อนแห่งนี้สภากาชาดไทยเปิดให้บริการแก่บุคคลทั่วไป

ศาลาพระพุทธรูปหลวงพ่อด่าง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปแบบสุโขทัยปางมารวิชัย ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อให้ชาวกำพูชาที่อพยพมาได้เคารพสักการะเป็นที่พึ่งทางใจ องค์พระพุทธรูปเป็นทองเหลืองรมแดง เมื่อผู้อพยพชาวกำพูชาแยกย้ายกันไปหมดสิ้นแล้ว หลวงพ่อด่างได้เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป และเป็นอนุสรณ์ที่แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่มีต่อผู้อพยพในยามที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง ซึ่งนอกจากจะพระราชทานปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังพระราชทานปัจจัยทางจิตใจซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งยิ่งอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีอาคารอื่นๆ ได้แก่ **ศาลาทูลเกล้าฯ** เป็นศาลาโล่งริมหาดที่ใช้ในการรับเสด็จ **อนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ศาลเจ้าแม่เซ้าลัน**

พระมหากรุณาธิคุณในการพระราชทานความช่วยเหลือแก่ผู้อพยพชาวกำพูชาครั้งนั้น ทำให้ชาวต่างประเทศที่มาเยือนศูนย์สภากาชาดไทยต่างยกย่องในความมีเมตตากรุณาและคุณธรรมของคนไทยเหนืออื่นใด คือพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถซึ่งท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ อดีตราชเลขาธุการในพระองค์เล่าไว้

ในรายการ “จากฟ้า...สู่ดิน” ออกอากาศ ทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย
เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๙ ความตอนหนึ่งว่า

“ทรงหวังว่าประเทศไทย และประชาชนชาวไทยที่ทรงรักและทรงห่วง
จะไม่มีวันต้องตกระกำลำบาก และมีเหตุการณ์อย่างที่เขมรประสบ
เป็นอันขาด สิ่งใดที่คนไทยทำให้แก่ผู้อพยพ จงเป็นผลบุญแก่
ประเทศไทย และประชาชนชาวไทย คุ่มครองมิให้ต้องประสบภัย
อย่างเดียวกันตลอดไป”

ราชพฤกษ์ดอกไม้ประจำชาติ

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ได้ทรงทราบถึงปัญหาความยากจนของราษฎร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเริ่มโครงการต่างๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้ดีขึ้น เช่น โครงการชลประทาน และโครงการพัฒนาการเกษตร เป็นต้น ในขณะเดียวกัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานโครงการศิลปาชีพ ทรงฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่น ให้ราษฎรทำเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ราษฎรอีกทางหนึ่ง ในระยะต่อมา ทรงจัดตั้งโครงการพระราชดำริด้านการเกษตรเพื่อช่วยเหลือราษฎรอีกหลายโครงการ เช่น โครงการฟาร์มตัวอย่าง และโครงการธนาคารอาหารชุมชน เป็นต้น

มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาคของประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นเวลาได้ครึ่งศตวรรษ ได้ทรงทราบด้วยพระเนตรพระกรรณ ถึงทุกข์สุขในการดำรงชีวิตของราษฎร ทรงพบว่าราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นเกษตรกร แต่ละปีต้องประสบกับปัญหานานัปการ เช่น น้ำท่วม

ฝนแล้ง ศัตรูพืชรบกวน ได้ผลผลิตน้อย ทำให้การทำไร่ทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทั้งได้ทรงพบว่า ราษฎรไทยหลายท้องถิ่นมีฝีมือเป็นเลิศทางหัตถกรรมหลายชนิดที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ควรจะอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงทุ่มเทพระวิริยอุตสาหะและพระราชทรัพย์ส่งเสริมงานหัตถกรรมแก่ราษฎร เพื่อเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวเกษตรกรที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก และเกษตรกรที่ว่างจากฤดูทำนาให้มีงานทำอยู่กับบ้าน โดยอาศัยวัสดุในท้องถิ่น ซึ่งยังผลให้ราษฎรไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเข้าไปรับจ้างทำงานในเมืองใหญ่ อันก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในระยะยาวต่อไป

“...การที่ข้าพเจ้าเริ่มงานศิลปาชีพขึ้นนั้น ข้าพเจ้าตั้งใจจะสรรหาอาชีพให้ชาวนาที่ยากจนเลี้ยงตนเองได้เป็นเบื้องต้น ทั้งนี้เนื่องจากข้าพเจ้าได้มีโอกาสตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรตามชนบทมาหลายสิบปี ได้พบว่าราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่ที่ต้องทำงานหนัก และต้องเผชิญอุปสรรคจากภัยธรรมชาติมากมาย เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืชระบาด เป็นต้น ทำให้ชาวนาชาวไร่มักยากจน...”

พระราชดำรัส สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

วันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

งานศิลปาชีพเริ่มแรก

ผ้าฝ้ายที่เขาเต่า

พ.ศ. ๒๕๐๖ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่หมู่บ้านเขาเต่า ตำบลเขาเต่า

วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่เขาคั่ว อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ได้ทอดพระเนตรเห็นว่าราษฎรในหมู่บ้านยากจนมาก ดังนั้น ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปเขาคั่ว ก็ทรงนำเครื่องอุปโภคบริโภคไปพระราชทานหมู่บ้านนี้บางปีแห้งแล้งมาก ขาดน้ำจืดบริโภค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นที่เขาคั่ว เพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำจืดบริโภคอย่างเพียงพอ และพระราชทานพระราชดำริให้เลี้ยงปลาในอ่างเก็บน้ำ ตลอดจนพัฒนาการใช้ที่ดินบริเวณเขาคั่วด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะที่ทั้งสองพระองค์เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ วังไกลกังวล หัวหิน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่หมู่บ้านเขาคั่วอีก ทรงทราบว่ามีราษฎรทำการประมงเป็นอาชีพหลัก เมื่อผู้ขายออกทะเลไปหาปลา ผู้หญิงก็เก็บหอยมาแกะเนื้อขายได้เงินไม่มากนัก แต่ต้องกรำแดดร้อน บางคนมีลูกเล็กๆ

เสด็จ
พระราชดำเนินไป
ทอดพระเนตร
โรงงานทอผ้าที่
เขาเต่า

จึงทำงานไม่สะดวก แต่ประสงค์ที่จะใช้แรงงานให้เกิดประโยชน์ หารายได้มาช่วยครอบครัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงชักชวนหญิงชาวบ้านเขาเต่ามาหัดทอผ้าขาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พลโท หม่อมเจ้าประเสริฐศรี ชยางกูร จัดหาที่ทอผ้ามาติดตั้งที่ได้ศาลาวัดเขาเต่า แล้วชวนหญิงชาวบ้านมาหัดทอผ้าขาวม้าและผ้าซิ่น ได้คนทำงานราว ๒๐ คน ต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างโรงทอผ้าง่าย ๆ ขึ้นที่ท้ายวังไกลกังวล เพื่อให้การทอผ้ามาอยู่ใกล้จะได้ดูแลได้สะดวก และขอครูทอผ้าจากโรงงานทอผ้าบ้านไร่ จังหวัดราชบุรี มาสอนการทอผ้าแก่ราษฎรบ้านเขาเต่าโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีรถรับส่งแม่บ้านเขาเต่ามาหัดทอผ้าขาวม้าและผ้าซิ่น พระราชทานอาหารกลางวันและค่าแรงแก่ผู้ทอ ผู้ใดมีลูกเล็กๆ ไม่มีใครดูแลที่บ้าน ก็ให้นำมาด้วย โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าราชการบริพารฝ่ายในช่วยกันเลี้ยงให้

พ.ศ. ๒๕๐๙ ราษฎรบ้านเขาเต่าได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายที่ดินเป็นที่ตั้งโครงการทอผ้าถาวรที่เขาเต่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรงาน และทรงรับซื้อผ้าของชาวบ้านไว้ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้เข้ามารับผิดชอบดำเนินการต่อ นับได้ว่าการทอผ้าฝ้ายของชาวบ้านเขาเต่าเป็นพระราชกรณียกิจแรกด้านการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมแก่ราษฎร

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นำลูกเล็กๆ มาด้วย

ผ้าไหมมัดหมี่ที่อีสาน

ในปลาย พ.ศ. ๒๕๑๓ ภาควิชาศิลปะประยุกต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรผู้ประสบอุทกภัยที่จังหวัดนครพนม ได้พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน มีราษฎรจากหลายอำเภอมารับเสด็จกันเนืองแน่น เช่น อำเภอท่าอุเทน อำเภอนาหว้า อำเภอเรณูนคร เป็นต้น หญิงชาวบ้านที่มารับเสด็จแทบทุกคนนั่งขึ้นไหมมัดหมี่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทอดพระเนตรผ้าไหมเหล่านั้นด้วยความสนพระราชหฤทัย ทรงเล่าพระราชทานคุณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อข้าพเจ้าเห็นเขามารับเสด็จ เห็นผ้าถุงที่เขาใส่สวยงามเสียเหลือเกิน เป็นไหมมัดหมี่ แล้วเขาก็นั่งกับพื้นอยู่อย่างนั้นก็ถามเขาว่า นี่ทำเอง เขาก็บอกว่าทำเอง เขาเลี้ยงไหมเองที่บ้าน คนละกี่กระดัง

๒๐-๓๐ กระดัง แล้วมีผ้าขาวบางๆ ปิดเท่านั้นเอง และหม่อน ต้นหม่อนก็เป็นต้นไม้ที่ทนแล้งได้ อย่างข้าวไม่สามารถทนแล้งได้ แต่หม่อนนี้ถึงจะแกร็นอย่างไรก็ทนแล้งได้ เป็นต้นไม้ที่เหมาะสมกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือจริงๆ เมื่อข้าพเจ้าเห็นดังนั้น เห็นความสามารถ ความสวยของมัดหมี่ ก็เลยบอกกับเขาว่า ขอให้พี่น้องทอนี้ให้ฉันใส่ได้ไหม จะขอซื้อ เขาบอกได้ เต็มใจ เขาก็ทอให้ นั่นละเป็นการตั้งต้นศิลปาชีฟ...”

ปลาย พ.ศ. ๒๕๑๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขาณูการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และคณะ ออกไปติดต่อรับซื้อผ้าไหมจากชาวบ้านที่จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดแรก และให้ราคาที่ชาวบ้านพอใจ เพื่อจูงใจชาวบ้านให้มีกำลังใจที่จะทอผ้าไหมต่อไป และให้พยายามเก็บรวบรวมผ้าไหมมัดหมี่ กับผ้าที่ชาวบ้านทอทุกชนิด เช่น ผ้าโสร่งไหม ผ้าขาวม้าไหม ผ้าไหมพื้น ผ้าฝ้ายทอมือ เป็นต้น ให้ได้มากที่สุด รวมทั้งผ้าที่ชาวบ้านใช้แล้ว ก็ขอซื้อมาสะสมไว้ เมื่อราชเลขาณูการฯ กลับมาแต่ละครั้งก็นำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายทอดพระเนตร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะทอดพระเนตรผ้าเหล่านั้นทีละผืน ทรงดิชมและพระราชทานคำแนะนำต่างๆ ให้ราช-

สมเด็จพระบรมราชินีนาถกับผ้าไหมมัดหมี่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
โปรดทรงฉลองพระองค์ที่ตัดเย็บ
ด้วยผ้าไหมมัดหมี่

ฉลองพระองค์ที่ตัด
จากผ้าไหมมัดหมี่

เลขานุการฯนำไปแจ้งแก่ชาวบ้าน ด้วยวิธีเช่นนี้ ผ้าไหมมัดหมี่ก็ค่อยๆ พัฒนา
คุณภาพดีขึ้น และสวยงามเป็นที่ต้องการของประชาชนทั่วไป

ผลิตภัณฑ์ป่านศรนารายณ์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มสาธิตวิธีการใหม่ๆ ด้านเกษตรกรรมที่ตำบลหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ให้เป็นศูนย์สาธิตโครงการพัฒนาท้องถิ่นชนบทไทย โดยได้รับความร่วมมือจากประเทศอิสราเอล เรียกว่า **“ศูนย์พัฒนาไทย-อิสราเอล”** ริเริ่มทดลองเพาะพันธุ์พืชจากต่างประเทศ ปรับปรุงคุณภาพพันธุ์พืชพื้นเมือง ปรับปรุงการให้น้ำ เริ่มโครงการฝนหลวง โครงการนาสาธิต ฯลฯ นอกจากนั้นยังทรงเห็นว่า ระบบสหกรณ์เป็นระบบเศรษฐกิจที่จะเอื้ออำนวยให้ชาวนาชาวไร่ผู้ยากไร้พึ่งตนเองได้ และมีฐานะพอกินพออยู่ จึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ส่งเสริมกิจการด้านนี้เป็นแห่งแรกที่**สหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี**

ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๕ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้ทรงช่วยเหลือกลุ่มแม่บ้านหุบกะพงให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แม่บ้านเหล่านี้บางคนมีเวลาว่าง บางคนไม่แข็งแรงพอที่จะกรำแดดทำงานในไร่ ทรงเห็นว่าป่านศรนารายณ์เป็นพืชท้องถิ่น ขึ้นง่ายในดินทราย จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค นางสนองพระโอษฐ์ดำเนินโครงการฝึกอบรมการประดิษฐ์หัตถกรรมจากป่านศรนารายณ์ เช่น กระเป๋าถือ หมวก พัด รองเท้าแตะ และของใช้อื่นๆ อีกมาก กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ส่งครูไปช่วยแนะนำและพัฒนาผลิตภัณฑ์ป่านศรนารายณ์ จนสามารถผลิตเป็นสินค้าออกสู่ตลาด ได้ดำเนินกิจการในรูปของสหกรณ์ ต่อมา การประดิษฐ์หัตถกรรมนี้แพร่หลายไปสู่ดอนขุนห้วย ซึ่งเป็นตำบลใกล้เคียงด้วย

ดอกไม้ประดิษฐ์

ต่อมา กลุ่มสตรีในนิคมสร้างตนเอง ตำบลอ่าวน้อย อำเภอมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งปลูกสับปะรดเป็นอาชีพแต่รายได้ไม่แน่นอน ได้ขอพระราชทานอาชีพเสริมบ้าง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทำดอกไม้ประดิษฐ์ โดยสายปัญญาสมาคมฯ ช่วยสนับสนุนทุนซื้ออุปกรณ์ในการทำดอกไม้ประดิษฐ์ในระยะแรก มีอาจารย์จากวิทยาลัยครูสวนดุสิต (ปัจจุบัน คือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต) ไปช่วยสอน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพระราชทานแนวพระราชดำริให้ประดิษฐ์ดอกไม้ไทย เช่น ดอกสารภี ดอกอังกาบ ดอกแส้ ดอกบัว ดอกบุนนาค ดอกแก้ว ดอกอัญชัน เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านสามารถประดิษฐ์ได้เหมือนจริง ทำให้จำหน่ายได้ดี จากนั้นโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สอนราษฎรที่ตำบลดอนขุนห้วย ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี และที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามด้วย

ผ้าฝ้ายยกดอกพิกุล

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนครราชสีมา เพื่อทรงเยี่ยมราษฎร เวลานั้นราคายางตกต่ำ ราษฎรผู้มีอาชีพรับจ้างกรีดยางเดือดร้อน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ราษฎรทดลองทอผ้าฝ้ายลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลายที่มีลักษณะเฉพาะของภาคใต้ ต่อมาเพิ่มการสอนทอผ้าฝ้ายยกดอกพิกุลเริ่มโครงการครั้งแรกในบริเวณวัดเชิงเขา อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส จากนั้นเปิดอบรมที่วัดโคกเคียน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง และวัดพระพุทธ ตำบลพร่อน

อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อราษฎรมีความชำนาญแล้ว ก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทอผ้าไหม

พ.ศ. ๒๕๒๒ ราษฎรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่เปิดอบรมการทอผ้าฝ้าย ขอฝึกการทอผ้าไหมบ้าง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ทรงส่งครูไปสอน ก็กิจการทอผ้าดำเนินมาด้วยดี จนกระทั่งราคาขายดีขึ้น ชาวบ้านได้ค่าแรงก่อดีอย่างดี งานทอผ้าที่วัดเชิงเขาและวัดโคกเคียนจึงได้ยุติลง คงเหลือแต่ที่วัดพระพุทธซึ่งยังดำเนินการต่อมา

ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา

พ.ศ. ๒๕๑๗ นั้น นอกจากเริ่มโครงการทอผ้าฝ้ายยกดอกพิกุลแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังได้ทรงส่งเสริมอาชีพการจักสานย่านลิเภาขึ้นที่อำเภอเยื่อ อำเภอระแงะ อำเภอบาเจาะ และอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาสด้วย ทรงเล่าเรื่องย่านลิเภาพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ย่านลิหานี้เป็นศิลปะเก่าแก่ของบรรพบุรุษของเรา แล้วก็วัตถุดิบก็เกิดขึ้นเองภายในประเทศ คือทางภาคใต้ที่ฝนมาก ด้วยย่านลิหานั่นก็คือเป็นพืชชนิดหนึ่ง ที่ขึ้นเองรกโดยธรรมชาติได้ต้นยางได้สวนยาง ปิดดินให้ชุ่มชื้น และที่ภาคใต้ใช้ได้ดี เพราะว่าฝนตกมากทำให้เกิดความเหนียว ทำให้เส้นเหนียว แล้วก็อยู่ได้เป็นร้อยปี.....ถ้าแม้ว่าทิ้งให้แก่กับต้นแล้วใยของเขาจะเหนียวอยู่ได้เป็นร้อยปีโดยที่ไม่มีตัวแมลงมากัดกินเลย เพราะฉะนั้นเรียกว่าพูดได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่ยอดเยี่ยมที่สุดของเมืองไทย...”

ตุ๊กตาชาววัง และผ้าทอที่อ่างทอง ออยุธยา

เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๑๘ เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่จังหวัดภาคกลาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังบางปะอิน เพื่อทรงเยี่ยมราษฎร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปที่ตำบลบางเสด็จ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง ราษฎรได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฎีกา ทำให้ทรงทราบฯ ที่บางเสด็จ น้ำท่วมปีละหลายเดือน ชาวในนาล้มเสียหายติดต่อกันมาหลายปี อาชีพครองที่ราษฎรทำได้แก่ ทำอัฐ และเหลาไม้ก้านธูป ได้รับค่าแรงน้อยไม่พอเลี้ยงครอบครัว จึงยากจนกันมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรำลึกถึงงานหัตถศิลป์ชาววังที่เคยทอดพระเนตรเห็นเมื่อยังทรงพระเยาว์ เป็นตุ๊กตาดินเผาตัวเล็กเท่าปลายนิ้วก้อย ทาสีเป็นผ้านุ่งผ้าหม่ และแต้มหน้าทาปาก บันในอิริยาบถต่างๆ น่ารักมาก และมีพระราชดำริว่า ราษฎรบางเสด็จมีวัสดุในพื้นที่อยู่แล้วคือดินเหนียว จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อาจารย์จากวิทยาลัยเพาะช่าง คือ นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ เป็นผู้ฝึกสอนปั้นตุ๊กตาชาววัง ตั้งศูนย์ฝึกขึ้นที่ศาลาการเปรียญวัดท่าสุทธาวาสริมแม่น้ำเจ้าพระยา นายจุลทัศน์สอนอยู่ ๖ เดือน ก็ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงซื้อไว้ในระยะเริ่มต้น ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจ พอช่วงเข้าปีที่ ๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งพิธีไหว้ครุตามธรรมเนียม

ประเพณีไทย เป็นขวัญและสิริมงคล แก่ชาวบ้าน ศูนย์ตุ๊กตาชาววังที่บาง เสด็จนี้ รวมกลุ่มกันเป็นเหมือน สหกรณ์ มีหัวหน้าศูนย์และกรรมการ คอยดูแล

ในเวลาเดียวกัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมี พระราชเสาวนีย์ให้จัดหาที่ทอผ้า และ หาครูมาสอนทอผ้าฝ่าย โครงการ ทอผ้าฝ่ายดังกล่าวขณะนี้ยังมีการ ทออยู่ในจังหวัดอ่างทอง และ พระนครศรีอยุธยาอย่างแข็งขัน เฉพาะที่อ่างทอง โรงทอผ้าตั้งอยู่ที่วัด สระแก้ว เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราช

สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินต้น ณ วัดสระแก้ว ได้พระราชทานเงินให้สร้างโรงทอผ้าและย้อมผ้าถาวร พร้อม กับพระราชทานชื่อว่า “สามัคคีสมาคาร” ผลิตผ้าฝ่ายเนื้อดีมาจำหน่าย ในร้านจิตรลดา

ผ้าทที่บ้านกาด

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เริ่มโครงการฝึกทอผ้าเป็นอาชีพเสริมแก่ราษฎรตำบลบ้านกาด อำเภอ สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เริ่มตั้ง แต่การทอผ้าฝ่ายยกดอกด้วยด้ายมัน เมื่อฝีมือดีแล้วก็ทอผ้ายกใหม่ ผ้าตีนจกอันมีชื่อเสียงของภาคเหนือ ขณะนี้สมาชิกสามารถผลิตผ้ายกฝ่าย และผ้ายกใหม่มีคุณภาพดีน่าภูมิใจ นอกจากนี้ ยังโปรดเกล้าโปรด กระหม่อมให้สอนการปักครอสติช และปักชอยแบบไทย แล้วนำผ้าปักเหล่านี้นำประดิษฐ์เป็นของใช้ต่างๆ เช่น ชองแว่นตา กระเป๋าถือ และกรอบรูป เป็นต้น

ศิลปาชีพปัจจุบัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเล่าพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ พูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ทุกครั้งที่เมืองไทยเกิดน้ำท่วมหรือเกิดภัยพิบัติอย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำของพระราชทานไปช่วยเหลือราษฎร มักเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค แล้วก็รับสั่งกับข้าพเจ้าว่า การช่วยเหลือแบบนี้เป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้าซึ่งไม่สำคัญ ช่วยเขาไม่ได้จริงๆ ไม่เพียงพอ ทรงคิดว่าทำอย่างไรจึงจะช่วยเหลือชาวบ้านเป็นระยะยาว คือทำให้เขามีหวังที่จะอยู่ดีกินดีขึ้น ลูกหลานได้เข้าโรงเรียน ได้เรียนหนังสือ ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลได้พยายามส่งเสริมอยู่แล้ว เขาเพิ่มโรงเรียนขึ้นอย่างสม่ำเสมอ แต่ชาวนาชาวไร่บอกว่า เขาส่งให้ลูกไปเรียนหนังสือ ไปเข้าโรงเรียนไม่ได้ เพราะต้องอาศัยลูกเป็นกำลังช่วยกันทำมาหากิน ดังนั้นจะพบเด็กที่อยู่ในวัยเรียนแล้วไม่ได้เรียนหนังสืออีกมาก ส่วนมากก็ได้จบ ป.๔ ซึ่งก็น่าเป็นห่วง ด้วยเหตุนั้นข้าพเจ้าจึงเริ่มคิดหาอาชีพเสริมให้แก่ครอบครัวชาวนาชาวไร่ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงหาแหล่งน้ำ ให้การทำไร่ทำนาของเขาเป็นผลต่อประเทศชาติต่อบ้านเมือง ทรงพระดำเนินไปดูตามไร่ของเขาต่างๆ ทรงคิดว่านี่เป็นการให้กำลังใจ และที่ทรงให้ข้าพเจ้าดูแลพวกครอบครัว ก็เลยเป็นที่เกิดของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ...”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงทุ่มเทพระวิริยอุตสาหะและพระราชทรัพย์ส่งเสริมงานหัตถกรรมแก่ราษฎร วัตถุประสงค์สำคัญก็คือ เพื่อหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรที่ประสบปัญหาในการทำนาทำไร่ หรือเกษตรกรที่ว่างจากฤดูเพาะปลูกให้มีงานทำอยู่กับบ้าน

โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ราษฎรไม่ต้องละถิ่นฐานเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ และผลที่ตามมาคือ ได้ฟื้นฟูและธำรงรักษาหัตถกรรมไทยโบราณที่กำลังจะสูญสลายไปตามกาลเวลา ให้กลับมาแพร่หลาย

ทอดพระเนตรสินค้าศิลปาชีพ ณ อาคารใหม่ในสวนจิตรลดา

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงช่วยให้ราษฎรชาวนาชาวไร่มีอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มพูนรายได้แก่ครอบครัวมาเป็นเวลาสิบปีเศษ จึงมีผู้มีจิตศรัทธาจำนวนมากได้ร่วมกันทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลเพื่อการนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งเป็นมูลนิธิ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ พระราชทานนามว่า **มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ** ทรงรับเป็นประธานมูลนิธิ และให้อยู่ **ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์** รวมทั้งพระราชทานทุนเริ่มแรกเป็นเงินหนึ่งล้านบาทถ้วน

ต่อมา รัฐบาลได้ประกาศถึงผลงานและคุณประโยชน์ของมูลนิธิฯ จึงได้รับเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐ โดยจัดตั้งเป็น**กองศิลปาชีพ**ขึ้นในสำนักพระราชเลขาธิการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ เพื่อสนับสนุนงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชานุอุปถัมภ์

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงทราบว่าที่ใด
ราษฎรได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ผู้แทน
พระองค์ออกไปเยี่ยมเยียน และพระราชทานอาชีพเสริม โดยคำนึงถึง
ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความต้องการ และความ
สามารถของราษฎร ศิลปะและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ทรง
มอบหมายให้ราษฎรในท้องถิ่นซึ่งมีความสามารถอยู่เดิม ถ่ายทอดความรู้
ให้แก่เพื่อนบ้าน พระราชทานอุปกรณ์และวัสดุทั้งหมด ตลอดจนค่าแรง
ให้รางวัลผู้มีผลงานดีเด่น และหาตลาดให้ด้วย ทรงพระกรุณาเสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมสมาชิกศิลปาชีพ และทรงติดตามความ
ก้าวหน้าของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษฯ อย่างใกล้ชิด พระราชทานคำ
แนะนำในการผลิตให้สวยงามประณีตยิ่งขึ้น และตรงกับความต้องการของ
ตลาด และโปรดใช้สอยของที่ราษฎรประดิษฐ์ขึ้นทุกประเภท

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๑
คณะกรรมการบริหารของมูลนิธิ
ส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษใน
พระบรมราชินูปถัมภ์พิจารณา
เห็นว่า สมาชิกของมูลนิธิส่งเสริม
ศิลปาชีพฯ ได้ยึดศิลปาชีพเป็น
อาชีพหลักกันมากขึ้น มิได้เป็น
เพียงอาชีพเสริมเท่านั้น อีกทั้ง
ประการหนึ่ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถได้ทรงบริหาร
กิจการของมูลนิธินี้ด้วยพระองค์
เองตลอดมา ทรงทุ่มเทพระวิริย-
อุตสาหะ พระสติปัญญา และ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงชื่นชม
งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

พระกำลังทุกประการเพื่อมูลนิธิฯ มีใช้เพียงพระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์เหมือนมูลนิธิอื่น จึงเห็นสมควรเปลี่ยนชื่อมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็น **มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า “The Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand” เรียกย่อๆ ว่า “The SUPPORT Foundation”

โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา

หลังจากที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเริ่มพระราชกรณียกิจด้านส่งเสริมศิลปาชีพมากกว่าสิบปี ทรงเห็นเป็นการสมควรที่จะจัดตั้งอาคารศิลปาชีพขึ้น ณ สวนจิตรลดา เพื่อเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนศิลปาชีพแขนงต่างๆ และเพื่อเป็นศูนย์กลางของผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพจากราชวรทั่วประเทศ

การฝึกหัดศิลปาชีพ ณ สวนจิตรลดา เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงคัดเลือกสมาชิกรุ่นแรกจากครอบครัวของข้าราชการบริพารจำนวน ๑๐ คน มาฝึกหัดการทอจกและจักสานไม้ไผ่ ขณะนั้นยังไม่มีอาคารศิลปาชีพถาวร ใช้วิธีกางเต็นท์ข้างตึกที่ทำการกองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นสถานที่เรียน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดอาหารพระราชทานแก่สมาชิก รวมทั้งพระราชทานเบี้ยเลี้ยงเป็นรายสัปดาห์

ต่อมา จำนวนสมาชิกได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงคัดเลือกสมาชิกจากครอบครัวราษฎรยากจนที่ทรงพบระหว่างเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม

นักเรียนศิลปาชีพ

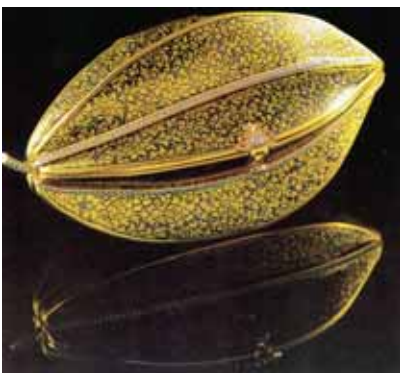

ราษฎรทั่วประเทศ ทรงนำสมาชิกมาเรียนศิลปาชีพที่สวนจิตรลดา ครูและเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ รวมทั้งได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เพิ่มเติมศิลปาชีพแขนงต่างๆ ขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก จนสถานที่เรียนเดิมไม่เพียงพอ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างอาคารศิลปาชีพถาวรขึ้นข้างอาคารที่ทำการกองราชเลขาธุการในพระองค์ฯ โดยทรงใช้จ่ายจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดาในปัจจุบันมีสมาชิกศิลปาชีพ ๖๐๐ กว่าคน ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นักเรียนหญิงพักอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน ในพระบรมมหาราชวัง และจัดรถรับส่ง ส่วนนักเรียนชายมีบ้านพักอยู่ริมทางรถไฟใกล้สถานีจิตรลดา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดอาหารพระราชทานทั้ง ๓ มื้อ นักเรียนศิลปาชีพจะได้รับพระราชทานเบี้ยเลี้ยงระหว่างการฝึกอบรม ที่จ่ายเป็นเงินเดือนก็มี โดยพระราชทานตามระดับฝีมือ พอสิ้นปีก็มีเงินพระราชทานประจำปีเป็นรางวัลผลงาน โดยพิจารณาประกอบกับความประพฤติ

โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา เปิดสอนงานศิลปาชีพแขนงต่างๆ ๒๖ แผนก คือ

๑. แผนกถมเงินและถมทอง

ไทยเรารู้จักทำเครื่องถมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมาเฟื่องฟูมากที่นครศรีธรรมราชในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนทางภาคกลางมีทำกันไม่มากนัก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมี

กระเป๋าทรงถักรูปผลไม้เพื่อ
ถมทองประดับเพชร

พระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้งแผนกเงินถมทองขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งผู้เรียนจะต้องผ่านงานเขียนลายมาจนชำนาญเสียก่อน

๒. แผนกเครื่องเงิน และเครื่องทอง

ราชรถเงินเทียมกวางเงิน
ตกแต่งลวดลายทองคำ

ชาวไทยภูเขาผู้มีฝีมือในการทำเครื่องเงิน ได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ขอพระราชทานความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ชาวไทยภูเขาเหล่านั้นเข้ามาปฏิบัติงานถวายที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา พร้อมกับให้ถ่ายทอด

วิชาการทำเครื่องเงินแก่นักเรียนศิลปาชีพด้วย

๓. แผนกคร่ำเงิน และคร่ำทอง

กระเป๋าทรงถือคร่ำทอง

การทำคร่ำเงินและคร่ำทองคือการตอกเส้นเงินและเส้นทองเส้นเล็กๆ ลงบนผิวผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยเหล็กให้เป็นลวดลายที่สวยงาม ซึ่งในสมัยโบราณด้ามพระแสงอาวุธของพระมหากษัตริย์มักประดับด้วยคร่ำเงินและคร่ำทอง สมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปิดสอนงานคร่ำเงิน และคร่ำทองขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เพื่อ ถำรงรักษาศิลปกรรมโบราณนี้ไว้

กระเป๋าทรงถือทำด้วยย่านลิภา

๔. แผนกจักสานย่านลิภา

คนไทยรู้จักงานจักสานย่านลิภา มาตั้งแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเริ่มต้นขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช แล้วแพร่หลายมายังกรุงเทพฯ งานจักสานย่านลิภาเป็นงานละเอียดประณีต ผู้ทำต้องใช้ความมานะอดทนสูง เครื่องจักสานย่านลิภาแต่โบราณมีทั้งพาน เขียนหมาก หีบหมาก และกระเป๋าทรงถือ ซึ่งต่อมาได้เสื่อมสูญไปจากความนิยมของคนไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงฟื้นฟูงานจักสานย่านลิภาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ทักษิณราชินีเวสต์ จังหวัดนราธิวาส ใน พ.ศ. ๒๕๑๗ ทรงเริ่มต้นหาผู้เชี่ยวชาญมา

กระเป๋าทรงถือทำด้วยไม้ไผ่

สอนสมาชิกศิลปาชีพ ทำให้ผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิภากลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่

๕. แผนกจักสานไม้ไผ่

ไม้ไผ่ เป็น ไม้ ส าร พ ัก ประโยชน์สำหรับคนไทย แม้การจักสานไม้ไผ่จะเป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศ แต่งานจักสานไม้ไผ่จากโรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดาแตกต่าง

จากที่อื่นๆ เพราะเป็นงานจักสานที่ละเอียดและสวยงามมาก ผลงานที่ผลิตในปัจจุบันได้แก่ กระเป๋าถือ และแจกัน ที่สานอย่างละเอียดเป็นลายซิด ซึ่ง เป็นแบบฉบับของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลวดลายของเสื่อกระจูด
แบบดั้งเดิม

๖. แผนกสานเสื่อกระจูด

ต้นกระจูดมีขึ้นอยู่ทั่วไปทางภาคใต้และขึ้นงามในดินที่น้ำขังเช่น พืช ชาวบ้านเก็บต้นกระจูดจากพรุต่างๆ นำมาคลุกกับโคลนเพื่อทำให้เส้น กระจูดเหนียว ไม่เปราะะ นำไปผึ่งแดดแล้วย้อมสี พอแห้งดีจึงนำมาสานเป็น ลวดลายต่างๆ สีสันสดใสตัดกันงดงาม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรด กระหม่อมให้ครูผู้มีฝีมือมาสอนการสานเสื่อกระจูดลายโบราณแก่สมาชิก ศิลปอาชีพ เพื่อรักษาลายเก่าๆ ไม่ให้สูญหายไป พร้อมทั้งทรงแนะนำเพิ่ม เติมเรื่องลาย และการสลับสี ตลอดจนโปรดให้ทอเป็นผืนใหญ่สำหรับใช้ แทนพรมได้ด้วย

๗. แผนกแกะสลักไม้

ขณะนี้ศิลปปะการแกะสลักไม้แบบไทยโบราณกำลังจะสูญหายไป สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปิดสอนศิลปอาชีพการแกะสลักไม้ขึ้น โดยเน้นความประณีตและความเหมือนจริงมากที่สุด เช่น หากแกะสลักภาพชีวิตธรรมชาติ

ผู้แกะสลักจะต้องศึกษาส่วนสัดส่วนและกิริยาท่าทางของสิ่งที่จะแกะสลักจนชำนาญเสียก่อน

๘. แผนกแกะสลักหิน

งานแกะสลักหินเป็นอีกงานหนึ่งที่สมาชิกจะต้องเริ่มเรียนรู้จากการเขียนภาพสิ่งมีชีวิตให้ได้สัดส่วนสวยงามและมีลักษณะเป็นธรรมชาติมากที่สุด ต่อด้วย

การเรียนปั้น ก่อนที่จะมาถึงขั้นตอนของการแกะสลักลงบนหิน หินที่นิยมใช้ขณะนี้ คือหินที่มีเนื้ออ่อน อาทิ หินสบู่

๙. แผนกแกะสลักหนัง

แผ่นหนังที่แกะสลักเป็นรูปตัวละครต่างๆ จากเรื่องรามเกียรติ์ประกอบด้วยลายไทยงามวิจิตรพิสดารนั้น เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของ

ภาพหุ่นบาฏกมลหอบ

ค้นหาช่างฝีมือแกะสลักหุ่นมาถ่ายทอดวิชานี้ที่โรงฝึกศิลปาชีพ และให้ประดิษฐ์แผ่นหนังเป็นผลิตภัณฑ์หลายชนิด เช่น เป็นภาพประดับฝาผนัง และของที่ระลึกต่างๆ เป็นต้น

ศิลปะไทยโบราณทางภาคใต้ ซึ่งมักนำมาใช้ในการแสดงหนังตะลุง แต่เมื่อความนิยมหนังตะลุงลดน้อยลง ศิลปะการแกะสลักหนังก็เริ่มจะสูญหายไปด้วยโดยปริยาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้

๑๐. แผนกทอผ้า

ไหม

ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมหางกระรอก ผ้าไหมลายขีด ผ้าไหมยกดอก และผ้าไหมยกทอง เป็นงานฝีมือของคนไทยที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน แต่เมื่อยุคของเครื่องจักรมาถึง หม่อมสาวสมัยใหม่ก็ลืมเลือนงานฝีมือโบราณนี้ จนแทบหาผู้สืบทอดอีกไม่ได้

จวบจนสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรภาคอีสานใน

พ.ศ. ๒๕๑๓ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หยิบยกหัตถกรรมโบราณอันสวยงามนี้มาเป็นอาชีพเสริม เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งยังทรงเป็นผู้ดำเนินการใช้ผ้าไหมที่ทอด้วยฝีมือของคนไทยทุกชนิด ผ้าไหมจึงคืนกลับสู่ความนิยมของคนไทย และงานฝีมือนี้ได้รับการสืบทอดต่อมาอีกครั้งหนึ่ง

ผ้าฝ้าย

ผ้าฝ้ายลายขีด

๑๑. แผนกทอผ้าฝ้าย

งานทอผ้าฝ้ายด้วยมือเป็นงานที่คนไทยทุกภาคทั่วประเทศรู้จักกันดีมาแต่โบราณ และมีชื่อเสียงอยู่ในหลายท้องถิ่น แต่ก็กำลังสูญหายไปจากความนิยม โดยมีผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรเข้ามาแทน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อนุรักษ์การทอผ้าฝ้ายไว้ ด้วยกิจกรรมแบบของเก่าต่อไป

๑๒. แผนกทอผ้าจก

ผ้าจก

จก เป็นศิลปะการทอผ้าของคนไทยอีกแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดลวดลายวิจิตรพิสดารและสีสันทึ่ดงามบนผืนผ้า ซึ่งแต่ดั้งเดิมสตรีไทยใช้ต่อเป็นเชั้งขึ้น แต่ปัจจุบันสามารถนำมาตกแต่งเสื้อผ้าและประกอบกับผ้าชนิดอื่นเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ได้อย่างสวยงาม

๑๓. แผนกทอผ้าไหม

แพรวา

ในคราวหนึ่งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่จังหวัดกาฬสินธุ์ สตรีชาวผู้ไทได้นำผ้าสไบไหมอันมีลวดลายละเอียดสวยงาม มาปูเป็นลาดพระบาทรับเสด็จ พร้อมทั้งห่มผ้าสไบไหมชนิดเดียวกันมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย ผ้าสไบนั้นคือแพรวา ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถประทับพระราชหฤทัยในความงามยิ่ง

นัก ทรงทราบว่าแพรวานี้เป็นของหายาก ด้วยสตรีชาวผู้ไทจะทอไว้ใช้ตามประเพณีเพียงคนละผืนเดียวเท่านั้น และประเพณีนี้กำลังจะหายไป จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อนุรักษ์การทอผ้าไหมแพรวา และส่งเสริมจนขณะนี้ผ้าไหมแพรวาเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายของคนไทยทั่วประเทศ

๑๔. แผนกปักชอย

แบบไทย

การปักผ้าของไทยแต่โบราณคือการปักชอยด้วยมือ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่าเหนือกว่างานปักด้วยเครื่องจักรมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

มีพระราชดำริให้อนุรักษ์การปักผ้าแบบโบราณไว้มิให้สูญหายไป จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปิดสอนการปักด้วยวิธีปักชอยแบบโบราณ โดยใช้

เส้นไหมไทยย้อมสีต่างๆ ตามสีของลวดลายที่เป็นแบบ งานปักที่ออกมาจะมีความประณีต และกลมกลืนกันอย่างสวยงาม

๑๕. แผนกตัดเย็บผ้า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปิดสอนการตัดเย็บผ้าขึ้น เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกศิลปาชีพทั้งหลายรู้จักช่วยเหลือตนเองและครอบครัวในการตัดเย็บเสื้อผ้า และประดิษฐ์ของใช้จากผ้า ซึ่งผู้ที่มีความชำนาญมากอาจรับจ้างตัดเย็บให้

แก่เพื่อนบ้านได้อีกด้วย

๑๖. แผนกทอพรหม

ช่วงหนึ่งราคายางพาราตกต่ำมาก ประกอบกับงานทอฝ้ายเป็นงานที่คนไทยทุกภาคสามารถทำได้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทอฝ้ายเป็นพรหมประกอบกับการใช้แผ่นยาง

พาราติดไว้ข้างหลังเพื่อกันลื่น ทำให้พรหมฝ้ายของศิลปาชีพ มีคุณสมบัติพิเศษกว่าพรหมทั่วไป ทั้งยังช่วยส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของคนไทยได้ ๒ ชนิดไปพร้อมกัน คือฝ้ายและยางพารา

๑๗. แผนงานปั้น

เริ่มมาจากการปั้นแบบดินเหนียวเป็นพื้นฐานให้แก่ผลิตภัณฑ์ของแผนกอื่นๆ ต่อมาได้พัฒนาหลักสูตรโดยสอนให้สมาชิกมีความรู้เรื่องกายวิภาคของคนและสัตว์ ตลอดจนสัดส่วนของสิ่งต่างๆ จนสามารถผลิตงานปั้นรูปจำลองที่สวยงามเหมือนธรรมชาติได้หลายชนิด

๑๘. แผนกตุ๊กตาไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงระลึกถึงตุ๊กตาไทยตัวเล็กๆ แบบโบราณที่เรียกว่าตุ๊กตาชาววัง จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปิดสอนการประดิษฐ์ตุ๊กตาไทยขึ้นเพื่อจำลองชีวิตความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของคนไทยไว้สำหรับเป็นอนุสรณ์แก่ชนรุ่นหลัง

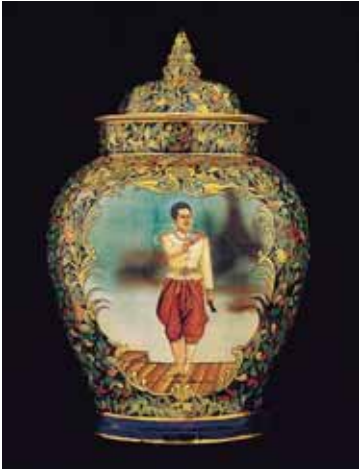

๑๙. แผนกเขียนลาย

การเรียนเขียนลายไทยเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในการฝึกศิลปาชีพหลายแขนง เช่น ถมเงินถมทอง คร่ำเงินคร่ำทอง และงานปั้น เป็นต้น สมาชิกศิลปาชีพส่วนใหญ่จะเริ่มฝึกด้วยการเรียน

เขียนลายไทยเบื้องต้น จนทราบว่าแต่ละคนมีความถนัดหรือสนใจในศิลปะ ชีพแขนงใดแล้ว จึงแยกไปฝึกศิลปะแขนงนั้น ส่วนสมาชิกแผนกเขียน ลายจะยังคงฝึกฝนต่อไป จนสามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยหรือภาพ เหมือนต่างๆได้

๒๐. แผนกเครื่องปั้นดินเผา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม ราชินีนาถ ทรงทราบว่า คนไทยมี ความสามารถในการประดิษฐ์ เครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ แล้ว ทรงมีแรงบันดาลใจพระราชหฤทัย จากศิลปกรรมยุคบ้านเชียง จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งแผนก เครื่องปั้นดินเผาขึ้น โดยเน้นการปั้นให้ ได้สัดส่วน การเผาและเคลือบสีให้ ละเอียดเนียน ประกอบกับการเขียน

ภาพตามพระราชดำริ คือ ภาพจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาพจาก วรรณคดี ตลอดจนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ลงบนเครื่องปั้น ดินเผานานาชนิด เพื่อปลูกฝังความรักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและศิลป วัฒนธรรม ตลอดจนเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมของไทยต่อไปในภายหน้า

๒๑. แผนกประดับมุก

งานประดับมุก คือศิลปะการฝัง เปลือกหอยมุกชนิดต่างๆ ลงบนไม้ เพื่อทำเป็น เครื่องเรือนและเครื่องใช้นานาชนิด ซึ่งสมเด็จพระ นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระ ราชดำริว่า เป็นงานฝีมือที่งดงามอีกแขนงหนึ่ง ที่ควรอนุรักษ์ไว้ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เปิดการสอนประดับมุกในโรงฝึกศิลปะชาติ สอนจิตรลดา

๒๒. แผนกตกแต่งด้วย ปีกแมลงทับ

สตรีไทยรู้จักนำปีกแมลงทับมาตกแต่งเครื่องแต่งกาย กันมานานแล้ว ก่อนที่จะรู้จักใช้เลื่อมของต่างประเทศ อาทิ ใช้ตกแต่งสไบโบราณ แมลงทับมีอายุสั้นเพียงประมาณ ๓ เดือน หลังจากนั้นจะหล่นลงมาตายอยู่ตามพื้นดิน แม้จะตายแล้ว แต่ปีกของมันยังคงคุณสมบัติเหลือบเป็นเงาและสีสวยงามไปอีกนาน สมเด็จพระ

นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริให้นำปีกแมลงทับที่ตายเอง โดยธรรมชาติมาตกแต่งผลิตภัณฑ์หลายชนิด เช่น ประดับไม้แกะสลัก ประดับงานเครื่องเงิน หรือสานไปกับย่านลิเภา เป็นต้น

๒๓. แผนกลงยาสี

งานลงยาสีเป็นหัตถกรรมที่มีสีสันสวยงาม และคนไทยก็มีฝีมือมาแต่สมัยโบราณ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อนุรักษ์และศึกษาวิธีการลงยาสีใหม่เพิ่มเติม เพื่อให้ได้สีที่คงทนและหลากหลายยิ่งขึ้น แผนกลงยาสีจะนำผลงานเครื่องเงินที่แกะสลักแล้ว

ผอบรูปไข่ทองคำลงยาสีน้ำเงินแบบ
ฟาแบร์เซประดับปีกแมลงทับ

จากแผนกถมเงินถมทองมาดำเนินกรรมวิธีลงยาสี และเผาที่อุณหภูมิไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ องศาเซลเซียส

๒๔. แผนกดอกไม้ประดิษฐ์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า ดอกไม้ไทยๆ ของเรานั้น ปัจจุบันหาได้ยาก และคนรุ่นหลังก็ไม่มีใครรู้จัก สมควรจะนำความสวยงามจากธรรมชาติของไทยมาเผยแพร่ให้ได้ชมกันทั่วไป จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประดิษฐ์ดอกไม้ไทยชนิดต่างๆ เช่น ดอกสารภี ดาหลา จันทน์กะพ้อ เป็นต้น โดยทรงเน้นให้ประดิษฐ์ให้เหมือนจริงทั้งสี ขนาด รูปทรงของกลีบ ใบ กิ่งก้าน ให้ดูอ่อนพลิ้วมีชีวิตชีวาดุจดอกไม้ธรรมชาติ

๒๕. แผนกช่างไม้และช่างหวาย

แผนกช่างไม้จะอนุรักษ์งานช่างไม้แบบโบราณ เช่น การเข้าลิ้นด้วยไม้แทนตะปูเคล็ดของการประกอบไม้เข้ามุมและการกลึงไม้ด้วยมือ โดยใช้อุปกรณ์ที่สมาชิกประกอบขึ้นเอง แผนกช่างไม้มุ่งประดิษฐ์งานที่ประณีตสวยงาม เช่น พระที่นั่งวิมานเมฆจำลอง เรือไทยจำลองและเรือโบราณจำลอง ส่วนงานหายนั้นเป็นงานฝีมือในครัวเรือนของคนไทยมาแต่โบราณแล้ว จึงยังคงอนุรักษ์ไว้ แม้ว่าปัจจุบันนี้หวายต้นใหญ่ๆ จะหายาก แต่ก็ยังมีหวายที่สามารถประดิษฐ์เป็นของใช้ขนาดเล็กได้

๒๖. แผนกบรรจุภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ที่สวยงามหรือสูงค่าหากได้รับการบรรจุอยู่ในหีบห่อที่ประณีตงดงาม ก็จะมีคุณค่ายิ่งขึ้นเป็นที่พึงพอใจแก่ผู้รับ ดัง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน ไปยังโครงการก่อสร้าง ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศูนย์ศิลปาชีพแห่งใหม่

นั้น สมาชิกศิลปาชีพจึงได้รับการฝึกหัดให้จัดทำบรรจุภัณฑ์อย่างสวยงาม ด้วยผ้าไหม ผ้าไหมมัดหมี่ กระดาษสา หรือวัสดุอื่นๆ ตามควรแก่ ผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปบรรจุ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเชื่อมั่นในความ สามารถของคนไทยว่ามี **สายเลือดแห่งความเป็นช่าง** อยู่ในตัว จึงทรง เลือกลูกหลานชาวไร่ที่ยากจนจากครอบครัวที่มีลูกหลายคน และทรงเลือก คนที่ไม่ใช่แรงงานสำคัญของครอบครัวมาฝึกงานศิลปาชีพ ทรงกำหนดให้ แต่ละคนเรียนอาชีพต่างๆ โดยทรงพิจารณาจากสภาพครอบครัว สภาพ ท้องถิ่นที่มา เพื่อว่าเมื่อเขากลับไปแล้ว จะหาวัสดุในท้องถิ่นมาประกอบ อาชีพได้

ศูนย์ศิลปาชีพในภาคต่างๆ

นอกจากโรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา ซึ่งเป็นโรงฝึกศิลปาชีพ แห่งแรกแล้ว ต่อมา มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ตั้งศูนย์ศิลปาชีพในภาคต่างๆ อีก ๗ ศูนย์ ดังนี้

๑. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม อำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร
๒. ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๓. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

๔. ศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผาทักษิณราชนิเวศน์ อำเภอเมือง
จังหวัดนราธิวาส
๕. ศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๖. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร
๗. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัด
นครศรีธรรมราช

ร้านจิตรลดาสามารถดำเนินกิจการมีรายได้สมทบทุนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ฯ เป็นจำนวนมาก อีกทั้งมีอาสาสมัครช่วยปฏิบัติงาน โดยมีหวังผลตอบแทนใดๆ อาสาสมัครเหล่านี้ไปประจำทำงานอยู่ตามร้านจิตรลดาสาขาต่างๆ ซึ่งมีอยู่ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด บางส่วนประจำอยู่ที่สำนักงานกลางของร้านจิตรลดาในบริเวณสวนจิตรลดา

ศูนย์ศิลปาชีพและโครงการศิลปาชีพในภาคอีสาน

“...เมื่อไปที่ไหนทุกแห่งตามเสด็จฯ จะเห็นว่าชาวอีสานนี้รุ่งขึ้นใหม่ มัดหมี่ ข้าวพเจ้าก็บอกว่าขอให้ฉันสักตัวได้ไหม เขาบอกว่าเอาไปทำไมของบ้านนอกคอกนา คนรวยๆ เขาไม่ใส่กันหรอก ก็บอกกับเขาว่า บอกสวยจริงๆ ไม่ใช่ว่าแกล้งยอ ยกยอ เพราะว่านี่เป็นของสวยงามมาก เขาก็เลยยินดี เขาบอกว่าถ้าจะใส่จริงฉันจะทำให้ บอกทำมาเถอะแล้วจะใส่ เขาก็ช่วยกันทำมา ข้าวพเจ้าก็ให้เป็นเงินกันถุงก่อน เพราะว่าชาวบ้านนี้จนเท่าไรความโลภโมโหมันไม่มีเลย เขาบอกฉันให้ละ ฉันไม่ได้ต้องการเงิน ก็บอกกับเขาว่าเงินนี้เป็นเงินกันถุงจะได้ทำให้เจริญอย่างไร เขาถึงได้ยอมรับ ไม่อย่างนั้นเขาโกรธ ก็ตัดใส่แล้วก็พยายามถ่ายรูปออกไปโฆษณา เขาเห็นเขาก็มีกำลังใจ ก็เลยบอกว่าขอให้มากขึ้นนะแล้วก็จะขอซื้อ จะหาตลาดให้...”

พระราชดำรัสสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓

ภาคอีสานเป็นภาคที่มีภูมิประเทศและภูมิอากาศกึ่งหนาวและแห้งแล้งมากที่สุดของประเทศไทย ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่ที่ยากจน และมีการศึกษาน้อย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงพระราชดำริริเริ่มโครงการศิลปาชีพขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎรอีสานก่อนภาคใดๆ และจะเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพานราชนิเวศน์ เพื่อทรงเยี่ยมราษฎร และทรงติดตามผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ เป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม

ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรจะทรงรับสมาชิกศิลปาชีพเพิ่มขึ้น และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งกลุ่มศิลปาชีพขึ้นในหมู่บ้านต่างๆ ตามความเหมาะสม แต่ที่จัดตั้งเป็นศูนย์ศิลปาชีพและเปิดสอนศิลปาชีพหลายแขนงที่สำคัญ ได้แก่ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม และศูนย์ศิลปาชีพบ้านจารย์ นอกเหนือจากนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มศิลปาชีพต่างๆ ซึ่งขอยกมาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและความสนพระราชหฤทัยติดตามงานอย่างมุ่งมั่นของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับสนองแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปจัดตั้ง “โครงการปาร์กน้ำ” ขึ้นที่บ้านถ้ำตัว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เป็นแห่งแรก เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ เพื่อให้ชาวบ้านปลูกป่า ดูแลป่า และดำรงชีวิตอยู่ในป่าที่ปลูกขึ้นใหม่ เพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารที่หมดสภาพไป

ต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมบ้านกุดนาขาม ตำบลเจริญศิลป์ อำเภोजินเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีราษฎรยากจนจำนวนมาก แต่มีความสามัคคีกลมเกลียวกันดี ทรงชักชวนให้ราษฎรปลูกต้นไม้รักษาป่า คณะกรรมการหมู่บ้านจึงพร้อมใจกันน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายที่ดินสาธารณะจำนวน ๔๐ ไร่เศษ สำหรับทรงตั้ง “โครงการปาร์กน้ำ” เมื่อวันที่

๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ และช่วยกันปลูกไม้โตเร็ว รวมทั้งไม้มีค่าเสริมป่าไม้เดิมที่มีอยู่

ปีต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและโครงการปาร์กน้ำบ้านกุดนาขาม ทรงปลูกต้นไม้ และพระราชทานเงินเดือนแก่ราษฎรที่ยากจน ขาดแคลนที่ทำกินจำนวน ๒๑ ครอบครัว เดือนละ ๑,๕๐๐ บาท เป็นเวลาสามปี ทรงจัดครูไปฝึกสอนงานอาชีพตามที่ราษฎรนัด เพื่อเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา มีพระราชดำริที่จะให้บ้านกุดนาขามเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งศูนย์ศิลปาชีพขึ้นที่บ้านกุดนาขามใน พ.ศ. ๒๕๒๖ คราวนั้น ราษฎรได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายกาน้ำดินเผา และกราบบังคมทูลว่า เขาทำสืบต่อมาจากปู่ย่าตายาย จึงทรงพระราชดำริว่า ชาวบ้านกุดนาขามอยู่ใกล้แหล่งอารยธรรมโบราณบ้านเชียง คงจะสืบทอดวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยสายเลือดอยู่บ้าง จึงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้สร้างโรงงานเครื่องปั้นดินเผา ขึ้นบนพื้นที่ ๕๐ ไร่ ที่ชาวกุดนาขามน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คุณไข่มุกด์ ชูโต ช่างปั้นและครูสอนศิลปะ ผู้บริหารการฉลองพระเดชพระคุณในสวนจิตรลดา เป็นผู้ดูแลร่วมกับกรมวิทยาศาสตร์ที่ตรวจสอบดินบริเวณบ้านกุดนาขาม เมื่อพบว่าใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาได้ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ และช่างฝีมือของศูนย์วิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นผู้ช่วยสอนทางด้านเทคนิคการเตรียมเนื้อดิน การเตรียมน้ำยาเคลือบ ตกแต่ง ลวดลายด้วยสีสำเร็จรูป และเทคนิคการเคลือบเผาให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสวยงามด้วยสีและเงา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เลือกราษฎรที่ยากจนในหมู่บ้าน และจากบริเวณใกล้เคียงมารับการฝึกอบรมเป็นเวลา ๓ เดือนถึงหนึ่งปี สำหรับรูปแบบผลิตภัณฑ์นั้น นอกจากฝึกหัดให้ออกแบบโดยเน้นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง และภูมิภาคอีสาน แล้ว ยังได้พระราชทานแบบเพิ่มเติม พระราชทานพระราชทรัพย์เป็น

คณะอาจารย์จากกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน และสมาชิก
ศิลปาชีพจากโครงการเครื่องปั้นดินเผาอุดนาขาม นำผลงานทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายทอดพระเนตร ณ ลานคำหอม ภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
กับคุณไข่มุกด์ ชูโต

ค่าอุปกรณ์และครุภัณฑ์ภายในอาคาร ตลอดจนพระราชทานเบี้ยเลี้ยง
ประจำวันแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไป
ทรงเยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตรการดำเนินงานของศูนย์ศิลปาชีพบ้าน
กุดนาขามทุกครั้งที่ได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่ภูพานราชนิเวศน์
ทรงพระราชดำริว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอ
ราษฎรเหล่านั้นควรจะมีอาชีพอื่นที่มั่นคงด้วย จึงโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้นาราชภูพานกุดนาขาม และหมู่บ้านใกล้เคียงมาฝึก
ศิลปาชีพเพิ่มเติมที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา ตามแผนงานศิลปาชีพที่

ราษฎรสมัครใจ ปัจจุบันศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขามเปิดสอนงานศิลปาชีพ ๑๙ แผนก ได้แก่ แผนกเครื่องปั้นดินเผา แผนกดอกไม้ประดิษฐ์ แผนกตัดเย็บเสื้อผ้า แผนกทอผ้าไหม แผนกทำเครื่องเรือน แผนกแกะสลัก แผนกตีเหล็ก แผนกหล่อโลหะ แผนกจักสาน แผนกตัดเย็บเครื่องหนัง แผนกปักผ้า แผนกทอผ้าไหมนวม แผนกอาหารและขนม แผนกทำอัฐบิลิก แผนกซ่อมวิทยุ-โทรทัศน์ แผนกอัดกรอบพระ แผนกถักไหมพรม แผนกจำหน่ายผลิตภัณฑ์ แผนกธุรการและบรรจุผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ในหมู่บ้านยังมีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปลูกไม้ผล เลี้ยงปลา เพาะปลูกพืช จักสานไม้ไผ่ลายขิด

ชาวบ้านกุดนาขามได้สนองพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นตน และสืบสานงานหัตถศิลป์ไว้เป็นสมบัติวัฒนธรรม อนุชนไทยของบ้านกุดนาขามอยู่ดีมีสุขถ้วนหน้า เนื่องจากมีงานทำทุกวัน รวย รอด รื่น ร่ม ร่มรื่นได้เรียนหนังสือเพื่อพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าต่อไป

ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร

เดิมบ้านจาร ตำบลม่วง อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร เป็นหมู่บ้านทำเกลือสินเธาว์ โดยนำน้ำจากใต้ดินมาต้ม ใช้ไม้แดงเป็นเชื้อเพลิง เมื่อตัดไม้ไปต้มเกลือจนป่าหมด ทหารที่ดูแลแถบนั้นเห็นว่าเป็นอันตรายมาก เนื่องจากรากของต้นไม้ใหญ่จะกีดขวางความเค็มของเกลือไว้ใต้ดิน จึงทำให้สามารถปลูกพืชได้ เมื่อป่าหมดไปจึงไม่มีรากไม้คอยกีดขวางความเค็มของเกลือไว้ ความเค็มจึงขึ้นมา ทำให้ดินเค็ม ปลูกอะไรไม่ขึ้น เกิดความแห้งแล้ง ความยากจนก็ตามมา

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงขอให้ทหารช่วยสำรวจหาหมู่บ้านยากจนที่สมควรพระราชทานอาชีพเสริม ทหารจึงเลือกบ้านจาร วันแรกที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปยังบ้านจาร ได้ทอดพระเนตรเห็นชาวบ้านต้มเกลือกันทั้งหมู่บ้าน และมีไม้แดงเป็นเชื้อเพลิง จึงพระราชทานศิลปาชีพให้ราษฎรหมู่บ้านนี้

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิสันถารกับ
สมาชิกศิลปาชีพ ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร์

ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า ตีเหล็ก ตีมีด ทำเครื่องเรือน
ในด้านเกษตรกรรม ได้จัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นมากมาย เช่น กลุ่มธนาคารข้าว
กลุ่มธนาคารโคกระบือ กลุ่มปลูกพืชสมุนไพร กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มปลูกผลไม้
และกลุ่มเพาะกล้าไม้ เป็นต้น เพื่อเป็นทางเลือกที่จะช่วยให้ราษฎรมีอาชีพ
เสริม ช่วยเหลือตนเองและครอบครัวให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้จัดตั้ง**ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร์** ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ เพื่อใช้เป็นที่ฝึก
ศิลปาชีพด้านต่างๆ แก่ราษฎรตามความถนัด แล้วโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้สมาชิกเหล่านี้เข้ารับการอบรมเพิ่มเติมที่โรงฝึกศิลปาชีพ ณ
อุทยานราชานิเวศน์ เพื่อพัฒนาฝีมือให้ดีขึ้น เมื่อราษฎรมีอาชีพเสริมเพิ่ม
รายได้สูงขึ้นแล้ว ความเป็นอยู่ดีขึ้น รู้จักพัฒนาตนเอง จะได้เป็นตัวอย่าง
แก่ราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีอาชีพดัดแปลงสินค้า ให้เลิกอาชีพที่ต้อง
ตัดไม้ในป่ามาทำฟืน หันมาฝึกอาชีพอื่นที่ตนถนัด ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร์
ซึ่งทรงสนับสนุนทั้งสถานที่ฝึกงาน วัสดุอุปกรณ์การผลิต รวมทั้งการจัดการ
ด้านการตลาด ในการนี้ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ สาขานิวยอร์กได้จัดส่ง
เงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาชาวอเมริกันมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศูนย์ศิลปาชีพบ้านजार ได้ทอดพระเนตรกิจกรรมเพื่อฝึกอาชีพและผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก ได้แก่ แผนกทอผ้าไหม แผนกดอกไม้ประดิษฐ์ แผนกไหมพรม แผนกปักผ้า แผนกตัดเย็บเสื้อผ้า แผนกเครื่องเรือน แผนกทำอิฐบล็อก และแผนกตีเหล็ก ซึ่งมีการพัฒนาฝีมือและปรับปรุงวิธีการทำงานของสมาชิกให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากศูนย์บริการการศึกษา นอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดฝึกอบรมให้แก่สมาชิกปีละ ๓ ครั้ง และนำสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมไปดูงานในสถานที่ต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และปรับปรุงพัฒนางานของตน นอกจากนี้ราษฎรบ้านजारยังได้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เลี้ยงสัตว์ ปลูกป่าสมุนไพร เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีอาชีพต้มเกลือ

ศิลปาชีพบ้านกำพี้

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชเสาวนีย์ให้ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ อดีตราชเลขานุการในพระองค์ฯ ไปจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมที่บ้านกำพี้ หมู่ที่ ๑ และหมู่ที่ ๑๒ ตำบลกำพี้ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ และรับราษฎรกลุ่มทอผ้าไหมเป็นสมาชิกศิลปาชีพ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนซื้อเส้นไหม ฟืม กี่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ พระราชทานตัวอย่างลายผ้าไหมแก่สมาชิก เพื่อให้เรียนรู้ถึงการย้อมไหมไม่ให้สีตก ไม่ต่าง เมื่อนำมาทอก็จะได้ผ้าที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้จัดสร้างโรงทอผ้าไหม ทำกี่ ซื้อฟืม ทรงติดตามผลงานของสมาชิก ใน พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๓๕ ได้พระราชทานแว่นสายตาแก่สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม โดยให้ช่างไปวัดสายตาและตัดแว่นให้ ๕๕ คน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับซื้อผ้าไหมของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านกำพี้ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมสมาชิกเพื่อติดตามผลงานใน พ.ศ. ๒๕๓๙ และ พ.ศ. ๒๕๔๓

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงเยี่ยมราษฎรโครงการศิลปาชีพบ้านทรายทอง

ศิลปาชีพบ้านทรายทอง

ราษฎรบ้านทรายทอง ตำบลวาปีปทุม อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร ได้อพยพจากบ้านปทุมวาปีมาตั้งอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป การหาของป่ามาขาย และการขนทรายขึ้นไปขายพระอาจารย์วัน อุตฺตโม เพื่อก่อสร้างวัดอภัยดำรงธรรม พระอาจารย์จึงตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่นี้ว่า “**บ้านทรายทอง**” และจัดระบบประปาภูเขาจากภูผาเหล็กมายังหมู่บ้านให้ราษฎรมีน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค เมื่อพระอาจารย์วัน อุตฺตโม มรณภาพแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงรับราษฎรบ้านทรายทองเป็นสมาชิกโครงการศิลปาชีพ เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริให้บ้านทรายทองเริ่ม “โครงการปาร์กน้ำ” เป็นแห่งที่ ๓ พระราชทานเงินเดือนให้ราษฎรครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท เป็นเวลา ๓ ปี จากนั้นทรงส่งเสริมให้ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้าไหม เลี้ยงไก่ และพระราชทานธนาคารข้าว

ผลงานของกลุ่มจักสานไม้ไผ่ลายขีด
บ้านทรายทอง

กลุ่มปักผ้าบ้านทรายทอง

ประจำหมู่บ้าน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๒ ทรงซื้อที่ดินพระราชทานเพิ่มขึ้นอีก ๑๐ ไร่ ให้ราษฎรบ้านทรายทองเลี้ยงไหม

พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๕ กองทัพอากาศที่ ๒ ได้สร้างโรงเลี้ยงไหม โรงสีข้าวขนาดกลาง ศูนย์พัฒนาเด็กอ่อนก่อนวัยเรียน เครื่องสูบน้ำพลังแสงอาทิตย์ ถังเก็บน้ำฝน โครงการศิลปาชีพบ้านทรายทองปัจจุบันมีสมาชิก ๖๑๑ คน แบ่งเป็นกลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มปักผ้า กลุ่มจักสานไม้ไผ่ กลุ่มเลี้ยงโคนม กลุ่มปักแมลงทับ สมาชิกเหล่านี้มีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ ๑๘,๐๐๐ บาท ต่อปี

ศิลปาชีพบ้านดอนคำ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดศูนย์ศิลปาชีพบ้านดอนคำที่วัดเสนานฤมิตร บ้านหนองพอกใหญ่ ตำบลนาแต่ อำเภอดงตาล จังหวัดสกลนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านดอนคำอีกหลายครั้ง คือ ใน พ.ศ. ๒๕๓๗ พ.ศ. ๒๕๔๒ และ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพประเภทต่างๆ ได้แก่ แผนกทอผ้าไหม แผนกตัดเย็บเสื้อผ้า แผนกดอกไม้ประดิษฐ์ แผนกจักสาน แผนกเครื่องเรือนไม้ แผนกปักผ้า แผนกทอพรม แผนกเย็บจักรอุตสาหกรรม แผนกตัดเย็บผ้าไหมพรม และแผนกแกะสลักไม้

ศิลปาชีพบ้านสานแว่นาโคกสูง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชดำริให้กองทัพบกที่ ๒ สร้างศูนย์ศิลปาชีพบ้านสานแว่นาโคกสูงที่บ้านนาโคกสูง ตำบลกกตูม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการเปิดอบรมโครงการศิลปาชีพแก่ราษฎรตำบลกกตูม ๑๕ หมู่บ้าน ตำบลบ้านค้อ อำเภอดงหลวง ๓ หมู่บ้าน ตำบลหนองผือ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ๓ หมู่บ้าน ให้มาฝึกฝนอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านสานแว่นาโคกสูง เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้เป็นทุนในการทอผ้าไหม ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน ทรงรับราษฎรที่เจ็บป่วยไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานถุงของขวัญแก่ผู้สูงอายุ และทรงรับผู้สนใจการทอผ้าเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพบ้านสานแว่นาโคกสูง

กลุ่มศิลปาชีพทอผ้าไหมบ้านสานแว่นาโคกสูง

ศิลปาชีพบ้านพลไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดสว่างคงคา บ้านพลไทย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ หลังจากทรงถวายผ้าห่ม ยารักษาโรค และปัจจัยแก่พระภิกษุแล้ว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ราษฎรที่มีฐานะยากจนรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทรงรับสตรีผู้สนใจการทอผ้าให้ตั้งกลุ่มปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้า เป็นสมาชิกศิลปาชีพ

ราชฎรผู้เฒ่าผู้แก่ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาติผูกข้อพระกรถวาย
คราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดสิม

ศิลปาชีพบ้านกุดสิม-คุ่มเก่า

พ.ศ. ๒๕๓๕ กองทัพอากาศที่ ๒ ร่วมกับอำเภอลาว จังหวัดกาฬสินธุ์ได้ร่วมกันจัดทำโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา โดยเปิดรับสมาชิกเข้าร่วมโครงการ ๒๑ หมู่บ้าน มีการฝึกอบรมทอผ้าไหมขั้นเสริมทักษะ จักสาน ตัดเย็บเสื้อผ้า แกะสลัก และทำดอกไม้ประดิษฐ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่มาจากหมู่บ้านต่างๆในเขตอำเภอลาว เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๐ ทรงเยี่ยมสมาชิกศิลปาชีพ ทอดพระเนตรการปฏิบัติงาน และผลิตภัณฑ์ มีผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมหางกระรอก ผ้าไหมแพรวา จักสาน และแกะสลัก

ศิลปาชีพบ้านทันทมัย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังศูนย์ศิลปาชีพบ้านทันทมัย ตำบลมหาชัย อำเภอลำบาก จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ทรงปลูกต้นยี่หุบไว้เป็น

ที่ระลึก ทรงเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และทอดพระเนตร โรงฝึกงานและผลงานของสมาชิกทอผ้า จักสาน แกะสลัก และทำเครื่องเงิน

ศิลปาชีพบ้านนาตาด-นาโป่ง

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โดยเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านนาตาด-นาโป่ง อำเภอลำดวน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ทรงทราบว่าราษฎรมีฐานะยากจน จึงได้พระราชทาน โครงการศิลปาชีพ แก่ราษฎรบ้านนาตาด-นาโป่ง และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม ศูนย์ศิลปาชีพแห่งนี้อีก เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔

ศิลปาชีพบ้านคำจวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไป ทรงเยี่ยมราษฎรบ้านคำจวง ตำบลผาสุก อำเภอลำดวน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ทอดพระเนตรผลงานของสมาชิก ศิลปาชีพ พระราชทานรางวัลแก่สมาชิกผู้มีผลงานดีเด่น และ ทรงรับราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียงในเขตตำบลผาสุก ซึ่งมีฐานะยากจนเป็น สมาชิกทอผ้าในโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ

ศิลปาชีพบ้านน้อมเกล้า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไป ทรงเยี่ยมราษฎรบ้านน้อมเกล้า ตำบลบึงคล้า อำเภอลำดวน จังหวัด ยโสธร เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ มีพระราชดำริให้จัดตั้ง โครงการบ้านเด็กในป่าใหญ่บ้านน้อมเกล้าเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้ “คน” กับ “ป่า” อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ให้ราษฎรร่วมมือกันปลูกป่าและ ดูแลรักษาป่า รวมทั้งพระราชทานโครงการศิลปาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ก่อให้เกิดความรักถิ่นฐาน และอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้

ปัจจุบันศิลปินที่บ้านน้อมเกล้ามีสมาชิก ๒๐๙ คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมและผ้าฝ้าย กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และกลุ่มแกะสลักไม้ มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นร้อยละ ๔๒.๙๖ ต่อคนต่อปี

ศิลปินที่บ้านโชคอำนวย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้เกิดอุทกภัยในพื้นที่จังหวัดหนองคาย ราษฎรได้รับความเดือดร้อนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรที่มีภูมิลำเนาอยู่ติดกับแม่น้ำโขง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านหนองฮู และบ้านโชคอำนวย ตำบลท่าดอกคำ อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดหนองคาย เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้พระราชทานความช่วยเหลือราษฎรเหล่านั้น และมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศิลปินที่บ้านโชคอำนวยขึ้น เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ เพื่อให้ราษฎรฝึกอบรมการทอผ้า และอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวนอกฤดูทำนา

พ.ศ. ๒๕๔๓ มีสมาชิกทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าขาวม้าจำนวน ๙๓ ราย สามารถผลิตผ้าไหม ผ้าฝ้ายออกจำหน่าย มีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ ๒๔,๐๐๐ บาทต่อปี

ศิลปินที่บ้านฮ่องใจ

เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านฮ่องใจ ตำบลโคกสูง อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม ซึ่งมีประชากร ๓๐ ครัวเรือน จำนวน ๑๓๙ คน อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชตามฤดูกาล และรับจ้างทั่วไป รายได้โดยเฉลี่ยของราษฎรค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น หมู่บ้านนี้ไม่มีโรงเรียนและสถานอนามัย ทำให้นักเรียนต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้านวังปลาเชื่อม เมื่อเกิดเจ็บป่วยก็ใช้บริการด้านรักษาพยาบาลที่สถานอนามัยบ้านโคกสูง บ้านฮ่องใจมีลำห้วยสีทนเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับใช้ในการเพาะปลูก มีฝาย ๒ แห่ง ซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ขณะนี้ทรุดโทรมและเสียหายจนไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ราษฎรจึงประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงมีพระราชดำริให้ กรมชลประทานพิจารณาดำเนินการสร้างฝายกันลำห้วยสีทนขึ้นที่บ้านฮ่องโจด และบ้านโคกสูง เพื่อช่วยให้ราษฎรทั้งสองฝั่งลำห้วยสีทนสูบน้ำไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกในฤดูแล้งได้ ทำให้เกิดประโยชน์แก่พื้นที่เพาะปลูกราว ๒๐๐ ไร่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงชักจูงราษฎรถึงสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

ศิลปาชีพบ้านค้อ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังศูนย์การพัฒนาพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานีบ้านค้อ ตำบลโคมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงชักจูงราษฎรที่มารับเสด็จถึงสภาพความเป็นอยู่ และการทำมาหากินของราษฎรที่มีฐานะยากจน เพื่อทรงหาทางช่วยเหลือ และทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของราษฎรที่นำมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ทรงรับซื้อผลิตภัณฑ์ของราษฎรไว้ และทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพ

ศิลปาชีพบ้านดอนหลี่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่โรงเรียนบ้านโนนสูงดอนหลี่ ซึ่งมาจากหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอยักษ์ขุมภูพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของกลุ่มแม่บ้านอำเภอยักษ์ขุมภูพิสัย และกลุ่มพัฒนาสตรีจังหวัดมหาสารคาม ทรงรับสตรีผู้สนใจการทอผ้าเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าในโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ

ศิลปาชีพบ้านโคกก่อง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านโคกก่อง ตำบลหนองแดง อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ทรงรับสตรีผู้สนใจการทอผ้าเข้าเป็นสมาชิกทอผ้าในโครงการศิลปาชีพ

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดอาคารศิลปาชีพและอาคารแรงงานที่บ้านโคกก่อง แล้วทรงพระดำเนินทอดพระเนตรกิจกรรมส่งเสริมศิลปาชีพภายในตัวอาคาร ทรงรับราษฎรผู้สนใจเป็นสมาชิกศิลปาชีพ

ศิลปาชีพบ้านบ่อเดือนห้า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านบ่อเดือนห้า ตำบลโคกภู อำเภอกุตุบาก จังหวัดสกลนคร ทอดพระเนตรผลงานผ้าไหมของสมาชิกศิลปาชีพ และทรงรับสมาชิกใหม่ พระราชทานคำแนะนำเรื่องแบบ สี่ และลายแก่สมาชิกเหล่านั้นด้วย

ศิลปาชีพบ้านกำแมด

เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโครงการศิลปาชีพบ้านกำแมด หมู่ที่ ๕ ตำบลวังทอง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อส่งเสริมอาชีพการทอผ้าแก่ราษฎรที่ยากจน ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากภัยแล้งแต่มีความขยันขันแข็ง ให้มีอาชีพเสริมเป็นรายได้มาเลี้ยงครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ศิลปาชีพบ้านหาดแพง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่โครงการศิลปาชีพบ้านหาดแพง ตำบลหาดแพง อำเภอสรีสงคราม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ทรงพระดำเนินเยี่ยมราษฎรที่มีฐานะยากจนและสมาชิกศิลปาชีพ ได้พระราชทานเงินช่วยเหลือราษฎรที่มีฐานะยากจนไว้เป็นทุนประกอบอาชีพ ทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ และทรงรับราษฎรที่สนใจเป็นสมาชิก

ศิลปินาชีพบ้านหนองผักแว่น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์บ้านหนองผักแว่น ตำบลสารภี อำเภอโพนไทร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกศิลปินาชีพ กลุ่มทอผ้าไหม และกลุ่มปักผ้า เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้มาเลี้ยงครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ทรงพระดำเนินไปเยี่ยมสมาชิกศิลปินาชีพและราษฎรที่มารอรับเสด็จเป็นจำนวนมาก ณ ศูนย์ศิลปินาชีพบ้านโสกส้มกบ

ศิลปินาชีพบ้านโสกส้มกบ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับราษฎรบ้านโสกส้มกบ บ้านคลองเจริญ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น เป็นสมาชิกศิลปินาชีพมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ และในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมสมาชิกศิลปินาชีพบ้านโสกส้มกบอีก ทอดพระเนตรผลงานของกลุ่มศิลปินาชีพบ้านโสกส้มกบ

กลุ่มศิลปาชีพบ้านโสกส้มกบมีสมาชิก ๒๐๘ ราย แบ่งการดำเนินงานเป็นกลุ่มๆ ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กลุ่มทอผ้าฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มทอพรหมเช็ดเท้า กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มทำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก และกลุ่มไม้ผล

ศิลปาชีพบ้านหนองหินตั้ง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านหนองหินตั้ง หมู่ที่ ๑๐ ตำบลนาเหล่า อำเภอनावัง จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ราษฎรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ข้าวโพด ไร่ถั่วเหลือง ทำนา และรับจ้างทั่วไป มีประชากร ๓๔ ครัวเรือน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ๑ แห่ง ซึ่งรับนักเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าเรียน มีนักเรียน ๑๔๐ คน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับราษฎรที่สนใจเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพ

ศิลปาชีพบ้านยางน้อย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการศิลปาชีพบ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ ทำให้ราษฎรมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ราษฎรรู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรป่าไม้ด้วย

พ.ศ. ๒๕๔๓ โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านยางน้อยเปิดการฝึกอาชีพหลัก ๓ งาน คือ งานศิลปาชีพ งานอนุรักษ์ป่า และงานเกษตรผสมผสานกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ผลผลิตจากงานต่างๆ ของสมาชิกศิลปาชีพจำนวน ๓๘๑ คน สร้างรายได้เพิ่มเฉลี่ยรายละ ๑,๓๙๕ บาทต่อเดือน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านยางน้อยอีก เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลงานจากฝีมือสมาชิกศิลปาชีพบ้านยางน้อยประเภทต่างๆ เช่น ผ้าไหม เครื่องทองเหลือง เครื่องปั้นดินเผา เสื้อผ้า ผลิตภัณฑ์ชุบเงินชุบทอง ผ้าบาติก และดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

ศิลปาชีพบ้านกุดสะกอย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดสะกอย หมู่ที่ ๗ ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำการประมง และทำหัตถกรรมทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ และทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิก

ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ ราษฎรบ้านกุดสะกอยส่งผลงานศิลปาชีพ และกิจกรรมเสริมเข้าประกวดในงานประกวดผ้าไหมระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือและกิจกรรมเสริมของสมาชิกโครงการส่งเสริมศิลปาชีพประจำปี ณ ภูพานราชนิเวศน์ ๔ ประเภท ได้แก่ การออกแบบตัดชุดผ้าไหม การจักสาน การตีเหล็ก และการทำข้าวด้วยครกกระเดื่อง ในปีนี้สมาชิกศิลปาชีพผลิตผลงานออกจำหน่ายมีรายได้เฉลี่ยคนละ ๒,๙๐๐ บาทต่อปี

ศิลปาชีพบ้านสร้างถ่อนอก

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพโครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านสร้างถ่อนอก ตำบลสร้างถ่อนอก อำเภอหัวสะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ของราษฎรกลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มจักสาน กลุ่มเจียรไนพลอย และกลุ่มแปรรูปผ้าขิด

งานประกวดผ้าไหมระดับภาค

ในการเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกโครงการศิลปาชีพในภาคอีสานทุกปี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการประกวดผ้าไหมระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีการแข่งขันกิจกรรมเสริมของสมาชิกโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ ณ บริเวณลานคำหอม ภูพานราชนิเวศน์ เป็นประจำ ทรงพระกรุณาพระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะการประกวดผ้าไหม และกิจกรรมเสริม

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการ
ประกวดผ้าไหมชนิดต่างๆ ณ ภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

เสด็จลง ณ ลานคำหอม ภูพานราชนิเวศน์ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ทรงรับบายศรีเชิญพระขวัญตามประเพณีของชาวอีสาน ในงานประกวดผ้าไหม
วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

ผ้าไหมที่จัดประกวดนี้มีหลากหลายชนิด เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้า
ไหมมัดหมี่ขั้ว ผ้าไหมหางกระรอก ผ้าไหมพื้นเรียบ ผ้าไหมแพรวา ผ้าขิดไหม
ผ้าไหมลายลูกแก้ว ผ้าไหมลายประยุกต์ และผ้าไหมลายเกล็ดเต่า เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมเสริมก็มีหลายประเภทเช่นเดียวกัน ได้แก่ การสาวไหมด้วยมือ การวาดภาพบนเซรามิก การวาดภาพบนผืนผ้าใบแบบจำกัดเวลา การวาดภาพบนผืนผ้าใบแบบไม่จำกัดเวลา การแกะสลักไม้แบบไม่จำกัดเวลา การจักสานแบบไม่จำกัดเวลา การทำดอกไม้ประดิษฐ์แบบเป็นกลุ่ม การทำดอกไม้ประดิษฐ์แบบบุคคล การทำเครื่องเรือนจากไม้โตเร็ว การตีเหล็ก การทอผ้าไหมพรม และการออกแบบตัดชุดผ้าไหม

ป่าดิบเขาชายแดน
ระหว่างประเทศไทยกับ
ประเทศสหภาพพม่า

ศูนย์ศิลปาชีพและโครงการศิลปาชีพในภาคเหนือ

ภาคเหนือของไทยเป็นดินแดนแห่งขุนเขา และป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร ทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า ทิศเหนือและทิศตะวันออกติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งทั้งสองประเทศนี้มีลักษณะการปกครองที่แตกต่างจากไทย นอกจากนี้ยังมีประชากรที่ปราศจากสัญชาติ เช่น ชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชายแดนที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนทำให้มีการอพยพข้ามถิ่นไปมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยผู้คนที่อพยพข้ามถิ่นนั้นบางครั้งก็ไม่ทราบว่าตนอยู่ในพื้นที่ของประเทศใด สภาพภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสูง ป่าไม้ และอากาศที่หนาวจัด ทำให้เป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของราษฎร ในขณะเดียวกัน สภาพภูมิประเทศและความหลากหลายเผ่าพันธุ์ของราษฎรก็เป็นปัญหาต่อการพัฒนาของทางภาครัฐ และยังเป็นปัญหาด้านความมั่นคงของประเทศอีกด้วย

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพินคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ และในฤดูหนาวของทุกปีต่อมานั้น ได้ทรงทราบถึงปัญหาเหล่านี้ จึงทรงหาวิธีแก้ไขอยู่เสมอ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริริเริ่มโครงการชลประทาน และโครงการด้านการเกษตรขึ้นนับร้อยๆ โครงการ เพื่อช่วยเหลือราษฎรโดยไม่ทรงแบ่งแยกว่าเป็นเชื้อชาติศาสนาใด โครงการที่มีชื่อเสียงมากคือโครงการหลวง ซึ่งได้แก้ปัญหาการปลูกฝิ่นของชาวเขา โดยการนำพืชเมืองหนาวนานาชนิดมาปลูกทดแทน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ได้ทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภาระโดยทรงนำโครงการศิลปาชีพเข้ามาเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร และในระยะต่อมามีทรงดำเนินตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยทรงจัดตั้งโครงการพระราชดำริด้านการเกษตรขึ้นมากอีกเป็นจำนวนมาก

สำหรับโครงการศิลปาชีพที่ทรงจัดตั้งขึ้นในเขตภาคเหนือนั้นมีหลายสิบโครงการ แต่ที่เป็นโครงการใหญ่และได้รับการจัดตั้งเป็นศูนย์ศิลปาชีพ มีอยู่ ๒ ศูนย์ คือ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ จังหวัดลำปาง และศูนย์ศิลปาชีพ จังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากนั้น เป็นกลุ่มศิลปาชีพย่อยๆ กระจายไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในโอกาสที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพินคราชนิเวศน์ทุกปีนั้น จะทรงจัดสรรเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ทรงเยี่ยมศูนย์และกลุ่มศิลปาชีพต่างๆ ดังที่จะได้ยกพระราชกรณียกิจด้านศิลปาชีพ มาเป็นตัวอย่าง พอให้เห็นถึงแนวพระราชดำริและพระวิริยอุตสาหะในการติดตามผลงาน ดังต่อไปนี้

ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านเหล่ายาว อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ทรงทราบจากพระภิกษุเจ้าคณะอำเภอเสริมงามว่า หมู่บ้านแม่ต๋ำซึ่งเป็นหมู่บ้านในหุบเขามีประชากรราว ๑๑๘ หลังคาเรือน จำนวน

ทอดพระเนตรเครื่องปั้นดินเผาผลงานของสมาชิกศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ

๔๙๐ คน ราษฎรส่วนใหญ่ยากจนมาก เพราะภูมิประเทศเป็นภูเขา พื้นที่ทำกินมีน้อย ราษฎรดำรงชีวิตด้วยการรับจ้างตัดไม้ เลื่อยไม้ ถ่าสัตว์หาของป่ามาขาย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำขึ้นเพื่อสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ราษฎร มีการสร้างอาคารโรงฝึกทำเครื่องเคลือบดินเผา โรงแกะสลักไม้ โรงทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้ายพื้นผ้าฝ้ายยกดอก โรงจักสาน โรงเลี้ยงไหม แปลงปลูกหม่อน พื้นที่ใดไม่มีศิลปะดั้งเดิมในพื้นที่ ก็พระราชทานครูมาสอน หรือนำสมาชิกไปเรียนที่พระตำหนัก ภูพิงคราชนิเวศน์ช่วงแปรพระราชฐาน เมื่อเรียนจนชำนาญแล้วสมาชิกผู้นั้นก็กลับไปถ่ายทอดความรู้ให้คนในหมู่บ้าน เช่น ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย พื้นที่ใดมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น ดินขาว ก็ทำเครื่องเคลือบดินเผาหรือเซรามิก ต่อมา การทำเซรามิกที่ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำฝีมือดีมาก มีความสวยงามจนเป็นเอกลักษณ์ของศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ

เมื่อทรงแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในภาคเหนือ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านแม่

ตัวอย่างสม่ำเสมอ ทรงรอบรู้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ทรงนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม ทำให้ราษฎรผู้ยากไร้มีงานทำ มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว อยู่ดีมีสุข รักท้องถิ่น ไม่ย้ายถิ่น

ศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดนติดกับสหภาพพม่า ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน พื้นที่ราบมีน้อย การคมนาคมไม่สะดวก ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง มูเซอ ลีซอ กะเหรี่ยง ลัวะ ไทยใหญ่ และจีนฮ่อ อาชีพของกลุ่มชนดังกล่าว คือ การทำไร่เลื่อนลอย เลี้ยงสัตว์ หาของป่า รวมทั้งรับจ้างขนยาเสพติด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงห่วงใยในชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรจังหวัดแม่ฮ่องสอน และความมั่นคงปลอดภัยของประเทศเป็นอย่างมาก

พ.ศ. ๒๕๒๘ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ซื้อที่ดินและอาคารในเขตตำบลผาบ่อง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอนขึ้น เพื่อช่วยเหลือราษฎรจังหวัดแม่ฮ่องสอน และราษฎรชาวไทยภูเขา ให้มาฝึกงานศิลปาชีพหลายประเภท เพื่อให้มีรายได้เสริมและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น กลุ่มทอผ้ากี่กระทบ กลุ่มทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย กลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยง กลุ่มตีดาบ กลุ่มทำเครื่องประดับ กลุ่มจักสาน กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ กลุ่มผลิตกระดาษสา เป็นต้น ปัจจุบันมีสมาชิกศิลปาชีพสาขาทั้ง ๗ อำเภอ คือ

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ศิลปาชีพบ้านห้วยมะเขือส้ม บ้านนาป่าแพก บ้านรวมไทย ตำบลหมอกจำแป่ รวม ๓ หมู่บ้าน มีจำนวนสมาชิก ๓๒ คน เป็นกลุ่มทอผ้าฝ้าย กลุ่มทอผ้าขึ้น ทอผ้าขนสัตว์

ทอดพระเนตรผลงาน
ศิลปาชีพที่เป็นฝีมือของ
ราษฎรในโครงการ
พัฒนาตามพระราชดำริ
ณ บ้านรวมไทย ตำบล
หมอกจำแป่ อำเภอเมือง
แม่ฮ่องสอน จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

ศิลปาชีพบ้านห้วยตองก้อ บ้านห้วยไม้ดำ บ้านห้วยตอง
บ้านห้วยไทร บ้านห้วยฮี้ ตำบลห้วยปูลิง รวม ๕ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๙๖ คน
เป็นกลุ่มสมาชิกทอผ้าที่กระทบ ทอผ้ากะเหรี่ยง ตีดาบกะเหรี่ยง เครื่องใช้
โลหะ ทำถุงย่าม ผ้าปูโต๊ะ เสื้อผ้า ขึ้น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นปีละ ๔,๐๐๐-
๖,๐๐๐ บาทต่อคน

ศิลปาชีพบ้านห้วยโป่งอ่อน บ้านดอยแสง ตำบลปางหมู รวม ๒
หมู่บ้าน มีสมาชิก ๒๐ คน เป็นกลุ่มสมาชิกทอผ้าที่กระทบ

ศิลปาชีพบ้านห้วยเตือ บ้านผาบ่อง บ้านป่าปู้ บ้านห้วยเสือเฒ่า
บ้านห้วยน้ำแม่สะกิด บ้านห้วยส่อม ตำบลผาบ่อง รวม ๖ หมู่บ้าน มีสมาชิก
๑๑๕ คน เป็นกลุ่มสาวไหม ผลิตเส้นไหม จักสานกบไต (หมวกไทยใหญ่)
ทอผ้ากะเหรี่ยง ทำผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง ถุงย่าม เสื้อกะเหรี่ยง กระเป๋า
ผ้าพันคอ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า ทำผ้าห่มนอน มุ้ง ชุดนักเรียนชาย-หญิง
ผ้าขึ้น กลุ่มผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ ทำเป็นของที่ระลึกชนิดต่างๆ

อำเภอสบเมย

ศิลปาชีพบ้านชีวาเดอ บ้านปู้คำ (ห้วยแห้ง) ตำบลแม่สามแลบ
รวม ๒ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๓๐ คน เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ทำผ้าคลุมเตียง
ผ้ารองจาน

ศิลปาชีพบ้านท้อลือ บ้านแม่คะตวน บ้านห้วยกองมูล ตำบล
สบเมย รวม ๓ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๓๐ คน เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง
ทำผ้าคลุมไหล่ ผ้าขึ้น

ศิลปาชีพบ้านอุมโละเหนือ (กอปีตี) บ้านนาตอย ตำบลแม่สวด
รวม ๒ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๖๐ คน เป็นกลุ่มจักสาน ทำหมวกกะเหรี่ยง
ทอผ้าพื้นเมือง ทำผ้าปูโต๊ะ ผ้าขึ้น

อำเภอปางมะผ้า

ศิลปาชีพบ้านน้ำริน บ้านหนองตวง บ้านเมืองแพม ตำบลสบป่อง
รวม ๓ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๙๐ คน เป็นกลุ่มเย็บผ้า ปักผ้าชุดประจำเผ่า
ทำกระเป๋ เครื่องประดับ กลุ่มทอผ้า ทำย่าม ผ้าปูโต๊ะ ปักเสื้อกะเหรี่ยง

ศิลปาชีพบ้านลูกข้าวหลาม บ้านบ่อไคร้ ตำบลปางมะผ้า รวม ๒
หมู่บ้าน มีสมาชิก ๑๔๑ คน เป็นกลุ่มเย็บผ้า ปักผ้าชุดประจำเผ่ามูเซอ ย่าม
กระเป๋าสะพาย กลุ่มทอผ้าที่กระทบ

ผ้าปักชาวเขา

ผลงานของสมาชิกกลุ่มจักสาน

สมาชิกศิลปาชีพแม่ฮ่องสอนกำลังทอผ้า
ณ อาคารศูนย์ศิลปาชีพแม่ฮ่องสอน

อำเภอแม่ลาน้อย

ศิลปาชีพตำบลแม่ลาหลวง ๓ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๗๐ คน เป็น
กลุ่มแปรรูปผ้าทอเป็นกระเป๋าสะพาย รองเท้าผ้า เลื่อไต กลุ่มเครื่อง
ประดับของใช้ กลุ่มทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล

ศิลปาชีพตำบลแม่ลาน้อย ๖ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๑๔๐ คน เป็นกลุ่มจักสานตะกร้า หมวก กลุ่มทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล

ศิลปาชีพตำบลแม่นาจาง ๕ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๘๐ คน เป็นกลุ่มทอผ้าขึ้น ผ้าลายน้ำไหล

ศิลปาชีพบ้านห้วยหอม ๔ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๑๐๒ คน เป็นกลุ่มทอผ้าขนแกะ ทำผารองจาน ผ้ามุลมเตี๋ย ผ่าพันคอ ผ่าปูโต๊ะ กลุ่มทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล

ศิลปาชีพตำบลสันติสุข ๑ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๔๒ คน เป็นกลุ่มทอผ้า ทำผารองจาน ผ้ามุลมเตี๋ย ผ่าพันคอ ผ่าปูโต๊ะ

ศิลปาชีพตำบลสันติคีรี ๑ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๒๐ คน เป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล

ศิลปาชีพตำบลท่าผาปูน ๕ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๑๐๐ คน เป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล

ศิลปาชีพตำบลแม่โก ๕ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๑๐๐ คน เป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล

อำเภอแม่สะเรียง

ศิลปาชีพตำบลแม่คง ๑ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๓๐ คน เป็นกลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้จากแป้งข้าวเหนียว กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์

ศิลปาชีพตำบลบ้านกาศ ๓ หมู่บ้าน มีสมาชิก ๙๙ คน เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ทอผ้าขึ้น ทอผ้าชุดกะเหรี่ยงโบราณ ทำกระเป่า ผ่าปูโต๊ะ

อำเภอขุนยวม

ศิลปาชีพตำบลแม่อุคอ มี ๑ หมู่บ้าน สมาชิก ๔๑ คน เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ทำผารองจาน ผ่าปูโต๊ะ ผ้าห่ม ผ้าโพกศีรษะ

ศิลปาชีพตำบลแม่เงา มี ๒ หมู่บ้าน สมาชิก ๓๙ คน เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ทำผ้าปูโต๊ะ เสื้อ ผ้าถุง กลุ่มผลิตกระดาษสาจากต้นปอสา และต้นบัวตอง

ศิลปาชีพตำบลเมืองปอน มี ๒ หมู่บ้าน สมาชิก ๓๐ คน เป็นกลุ่มประดิษฐ์ตุ๊กตาชาวเขา ผลิตภัณฑ์ชาวเขา กลุ่มจักสานไม้ไผ่ ทำเครื่องใช้ประจำบ้าน หมวกกูปไต

อำเภอปาย

ศิลปาชีพตำบลแม่อื มี ๑ หมู่บ้าน สมาชิก ๑๒ คน เป็นกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ทำย้อม เสื้อกะเหรี่ยง ผ้าปูโต๊ะ ผ้าพันคอ

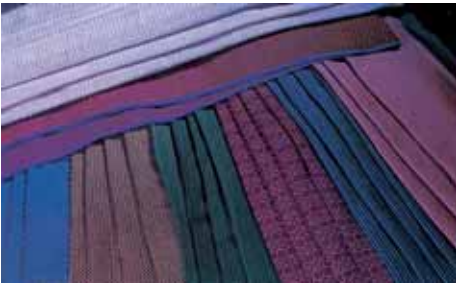
ศิลปาชีพตำบลห้วยฮี มี ๑ หมู่บ้าน สมาชิก ๑๗ คน เป็นกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ทำย้อม ผ้าปูโต๊ะ ผ้าพันคอ

ศิลปาชีพบ้านแม่ตะไคร้

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเปิดอ่างเก็บน้ำบ้านแม่ตะไคร้ ตำบลทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ ทรงทราบว่า ชาวบ้านส่วนมากยากจน มีอาชีพที่ไม่แน่นอน บ้างก็หาของป่าขาย บ้างก็รับจ้างตัดไม้ เมื่อทรงสอบถามถึงการทอผ้า ก็ทรงทราบว่า มีผู้ทอได้เพียงคนเดียว ทอใช้เองด้วยก็มีมือเล็กๆ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงพระราชทานครูไปสอนชาวบ้านทอผ้าด้วยกี่กระตุก เมื่อชำนาญแล้ว ก็ให้เลือกหัวหน้าในพื้นที่รับช่วงสอนต่อ และรวมเป็น**กลุ่มศิลปาชีพบ้านแม่ตะไคร้** ต่อมาได้เพิ่มงานปักผ้า เป็นการปักชอยแบบไทย งานโครเชท์ และงานประดิษฐ์ตุ๊กตา

กลุ่มศิลปาชีพบ้านแม่ตะไคร้มีสมาชิกรวม ๔๐ คน โครเชท์ ๒๐ คน ทอผ้า ๓๐ คน ประดิษฐ์ตุ๊กตา ๑๐ คน สมาชิกศิลปาชีพเหล่านี้มีรายได้ตั้งแต่ ๔,๐๐๐ บาท ถึง ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อคนต่อปี ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงห่วงใยสมาชิกศิลปาชีพ โดยเฉพาะผู้ถักโครเชท์และปักผ้าที่ต้องใช้สายตามาก โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตรวจวัดสายตาเพื่อตัดแว่นทุก ๖ เดือน เมื่อเจ็บป่วยก็ทรงรับไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ แม้เมื่อสมาชิกเสียชีวิตก็พระราชทานทุนการศึกษาแก่ลูกอีกด้วย

ผ้าที่ทอจากโรงทอผ้าศิลปาชีพบ้านทุ่งจี้

ศิลปาชีพบ้านทุ่งจี้

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทอดพระเนตรอ่างเก็บน้ำแม่กาน้อยที่บ้านใหม่พัฒนา ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ในวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๕ นั้น ได้ทอดพระเนตรงานเครื่องเงิน และงานเย็บปักประดิษฐ์ของราษฎรชาวไทยภูเขาซึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านใหม่พัฒนา บ้านแม่แวน และบ้าน

แม่แจ่ม ทรงแนะนำให้ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดลำปาง อนุรักษ์งานเย็บปักประดิษฐ์ ด้วยการหาผู้ที่มีความชำนาญทางด้านนี้มาสอนให้พัฒนางานฝีมือให้ประณีตงดงามยิ่งขึ้น

ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านใหม่พัฒนาอีก เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ราษฎรในพื้นที่อำเภอเมืองลำปางได้ถวายฎีกา ขอรพระราชทานการส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว ก็พระราชทานพระราชทรัพย์ให้สร้างโรงฝึกทอผ้าศิลปาชีพขึ้นในพื้นที่อำเภอเมืองปาน ๔ แห่ง คือ บ้านทุ่งจี้ ตำบลทุ่งกว๋าว บ้านศรีดอนมูล ตำบลแจ้ซ้อน บ้านกล้วย ตำบลหัวเมือง บ้านไร่ (มุเซอ) ตำบลหัวเมือง และใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้พระราชทานโรงทอผ้าศิลปาชีพเพิ่มขึ้นที่บ้านป่าคาสันติสุข ตำบลแจ้ซ้อนอีกแห่งหนึ่ง

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านทุ่งจี้ อันเป็นพื้นที่

รอยต่อระหว่างอำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอเมืองลำปาง ซึ่งมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก จึงได้พระราชทานโครงการพื้นที่รอยต่อ ๓ อำเภอขึ้น มีผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๓๒ เป็นผู้อำนวยการโครงการ ดำเนินการแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร ๑๑ หมู่บ้าน ในพื้นที่ ๓๐,๐๐๐ ไร่ การดำเนินงานโครงการฯ มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยเป้ง อ่างห้วยเกียง และอ่างแพะทุ่งกว๋าว มีโครงการส่งเสริมการทอผ้า ปักหม่อนเลี้ยงไหม นำผลผลิตจากใบหม่อน และลูกหม่อนมาเป็นสีย้อมผ้า และผลิตภัณฑ์ซาไบหม่อน ไวน์ลูกหม่อน

เนื่องจากสภาพพื้นที่บ้านทุ่งจี้มีดินขาว ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงจัดตั้งกลุ่มเซรามิก และอบรมให้ราษฎรมีความรู้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา มีการก่อสร้างโรงงานเซรามิก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ก่อสร้างโรงทอผ้าจำนวน ๕ โรง ทำให้ราษฎรสามารถผลิตผลงานได้ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเฉลี่ยคนละ ๔,๐๐๐ บาทต่อเดือน ทำให้คุณภาพชีวิตชาวบ้านดีขึ้น มีเด็กรุ่นใหม่สืบทอดงานศิลปาชีพ เด็กส่วนหนึ่งทำงานอยู่กับบ้าน ที่ทอผ้าเก่งมีนายทุนรับไปทำงานในภาคธุรกิจ

ศิลปาชีพหมู่บ้านตามแนวชายแดน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานโครงการศิลปาชีพให้แก่ราษฎรหมู่บ้านตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงราย ที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ บ้านร่มฟ้าทอง ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงจำนวน ๓ หลักสูตร คือ ฝึกการทอผ้าลายพื้นเมือง (ลายน้ำไหล ลายศรีดอนชัย) ฝึกการปักผ้า ทำกระเป๋าสะพาย กระเป๋าถือ แถบตกแต่งเสื้อผ้า ทำย้อม หมวก เครื่องประดับ หมอน และผ้าปูโต๊ะ ฝึกการทำเครื่องเงินเป็นเครื่องประดับ เช่น แหวน กำไล สร้อย ตุ้มหู ปิ่นปักผม และกรอบพระ ทรงรับซื้อผลงานของสมาชิกเพื่อให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ นำไปจำหน่าย และทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพ ทำให้ราษฎรในหมู่บ้านตามแนว

ชายแดนเหล่านี้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น การบุกรุกทำลายป่าค่อยๆ
หมดไปจากพื้นที่

ศิลปาชีพบ้านร่มฟ้าทองและบ้านพิทักษ์ไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไป
ทรงเยี่ยมราษฎรอาสาสมัคร (รอส.) ในหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นใหม่ให้แก่ราษฎร
หมู่บ้านตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงรายที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ
บ้านร่มฟ้าทอง ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๒
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนเบื้องต้นแก่
กลุ่มแม่บ้าน รอส. ชาวไทยภูเขา และแม่บ้าน รอส. กองหนุน รายละ ๖,๐๐๐
บาท เพื่อเป็นทุนซื้ออุปกรณ์ในการปักผ้าลายชาวเขา และทอผ้า
ได้พระราชทานโรงทอผ้า ๒ โรง ก็ทอผ้า ๒๐ หลัง แก่สมาชิกศิลปาชีพ
บ้านร่มฟ้าทอง ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น และบ้านพิทักษ์ไทย ตำบล
ตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

เครื่องเงินของบ้านร่มฟ้าทอง

ผ้าคลุมไหล่ซึ่งทอจากขนแกะ

ฝูงแกะที่เลี้ยงไว้ นำขนมาทอผ้า

นอกจากนี้ ยังได้พระราชทานครูไปสอนการทอผ้าแก่ราษฎร ทั้งสองหมู่บ้าน อบรมการปักผ้าแก่ชาวไทยภูเขาบ้านพิทักษ์ไทย อบรม หลักสูตรหัตถกรรมเครื่องเงิน นอกจากนี้ไว้ใช้เองแล้วก็ขายเป็นสินค้าใน หมู่บ้านซึ่งมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวมาก เพราะบ้านร่มฟ้าทองอยู่ ใกล้ภูชี้ฟ้า กลุ่มปักผ้ามีสมาชิกกว่า ๘๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา เผ่าม้ง มีเผ่าอีกก่อบ้าง สำหรับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงินมีสมาชิก ๑๗๐ คน ประดิษฐ์เครื่องเงินเป็นสร้อยรูปสัตว์ เครื่องจักสาน ผลไม้ ตะกร้า เป็นต้น ปัจจุบัน บ้านร่มฟ้าทองได้พัฒนางานศิลปาชีพด้านอื่นเพิ่มขึ้น คือ เลี้ยงแกะ และทอขนแกะเป็นผ้าคลุมไหล่

เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโครงการศิลปาชีพบ้านร่มฟ้าทอง ซึ่งเป็นโครงการไกลที่สุดในพื้นที่ ทรงพระดำเนินเยี่ยมราษฎร มีพระราชดำรัสซักถามความเป็นอยู่แล้วทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ของสมาชิกศิลปาชีพ ที่ได้มีการปรับปรุงเทคนิคในการผลิต และมีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้ตรงต่อความต้องการของตลาด สมาชิกศิลปาชีพบ้านร่มฟ้าทองและบ้านพิทักษ์ไทย มีจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ ราย ใน ๑๙ หมู่บ้าน ๓ อำเภอ คือ อำเภอเทิง อำเภอเวียงแก่น และอำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

ศิลปาชีพบ้านห้วยด้า

บ้านห้วยด้า หมู่ที่ ๔ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ เป็นหมู่บ้านที่

ทุกกันดาร สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีพื้นที่ราบอยู่บ้างเล็กน้อยบริเวณริมห้วย การคมนาคมติดต่อกับพื้นที่ภายนอกหมู่บ้านต้องอาศัยเดินทางโดยทางเรือเท่านั้น ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน และทำการประมง แต่ละครอบครัวมีพื้นที่ทำกินจำกัด ส่งผลให้มีฐานะยากจน มีรายได้ต่ำ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการศิลปาชีพขึ้น พระราชทานอาคารที่ทำการและอุปกรณ์ต่างๆ ครบวงจรมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้พระราชทานเงินจัดตั้งธนาคารข้าว จัดตั้งกลุ่มสมาชิกทอผ้า โดยจัดเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ และจัดหาครูมาสอนผู้สมัครใจ ได้พระราชทานเรือสำหรับราษฎรใช้ในการเดินทาง

วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านห้วยต้า ซึ่งมีสมาชิกกลุ่มทอผ้าลายลูกแก้ว กลุ่มทอผ้าไหม ทอผ้าจก ทอผ้าฝ้าย กลุ่มแกะสลักไม้ กลุ่มเขียนลาย กลุ่มทำเครื่องเงิน และกลุ่มจักสาน

ศิลปาชีพบ้านน้ำตวง

บ้านน้ำตวงอยู่ในเขตการปกครองของตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มระหว่างเชิงเขา โอบล้อมด้วยภูเขาสลับซับซ้อน ความสูงโดยเฉลี่ย ๗๐๐ เมตร มีที่ราบเล็กน้อย มีลำน้ำตวง ลำน้ำ

ว่า และลำน้ำปูลูไหลผ่าน เป็นที่ตั้งชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง นับถือศาสนาพุทธและผี บ้านเรือนส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคา มีส่วนน้อยที่สร้างบ้านด้วยไม้ หลังคามุงสังกะสี ราษฎรส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ขิง เผือกหอม กลัวยหอมทอง หาชองป่า และรับจ้างสำนักงานป่าไม้ปลูกป่า

ในหมู่บ้านมีสถานื่อนามัย ๑ แห่ง มีโรงเรียน ๑ แห่ง สอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๑ มีนักเรียน ๓๑๕ คน ครู ๒ คน และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๑ แห่ง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านน้ำตวง เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ พระราชทานเงินสร้างธนาคารข้าว พร้อมข้าวเปลือก ๑๐ เกวียน พระราชทานเงินส่งเสริมอาชีพทอผ้าแก่ราษฎร ต่อมา ตั้งโรงฝึกศิลปาชีพ ๒ โรง พร้อมกักระทบแห่งละ ๒๐ หลัง ที่บ้านน้ำตวง และบ้านผดุงพิรุณ ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง ให้ราษฎรฝึกอบรมอาชีพทอผ้าด้วยกักระทบ

พ.ศ. ๒๕๔๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ส่งราษฎรบ้านน้ำตวงไปรับการอบรมช่างทำเครื่องเงิน ๑๕ คน ปักผ้า ๔ คน ทอผ้า ๑ คน ที่โรงฝึกศิลปาชีพ ภูฝิงคราชนิเวศน์

ปีต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังโรงฝึกศิลปาชีพบ้านน้ำตวง ทรงปลูกต้นโมกมันไว้เป็นที่ระลึก ทอดพระเนตรผลงานของสมาชิก ได้แก่ การทำเครื่องเงิน การทอผ้าด้วยกักระทบ เป็นต้น พร้อมทั้งได้ทรงนำผลงานศิลปาชีพที่ส่งยามมาเป็นแบบอย่าง เพื่อให้ราษฎรนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาฝีมือ และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ส่งช่างทำเครื่องเงินเข้ารับการอบรมอีก ๑๔ คน ปักผ้า ๙ คน ศึกษาดูงาน ๑ คน นอกจากนี้ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคเหนือตอนล่างได้เปิดการฝึกอบรมทอผ้า ปักผ้า และทำเครื่องเงินขึ้นในหมู่บ้านด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านน้ำตวงใน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์จำนวน ๒๕๐,๐๐๐ บาท ให้ปรับปรุงระบบประปาภูเขาในพื้นที่บ้านน้ำตวง บ้านกวน้ำ และบ้านสว่าง ครอบคลุมพื้นที่การเกษตร ๑๑๘ แปลง จำนวน ๔๒๗ ไร่ ทรงแนะนำให้ทดลองปลูกกล้วยงเพื่อการวิจัย และนำใยกล้วยมาทอผ้า

นอกจากนี้ยังอบรมราษฎรให้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ขยายพันธุ์กับภูเขา ปูสะพาน และปลาจาด แล้วนำไปปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติ เพื่อการอนุรักษ์และบริโภค ทรงรับราษฎรที่ประสบปัญหาการหาเลี้ยงชีพเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพ และพระราชทานเงินทุนเริ่มต้นตามความเหมาะสมโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมาชิกกลุ่มตีเงินเข้ารับการอบรมที่ศูนย์ศิลปาชีพภูผิงคราชนิเวศน์ ๒๔ คน

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพที่โรงฝึกศิลปาชีพบ้านน้ำตวง และพระราชทานพระราชดำริให้ขยายโรงฝึกทอผ้าให้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิม พอเหมาะแก่ความต้องการของสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นสำหรับเลี้ยงครอบครัว อันเป็นการเสริมร่วมกับโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน จังหวัดน่าน อันเนื่องมาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ เพื่อช่วยเหลือราษฎรชาวไทยภูเขา และผู้ร่วมพัฒนาชาติที่อาศัยอยู่ตามบริเวณแนวชายแดนไทย-ลาว ให้มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีพที่ดีขึ้น ประกอบอาชีพที่เหมาะสมเลี้ยงดูครอบครัว และสามารถช่วยเหลือตนเองได้

ศิลปาชีพบ้านดินตก

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษเล่าในทีเสวนาเรื่อง “ตามรอยศิลปาชีพ” ณ หอนิทรรศการ

คิดพัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

ความตอนหนึ่งว่า

“...สมเด็จพระเจ้าท่านมีสวนป่าพระนามาภิไธยที่แม่แจ่ม เสด็จฯ ครั้งแรก ป่าไม้กราบพูลว่า ชาวบ้านชอบเผาป่า ชาวบ้านบอกว่า เผาป่าสิเห็ดเผาะขึ้น แต่เผ่าป่านี้นึกไม้ตายหมด ทรงขอให้เลิก ให้ศิลาปาตีฟเข้าไปช่วย ชาวบ้านเชื่อไม่เผาป่า ป่าไม้ตกใจว่าเขาเชื่อ ทำงานมา ๑๐ ปี ไม่สามารถให้ชาวบ้านเชื่อได้ ปรากฏว่าเห็ดเผาะไม่เกิดขึ้นจริงๆ ชาวบ้านจะเอาอะไรกิน หลังจากนั้นเห็ดอื่นเกิดขึ้น มีมูลค่ามากกว่าเห็ดเผาะ ๔-๕ เท่า ป่าไม้กราบพูลว่า ‘บ้านนี้น่ารัก เชื่อท่าน’ ดินตกไกลมากเดินกันดินตก เป็นหมู่บ้านที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเห็นว่าแล้งมาก ทรงโทรศัพท์มาให้สมเด็จพระเจ้าไปสำรวจ ๓ อำเภอที่จนที่สุด คือ ฮอด ดอยเต่า จอมทอง ให้สมเด็จพระเจ้าช่วยหมู่บ้านที่ยากจนที่สุดใน ๓ อำเภอนี้ ดินตกแล้งที่สุดในฮอด สมเด็จพระเจ้ามาช่วยความก้าวหน้าของอาชีพมาก...”

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศิลปินที่บ้านดินตอกอีก ราษฎรมารอรับเสด็จเป็นจำนวนมาก มีพระราชดำรัสกับราษฎรอย่างใกล้ชิด ทรงปล่อยนกยูงไทย ๑ คู่ ไก่ป่า ๑๐ คู่ และไก่ฟ้าหลังขาว ๕ คู่ คืนสู่ธรรมชาติ จากนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมาชิกศิลปินเข้าพูลละอองธุลีพระบาท ทรงซักถามถึงสภาพความเป็นอยู่และการทำงานศิลปินอย่างละเอียด เพื่อทรงเปรียบเทียบับครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ ในครั้งนั้น บ้านดินตอกซึ่งราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง และเผ่าม้ง กับราษฎรพื้นราบ ประกอบอาชีพทำนา และเลี้ยงสัตว์ แต่ต้องประสบกับภาวะแห้งแล้งที่สุดในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลให้ราษฎรได้ผลผลิตจากการทำการเกษตรน้อย มีรายได้เลี้ยงครอบครัวอยู่ในเกณฑ์ต่ำ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ต้องออกไปรับจ้างทำงานหารายได้เพิ่มจากท้องถิ่นอื่นซึ่งสภาพการณ์นี้รวมไปถึงหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลนาคอเรือด้วย

ศิลปินบ้านนาคอเรือ

เริ่มต้นจาก นางศรีดา อ้ายจาง อายุ ๖๕ ปี ราษฎรบ้านนาคอเรือ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และทำนาปลูกข้าว พริก ฝ้าย แต่ขาดน้ำ จึงชวนเพื่อนบ้านที่ทอผ้าเป็น ๓ คน มาทอผ้าขึ้น ผ้าขาวม้า โดยนางศรีดาเป็นคนขาย ต่อมานางศรีดาหัดทอผ้าเอง และนำไปขายตามงานต่างๆ เมื่อเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเข้ามาช่วยเหลือให้เงินทุน ๓๐,๐๐๐ บาท จึงจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้น มีสมาชิก ๔๒ คน

ใน พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านดินตอก อำเภอฮอด นางศรีดาและกลุ่มแม่บ้านนาคอเรือพากันไปพูลละอองธุลีพระบาทที่บ้านดินตอก นางศรีดา เล่าในทิวสนว่า “ตามรอยศิลปิน” ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...ปี ๒๕๓๗ พระราชินีเข้ามาที่บ้านดินตอก เอาผ้าที่ทอได้ใส่รถไปให้ เป็นตุ เป็นถามว่าใครเป็นประธานกลุ่ม เอาไปให้หมด ให้แม่หลวง

ป้าศรีดาก็ให้ เป็นซื้อหมด ให้ทุนมา ๔,๐๐๐ บาท ถามว่ากลุ่มมีกี่คน
ตอบว่า ๔๒ คน เป็นให้คนละ ๔,๐๐๐ บาท บอกให้มาซื้อก็ ผ้าย พืม
ทำกัน ปี ๒๕๔๑ เจออีก ถามว่าทำไมพระราชินีไม่ไปนาคอเรือ
วันรุ่งขึ้นเป็นก็ไป เจ้าหน้าที่ที่ดูแลกันหมด บอกป้าศรีดาทำให้วันวาย
เมื่อมีทุนชาวบ้านก็ทำของขึ้นไปให้แม่หลวง ป้าได้มา ๒๐,๐๐๐ บาท
ที่ถวายเป็นถวาย ที่ขายก็ขาย..”

ทุกวันนี้ กลุ่มทอผ้าได้ผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปด้วย ทำให้มีรายได้ดีขึ้น
สมาชิกในกลุ่มมีรายได้เดือนหนึ่งคนละ ๓,๐๐๐ บาท ผ้าทอบ้านนาคอเรือ
ส่งไปขายทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด บางครั้งมีชาวต่างประเทศ เช่น
ชาวญี่ปุ่นเข้าไปซื้อถึงในหมู่บ้าน

ศิลปาชีพบ้านแม่ตุงติง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไป
ทรงเยี่ยมราษฎร ณ ป่าห้วยต้นน้ำแม่ตุงติง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง
จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ทรงพบว่า การดำเนิน

ผลงานแกะสลักไม้ของสมาชิกศิลปาชีพ บ้านแม่ตุงติง

งานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าไม้นั้น ราษฎรในพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ จึงพระราชทานโครงการศิลปาชีพบ้านแม่ตูดิง เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อให้ราษฎรมีรายได้เสริมประกอบด้วยกลุ่มทอผ้าเส้นด้าย ทอผ้าลายราชวัติ ผ้าตีนจก กลุ่มทอผ้าไหม ทอผ้าได้หลายรูปแบบ กลุ่มปักผ้า กลุ่มทอพรมเช็ดเท้า กลุ่มตีมีด กลุ่มแกะสลักไม้ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านแม่ตูดิงอีกใน พ.ศ. ๒๕๔๔ และ พ.ศ. ๒๕๔๕

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และทรงเปิดโครงการศิลปาชีพในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ภูซัด-ภูเมียง-ภูสอยดาว อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙

พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่โครงการฯ อีกครั้ง ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรกล้าไม้ผลในเรือนเพาะชำที่เตรียมไว้สำหรับแจกจ่ายให้ชาวบ้านปลูก ทอดพระเนตรแปลงปลูกหม่อน โรงเลี้ยงไหม และเครื่องอบกล้วย แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปโรงฝึกศิลปาชีพที่พระราชทานตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๙ ทอดพระเนตรนิทรรศการและผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ แผนกการทำเครื่องเงิน แกะสลัก และปักผ้าชาวเขา

พ.ศ. ๒๕๔๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปยังโครงการฯ ทรงปล่อยไก่ป่าและไก่ฟ้าหลังขาว แล้วทรงพระดำเนินทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ พระราชทานพระราชดำริให้ราษฎรชาวไทยภูเขาปลูกต้นกัญชง เพื่อนำไปใช้ในงานผลิตผ้าทอใยกัญชง และนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ตัดเย็บเสื้อผ้า นอกจากนี้ ผ้าปักลายชาวเขา ซึ่งกำลังได้รับความนิยม

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ ศูนย์ศิลปาชีพภูซัด-ภูเมียง-ภูสอยดาว

เพื่อทรงติดตามผลงานฝีมือสมาชิกศิลปาชีพ ทรงปล่อยนก และไก่ป่าคืนสู่ธรรมชาติ

ศิลปาชีพบ้านแม่จางไฟ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่หมู่บ้านแม่จางไฟ หมู่ ๒ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ทรงทราบว่าราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ผู้หญิงในหมู่บ้านทำการเกษตรเป็นงานหลักเพื่อเลี้ยงชีพเพียงอย่างเดียว เมื่อทรงสอบถามว่าอยากทำงานอะไร ส่วนใหญ่ตอบว่าอยากทอผ้า จึงได้พระราชทานเงินเป็นทุนสำหรับทอผ้ารายละ ๘,๐๐๐ บาท สำหรับผู้แกะสลักรายละ ๑๐,๐๐๐ บาท พระราชทานโรงทอผ้า ส่วนที่เป็นของราษฎรเอง มีครูมาสอนทอผ้าจาก พระราชทานค่าวัสดุในการทอ และเบี้ยเลี้ยงแก่ผู้เข้ารับการอบรมวันละ ๕๐ บาท สมาชิกในหมู่บ้านได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงไหม เมื่อว่างจากการทำนา ก็ทอผ้าเป็นอาชีพเสริม

ปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าฝ่ายมีสมาชิกกว่า ๔๐ คน แต่ละคนออกแบบลวดลายและสีสันทนให้สอดคล้องกับความนิยมของลูกค้า ผ้าตีนจกที่ทอส่วนใหญ่เป็นลายโบราณ ลายผักบัว ลายรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง ม้า นกคู่ ฯลฯ ใช้เป็นผ้าคลุมไหล่ ผ้าตัดเสื้อบุรุษและสตรี แม่บ้านแต่ละคนมีรายได้เฉลี่ยจากงานทอคนละ ๔,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาทต่อปี

สมาชิกกลุ่มเลี้ยงไหมได้รับการส่งเสริมจากศูนย์วิจัยหม่อนไหมแพร่ ให้ปลูกพันธุ์ไหมสำหรับย้อมผ้าและไหมให้มีมาตรฐานในพื้นที่ ๒ ไร่ครึ่งได้แก่ เข คำเงาะ ผาง มะเกลือ ชี้เหล็ก และขนุน สมาชิกกลุ่มเลี้ยงไหมจะแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบการเลี้ยงไหม ซึ่งปีหนึ่งจะเลี้ยงไหม ๓ ครั้ง มีรายได้จากการขายรังไหมครั้งละ ๖,๐๐๐ บาท และสมาชิกทุกคนพอใจกับรายได้ที่เพิ่มขึ้น

ศิลปินบ้านชีแบร

ราษฎรบ้านชีแบร หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่ตื่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ตั้งหมู่บ้านมาเป็นเวลาประมาณ ๑๐๐ ปีแล้ว แต่เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านตามชื่อหัวหน้า เช่น เดิมชื่อบ้านพะปือมา เป็นบ้านพะตู บ้านขุนแม่เทย ตามถิ่นที่อยู่ใกล้ลำห้วยแม่เทย และบ้านชีแบร ซึ่งหมายถึงไม้รวักที่มีลักษณะตรงงาม มีประชากร ๑๐๗ ครัวเรือน จำนวน ๔๖๑ คน ราษฎรส่วนใหญ่ดำรงชีวิตโดยทำการเกษตร เช่น ทำข้าวไร่ นาดำ เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู และไก่ เป็นต้น แต่รายได้ส่วนใหญ่มาจากการรับจ้างภายในชุมชน และหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ระอา การค้าสัตว์เลื้อย และค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ภายในหมู่บ้าน ราษฎรมีรายได้เฉลี่ย ๘,๐๐๐ บาท ต่อปีต่อครัวเรือน

ราษฎรบ้านชีแบร ดำรงชีวิตโดยทำการเกษตร

เมื่อต้นปี ๒๕๔๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่ศูนย์ปฏิบัติการโครงการอนุรักษ์สภาพป่าในพื้นที่ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทรงทราบถึงความยากจนและขาดแคลนข้าวที่ใช้บริโภคประจำวันของราษฎรกลุ่มบ้านชีแบรจำนวน ๔ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านชีแบร บ้านปรอโพ

หมู่ที่ ๗ บ้านห้วยยาบ บ้านห้วยขนุน หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่ตื่น จำนวน ๒๗๐ ครัวเรือน จึงได้พระราชทานข้าวสาร ๕๐,๐๐๐ กิโลกรัม ให้นำไปแจกจ่าย แก่ราษฎรทั้ง ๔ หย่อมบ้าน

สามเดือนต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จ พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรกลุ่มบ้านชีแบรอีก มีพระราชเสาวนีย์ให้ ราชเลขาณูการในพระองค์จัดสร้างโรงฝึกทอผ้าที่บ้านชีแบร โดยได้รับการ สนับสนุนจากเจ้าหน้าที่อนุรักษ์สภาพป่าอมก้อย พระราชทานธนาкарข้าว จำนวน ๔ ยุ้งฉางให้มีข้าวบริโภคทั้ง ๔ หย่อมบ้าน จัดให้มีน้ำบริโภคตลอด ปี ปล่อยพันธุ์ปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนของหมู่บ้าน จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงเป็ดเทศ ส่งเสริมให้เลี้ยงผึ้งพันธุ์พื้นเมือง เลี้ยงกบ สร้าง สถานีอนามัย และสร้าง “ศาลารวมใจ” ซึ่งเป็นเสมือนห้องสมุดของชาวบ้าน คัดเลือกตัวแทนราษฎรเข้ารับการอบรมตามโครงการ “หมอมหมู่บ้าน”

สมาชิกศิลปาชีพบ้านชีแบรนำส่งผลิตภัณฑ์ผ้าทอชาวเขาไปยัง กองศิลปาชีพ สวนจิตรลดา และได้รับเงินค่าผลิตภัณฑ์เป็นจำนวนที่น่าพอใจ ทรงแนะนำให้ส่งเสริมราษฎรฟอกย้อมเส้นไหมด้วยสีธรรมชาติ และทอผ้า ไหมลวดลายพื้นเมือง

พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จ พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรกลุ่มบ้านชีแบร มีพระราชเสาวนีย์ให้ส่ง ราษฎรกลุ่มบ้านชีแบรไปฝึกอบรมงานศิลปาชีพ ณ ภูพิงคราชนิเวศน์จำนวน ๗๗ คน และส่งไปฝึกอบรมการแกะสลักไม้ที่โครงการศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวน ๑๒ คน

ศิลปาชีพบ้านห้วยสะแพท

บ้านห้วยสะแพท หมู่ที่ ๙ ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัด เชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่อยู่ในโครงการพัฒนาเบ็ดเสร็จลุ่มน้ำสาขา แม่ปิง อันเนื่องมาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดำเนิน การมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ มีพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาแหล่ง น้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภค และทำการเกษตรให้แก่ราษฎร ในการนี้

ทรงพระราชปฏิสันถารกับราษฎร ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร
บ้านห้วยสะแพท

กรมชลประทานได้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ และโรงสูบน้ำด้วยไฟฟ้า
กรมพัฒนาที่ดินจัดที่ทำกินของราษฎร และปรับปรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต
ทางการเกษตร งานพัฒนาป่าไม้ได้รวมกลุ่มราษฎรอสาสมัครพิทักษ์ป่า
ปลูกป่าเสริมเพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร และระวังไฟป่า

จากนั้น พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยสะแพท ซึ่งส่วนใหญ่เป็น
ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง และมารับเสด็จอยู่เป็นจำนวนมาก มีพระราช
ดำรัสกับราษฎรอย่างใกล้ชิด โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ครอบครัว
ราษฎรที่มีฐานะยากจนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงซักถามประวัติ
ของราษฎรแต่ละครอบครัวถึงสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันอย่าง
ละเอียด ทรงถามความสมัครใจของราษฎรที่จะสมัครเป็นสมาชิกคิลปาชีพ
เพื่อให้มีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มมาเลี้ยงครอบครัว

จากนั้น ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วย
สะแพทอีกใน พ.ศ. ๒๕๔๕ และ พ.ศ. ๒๕๔๗ เพื่อติดตามผลงานคิลปาชีพ

ทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยสะแพท

ศิลปาชีพบ้านห้วยจะค่าน

พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในโครงการฟื้นฟูสภาพป่าพื้นที่อำเภอไชยปราการ อำเภอเชียงดาว อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่บ้านห้วยจะค่าน ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทอดพระเนตรพื้นที่เกษตรกรรมของหมู่บ้าน แปลงปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงกบ และการเพาะเห็ดหลินจือ ทรงปล่อยยพันธุ์ปลานิล ปลาตะเพียนลงในสระน้ำ จากนั้นทอดพระเนตรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กิจกรรมด้านการศึกษา สาธารณสุขชุมชน และนิทรรศการผลการดำเนินงานโครงการตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ ซึ่งกองทัพบกที่ ๓ ร่วมกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องได้สนองพระราชดำริอพยพราษฎรชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เข้าร่วมโครงการฟื้นฟูสภาพป่า โดยจัดพื้นที่เพาะปลูก แหล่งน้ำ สาธารณสุข สาธารณูปโภค เพื่อให้ราษฎรเหล่านั้นสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ทั้งสร้างจิตสำนึกให้รู้จักรักษาป่าไม้ สัตว์ป่า ช่วยกันปลูกป่าทดแทน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเยี่ยมราษฎร และทรงรับผู้สนใจเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพ

พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยจะค่านอีก

การประกวดลายผ้าโบราณในเขตภาคเหนือ

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ ศูนย์บริการและพัฒนาการเกษตรที่สูงปางตอง ตามพระราชดำริ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรกิจกรรมของศูนย์บริการและพัฒนาการเกษตรที่สูงปางตองฯ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ ศูนย์หม่อนไหมห้วยเตือ ตำบลผาบ่อง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ เพื่อทอดพระเนตรผลงานการประกวดลายผ้าโบราณเขตภาคเหนือ ที่มีสมาชิกรักศิลปาชีพและนักสะสมผ้าส่งเข้าประกวดจำนวน ๕๓๑ ผืน และการสาวไหมแบบพื้นเมือง ได้พระราชทานรางวัลและของที่ระลึก แล้วทรงพระดำเนินทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่เป็นผลงานฝีมือของสมาชิกในโครงการหม่อนไหมห้วยเตือ จากนั้นทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกรักศิลปาชีพกลุ่มต่างๆ จำนวนมากที่มารับเสด็จ ได้ทรงนำตัวอย่างผลงานศิลปาชีพทั้งดงามมีคุณภาพดีให้สมาชิกศิลปาชีพดู และให้พยายามผลิตงานฝีมือให้มีคุณภาพดียิ่งๆ ขึ้น เพื่อให้จำหน่ายได้ราคาดี ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทรงรับซื้อผลงานของสมาชิกศิลปาชีพและของราษฎรไว้ และทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกใหม่ด้วย

ศูนย์ศิลปาชีพและโครงการศิลปาชีพในภาคใต้

พ.ศ. ๒๕๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ทักษิณราชนิเวศน์ อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส เป็นครั้งแรกเพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในภาคใต้ การเลือกสถานที่สร้างพระราชนิเวศน์ในภาคใต้นี้ ทรงคำนึงถึงการช่วยเหลือราษฎรเป็นหลัก ดังนั้น แม้จะมีผู้เสนอให้สร้างพระราชนิเวศน์ในจังหวัดที่มีภูมิประเทศสวยงามหลายจังหวัด แต่ก็ทรงเลือกที่จะสร้างในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ชายแดน ราษฎรส่วนใหญ่ดำรงชีพอยู่อย่างลำบากยากแค้นยิ่งนัก

ทรงพระราชปฏิสันถารกับฝีพาย ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการ
แข่งขันเรือยาว และเรือกอลและ ณ พลับพลาหน้าศาลาประชาคมจังหวัดนครราชสีมา

ชายแดนภาคใต้ของไทยนั้น มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ราชอาณาจักรในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และพูดภาษามลายูพื้นเมือง มากกว่าภาษาไทย อาชีพที่สำคัญ คือ การประมง ทำสวนผลไม้ ทำสวนยาง และทำนา มีราษฎรชาวไทยพุทธอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่กี่แสนคน แต่ก็สามารถอยู่รวมกับชาวไทยมุสลิมได้อย่างสงบสุข และมีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

ในปีแรกๆ ที่ทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม ราษฎร ทรงพบว่าส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีอาชีพรับจ้างกรีดยาง และ รับจ้างทั่วไป ขาดการศึกษาและขาดความรู้ทางสุขอนามัยทั้งปวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพัฒนาระบบการชลประทาน ทรงปรับปรุงสภาพดิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นดินเปรี้ยว และปรับปรุงการเกษตร โดยทรงนำโครงการพระราชดำริเข้าไปช่วยเหลือราษฎรเป็นจำนวนมาก

เสด็จลง ณ พระตำหนัก ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส พระราชทานพระราช
วโรกาสให้บาทหลวง สตีโอ เจ. โอโดโนแวน เอส.เจ อธิการบดี มหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์
สหรัฐอเมริกา เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในโอกาสเดินทางมาเยือนประเทศไทย
ในโอกาสนี้ ทรงนำชมผลงานของมูลนิธิศิลปาชีพด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ทรงช่วยเหลือด้านการศึกษา
สุขภาพอนามัย และอาชีพเสริมของราษฎร ทรงริเริ่มโครงการศิลปาชีพขึ้น
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยเริ่มที่ จังหวัดนราธิวาสเป็นจังหวัดแรก และค่อยๆ
ขยายไปในอีกหลายจังหวัดของภาคใต้

งานศิลปาชีพที่สำคัญในภาคใต้คืองานจักสานย่านลิเภา และงาน
ปักผ้า ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริสละมีย
อยู่เสมอว่าทางภาคใต้มีฝีมือดี และสามารถผลิตผลงานได้อย่างสวยงาม
โดดเด่นมาก รองลงมา ก็เป็นการสานเสื่อกระจูด การทอผ้า การทำ
เครื่องเคลือบดินเผา การประดิษฐ์เรือกลและจำลอง ฯลฯ

ศูนย์ศิลปาชีพในภาคใต้มี ๒ ศูนย์ คือ ศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผา
ทักษิณราชินีเวศน์ และศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง จังหวัด
นครศรีธรรมราช นอกจากนั้นเป็นกลุ่มศิลปาชีพต่างๆ ซึ่งบางกลุ่มก็มี
สมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่มีประเภทของงานศิลปาชีพน้อย จึงยังไม่ได้รับ
การจัดตั้งเป็นศูนย์ศิลปาชีพ

อาคารเฉลิมพระเกียรติสิริกาญจนทักษิณ จังหวัดนราธิวาส สถานที่ฝึกงานศิลปาชีพ
แห่งหนึ่งของสมาชิกศิลปาชีพในภาคใต้

ศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผา พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์
อยู่ในบริเวณเขตพระราชฐานชั้นนอกของพระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์
อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ โดย
กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และการพลังงาน
จัดวิทยากรไปทำการฝึกอบรมในระยะแรก เป็นศูนย์ที่เน้นในด้านการผลิต
เครื่องปั้นดินเผาโดยเฉพาะ

ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านเนินธัมมัง หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทรงทราบว่าราษฎรเหล่านี้ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีอาชีพทำการเกษตร และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ รายได้น้อย จึงมีพระราชดำริให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก เพื่อให้ราษฎรทำการเกษตรได้ผลดีกว่าเดิม และให้จัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพขึ้นที่บ้านเนินธัมมัง เพื่อจัดอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎรเหล่านี้อีกทางหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ซึ่งมีสมาชิก ๑๗๓ คน ทำงานประเภท ปักผ้า ทอผ้า สานเลื่อกระจูด โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมาชิกศิลปาชีพเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และได้เสด็จพระราชดำเนินไปเพื่อทรงติดตามผลงานอีกใน พ.ศ. ๒๕๔๕

ศิลปาชีพวัดสารวัน

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ วัดสารวัน ตำบลไทรทอง อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ใน พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรงทราบว่าราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกพืชไร่ และทำประมง ซึ่งรายได้ยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต จึงได้พระราชทานโครงการทอผ้าฝ้ายเพื่อให้ราษฎรมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ จัดครูมาฝึกสอน มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ สนับสนุนวัตถุดิบ และทรงรับซื้อผลิตภัณฑ์ของสมาชิกไว้ทั้งหมด ต่อมา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งศาลารวมใจขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ได้รับข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังให้ความรู้ขั้นพื้นฐานด้านสุขอนามัย การปฐมพยาบาล และเป็นศูนย์ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ตลอดจนเป็นสถานศึกษาวิชาชีพหลักสู่ตระยะสันนอกโรงเรียนด้วย

ทรงพระราชปฏิสันถารกับราษฎรที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ
ระหว่างการเสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดพระพุทธ
ตำบลพรอน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส

สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
พระราชทานรางวัลแก่นักเรียนของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษฯ
แผนกจักสานย่านลิเภา
ณ ทักซิณราชนิเวศน์
จังหวัดนราธิวาส

ศิลปาชีพวัดพระพุทธ

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ ทักซิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส เพื่อทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและทรงเยี่ยมราษฎรใน

เขตพื้นที่ภาคใต้ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่วัดพระพุทธ ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ ตั้งกลุ่มศิลปาชีพวัดพระพุทธขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ทรงส่งเสริมให้ราษฎร เลือกร้างงานศิลปาชีพตามความถนัดของตน เช่น การทอผ้า ปักผ้า จักสาน ย่านลิเภา สานเสื่อกระจูด แกะสลักไม้ เป็นต้น

ศิลปาชีพบ้านกาหลง

พ.ศ. ๒๕๒๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในนิคมสร้างตนเองศรีสาคร บ้านกาหลง ตำบลกาหลง อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ทรงรับราษฎรบ้านกาหลง และบ้านสายบนไปฝึกอบรมด้านศิลปาชีพ ที่โรงฝึกศิลปาชีพทักษิณราช นิเวศน์ และที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา เพื่อกลับไปเป็นครูสอนงานศิลปาชีพแก่ราษฎร และให้จัดสร้างโรงฝึกศิลปาชีพขึ้น มีกรมทหารราบที่ ๓ กองพลนาวิกโยธิน หน่วยบัญชาการนาวิกโยธิน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบด้านการจัดส่งวัตถุดิบให้แก่สมาชิกในศูนย์ศิลปาชีพ ซึ่งปัจจุบันมี กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสานย่านลิเภา และกลุ่มแกะสลักไม้ นอกจากนี้ ยังมีการทำนาข้าว แบบขั้นบันได ปลูกพืชสมุนไพร ตั้งธนาคารข้าว ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกไม้สีสุก ปลูกหวาย เลี้ยงปลา ราษฎรบ้านกาหลงมีรายได้เพิ่มขึ้นปีละกว่า ๒๖,๐๐๐ บาท ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น

ทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพบ้านคลองระ
ตำบลบาระใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

ศิลปาชีพบ้านคลองระ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านคลองระ หมู่ที่ ๓ ตำบลบาระใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพทำนา และรับจ้างทั่วไป มีรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งกลุ่มศิลปาชีพบ้านคลองระขึ้น เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้มาเลี้ยงครอบครัวอีกทางหนึ่ง พร้อมทั้งอนุรักษ์งานหัตถกรรมท้องถิ่นไปด้วย โดยมีการอบรมงานศิลปาชีพต่างๆ ตามความถนัดของแต่ละคน เช่น การจักสานย่านลิเภา สานเสื่อกระจูด การทำเรือกอลและจำลอง และการปักผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้เลี้ยงปลาเลี้ยงเป็ดเทศ และเลี้ยงไก่ ทำให้ราษฎรมีฐานะความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีรายได้เพิ่มจากเดิม คนละประมาณ ๘,๐๐๐ บาทต่อปี

พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและกลุ่มศิลปินที่บ้านคลองระ ได้พระราชทานพันธุ์ไม้ผล และพันธุ์สัตว์แก่ตัวแทนราษฎรในหมู่บ้าน เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่สมาชิกให้นำไปขยายพันธุ์ หมู่บ้านคลองระมีพันธุ์พืชหลายชนิดที่ขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ย่านลิเภาสีดำ ย่านลิเภาสีนาก ต้นกก ต้นเฟิร์น เป็นต้น ซึ่งนำมาเป็นวัสดุจักสานเครื่องใช้ได้สวยงาม เช่น กระเป๋า และเสื้อชนิดต่างๆ

พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกกลุ่มศิลปินที่บ้านคลองระ ได้พระราชทานเครื่องสาวไหมแก่สมาชิกศิลปินกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม บ้านคลองระ และบ้านซัว จำนวน ๓๐ เครื่อง

ทรงพระราชปฏิสันถารกับราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และสมาชิกศิลปินบ้านโต๊ะโมะ

ศิลปินที่บ้านโต๊ะโมะ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านโต๊ะโมะ หมู่ที่ ๓ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน

วันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๖ เสด็จพระราชดำเนินไปบ้านโตะโมะ ตำบล
ภูเขาทอง กิ่งอำเภอสุดธิ์น จังหวัดนครราชสีมา ทรงสนับสนุนกลุ่มแกะสลักเรือกอลและ
ของทางภาคใต้ ทรงนำมาใช้ปักดอกไม้ต่างแฉกกันบนโตะเสวย
และทรงใช้ตกแต่งพระตำหนัก

จังหวัดนครราชสีมา ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งกลุ่มศิลปาชีพบ้าน
โตะโมะขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ เพื่ออบรมงานด้านศิลปาชีพ ได้แก่
การแกะสลักเรือกอลและการทอผ้าไหม ปักผ้า ถักโครเชต์ แกะสลักไม้ จักสาน
ย่านลิเภา จักสานไม้ไผ่ และวาดภาพ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวนกว่า
๖๐๐ คน นอกจากนี้ ยังโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมส่งเสริม
การเกษตรสนับสนุนให้สมาชิกศิลปาชีพทำนาแบบขั้นบันได ปลูกพืชผัก
สวนครัว เพาะเห็ด ปลูกไม้ผล เลี้ยงเป็ดเทศ และปลา ผลผลิตทาง
การเกษตรและศิลปาชีพทำให้ราษฎรมีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ ๖๐,๐๐๐
บาทต่อปี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
ราษฎรบ้านไทยสุขผู้มีฝีมือในการทอเตย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบบังคมทูล
รายงานในการปฏิบัติหน้าที่ครูผู้ฝึกสอนวิชาชีพแก่นักเรียนศิลปาชีพ

ศิลปาชีพบ้านไทยสุข

พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และสมาชิกศิลปาชีพบ้านไทยสุข
หมู่ที่ ๘ ตำบลลาโละ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมให้ตั้งศิลปาชีพบ้านไทยสุขขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ เพื่อ
ส่งเสริมและสนับสนุนให้ราษฎรในพื้นที่มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว
และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทรงสนับสนุนด้านวิชาการและ
การรวมกลุ่มของสมาชิก พระราชทานอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ในการทอผ้า
ปักผ้าฝ้าย และผ้าไหม ปลุกหม่อนเลี้ยงไหม จักสานย่านลิเภา และกระจูด

จากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และสมาชิก
ศิลปาชีพบ้านไทยสุขอีกใน พ.ศ. ๒๕๒๘, ๒๕๔๐, ๒๕๔๒ และ ๒๕๔๕
เพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้า พระราชทานพันธุ์ไม้ผล ได้แก่ ลองกอง

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตรความก้าวหน้า
ของสมาชิกกลุ่มปักผ้า บ้านไทยสุข จังหวัดนราธิวาส

มังคุด เงาะ ทุเรียน กระท้อน และมะไฟ จำนวน ๓๐๐ ตัน แก่ตัวแทนราษฎร
เพื่อนำไปปลูก และพันธุ์เปิดเทศเพื่อเลี้ยงขยายพันธุ์

ใน พ.ศ. ๒๕๔๗ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านไทยสุขมีสมาชิกทั้งสิ้น
๑,๑๐๖ คน แบ่งเป็นกลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มปักผ้า กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม
กลุ่มแกะสลักไม้ กลุ่มสานเสื่อกระจูด และกลุ่มจักสานย่านลิเภา สมาชิก
ศิลปาชีพบ้านไทยสุขนี้ได้พัฒนาฝีมือตามแนวพระราชดำริที่ได้พระราชทานไว้
จึงผลิตผลงานได้สวยงามและมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ทำรายได้
ให้แก่ครอบครัวเพิ่มขึ้น

ศิลปาชีพบ้านปาตาดิมอ

พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมสมาชิกโครงการทอผ้าด้วยกี่กระแทบ บ้านปาตา
ดิมอ ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ซึ่งมีพระราชดำริให้
สมาชิกทำเป็นอาชีพเสริมจากการประมงทางทะเล ให้จัดตั้งกลุ่มสตรี

ทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ และทรงไต่ถามความเป็นอยู่และทุกข์สุข
ของราษฎรบ้านปาตาติมอ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๔๓ และทรงรับราษฎร
ผู้ประสงค์จะประกอบอาชีพเสริมเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพ ณ บ้านปาตาติมอ
ตำบลตะลุมบอน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

ที่มีเวลารว่างฝึกการทอผ้าด้วยกี่กระทบ และปักผ้าด้วยมือ หน่วยงานวิ
โยธินค่ายจุฬาภรณ์พัฒนา และอำเภอสายบุรีจัดวิทยากรและอุปกรณ์ให้
จากนั้นก็เพิ่มประเภทของงานศิลปาชีพขึ้นตามลำดับ

พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศิลปาชีพบ้านปาตาติมอ โปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้สมาชิกกลุ่มทอผ้า กลุ่มปักผ้า กลุ่มจักสานย่านลิเภา และ
กลุ่มแกะสลักไม้ที่มีฝีมือดี ผลิตผลงานได้งดงามมีคุณภาพเข้าเฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาท ในพ.ศ. ๒๕๔๗ สมาชิกศิลปาชีพบ้านปาตาติมอมีรวม
๖๒๓ คน

ศิลปาชีพบ้านละเวง

พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมบ้านละเวง หมู่ที่ ๓ ตำบลคอนทราย อำเภอมะนัง

จังหวัดปัตตานี มีพระราชดำริให้นำโครงการศิลปาชีพมาเป็นอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎรบ้านละเวง บ้านสารวัน และบ้านใกล้เคียง

พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านละเวง และพระราชนิพนธ์อุปการณ์ในการเลี้ยงปลากระพง สมาชิกศิลปาชีพบ้านละเวงประกอบอาชีพการทำ กุ้งกระต๊อบ กุ้งกระต๊อบ ปักผ้า ทำเรือกอลและ จักสานเสื่อกระจุต จักสานย่านลิเภา และผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว

พ.ศ. ๒๕๔๑ - พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมศูนย์ศิลปาชีพบ้านละเวงทุกปี ทรงติดตามผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ ซึ่งได้พัฒนาฝีมือจนผลิตภัณฑ์มีความสวยงาม ประณีต และจัดส่งเข้าประกวดในงานประกวดผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ ณ ทักษิณราชินีเวสต์ จังหวัดนราธิวาส

ศิลปาชีพหมู่บ้านปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ

หมู่บ้านปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ ตั้งอยู่หมู่ ๔ ตำบลโฆษิต อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เป็นหมู่บ้านที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีรายได้หลักจากการเลี้ยงสัตว์ และมีรายได้เสริมด้านการเกษตร ในเวลาเดียวกัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงส่งเสริมให้ราษฎรฝึกฝนงานด้านศิลปาชีพ ได้แก่ การทอผ้า การแกะสลักไม้ การจักสาน ย่านลิเภา การปักผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้า และงานเซรามิก

พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ ทอดพระเนตรการเลี้ยงปลาในนาข้าว ทรงปล่อยปลาสดและปลาอุกขุลงในนาข้าว แล้วทอดพระเนตรผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ

พ.ศ. ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และสมาชิกศิลปาชีพที่หมู่บ้านปศุสัตว์-

เกษตรมูโนะอีกครั้ง จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้ราษฎรหมู่บ้าน ปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ มีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นครอบครัวละ ๔๐,๐๐๐-๘๐,๐๐๐ บาทต่อปี

ศิลปินาชีพบ้านดาสง

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปินาชีพบ้านดาสง หมู่ที่ ๔ ตำบลเชิงคีรี อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ราษฎรทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสิ่งของประเภทเครื่องจักสานจากย่านลิเภา ไม้แกะสลัก ทรงรับซื้อผลิตภัณฑ์ศิลปินาชีพ พร้อมกับทรงมอบงานชิ้นใหม่ให้สมาชิกทำ และทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิก

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านดาสงอีกครั้ง พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงชักถามสมาชิกศิลปินาชีพที่ได้รับการอบรมงานด้านการแกะสลัก ปักผ้า จักสานย่านลิเภา เพื่อทรงตรวจผลงานที่พระราชทานไว้เมื่อปีก่อน ทรงรับซื้อผลงานของสมาชิก และทรงรับราษฎรเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มเติม

ศิลปินาชีพบ้านท่านหญิง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปินาชีพบ้านท่านหญิง หมู่ที่ ๑ ตำบลตะกุกเหนือ กิ่งอำเภอวิภาวดี อำเภอศรีรัตนนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ทรงชักถามถึงอาชีพ และการทำมาหากินของราษฎรก็ทรงทราบว่า ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ และมีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งกลุ่มศิลปินาชีพทอผ้าขึ้น สร้างอาคารศิลปินาชีพพระราชทานให้ใช้เป็นสถานที่ฝึกทอผ้า และพระราชทานงบประมาณในการซื้อกี่กระทบและอุปกรณ์เพิ่มเติม

สมาชิกศิลปินาชีพกลุ่มทอผ้านี้ ทอผ้าลายดอกพิกุล ลายลูกหวาย และทอผ้ามัดหมี่ได้ดี โดยได้รับการฝึกสอน และพัฒนาฝีมือจากครูฝึกที่

มาจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ ๑๐ และมีโครงการจะพัฒนาให้สมาชิกปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สร้างโรงเรือนเลี้ยงไหมเพื่อทอผ้าไหมต่อไป

ศิลปาชีพบ้านห้วยป่าเขียว

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยป่าเขียว หมู่ที่ ๗ ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ทรงพบว่าราษฎรมีความเดือดร้อนเรื่องที่ทำกิน ขาดแคลนน้ำที่ใช้ในการเกษตร เนื่องจากสภาพของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าพรุดินเปรี้ยว ไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้ ราษฎรมีฐานะยากจนมาก บ้านห้วยป่าเขียวมีราษฎร ๗๙ ครอบครัว รวม ๓๔๐ คน จึงมีพระราชดำริให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือโดยรีบด่วน

จังหวัดพัทลุงจึงสนองพระราชดำริโดยการจัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่บ้านห้วยป่าเขียวขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร และพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้ดีขึ้น เช่น ก่อสร้างอาคารศิลปาชีพ เพื่อใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมสมาชิกกลุ่มทอผ้า กลุ่มผลิตภัณฑ์จากกระจูด และกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าส่งโรงงาน ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตข้าว มีการติดตั้งเครื่องสูบน้ำ และขุดคลองส่งน้ำ เพื่อระบายน้ำจากคลองมาบเนียนมาใช้ในการพื้นที่การเกษตร กรมชลประทานได้ขุดลอกคลองตะเคิงพร้อมทำประตูระบายน้ำ และท่อระบายน้ำ มีการส่งเสริมให้เลี้ยงกระบือ เป็ดเทศ และปล่อยพันธุ์ปลาดุกอยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยป่าเขียว มีพระราชดำริให้ตั้งสมาชิกศิลปาชีพกลุ่มทอผ้าฝ่ายขึ้น พระราชทานก็ทอผ้าจำนวน ๑๒ หลัง พร้อมครูฝึก ๓ คน ได้ทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระจูดซึ่งผลิตเป็นกระเป๋าสตางค์และตะกร้าตามรูปแบบใหม่ ทรงรับซื้อผลิตภัณฑ์ของสมาชิก และทรงรับราษฎรที่สมัครใจเป็นสมาชิกใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลปาชีพบ้านห้วยป่าเขียว ทรง

ทราบว่า หลังจากแก้ไขปัญหาต่างๆ แล้ว ราษฎรสามารถทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค และเหลือจำหน่ายเป็นรายได้แก่ครอบครัวด้วย เมื่อรวมอาชีพเสริมทำให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มจากเดิมคนละ ๓,๐๐๐ บาทต่อปี เป็น ๑๕,๐๐๐ บาทต่อปี

ศิลปาชีพบ้านปลักปลา

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทอดพระเนตรความก้าวหน้าของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ สถานีสูบน้ำโคกภูแว ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งกรมชลประทานสร้างขึ้นสนองพระราชดำริเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อสูบน้ำให้พื้นที่การเกษตรบ้านโคกภูแว บ้านโคกอิฐ บ้านโคกโน บ้านโคกกระท่อม บ้านโคกไผ่ และบ้านโคกชุมบก ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์สาขาที่ ๔ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในโอกาสนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังโรงเรียนบ้านปลักปลา หมู่ที่ ๕ ตำบลโฆษิต อำเภอตากใบ ทรงพระดำเนินเยี่ยมราษฎรที่มารับเสด็จอย่างใกล้ชิด ทรงซักถามถึงสภาพความเป็นอยู่ เพื่อจะได้ทรงหาวิธีช่วยเหลือ ราษฎรบ้านปลักปลา มีประมาณ ๑๖๘ ครัวเรือน ประกอบอาชีพหาของป่า เลี้ยงสัตว์ ทำสวนยางพารา ปลูกไม้ผล และรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ทรงรับราษฎรที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกศิลปาชีพเพื่อให้มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ขึ้นอีกทางหนึ่ง สตรีที่ว่างงานจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มปักจักร และกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

ศิลปาชีพบ้านพิเทน

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและศิลปาชีพบ้านพิเทน หมู่ที่ ๒ ตำบล

ทรงพระราชปฏิสันถารกับราษฎรบ้านพิเทนที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ

พิเทน อำเภอยาง่างแดง จังหวัดปัตตานี ได้ทอดพระเนตรผลงานตลอดจนทรงซักถามถึงการดำเนินงานของสมาชิกศิลป์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทอผ้าฝ้าย และกลุ่มปักผ้า ทรงรับราษฎรที่สมัครใจเป็นสมาชิก

ศิลป์บ้านบลากาสนอ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงเยี่ยมราษฎรและสมาชิกศิลป์ที่บ้านบลากาสนอ หมู่ที่ ๔ ตำบลตะปอเยาะ อำเภอยะยง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ทรงซักถามและทอดพระเนตรผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลงานของสมาชิกศิลป์ ทรงแนะนำการผลิตผลงานให้สวยงามและมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ทรงรับซื้อผลิตภัณฑ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิเภา เนื่องจากบริเวณเขาภูแวที่อยู่ใกล้บ้านบลากาสนอมีย่านลิเภาเป็นจำนวนมาก

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชมารดาในกิจการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คร่ำทอง

เครื่องเงินเครื่องทอง

งานถม

ถมเงิน

งานตกแต่งด้วยปีกแมลงทับ

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

งานแกะสลักไม้

เครื่องเคลือบดินเผา

งานปักชอยแบบไทย

ย่านลิเภา

จักสานไม้ไผ่ลายขีด

งานสลักหิน

การเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพ

เมื่อมีการผลิตผลงานศิลปาชีพออกมาเป็นจำนวนมาก การตลาดก็มีความจำเป็นยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น และราษฎรผู้ผลิตมีรายได้จากการผลิตผลงานเหล่านั้นอย่างทั่วถึง

การเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพกระทำในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เริ่มด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดที่จะทรงใช้สอยผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทุกชนิด เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน เช่น ทรงฉลองพระองค์ที่ตัดเย็บจากผ้าไหมแพรวา ผ้าไหมมัดหมี่ และผ้าปักของชาวไทยภูเขา กระเป๋า ทรงถือก็ประดิษฐ์จากย่านลิเภา หรือเครื่องเงินเครื่องทองฝีมือนักเรียนศิลปาชีพ ส่วนการเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพออกสู่สาธารณชนนั้น ก็ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ โดยอาจสรุปได้ดังนี้

ภายในประเทศเผยแพร่โดย

๑. การตั้งร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ เพื่อให้ประชาชนผู้สนใจได้เข้าชมและซื้อหาผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพได้สะดวก มูลนิธิฯ จึงได้จัดให้มีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิฯ ดังนี้

- อาคารแสดงผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ขณะนี้มีอยู่ ๒ แห่ง ตั้งอยู่ที่หน้าอาคารกองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สวนจิตรลดา และที่พระที่นั่งอภิเศกดุสิต พระราชวังดุสิต

- ร้านจิตรลดา มีสำนักงานกลางอยู่ที่ศาลาจิตรพัสดุ สวนจิตรลดา และมีสาขาต่างๆ รวม ๑๒ แห่ง คือ

- ร้านจิตรลดา ๑ ที่ชั้น ๒ โอเรียนเต็ลเพลส ตรอกซาร์เตอร์เบงค์ กรุงเทพมหานคร

- ร้านจิตรลดา ๒ ที่ชั้นล่างของศาลาเครื่องราชอิสริยยศ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ในพระบรมมหาราชวัง

- ร้านจิตรลดา ๓ ที่หมู่บ้านไทย สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม
- ร้านจิตรลดา ๔ ที่โรงแรมรอยัล คลิฟฟ์ บีช รีสอร์ท เมืองพัทยา
- ร้านจิตรลดา ๕ ที่ท่าอากาศยานเชียงใหม่
- ร้านจิตรลดา ๖ ที่อาคารผู้โดยสารขาออก ๑ และ ๒ ท่า

อากาศยานกรุงเทพ

- ร้านจิตรลดา ๗ ที่ท่าอากาศยานภูเก็ต
- ร้านจิตรลดา ๘ ที่โรงแรมเพิร์ล จังหวัดภูเก็ต
- ร้านจิตรลดา ๙ ที่พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต
- ร้านจิตรลดา ๑๐ ที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัด

นครนายก

- ร้านจิตรลดา ๑๑ ที่โรงแรมกรุงเทพแมริออท รีสอร์ท แอนด์ สปา
- ร้านจิตรลดา ๑๒ ที่โรงแรมสัมาธานี จังหวัดนครราชสีมา

ทอดพระเนตร

นิทรรศการหัตถกรรมไทย

ในการเสด็จพระราชดำเนิน

ไปทรงเปิดงานส่งเสริม

ศิลปาชีพพิเศษ

ในพระบรมราชานุพัถม์ ณ

อาคารใหม่ สวนอัมพร

๒. การจัดนิทรรศการแสดงผลงานศิลปาชีพ เพื่อเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมอันเป็นผลงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ได้มีการจัดนิทรรศการครั้งสำคัญๆ ในกรุงเทพมหานครมาแล้วรวมหลายครั้ง ได้แก่

นิทรรศการหัตถกรรมไทย เพื่อแสดงผลงานศิลปาชีพ จัดขึ้น ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓

งานสืบสานสมบัติศิลป์ ระหว่างวันที่ ๘ - ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ที่ศูนย์การค้าริเวอร์ ซิตี้ เพื่อแสดงผลมิตภัณฑ์ย่านลิเภา มีการสาธิตการประดิษฐ์ของใช้จากย่านลิเภา และนำเครื่องใช้ย่านลิเภาทั้งสมัยโบราณและสมัยปัจจุบันมาตั้งแสดงให้ชมด้วย

ทอดพระเนตร
ผลมิตภัณฑ์ย่าน
ลิเภา ในงาน
สืบสานสมบัติ
ศิลป์ที่ศูนย์การ
ค้าริเวอร์ ซิตี้

งานรังสรรค์ปั้นแต่ง ระหว่างวันที่ ๓๐ เมษายน - ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ที่ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล จัดแสดงและจำหน่ายผลมิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานรังสรรค์ปั้นแต่ง ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

งานมัดหมี่ไหมไทยสายใยชนบท ระหว่างวันที่ ๖ - ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ที่ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง มีนิทรรศการ แสดงผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลวดลายและสีสันมาเกือบ ๒๐ ปี ซึ่งมีสีและลวดลายต่างๆ ถึง ๒๐๐ ลาย มีการสาธิตการทอผ้าไหมมัดหมี่ และการนำผ้าไหมมัดหมี่ มาใช้ในชีวิตประจำวันในรูปแบบต่างๆ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงปฏิสันถารกับชาวต่างประเทศ
ที่มาร่วมงานมัดหมี่ไหมไทยสายใยชนบท

งานศิลปแผ่นดิน จัดที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสมหามงคลต่างๆ มีงานแสดงผลงานขึ้นเยี่ยมทุก ประเภท รวมทั้งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพด้วย ภายหลังมีผู้เข้าชมงาน มากขึ้น จึงแยกไปจำหน่ายที่สวนอัมพร และต่อมาเปิดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ศิลปาชีพที่สวนอัมพรในเดือนธันวาคมของทุกปี งานศิลปแผ่นดินนี้จัด มาแล้ว ๔ ครั้ง

ห้องแสดงนิทรรศการศิลป์แผ่นดิน ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

- งานศิลป์แผ่นดินครั้งที่ ๑ วันที่ ๘ - ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕
เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในโอกาสที่
ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ นกยูงทองคำเป็นงานชิ้นเยี่ยม

งานศิลป์แผ่นดินครั้งที่ ๑ มีนกยูงทองคำเป็นงานชิ้นเยี่ยม

- งานศิลปแผ่นดินครั้งที่ ๒ ระหว่างวันที่ ๑๒ - ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ชันถมทองและเรืออนันตนาราชจำลองเป็นงานชิ้นเยี่ยม

สมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานศิลปแผ่นดินครั้งที่ ๒

- งานศิลป์แผ่นดินครั้งที่ ๓ ระหว่างวันที่ ๒๓ กรกฎาคม - ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ เพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ พ.ศ. ๒๕๔๒

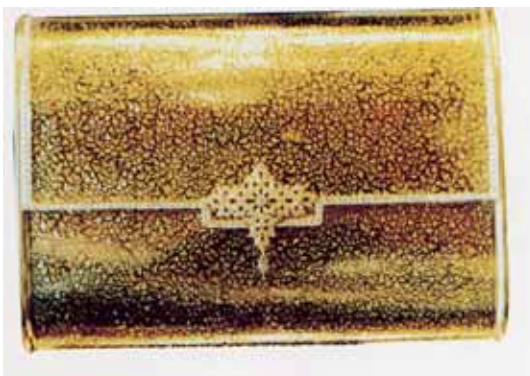
รอยพระพุทธรูปจำลองถมตะทอง
เป็นงานชิ้นเยี่ยมในงานศิลป์แผ่นดินครั้งที่ ๓

- งานศิลปแผ่นดินครั้งที่ ๔ จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ ระหว่างวันที่ ๓ กรกฎาคม - ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ มีบุษบกมาลา สำเภาทอง (สุวรรณภศตรา) สัปคับถมทอง และกระเป่าประดับเพชรเป็นงานชิ้นเยี่ยม

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงาน
ศิลปแผ่นดิน ครั้งที่ ๔

๓. การส่งผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้า และในงานแสดงสินค้าที่หน่วยงานอื่นๆ จัดขึ้น มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ได้จัดส่งผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าตามที่ได้รับการติดต่อมา เช่น ส่งดอกไม้ประดิษฐ์ไปจำหน่ายที่ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัล อีกทั้งเมื่อหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดแสดงสินค้าในโอกาสพิเศษต่างๆ ก็มักจะเชิญให้มูลนิธิฯ นำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปจำหน่าย ซึ่งมูลนิธิฯ ก็จะนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปร่วมจำหน่ายด้วยเสมอ

การเผยแพร่ผลงานแก่ชาวต่างประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชประสงค์ที่จะเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวนานไทยแก่ชาวต่างประเทศ เพื่อให้ชาวต่างประเทศได้รู้จักศิลปหัตถกรรมไทย อันจะช่วยขยายตลาดให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น พระราชโอรสในการเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพแก่ชาวต่างประเทศกระทำในรูปแบบที่สำคัญ คือ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถถวายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ
แด่สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ แห่งสหราชอาณาจักร

**การพระราชทานผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพเป็นของขวัญแก่
พระราชอาคันตุกะ และบุคคลสำคัญที่เป็นชาวต่างประเทศ** โดยจะ
ทรงเลือกผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพที่งดงาม เพื่อให้ผู้ได้รับพระราชทานเกิดความ
ชื่นชมในศิลปะการประดิษฐ์ของไทย เป็นการช่วยประชาสัมพันธ์ในด้
การตลาดต่างประเทศวิธีหนึ่ง

การเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพในต่างประเทศ สมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
การแสดงผลผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปต่าง
ประเทศหลายครั้งด้วยกัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและประชาชนในประเทศนั้นๆ ได้
มีโอกาสชมผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือของคนไทย ตัวอย่างเช่น

ระหว่างวันที่ ๒๕ มกราคม - ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระโรคภูมิแพ้ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทรงใช้โอกาสนี้นำเครื่องแต่งกายที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมมัดหมี่ และผ้าปักของชาวไทยภูเขา ตลอดจนผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพอีกหลายประเภท ไปแสดงให้นักธุรกิจชาวอเมริกันชมที่โรงแรมโซแอมอเมริกา

วันที่ ๑๐-๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปทรงเยือนประเทศญี่ปุ่นเป็นการส่วนพระองค์ เพื่อตอบแทนพระราชไมตรีของพระราชวงศ์ญี่ปุ่นที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยือนประเทศไทย และเพื่อเผยแพร่ผลงานศิลปาชีพให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นรู้จัก ในการนี้ มีการจัดแสดงแบบเสื้อผ้าที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมมัดหมี่และผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพที่โรงแรมโอคุระ กรุงโตเกียว ผลปรากฏว่า ชาวญี่ปุ่นสนใจผ้าไหมของไทยมาก โดยเฉพาะกิโมโนของชาวญี่ปุ่นนั้น เมื่อตัดเย็บด้วยผ้าไหมมัดหมี่แล้วจะสวยงามเป็นพิเศษ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทรงฉลองพระองค์ชุดไทย
จักรพรรดิ เสด็จพระราช-
ดำเนินพร้อมด้วยพระ
จักรพรรดิญี่ปุ่น ครั้นดำรง
พระยศเป็นมกุฎราชกุมาร
ในโอกาสเสด็จพระราช-
ดำเนินไปทรงเปิดงาน
แสดงผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ
ณ โรงแรมโอคุระ
กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

นิทรรศการศิลปาชีพที่ญี่ปุ่น

สุภาพสตรีชาวญี่ปุ่นกำลัง
เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ

การเดินแบบเสื้อผ้าพระที่นั่ง
มีทั้งชุดราตรี และชุดกิโมโน
ตัดเย็บจากผ้ามัดหมี่

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ คณะบุคคลและองค์กรต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกากราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถให้ทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปแสดง ณ ห้างสรรพสินค้า นีแมนมาคัส เมืองดัลลาส รัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา

วันที่ ๕ มีนาคม - ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศสหรัฐอเมริกา ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของนายเฮอร์เบิร์ต อาร์มสตรอง (Mr. Herbert Armstrong) ประธานมูลนิธิแอมบาสซาเดอร์ ซึ่งเป็นมูลนิธิที่ให้ความช่วยเหลือแก่โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้ทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปเผยแพร่ที่พิพิธภัณฑ์เฟลเกลเลอร์ เมืองปาล์มบีช รัฐฟลอริดา

วันที่ ๒๖ ตุลาคม - ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยือนกรุงวอชิงตัน ดี ซี ประเทศสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของ นางเอสเตอร์ คูเปอร์สมิธ (Mrs. Ester Coopersmith) ประธานกลุ่มผู้สนับสนุนพิพิธภัณฑ์เด็กแห่งกรุงวอชิงตัน ดี ซี เพื่อรับการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ณ โรงแรมวอชิงตัน เซอราตัน ในโอกาสนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นประธานเปิดนิทรรศการเกี่ยวกับประเทศไทย ในพิพิธภัณฑ์เด็กกรุงวอชิงตัน ดี ซี และได้ทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปเผยแพร่แก่ชาวอเมริกันด้วย

วันที่ ๘ - ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงนำนิทรรศการมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ไปจัดแสดงที่ กรุงโตเกียว และที่นครเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของสมาคมไทย-ญี่ปุ่น และห้างสรรพสินค้าทาคาชิมายา กรุงโตเกียว เพื่อเผยแพร่ผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนญี่ปุ่นกับประชาชนชาวไทย โดยผ่านทางผลงานศิลปหัตถกรรม

เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระจักรพรรดินีแห่งญี่ปุ่น ทรงเปิดงานนิทรรศการ

นิทรรศการกระเป๋าย่านลิภาแบบต่างๆ

วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เพื่อทรงเป็นประธานในพิธีเปิดงานนิทรรศการศิลปาชีพ “สมบัติศิลป์ แผ่นดินไทย”

๑๕ เมษายน ๒๕๔๐ ทรงเป็นประธานร่วมกับนางแบร์นาแดต ซีรัค ภริยา
ประธานาธิบดีฝรั่งเศส ในการเปิดนิทรรศการศิลปาชีพแสดงหัตถกรรมไทยโบราณ
ฝีมือสมาชิกศิลปาชีพ ลูกหลานของชาวนาชาวไร่ไทย

(Thailand Treasure of Handicrafts) ณ หอไอเฟล ตามคำกราบบังคมทูล
เชิญของนางแบร์นาแดต ซีรัค ภริยาประธานาธิบดี ฌาค์ ซีรัค แห่งประเทศ
ฝรั่งเศส

นิทรรศการดังกล่าวจัดขึ้นในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี หอไอเฟล และ
นายกเทศมนตรีกรุงปารีสได้เชิญมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนาง
เจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้นำผลิตภัณฑ์ขึ้นเยี่ยมของมูลนิธิฯ ไป
จัดแสดง นับเป็นการจัดแสดงนิทรรศการทางศิลปะของชาวต่างประเทศ
เป็นครั้งแรก ณ สถานที่นี้

โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ

“...ขาดทุนของฉันคือกำไรของแผ่นดิน...”

นายสหัส บุญญวิวัฒน์ ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษ เล่าในที่เสวนา ตามรอยศิลปินาชีพ ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เพื่อให้สื่อมวลชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจาก ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบนฟัง ดังความตอนหนึ่งว่า

“...สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีน้ำพระทัยแน่วแน่ที่จะช่วยเหลือราษฎรให้พ้นจากความยากลำบาก โดยไม่คิดสิ่งตอบแทน...

...ท่านสร้างฟาร์มตัวอย่างที่ขุนแตะ ที่ฟาร์มจ้างคนทำงาน ๓๐-๔๐ คน พระองค์ตรัสว่า ‘อะไร ฟาร์มตัวอย่างพระราชินีมีคนมาทำงาน ๓๐-๔๐ คนเองหรือ เขามาของานฉันทำ เลิกยาเสพติดมาของานทำ เป็นไปได้อย่างไร’ ผมก็นักเศรษฐศาสตร์ คิดกำไร ขาดทุน เอาเงิน ท่านไปขาดทุนจ้างคนเยอะจะขาดทุน ท่านกลัว ไม่เข้าใจนโยบายท่าน ‘อย่ามาพูดกำไรขาดทุนกับฉัน ฉันต้องการให้ชาวบ้านที่ยากจนเดือดร้อนได้มีงานทำ เมื่อเขามีงานทำ มีรายได้ เขาสามารถเอารายได้ไปเลี้ยงครอบครัวเขา เขาไม่เป็นโจร ไม่เป็นขโมย ไม่ติดยาเสพติด นั่นคือกำไรของแผ่นดิน ขาดทุนของฉันคือกำไรของแผ่นดิน’ พระราชทานให้หมด ผมละอายแก่ใจ ขอพระราชทานเงินมาจ้างคนเยอะๆ ให้เลี้ยง ‘เป็นหน้าที่ฉันหาเงินให้เธอ เธอมีหน้าที่ไปทำงาน’ เราไปนึกเรื่องกำไรขาดทุนทางเศรษฐกิจ มันมีกำไรทางสังคมที่เราวัดไม่ได้ มีมูลค่าขนาดไหน บ้านเมืองสงบสุข ไม่มีโจร ขโมย บ้านเมืองมีความสุข ‘ขาดทุนของฉันคือกำไรของแผ่นดิน...’

ฟาร์มตัวอย่างบ้านขุนแตะ

พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านขุนแตะ หมู่ที่ ๕ ตำบลดอยแก้ว

เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงปลูกต้นหม่อนพันธุ์ ศก.๓๓ ที่โครงการฟาร์มตัวอย่างบ้านขุนแตะ
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนับเป็นหม่อนต้นแรกที่ทรงปลูก
ตั้งแต่มีหม่อนไหมในประเทศไทย

อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่บนภูเขาสูง มีชาวไทยภูเขา
เผ่าต่างๆ ๒๐๐ คน ขอพระราชทานงานทำ เนื่องจากปีนั้นเกิดภาวะวิกฤต
ทางเศรษฐกิจ การว่างงานแรงงานลดน้อยลง ชาวไทยภูเขาที่เคยทำงานใน
เมืองตกงานจึงกลับขึ้นดอย บ้างก็พึ่งเลิกเสพยาเสพติด และขอ
พระราชทานงานเลี้ยงชีพ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึง
พระราชทานพระราชทรัพย์ให้สร้างฟาร์มตัวอย่างที่บ้านขุนแตะขึ้น รองรับผู้
ว่างงานและผู้เลิกยาเสพติดเข้าทำงานใน พ.ศ. ๒๕๔๐ นั้น และขยายผล
ไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง อีก ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหินเหล็กไฟ บ้านห้วยส้ม
ป่อย บ้านขุน และบ้านห้วยมะนาว ให้มีความรู้ด้านการเกษตร หลีกเลียง
การใช้สารเคมี และยาฆ่าแมลงให้มากที่สุด อีกทั้งให้มีรายได้เพียงพอ
ต่อการดำรงชีวิต พระราชทานธนาคารข้าว ฝายทดน้ำและสระเก็บน้ำ

กองพลพัฒนาที่ ๓ และส่วนราชการต่างๆ จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมมือกันในลักษณะเป็นศูนย์สาธิต และส่งเสริมความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ไก่พันธุ์เนื้อ เป็ดพันธุ์ไข่ เป็ดพันธุ์เนื้อ เป็ดเทศ ห่าน หมูป่า นกกระทา กระต่าย แพะนม แกะ รวมทั้งหมูจินหัว เป็ดอีเหลียง และพันธุ์ห่านหัวสิงโต ซึ่งรัฐบาลจีนน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวาย

ด้านการประมง มีการเลี้ยงปลาใน ปลานิล ปลาดุกเพียน และ กบนา

ศูนย์สาธิตการประมงในฟาร์มตัวอย่าง

ราษฎรมีแหล่งอาหารในพื้นที่ไว้บริโภค
เปรียบเสมือน “ตู้เย็นข้างบ้าน”
หรือ “ตู้เย็นธรรมชาติ”

ด้านการเกษตร มีการปลูกไม้ใช้สอย ได้แก่ สะเดา ยูคาลิปตัส ปลูกไม้ผล ได้แก่ กล้วยหอมทอง มะละกอ ปลูกผักปลอดสารพิษ ได้แก่ ขมิ้นขาว ตะไคร้ มะนาว มะระจีน แตงกวา มันเทศ ถั่วฝักยาว มะเขือ ผักชี ปวยเล้ง บร็อคโคลี่ ผักบุ้ง และผักตามฤดูกาล ซึ่งผลผลิตที่ได้ก็จำหน่ายแก่ราษฎรในพื้นที่ในราคาถูก พร้อมทั้งแจกปุ๋ยพระราชทาน และกล้าพันธุ์พืช ผักแก่ราษฎรให้นำไปปลูกในพื้นที่ทำกินของตนเองด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการทดสอบและพัฒนาระบบการปลูกไม้ผล และ เพาะกล้าไม้ผลเหล่านี้แจกจ่ายแก่ราษฎร ได้แก่ กาแฟอาราบิก้า กล้วยหอมทอง แมคคาเดเมีย ลิ้นจี่ พลับ มะนาว ปัจจุบันราษฎรเก็บผลผลิตออกขายเป็นรายได้เสริมแก่ครอบครัว

พืชไร่ที่ได้รับการทดสอบและพัฒนา มี ถั่วเหลือง ถั่วแดง ถั่วลิสง
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ราษฎรนำเมล็ดพันธุ์ไปปลูกในพื้นที่นาหลังเก็บเกี่ยว

สำหรับพื้นที่สูงบนภูเขา ส่งเสริมให้ราษฎรปลูกหม่อน ทำชาเขียว
ใบหม่อน และไวน์หม่อน

ทอดพระเนตรผลการดำเนินงานของฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ตุงติงตามพระราชดำริ
ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการที่ส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงแกะเพื่อนำขนแกะมาทอ
ผสมกับเส้นฝ้ายเป็นผืนผ้าที่ให้ความอบอุ่นได้ดี

ฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ตุงติง

เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่ป่าห้วยต้นน้ำแม่ตุงติง
ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ทรงพบว่า การดำเนินงานใน
การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้นั้น ราษฎรในพื้นที่ช่วยกันรักษาป่าดีมาก
สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถ ได้พระราชทาน “ธงพิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ชาวบ้านได้กล่าว

ด้วยทรงห่วงใยในสุขภาพราษฎรให้ตระหนักถึงผลร้ายของการใช้สารพิษต่างๆ จึงทรง
แนะนำให้ราษฎรปลูกพืชปลอดสารพิษ ในโครงการฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ตุงติง

ถวายสัตย์เฉพาะพระพักตร์ว่า จะไม่ตัดไม้ ไม่ล่าสัตว์ จึงพระราชทาน
โครงการศิลปาชีพบ้านแม่ตุงติง เพื่อให้ราษฎรมีรายได้เสริม และมี
พระราชดำริให้จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างที่บ้านแม่ตุงติง จ้างชาวบ้านที่ขอ
งานมาทำงานในฟาร์ม เพื่อให้มีรายได้ยังชีพ เรียนรู้การเกษตรที่ถูกต้องวิธี
เมื่อมีความชำนาญแล้ว จะได้นำความรู้ไปทำกินในที่ดินของตน

ในช่วงแรก ราษฎร
ผู้มีจิตศรัทธาได้บริจาคที่ดิน
๓๙ ไร่เพื่อตั้งฟาร์มตัวอย่าง
เริ่มดำเนินการจัดจ้าง
ราษฎรมาทำงานในฟาร์ม
ตั้งแต่วันที่ ๙ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๕๔๐ ต่อมา ราษฎร
ได้มอบที่ดินเพิ่มอีก ๒๒ ไร่

โรงเลี้ยงเปิดเทศภายในโครงการ
ฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ตุงติง

ได้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมอีก ๒๐ ไร่ และสำนักพระราชวังจัดหาอีก ๖ ไร่ ปัจจุบัน ฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ตุงติงมีเนื้อที่ ๘๗ ไร่ ในฟาร์มมีการเลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ ไก่พันธุ์ไข่ ไก่วง เปิดเทศ นกกระทา กระต่าย หมูป่า มีการปลูกพืชสมุนไพร พืชไร่ พืชสวนครัวและปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ฯลฯ ผลิตน้ำผึ้งป่า เพาะเห็ดหลินจือ เลี้ยงปลา รัฐบาลจีน ได้นำนม แก้ว นม

กระหม่อมถวายเปิดอู่เลี้ยง และหมูจินหัว ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานแก่ชาวบ้านให้ทดลองเลี้ยงในฟาร์มตัวอย่างด้วย

ฟาร์มตัวอย่างบ้านร่มฟ้าทอง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอาสาสมัคร (รอส.) ในหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นใหม่ที่บ้านร่มฟ้าทอง ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนเบื้องต้นให้เริ่มโครงการศิลปาชีพที่บ้านร่มฟ้าทอง ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านนี้อีก รับสั่งถามราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถึงอาชีพ ราษฎรกราบบังคมทูลว่ายากจน เลี้ยงไก่ก็ตายหมด พระองค์จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษ จัดตั้งโครงการ “เลี้ยงไก่ไม่ให้ตาย” และสอนชาวบ้านให้รู้จักวิธีเลี้ยงไก่ที่ถูกต้อง

โรงเลี้ยงไก่ไข่ในโครงการฟาร์มตัวอย่าง

ไก่ชู้ฟ้า

ในปีต่อมา ได้พระราชทานพันธุ์ไก่ให้ชาวบ้านที่อยู่ในโครงการนำไปเลี้ยง และพระราชทานเงินเป็นกองทุน หมู่บ้านละหนึ่งแสนบาท ขยายโครงการเลี้ยงไก่ออกไป และให้เลี้ยงแกะด้วย จึงกลายเป็นโครงการฟาร์มตัวอย่าง การทดลองเลี้ยงสัตว์ปีกและแกะ จำรัสฯ ภูมามาทำงาน ทำให้มีรายได้และได้รับความรู้ทางการเกษตร วัตถุประสงค์ในการเลี้ยงแกะนั้น เพื่อนำขนแกะไปทอผ้า ส่วนไก่เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารโปรตีนสำหรับชาวบ้าน ปัจจุบัน มีการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ไก่พันธุ์เนื้อดำกระดูกดำ ได้แก่ ไก่ชู้ฟ้า และไก่ฟ้าหลวง พันธุ์เนื้อไม่ดำ คือ ไก่แม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นไก่พื้นเมืองที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้อนุรักษ์พันธุ์ไว้ นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงเป็ดเทศ เป็ดอีเหลียง หมูจินหัว ชาวบ้านที่เข้าไปเรียนรู้ในฟาร์มได้นำความรู้ออกไปเลี้ยงสัตว์ของตนเอง

ไก่แม่ฮ่องสอน

ฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ต๋ำ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมหมู่บ้านแม่ต๋ำ อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ตามคำทูลขอของพระครูโสภณคณาวัช เจ้าคณะ

อำเภอเสริมงาม โดยไม่มีหมายกำหนดการล่วงหน้า ได้ทอดพระเนตรหมู่บ้านซึ่งราษฎรยากจนมาก ไม่มีอาชีพที่แน่นอน ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา มีพื้นที่ทำกินน้อย ชาวบ้านดำรงชีพด้วยการรับจ้างตัดไม้ ล่าสัตว์ และหาของป่าขาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงพระราชทานงานศิลปาชีพช่วยเหลือราษฎร ต่อมา เมื่อมีโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ ก็พระราชทานฟาร์มตัวอย่างที่บ้านแม่ต๋ำด้วย

ฟาร์มตัวอย่างบ้านแม่ต๋ำ เป็นงานการพัฒนาเกษตรกรรมแบบเบ็ดเสร็จ มีการปลูกไม้ผล เช่น ส้มโชกุน ฝรั่ง และชมพู เป็นต้น มีการปลูกผักปลอดสารพิษในโรงเรือนมุ้งตาข่าย เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อด้วยระบบอุโมงค์ลม การทำฟาร์มตัวอย่างนี้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและรายได้ ทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น

ฟาร์มตัวอย่างบ้านจาเราะสโตร

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทรงงานตามพื้นที่ทุรกันดารในจังหวัดนราธิวาส ทรงทราบด้วยพระเนตรพระกรรณถึงปัญหาทุกข์สุขของราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรว่า ปัญหาสำคัญ คือ เรื่องดินและน้ำ ซึ่งมีทั้งเรื่องดินเปรี้ยว ขาดที่ดินทำกิน น้ำท่วม ฝนแล้ง ตลอดจนเรื่องของน้ำเปรี้ยว ฯลฯ

ด้วยพระราชหฤทัยห่วงใยในชีวิตเป็นอยู่ของราษฎรเหล่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริให้หาพื้นที่ประมาณ ๒๐๐ ไร่ เพื่อจัดทำฟาร์มตัวอย่างขึ้นในจังหวัดนราธิวาส เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ จังหวัดนราธิวาสและศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้ติดต่อขอใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์โคกปาฆาปือซา บ้านจาเราะสโตร อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส จำนวน ๒๐๕ ไร่ และที่ดินราชพัสดุที่อยู่ติดกันอีก ๑๔ ไร่ รวมพื้นที่ ๒๑๙ ไร่ เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหารของราษฎรในจังหวัดนราธิวาส เป็นสถานที่ศึกษาและพัฒนาอาชีพทางการเกษตรทุกด้าน

ทอดพระเนตรการทำนาของราษฎร ณ โครงการฟาร์มตัวอย่าง บ้านจาเราะสโตร
ตำบลกะลุวอ เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๔๔

รวมทั้งฝึกอบรม สาธิต และให้ความรู้แก่ราษฎร ประการสำคัญคือ เป็น
แหล่งจ้างเกษตรกรที่ว่างงานและยากจนให้เข้ามาฝึกอาชีพและทำงานใน
ฟาร์ม เมื่อมีความชำนาญแล้ว ก็กลับไปดำเนินการในที่ดินของตนเองได้

เนื่องจากพื้นที่ที่นำมาทำฟาร์มตัวอย่างเป็นป่าเสม็ดเสื่อมโทรม
รกร้าง สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย จึงต้องมีการปรับปรุงบำรุงดิน
ด้วยปุ๋ยหมัก ปุ๋ยสด ปุ๋ยคอก ให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ก่อน บางตอนซึ่ง
เป็นที่ลุ่มดินเปรี้ยวก็ขุดออกหมดจนถึงชั้นทราย แล้วทำเป็นสระน้ำ

ในฟาร์มตัวอย่างมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ทำนา พื้นที่เลี้ยงสัตว์
เช่น แพะ แกะ เป็ดเทศ เป็ดอีเหลียง
ไก่อ้วน ไก่อเบตง นกกระเจือกเทศ
พื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำทำเป็นบ่อซีเมนต์
และบ่อดิน เลี้ยงปลาหมอไทย ปลา
ช่อน ปลาแรด ปลาทับทิม ปลานิล
ปลาดุกอุย กุ้งก้ามกราม กบ และ
เลี้ยงปลาในกระชัง

เป็ดอีเหลียง

ส่วนการปลูกพืชมีทั้งพืชเศรษฐกิจ อาทิ ยางพารา พืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด กระจับปี่เขียว ถั่วลิสง หม่อน สำหรับพืชสวน ได้แก่ กล้วย ละมุด ขนุน ฝรั่ง มะละกอ สละ สับปะรด นอกจากนี้ ยังปลูกพืชผักสวนครัวซึ่งปลอดสารพิษ มีการเพาะเห็ด และปลูกไม้ดอกจำพวกดาหลา

พื้นที่อนุรักษ์เป็นสวนป่าของฟาร์มตัวอย่างบ้านจาเราะสโตร นอกจากรักษาสภาพป่าเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังมีการปลูกป่าเพิ่มเติม ปลูกพืชสมุนไพร ทำทรงพุ่มเตี้ยและขยายพันธุ์สัตว์ป่า เช่น กระเจิง เก้ง ไก่ป่า เป็นต้น และทำทางเดินเพื่อศึกษาธรรมชาติ

ฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่า

ฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่า

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคอีสาน มีราษฎรที่ตกงานต้องกลับไปอยู่ในชนบทได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฎีกาขอพระราชทานความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หาพื้นที่เพื่อสร้างฟาร์มตัวอย่างขึ้น ในบริเวณหนองหมากเฒ่า บ้านนาคำ ตำบลห้วยยาง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ได้ชื่อว่า “ฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่าตามพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร”

เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยม
ฟาร์มตัวอย่างหนอง
หมากเฒ่า

ในฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่า มีการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ปลูกไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ มีการเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา เพาะเห็ด ให้มีความหลากหลาย ทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทุกวันแบบเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าผลผลิตแต่ละชนิดมีมาก ก็นำมาแปรรูปขาย เป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิตให้สูงขึ้น

ผลิตภัณฑ์แปรรูปและอาหารสด
ที่ฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่า

ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริจังหวัดพัทลุง

เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านหัวป่าเขียว ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ทรงทราบถึงความยากจนของเกษตรกรจังหวัดพัทลุง ซึ่งมีรายได้ต่อครัวเรือนต่ำสุดใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ จึงมีพระราชดำริให้หาพื้นที่จัดทำโครงการฟาร์มตัวอย่างจังหวัดพัทลุงขึ้น เพื่อเป็นแหล่งจ้างเกษตรกรในพื้นที่ เป็นแหล่งเรียนรู้และผลิตอาหารในท้องถิ่น ช่วยให้ราษฎรมีรายได้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น

ในการนี้ ราษฎรซึ่งอยู่ในหมู่บ้านครองชีพ หมู่ที่ ๑, ๘ และ ๑๐ ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง จำนวน ๙๓ ราย ได้ร่วมกันบริจาคที่ดินสาธารณประโยชน์ อันเป็นนาร้าง ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งพวกตนได้จับจองไว้ พื้นที่ ๒๕๔ ไร่ ๓ งาน ให้เป็นที่ตั้งโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ จังหวัดพัทลุง

ฟาร์มตัวอย่างจังหวัดพัทลุงเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ มีคณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัดควบคุมดูแล และข้าราชการอำเภอบางแก้วบริหารงานในฟาร์ม จ้างราษฎรในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงเข้าทำงานจำนวน ๑๖๐ คน ในฟาร์มแบ่งพื้นที่ออกเป็น

แปลงพืชผัก รว ๑๖ ไร่ ปลูกพืชสมุนไพร หอมแบ่ง ชะอม ผักชีฝรั่ง มะเขือเปราะ บวบ บั้วบก พริกขี้หนูสวน ข้าวโพดหวาน พักเขียว มะเขือยาว ผักกูด ถั่วพริ้ว พื้นที่ที่เหลือปลูกมะม่วงเบา กลัวยหอม มะละกอหลายร้อยต้น

หอมแบ่งและหอมหัวใหญ่

ข้าวโพดฝักอ่อน

แปลงพืชเศรษฐกิจ เนื้อที่ ๑๖ ไร่เศษ ปลูกถั่วหรั่ง ถั่วเขียว ถั่วลิสง ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดเทียน ข้าวโพดหวาน มันขึ้นหนู พริก

แปลงนาพืชน้ำ ปลูกหน่อไม้ น้ำเผือกน้ำ ผักบุ้ง ผักกระเฉด และบัว บนคันนาปลูกหมาก และตะไคร้

แปลงปลูกกล้วย มี กล้วยหอมทอง และกล้วยหิน แปลงปลูกหม่อน เพื่อใช้ทำซาไบหม่อน แปลงปลูกพืชใช้ทำสารสกัดชีวภาพ เพื่อป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม บอระเพ็ด ยาสูบ สدابเสือ ทุเรียนน้ำ วานหางช้าง เป็นต้น

แปลงไม้ผลภายในฟาร์มตัวอย่าง

แปลงปุ๋ยอินทรีย์ เนื้อที่ ๒ งาน ผลิตปุ๋ยหมัก และปุ๋ยชีวภาพ

แปลงไม้ผล เนื้อที่ ๒๗ ไร่ ปลูกไม้ผลบนร่องสวน ได้แก่ ส้มโชกุน ส้มजू ฝรั่ง มะพร้าว น้ำหอม กระท้อน มะม่วงเบา มะม่วงน้ำดอกไม้ มะม่วงเขียวเสวย นอกจากนี้ ยังปลูกพืชแซม มี กล้วยน้ำว่า

กล้วยไข่ พักทอง แผลก อ้อยคั้นน้ำ ถั่วลิสง พักเขียว ตะไคร้ สับปะรด ชะพลู ข้าวโพดเทียน

แปลงนาข้าว เนื้อที่ ๓๖ ไร่เศษ ปลูกข้าวนาปี และข้าวนาปรังพันธุ์ต่างๆ แต่ข้าวนาปรังไม่ค่อยได้ผลเพราะขาดน้ำ

แปลงเพาะเห็ด มีทั้งเห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง และเห็ดหนู

ไก่คออ่อน

แปลงประมง
เลี้ยงปลาในกระชัง ได้แก่
ปลานู ปลาแรด ปลาตะทิม
ปลานิล มีการเลี้ยงกบใน
บ่อคอนกรีต เพาะพันธุ์เต่า
กระวานและเต่าลายตีน
เปิดในบ่อ และเลี้ยงปลา
นิลในร่องสวน

การเลี้ยงปลาในกระชัง

ตั้งแต่เริ่มดำเนินการมา โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ
จังหวัดพิจิตร ได้มีการจ้างคนงานเข้ามาทำงานแล้วกว่า ๔๐๐ คน มี
สมาชิกที่ทำงานในฟาร์มนำความรู้และประสบการณ์กลับไปทำในพื้นที่ของ
ตน ๓๖ ราย มีเกษตรกรเข้ามาศึกษาดูงานกว่า ๘,๐๐๐ ราย และ
เกษตรกรจำนวนไม่น้อยนำความรู้กลับไปปฏิบัติงานในพื้นที่ จุดมุ่งหมาย
ของฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินอกจากมีพระราชประสงค์ให้เป็นแบบ
อย่างในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรแล้ว สิ่งสำคัญที่สุด คือ ฟาร์ม
ตัวอย่างตามพระราชดำริจะต้องพึ่งตัวเองได้

ฟาร์มตัวอย่างบ้านบาลูกากาปะ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน
พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปทอด
พระเนตรโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริบ้านบาลูกากาปะ หมู่ที่ ๑
ตำบลเอราวัณ อำเภอวัง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ.
๒๕๔๗

โครงการฟาร์มตัวอย่างบาฏุกาปะนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหาร และให้ความรู้ด้านการเกษตรและปศุสัตว์ที่ถูกต้อง ราษฎรสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพในที่ดินของตนเอง รวมทั้งช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียงให้มีความทำ ตลอดจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร ราษฎรได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพื้นที่สาธารณประโยชน์ซึ่งเคยเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์จำนวน ๖๐๐ ไร่ เพื่อจัดทำเป็นฟาร์มตัวอย่าง ระยะแรกได้ปรับพื้นที่เพื่อทำการเกษตรจำนวน ๑๕๐ ไร่ ด้านชลประทานมีการสร้างฝายทดน้ำปิดกั้นลำน้ำสาขาคลอง อัยยาโตะ พร้อมทั้งติดตั้งจุดรับน้ำ ท่อส่งน้ำ และบ่อบักน้ำ ครอบคลุมบริเวณพื้นที่โครงการฯ รวมทั้งปรับปรุงระบบส่งน้ำของฝายตีอมายู ด้านพื้นที่ฟาร์มมีการจ้างคนงานในท้องถิ่นจำนวน ๑๔๐ คน ปลูกผักต่างๆ เช่น ผักบุ้ง ผักกวางตุ้ง ถั่วฝักยาว ต้นหอม ผักชี และเลียงปลา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรแปลงปลูกผักชนิดต่างๆ ทรงเก็บผลผลิตทางการเกษตร และทรงปล่อยปลาเกือเลาะห์ หรือปลาพลวงชมพูลงในอ่างเก็บน้ำ ๑๐๐ ตัว เพื่อขยายพันธุ์ และเป็นแหล่งอาหารโปรตีนแก่ราษฎร ทรงซักถามถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในโครงการฯ ที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วทรงปลูกต้นตะเคียนชันตาแมว ๑ ต้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงปลูกต้นกฤษณา ๑ ต้น และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงปลูกหมากอ่อน ๑ ต้น

ฟาร์มตัวอย่างบ้านสะเนะ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทอดพระเนตรโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริบ้านสะเนะ หมู่ที่ ๑ ตำบลเฝิง อำเภอริอเสาะ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ที่พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นในพื้นที่สาธารณประโยชน์

จำนวน ๓๐๐ ไร่ ให้เป็นแหล่งผลิตอาหาร ให้ความรู้ด้านการเกษตรและปศุสัตว์ ราษฎรจะได้นำความรู้ไปประกอบอาชีพในพื้นที่ของตนเอง รวมทั้งช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียงให้มีความทำ

กรมพัฒนาที่ดินและศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ดำเนินการปรับปรุงดินเพื่อปลูกพืชผักและพืชไร่ อาทิ ข้าวโพด ปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างของดิน ก่อสร้างโรงเรือนเพาะเห็ด เลี้ยงปลาทบทิมในกระชัง และปรับปรุงแปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ ด้านการชลประทาน ได้ต่อท่อส่งน้ำมาจากระบบส่งน้ำฝ่ายไอร์ลือบอไปยังอ่างเก็บน้ำในโครงการ เพื่อใช้ในพื้นที่เพาะปลูก ทางอำเภอหรือเสาะจะนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายที่ตลาดกลางและที่ว่าการอำเภอหรือเสาะ เพื่อเผยแพร่ผลผลิตของโครงการฯ และให้ราษฎรได้บริโภคผลผลิตปลอดสารพิษด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปล่อยปลาตะเพียน และกุ้งก้ามกรามลงในแม่น้ำสายบุรี เพื่อขยายพันธุ์และเป็นแหล่งอาหารโปรตีนแก่ราษฎรในพื้นที่ จากนั้นทรงพระดำเนินเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และทอดพระเนตรผลผลิตทางการเกษตรของฟาร์มตัวอย่าง ทรงซักถามถึงสภาพความเป็นอยู่ของเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและราษฎรในโครงการ ได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการพัฒนาโครงการฟาร์มตัวอย่างบ้านสะเนะ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ราษฎร

ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริโคกปาฆาปือซา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริโคกปาฆาปือซาขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่หมู่ ๕ ตำบลกะลุวอ อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ในพื้นที่สาธารณประโยชน์ จำนวน ๓๑๙ ไร่ ๒ งาน เพื่อให้เป็นสถานที่ฝึกและสาธิตการพัฒนาการเกษตร ตลอดจนเป็นแหล่งจ้างผู้ว่างงาน และเกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกิน รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตอาหารของจังหวัดนราธิวาส เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจ ทั้งพืชไร่ พืชผัก และไม้ผล เป็นหลัก เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด

พ.ศ. ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

แพะนม

ไปทอดพระเนตรโครงการดังกล่าวอีกครั้ง ได้ทอดพระเนตรการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ ได้แก่ เป็ดอีเหลียง เป็ดไข่ นกกระจอกเทศ ไก่พื้นเมือง แกะเนื้อแพะนม นมแพะที่ผลิตได้นำไปจำหน่ายแก่ร้านค้าและโรงเรียนต่อไปจะดำเนินการผลิตเป็นนมพาสเจอร์ไรซ์ ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรแปลงปลูกพืชผัก

ปลอดสารพิษชนิดต่างๆ และทรงเก็บผลผลิตทางการเกษตร เช่น บวบ และแคนตาลูป แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ประมง ทอดพระเนตรการเลี้ยงปลาชนิดต่างๆ รวมทั้งตะพาบน้ำ และกบภายในกระชัง ในบ่อดิน และบ่อพลาสติก ทรงปล่อยปลาทับทิม และปลาแรด แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรแปลงนาที่ปลูกข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี ๔๑ ในพื้นที่ ๑๔ ไร่ คาดว่าจะให้ผลผลิตประมาณ ๔๐ ถังต่อไร่ จากนั้น เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ป่าไม้ ทอดพระเนตรการเลี้ยงนกกระจาบ การทำรังของนกกระจาบที่ทรงปล่อยไว้เมื่อปีที่แล้ว

ฟาร์มตัวอย่างจังหวัดปัตตานี

โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริจังหวัดปัตตานี จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ และเริ่มดำเนินการในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เพื่อช่วยเหลือราษฎรผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พื้นที่โครงการตั้งอยู่บนที่สาธารณประโยชน์ “ป่าตาเขียว” ตำบลท่าข้าม และตำบลบ้านกลาง อำเภอยะนิงะ จังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ประมาณ ๕๔๐ ไร่ สภาพพื้นที่เป็นป่าเสม็ดและป่าพรุที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ เนื่องจาก

ขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร และอุปโภคบริโภค นอกจากนี้ ดินยังมีสภาพเป็นดินทรายที่มีธาตุอาหารน้อย และมีประสิทธิภาพในการอุ้มน้ำต่ำ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจึงดำเนินการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล และติดตั้งเครื่องสูบน้ำไฟฟ้า ไขปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยหมักเพื่อปรับปรุง

หญ้าแฝก

สภาพดิน ตลอดจนปลูกหญ้าแฝกเพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นของดิน ปลูกพืชตระกูลถั่วและปอเทืองเพื่อปรับปรุงสภาพดิน ทั้งระยะให้เจริญเติบโตประมาณ ๒ เดือน แล้วไถกลบเป็นปุ๋ยพืชสดบำรุงหน้าดิน ฟาร์มตัวอย่างแห่งนี้ได้

จ้างคนงานท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งราษฎรไทยพุทธและไทยมุสลิม จำนวน ๑๕๐ คน ปลูกพืชไร่และพืชผัก เลี้ยงแพะนม เปิดเทศ เพาะเห็ด และปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์

เพาะเห็ด

สมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปยังโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริจังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ทรงพระดำเนินไปยังคลองระบายน้ำสายที่ ๑๑ ซึ่งกรมชลประทานได้ขุดลอกมีความยาว ๑,๖๐๐ เมตร ผ่านบริเวณตอนกลางของโครงการฯ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ และเป็นที่เลี้ยงปลาในกระชัง พระราชทานอาหารแก่ปลาในกระชัง ทอดพระเนตรกิจกรรมต่างๆ ในโครงการฟาร์มตัวอย่าง ทรงซักถามถึงสภาพความเป็นอยู่ของข้าราชการและราษฎรผู้ทำงานในโครงการฯ และมีพระราชดำริในการพัฒนาโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริจังหวัดปัตตานีให้เกิดประโยชน์แก่ราษฎร

เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ บ้านรอดันบาตु ซึ่งสร้างขึ้นจากเงินที่ราษฎรทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เพื่อช่วยเหลือครอบครัวของราษฎรผู้บริสุทธิ์ที่ถูกสังหารโดยผู้ก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่างบ้านรอดันบาตु

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์จัดซื้อที่ดินสร้างหมู่บ้าน และฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ ที่บ้านรอดันบาตุ หมู่ที่ ๗ ตำบลกะลุวอ อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส เพื่อช่วยเหลือครอบครัวของราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินครอบครัวละ ๒ ไร่ จำนวน ๑๕๐ ครอบครัว เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพและรายได้ ซึ่งจะทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น เป็นการสร้างหลักประกันเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ให้แก่ครอบครัวผู้เสียชีวิตจากการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบ เป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้สละชีวิตปกป้องผืนแผ่นดินไทย ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรม

โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงเปิดโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริบ้านรอตันบาตู เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ทรงปลูกต้นตะเคียนแก้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงปลูกต้นตะเคียนหิน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพหมู่บ้าน และพื้นที่ฟาร์มตัวอย่าง ซึ่งมีพื้นที่ ๖๖๑ ไร่ ๑ งาน ๕๙ ตารางวา แบ่งเป็นพื้นที่หมู่บ้าน ๓๐๐ ไร่ สร้างเป็นบ้านพักอาศัย แปลงนา แปลงปลูกพืชผัก ได้คัดเลือกราษฎรทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมที่ได้รับความเดือดร้อนเข้าอยู่อาศัยแล้ว ๕ ครอบครัว จะดำเนินการก่อสร้างบ้านให้แล้วเสร็จครบ ๑๕๐ หลังใน พ.ศ. ๒๕๔๙ พื้นที่ที่เหลือจะจัดทำเป็นฟาร์มตัวอย่าง เพื่อเป็นแหล่งความรู้และส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปล่อยปลาทับบิมลงบ่อเลี้ยงปลาเพื่อขยายพันธุ์ และเป็นแหล่งอาหารโปรตีน จากนั้นพระราชทานพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และถุงของขวัญแก่ราษฎรในโครงการฯ และมีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรเหล่านั้นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่างบ้านทางหลวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ บ้านทางหลวง หมู่ที่ ๘ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากจนให้มีที่อยู่อาศัย และรู้จักใช้ที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีผลผลิตพอเลี้ยงครอบครัว ฟาร์มตัวอย่างนี้ มีพื้นที่ ๑๐๗ ไร่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย และทำการเกษตรของราษฎร ๓๐ ครอบครัว ครอบครัพละ ๒ ไร่

วันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการดำเนินงานของโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ บ้าน

ทางหลวง ซึ่งปัจจุบันมีราษฎรที่ยากจนไม่มีที่ทำกินเข้าอยู่อาศัย จำนวน ๔ ครอบครัว ทุกครอบครัวได้รับการอบรมความรู้พื้นฐานด้านการเกษตร

แปลงปลูกผักปลอดสารพิษ

ได้แก่ ความรู้การเกษตร ทฤษฎีใหม่ การทำปุ๋ย และการปรับสภาพดิน ปลูกพืชผักปลอดสารพิษ และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทำให้ ราษฎรได้ผลผลิตไว้ บริโภคในครอบครัว และ มีเหลือไว้จำหน่ายใน ฟาร์มตัวอย่างและตลาด

ทั่วไป ราษฎรจึงมีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่ต้องไปหางานทำในต่างถิ่น

โครงการศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๗ มีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์พัฒนาการเกษตร แบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

งานของศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์ประกอบด้วย การจัดหา แหล่งน้ำให้แก่ราษฎร เพื่อใช้ในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ การศุสัตว์ การประมง การพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน การสาธิต การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การพัฒนาที่ดิน การสาธิตการปลูกป่าแบบ วนเกษตร และการปลูกไม้เศรษฐกิจ

ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของโครงการฯ ได้มีการปรับปรุง สภาพภูมิทัศน์ พัฒนาแหล่งน้ำที่มีอยู่เดิม และจัดหาแหล่งน้ำใหม่ จัดทำ

แปลงเพาะพันธุ์ และรวบรวมกล้าไม้ที่มีสายพันธุ์ดี พัฒนาคุณภาพดินเพื่อ
การเพาะปลูกที่เหมาะสม แก่ไขการขาดสารอาหารทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ส่ง
เสริมการศึกษานอกระบบ เช่น การอบรมและพัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อให้
ศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์เป็นศูนย์ให้ความรู้และการสาธิต อบรมด้าน
การเกษตรและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์แก่หมู่บ้านใกล้เคียงได้

โครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ

“...ธนาคารอาหารชุมชนนอกจากมีพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพรอื่นๆ
แล้ว สัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า เขียดแลว ซึ่งเป็นอาหารโปรตีนของชาว
บ้านอย่างหนึ่ง เราควรส่งเสริมขยายพันธุ์สัตว์เหล่านี้ให้มากขึ้น...”

พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติทั้ง
ป่าไม้ สัตว์ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งน้ำ ซึ่งในหลายพื้นที่ของจังหวัดมี
น้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดปี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมี
พระราชประสงค์ให้แม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งสะสมอาหารตามธรรมชาติ
หรือธนาคารอาหารชุมชน ซึ่งมีอาหารหลากหลาย ทั้งพืชผักสวนครัว
พืชสมุนไพร รวมทั้งสัตว์ปาด้วย

เกษตรกรปลูก
หญ้าแฝก
รอบแปลง
เพาะปลูกผัก
สวนครัว

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมธนาคารอาหารชุมชน

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทรงงานในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวันที่ ๑๗-๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีพระราชดำริให้ส่วนราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดทำโครงการธนาคารอาหารชุมชนที่บ้านนาป่าแปก ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เพื่อผลิตอาหารให้เพียงพอต่อการบริโภค และทำให้คนอยู่กับป่าได้ มีพระราชดำรัสอยู่เสมอว่า คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ โดยคนต้องไม่ทำลายป่า แต่ส่วนราชการต้องให้ความรู้แก่คนว่า เขาจะใช้ชีวิตอยู่ในป่าได้อย่างไร

ปีต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทรงงานที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปยังบ้านนาป่าแปก ทรงพอพระราชหฤทัยในการดำเนินงานโครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริบ้านนาป่าแปก ซึ่งหน่วยงานต่างๆ ได้ร่วมมือกันดำเนินโครงการถวาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล็งเห็นว่าของพระราชดำริโครงการนี้พระราชทาน ณ อาคารศิลปะบ้านนาป่าแปก มีใจความว่า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
มีพระราชประสงค์ให้ป่าอุดมสมบูรณ์เพื่อเก็บกักน้ำ

เมื่อราว ๗ ปีมาแล้ว ทรงอ่านนิตยสารของสหประชาชาติ ซึ่งได้ให้
ข้อมูลและทำนายไว้ว่า หากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของโลกและการเพิ่ม
ขึ้นของประชากรยังไม่เปลี่ยนแปลง ในอีก ๑๐ ปีถัดไปโลกจะขาดแคลน

อาหาร ฉะนั้น ทุกประเทศควรช่วยกันสร้างแหล่งผลิตอาหาร เพื่อมิให้เกิดภัยพิบัติ เกิดความเดือดร้อน หรือต้องต่อสู้ฆ่าฟันกันเพื่อแย่งแหล่งอาหาร จึงเป็นแรงบันดาลใจพระราชหฤทัยให้มีพระราชดำริเรื่อง โครงการธนาคารอาหารชุมชนขึ้น ซึ่งการดำเนินงานธนาคารอาหารชุมชนนั้น “น้ำ” เป็นสิ่งสำคัญที่สุด แต่น้ำจะอุดมสมบูรณ์ได้ต้องอาศัย “ป่า” ที่อุดมสมบูรณ์เพื่อเก็บกักน้ำไว้ ฉะนั้น จะต้องรักษาป่าเพื่อรักษาน้ำไว้นั่นเอง หลายคนเคยสงสัยว่า ทำไมทรงสอนให้รักป่า ก็เพราะทรงรักประชาชนนั่นเอง จึงต้องรักษาป่าไว้ เพราะป่าไม้เป็นน้ำเลี้ยงแผ่นดิน เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน เป็นแหล่งพืชสำคัญ คือ สมุนไพร ซึ่งนำมาผลิตเป็นยารักษาโรคต่างๆ

ธนาคารอาหารชุมชนบ้านนาป่าแปก

โครงการธนาคารอาหารชุมชนที่บ้านนาป่าแปก หมู่ที่ ๔ ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพื้นที่ ๑๕๐ ไร่ ซึ่งอาจขยายได้ถึง ๑,๐๐๐ ไร่ ทำเป็นพื้นที่บ้านเกษตรกรตัวอย่าง ๑๐ หลัง พื้นที่เฉลี่ย ๑ ไร่ต่อหลัง กิจกรรมทั้งหมดจะทำเหมือนกันทุกบ้าน ในรูปแบบของการเกษตรทฤษฎีใหม่คือ “พออยู่/พอกิน” ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนมีรายได้จากการเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ซึ่งทำรายได้เป็นที่พอใจ

ธนาคารข้าวบ้านห้วยมะเขือส้ม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แปลงนาข้าวของสมาชิกโครงการฯ

ของเกษตรกร เพราะในการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ ผู้เลี้ยงใช้อาหารผสมผสานกันตามวิถีชาวบ้าน เช่น หยวก เผือก เศษพืช ซึ่งช่วยลดต้นทุนและลดโรคในสัตว์เหล่านี้ด้วย เพราะพืชส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นอาหาร มีคุณสมบัติเป็นพืชสมุนไพร สำหรับด้านประมงจะเลี้ยงปลานิล และปลาดุก

โครงการธนาคารอาหารชุมชนแม่แบบที่บ้านนาป่าแปงนี้ได้ผลดีจึงนำไปขยายผลที่บ้านรวมไทย บ้านห้วยมะเขือส้ม และบ้านสันติคีรี อำเภอมะลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โครงการหลักเป็นการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงอนุรักษ์ เน้นการปลูกไม้ผลที่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ลิ้นจี่ ส้มโอ สาลี่ อโวคาโด พลับ ท้อ บัวย กล้วย ชา กาแฟ และสุกโชด ซึ่งเป็นพืชชนิดใหม่ รสชาติคล้ายมะม่วงหิมพานต์ เป็นพืชมาจากบราซิล ส่วนพืชไร่จะปลูกตามฤดูกาล เช่น หนาฝนจะปลูกพืชตระกูลถั่ว พื้นที่ปลูกผักมี ๒ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งปลูกผักสวนครัวจำพวก ผักกวางตุ้ง ผักคะน้า ผักกาดแก้ว อีกส่วนหนึ่งปลูกพืชรายได้ เช่น บรอกโคลี กะหล่ำ ผักกาดเขียว เน้นผักปลอดสารพิษ ส่วนมากจะมีผู้มาซื้อถึงแปลงปลูก เกษตรกรเองจะแบ่งปัน

กันในหมู่บ้าน เช่น บ้านหนึ่งปลูกมะเขือเทศ อีกบ้านก็ปลูกผักกวางตุ้ง แล้วเอามาแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน

พื้นที่ขยายพันธุ์พืชผัก

ที่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติโดยตกแต่งให้มีลำธารไหลผ่านหินและทราย

ธนาคารอาหารแห่งบ้านปงไคร้

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรธนาคารอาหารแห่งบ้านปงไคร้ หมู่ที่ ๕ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรพันธุ์ไม้ที่เป็นอาหารและสมุนไพรภายในธนาคารอาหารแห่งบ้านปงไคร้ ที่กรมป่าไม้ดำเนินการจัดสร้างขึ้น เพื่อสนองพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กรมป่าไม้ได้พัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่ป่าที่ดำเนินการจัดทำเป็นธนาคารอาหาร และได้มีการรวบรวมพันธุ์ไม้ที่เป็นอาหารและสมุนไพรไว้ได้

กว่า ๑๐๐ ชนิด เป็นพืชที่ใช้เป็นอาหาร ๔๘ ชนิด และพืชสมุนไพร ๗๔ ชนิด ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรพันธุ์พืชที่ใช้เป็นอาหารและพืชสมุนไพร ซึ่งปลูกไว้ในพื้นที่กว่า ๑๐๐ ไร่ และทอดพระเนตรการประกอบอาหารพื้นเมือง โดยใช้พืชที่ปลูกในธนาคารอาหารแห่งบ้านปางไคร้ เช่น แกงหัวปลี แกงผักหวาน แกงมะรุม เป็นต้น ทรงปลูกต้นกาหลงไว้เป็นที่ระลึก ๑ ต้น แล้วทรงปล่อยเขียดแล้ว (กบภูเขา) เพื่อขยายพันธุ์

เขียดแล้วที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระ
ราชดำริให้เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์
เพื่อเป็นอาหาร

ข่า

ขิง

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

ประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถ ณ ลานดุสิตา

พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

พระราชหฤทัยรักธรรมชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชหฤทัยอ่อนโยน เปี่ยมด้วยพระเมตตา ทรงเชื้ออาทรต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์น้อยใหญ่ มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงรักธรรมชาติ ทรงเป็นนักอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นานาประเทศยกย่องและสดุดีพระเกียรติคุณ

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ ภูพานราชนิเวศน์ในตอนเย็นที่ทรงว่างจากพระราชภารกิจ มักจะเสด็จพระราชดำเนินไปประทับพักพระราชอิริยาบถ ณ ลานดุสิตา ใกล้พระตำหนักเสมอ ลานแห่งนี้ มีอาณาบริเวณ ๕๐ ไร่ เต็มไปด้วยดอกไม้ป่านานาชนิดที่ได้พระราชทานชื่อว่า ดุสิตา มณีเทวา สร้อยสุวรรณ และสร้อยจันทร์

พ.ศ. ๒๕๒๗ มีพระราชดำริให้ปลูกป่าเสริมป่าธรรมชาติขึ้นในพื้นที่รอบภูพานราชนิเวศน์โดยให้จ้างราษฎรที่เคยมีอาชีพล่าสัตว์หรือรับจ้างตัดไม้จากบ้านลาดกะเฉด และบ้านดงยอ อำเภอเมืองสกลนคร จำนวนหลายสิบคน เป็นแรงงานปลูกพันธุ์ไม้ป่าเพิ่มเติมเสริมธรรมชาติบนลานดุสิตา และบนเนินเขาบริเวณใกล้เคียง

ภูหลวง จังหวัดเลย

ทุ่งกุสีดา จังหวัดสกลนคร

ที่จังหวัดเลย เขตรักษา
พันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อันเป็น
ขุนเขาสูงใหญ่ มีภูมิประเทศ
งดงามด้วยป่าธรรมชาติแบบ
ผสมผสานระหว่างป่าเขตร้อน
กับป่าเขตหนาว ซึ่งมีทั้งป่าไม้
เบญจพรรณ ป่าสนเขา ป่าเต็งรัง
 ฯลฯ สายน้ำตก และทุ่งดอกไม้
 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถสนพระราชหฤทัยใน
สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ
อันแปลกแตกต่างกัน ตั้งแต่
รอบเชิงเขาขึ้นไปจนถึงที่ราบบน

ภูหลวงสูง ๑,๒๐๐ - ๑,๕๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล ทุ่งกว้างเต็มไปด้วย
กอกุหลาบแดง กุหลาบขาว ส้มเปาะหรือพวงไข่มุก กล้วยไม้ดิน บนลาน
โขดหินมีเหง้าน้ำทิพย์เกาะอยู่เนืองแน่น ตามพื้นที่และชั้นมีมอส ไผ่คน
ฟองหิน เฟิร์น กล้วยไม้รองเท้านารีพันธุ์หายากขึ้นอยู่อย่างงดงาม

รองเท้านารีสุชะกุล

กุหลาบขาว

เมเปิ้ลกำลังเปลี่ยนสีที่ภูหลวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จประพาสภูหลวงในระยะใกล้เคียงกันถึง ๓ ครั้ง ทรงเล่าถึงทิวทัศน์และกล้วยไม้รองเท้านารีที่ภูหลวง พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๖ ตอนหนึ่งว่า

“...เพราะว่าทราบดีว่า รองเท้านารีชนิดนี้ไม่ขึ้นที่ไหนนอกจากบนภูหลวง หาไม่พบที่ไหนในประเทศไทย แล้วกับบนภูหลวงเรานี้มีฤดูใบไม้ร่วงด้วย อย่างจะเห็นใบเมเปิ้ลสีแดงนี้แดงฉานก่อนที่เขาจะร่วงลงมา และน้ำตกนี้แหละคือคุณสมบัติของป่า ที่เราต้องมีป่าเอาไว้ก็เพื่อช่วยบรรยากาศให้มีความสมดุลกัน ฝนลงถูกต้องตามฤดูกาล การที่เราตัดป่าไม่กันหมดนี้ ไม่ใช่ทำให้ไม้หมดจากป่าไปเท่านั้นนะ มันหมายถึงเราทำลายสภาพบรรยากาศข้างบนด้วย...”

ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

ภาคเหนือ รอบพระตำหนัก ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่เลื่องลือถึงความงดงามของกุหลาบและดอกไม้หลากสีต่างพันธุ์ในพระราชอุทยาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเล้าถึงดอกกุหลาบ ราชนิแห่งดอกไม้ว่า

“...กุหลาบนี้ได้รับคำชมจากต่างประเทศว่า ไม่เคยเห็นกุหลาบที่เ็นงามเท่าที่พระตำหนักภูพิงค์ คิดว่าความสูงและอุณหภูมิกำลังเหมาะ...”

พันธุ์ไม้ที่ทรงห่วงใยยิ่งอีกชนิดหนึ่งคือ “ย่านลิเภา” ในภาคใต้ ได้เสด็จพระราชดำเนินลงลุยพุดด้วยพระองค์เองเพื่อทอดพระเนตร “ย่านลิเภาสีดำ” ที่ขึ้นเฉพาะในพุดหรือริมพุด และพันธุ์ไม้ต่างๆ ในพุด ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในการยังชีพให้อยู่ดี ทรงเล้าว่า การที่ต้องเสด็จพระราชดำเนินดั้นด้นลงไปในพุดด้วยพระองค์เอง เพราะทรงส่งเสริมและฟื้นฟูให้ชาวบ้านที่ขาดส่นจนยากในภาคใต้สานกระบ้าย่านลิเภาจนได้

ทอดพระเนตรย่านลิเภา

รับความนิยมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทรงห่วงใยว่าการเก็บย่านลิเภาใช้อย่างเดียว นับวันมีแต่จะหมดไป จึงทรงสนับสนุนให้ชาวบ้านเก็บย่านลิเภาอย่างถูกวิธี ไม่ให้สิ้นเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะการทดลองปลูกย่านลิเภาเสริมธรรมชาตินั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จดีนัก

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่เป็นทรัพยากรในดินและสินในน้ำ ไม่ว่าจะเป็นน้ำจืด น้ำกร่อย หรือน้ำเค็ม โดยทรงอนุรักษ์อย่างครบวงจรทั้งพืชและสัตว์ มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อเสริมธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ตลอดจนให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกแก่พสกนิกร แนวการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพระองค์ จึงเป็นแนวการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพราะนอกจากประสิทธิผลของโครงการตามพระราชดำริที่มีอย่างมากมายแล้ว ยังมีโครงการที่ทางราชการและเอกชนจัดทำอย่างต่อเนื่องเพื่อสนองพระราชดำริอีกเป็นอันมาก

พระนามาภิไธยเป็นชื่อพรรณไม้ และพรรณไม้นามพระราชทาน

พระคือเกียรติและศรี	คือชีวิตของชาวไทย
พระนามาภิไธย	ฝากโลกไว้ให้สรรเสริญ
ด้วยพระราชดำริ	แม้ราษฎรไตรตรองดำเนิน
ย่อมพบสบจำเริญ	สัมฤทธิ์ผลทุกคนไป
จึง “ควีนสิริกิติ์”	ทรงพิชิตทุกจิตใจ
พระนามาภิไธย	ระบือไกลในแดนดิน
ทั้งอังกฤษฝรั่งเศส	อีกประเทศฟิลิปปินส์
ต่างพร้อมน้อมนบจิन्द์	ถวิลขอพระราชทาน
พระนามาภิไธย	เป็นนามไม้ให้เรียกขาน
เฉลิมพระเกียรติจาร	จรัสโลกกำจรไกล
เกิด “ควีนสิริกิติ์”	สามชนิดพิศพึงใจ
“กุหลาบ” เหลืองสดใส	ดอกงามใหญ่ชวนให้ยล
ยามต้องสุริย์ฉาย	สีส้มรายปลายกลีบปน
หอมหวานชานกมล	ทนทานทั้งดอกกิ่งใบ
สีขาว “แคทลียา”	ขลิบเหลืองพาด่องพิไล
สองสามดอกเรียงไป	เป็นช่อดอกออกทั้งปี
“ดอนญ่า” งามนำคิด	ต้องพินิจพิศให้ดี
ดอกจริงเล็กสดสี	เหลืองสดใหาไผ่ปาน
กลีบเลี้ยงสีชมพู	กลีบใหญ่หูดออ่อนหวาน
ขลิบขอบสีเข้มดาด	ตระการยิ่งดอนญ่าใด
ดอกจริงกลีบเลี้ยงล้วน	ยลเนียนนวลยวนยั่วใจ
ทั้งปีสีสวยใส	ดาดดกห้อยย้อยระย้า
สาม “ควีนสิริกิติ์”	งามวิจิตรดิดตริงตา
แต่ใจใฝ่บูชา	มิ่งมหाराชินี
ยามพบ “โมก” พันธุ์ใหม่	เป็นโมกไทยถิ่นเดียวมี
ผ่องผุดพิสุทธิ์สี	ช่อดอกขาวพราวพิมล

พระราชทานนาม
“ไมกราชินี” ดล
“มหาพรหม” สกุลใหม่
ประดับเด่นโสภา
ดอกใหญ่ดกเต็มต้น
กลีบขาวพราวใส
กลิ่นหอมดอกสวยสม
ชื่อพระราชทานมี
พระนามาภิไธย
ยามชมภิรมย์เตือน
ราษฏรเกิดทุนพระองค์
พระแม่เมืองไทย
พระแท้คือดอกฟ้า
พื้นปาสัตว์วาริน

สมความงามนามมงคล
ยิ่งตรึงใจใฝ่ค้นหา
ในวงศ์ไม้กระดังงา
แห่งเดียวมีที่เมืองไทย
แย้มยั่วล้นพันพิไล
ตรงกลางแถมแซมม่วงดี
“มหาพรหมราชินี”
ศรีสง่าทุกคราเยือน
เป็นดอกไม้ชื่นใดเหมือน
ตรึกพระคุณอบอุ่นใจ
แจ่มจางจงรักใน
ของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
มีขวัญหล้าขวัญภูมินทร์
ชีพชนชื่นรื่นทั่วไทย

นางสาววันเพ็ญ เข็นตระกูล
ประพันธ์

พระนามาภิไธยเป็นชื่อพรรณไม้

กุหลาบควีนสิริกิติ์ อยู่ในวงศ์ ROSACEAE เป็นลูกผสมระหว่างกุหลาบพันธุ์ Konigin der Rosen และ Golden Giant เกิดเป็นสายพันธุ์ Peer Gynt ซึ่งมีความสวยงามระดับโลก ได้นำออกเผยแพร่ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ และใน พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดกุหลาบที่กรุงเบลฟาสต์ ประเทศไอร์แลนด์ นาย André Hendricx ชาวเบลเยียม ผู้อำนวยการเรือนกุหลาบ Grandes Roseraie Du Val de Loire ประเทศฝรั่งเศสได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ขอพระราชทานพระราชานุญาตเชิญพระนามาภิไธย “สิริกิติ์” เป็นชื่อกุหลาบลูกผสมพันธุ์นี้

แคทลียาควีนสิริกิติ์ วงศ์ ORCHIDACEAE เป็นกล้วยไม้ลูกผสมระหว่าง Cattleya Bow Bells กับ Cattleya Obrieniana var. *alba* ซึ่งบริษัท Black & Flory Ltd. ประเทศอังกฤษเป็นผู้ผสมขึ้น และใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้จดทะเบียนชื่อพันธุ์ว่า Exquisite แคทลียาลูกผสมใหม่นี้มีความสวยงามมากจนได้รับรางวัลยอดเยี่ยมจาก The Royal Horticultural Society ประเทศอังกฤษ จึงได้มีการกราบบังคมทูล ขอพระราชทานพระราชานุญาตเชิญพระนามาภิไธย “สิริกิติ์” เป็นชื่อของกล้วยไม้ลูกผสมพันธุ์นี้

ดอนญาควินสิริกิติ อยู่ในวงศ์ RUBIACEAE เป็นลูกผสมระหว่าง *Mussaenda Luz* และ *M. philippica Aurorae* ที่มหาวิทยาลัยแห่งฟิลิปปินส์ผสมขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนประเทศฟิลิปปินส์อย่างเป็นทางการ มหาวิทยาลัยแห่งฟิลิปปินส์จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชานุญาตเชิญพระนามาภิไธย “สิริกิติ” เป็นชื่อของดอนญาลูกผสมพันธุ์ใหม่นี้

โมกราชินี อยู่ในวงศ์ APOCYNACEAE เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ ๖ เมตร ดอกสีขาวออกเป็นช่อที่ปลายยอด ๔-๘ ดอก มีกลิ่นหอมอ่อนๆ เป็นพรรณไม้หายาก พบเฉพาะในประเทศไทย ศาสตราจารย์ ดร. รัชชชัย สันติสุข เป็นผู้ค้นพบพรรณไม้สกุลโมกมณีนีที่เขาคันทรง จังหวัดสระบุรี ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้มีการตรวจสอบตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในหอพรรณไม้ต่างประเทศ พบว่าโมกราชินีเป็นพรรณไม้ชนิดใหม่ของโลก

มหาพรหมราชินี เป็นพรรณไม้วงศ์กระดังงาชนิดใหม่ของโลกที่เพิ่งค้นพบบนยอดเขาสูงชัน ในอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยนักวิจัยฝ่ายเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันวิจัย

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย เป็นพรรณไม้ถิ่นเดียวที่หายาก ได้รับพระราชทานพระราชนุญาตให้ใช้ชื่อว่า มหาพรหมราชินี มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Mitrephora sirikitiae* Weerasooriya, Chalermglin & R.M.K. Saunders เป็นไม้ต้นที่สูงเพียง ๔-๖ เมตร ออกดอกดกเต็มต้น ตามปลายกิ่ง ช่อละ ๑-๓ ดอก มีกลีบดอก ๖ กลีบ เรียงเป็น ๒ ชั้นๆ ละ ๓ กลีบ กลีบชั้นนอกสีขาว ชั้นในสีม่วง มีกลิ่นหอมอ่อนๆ ในอนาคตสามารถขยายพันธุ์เป็นไม้ประดับตามบ้านได้

พรรณไม้นามพระราชนาม

ดอกไม้ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพระราชทานชื่อไว้อีกหลายชนิด ได้แก่

ดุสิตา อยู่ในวงศ์ LENTIBULARIACEAE เป็นไม้ล้มลุก กิ่งแมลง อายุปีเดียว ขึ้นเป็นกอ สูง ๑๐-๒๐ เซนติเมตร ดอกสีม่วงเข้ม พบในประเทศไทยอินเดีย ออสเตรเลีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบตามพื้นที่โล่ง ชุ่มชื้นในภาคอีสานตอนบน

มณีเทวา อยู่ในวงศ์ ERIOCAULACEAE เป็นไม้ล้มลุกขึ้นเป็นกอคล้ายหญ้า สูง ๒-๖ เซนติเมตร ดอกสีขาวออกเป็นช่อ ลักษณะเป็นก้อนกลมที่ปลายยอด ขึ้นตามพื้นที่โล่ง และชุ่มชื้นหรือชายป่าโปร่ง ในภาคตะวันออกและภาคอีสานตอนบนของไทย

สร้อยสุวรรณมา อยู่ในวงศ์ LENTIBULARIACEAE เป็นไม้ล้มลุก กิ่งกลมสูง ขึ้นเป็นกอเล็กๆ สูง ๑๐-๑๕ เซนติเมตร ดอกสีเหลือง พบในประเทศไทย อินเดีย อินโดนีเซีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบตามพื้นที่โล่งและชุ่มชื้นในภาคอีสานตอนบน

ทิพเกสร อยู่ในวงศ์ LENTIBULARIACEAE เป็นไม้ล้มลุก กิ่งกลมสูง ๑๐-๓๐ เซนติเมตร ลำต้นเล็กมาก มีใบเดี่ยวที่เปลี่ยนเป็นถุงสำหรับดักจับแมลงเป็นอาหาร ดอกสีม่วงอ่อนอมชมพู พบในประเทศไทย ออสเตรเลีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบตามบริเวณพื้นที่โล่งชุ่มชื้นในภาคอีสานตอนบน

สร้อยจันท อยู่ในวงศ์ BURMANNIACEAE เป็นไม้ล้มลุก สูง ๑๐-๓๐ เซนติเมตร ลำต้นเล็กเรียวยาว ดอกสีชมพูถึงม่วงอ่อนอมฟ้า ส่วนปลายมีสีเหลืองหรือครีม ออกเป็นช่อที่ปลายยอด ๑-๓ ดอก พบตามบริเวณทุ่งหญ้าริมหนองน้ำ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ

นิมมานรดี เป็นกล้วยไม้อิงอาศัยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานชื่อไว้เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพรรณไม้ที่บริเวณโคกนกกระบา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ ออกดอกเป็นช่อยาว ๑๒-๑๕ เซนติเมตร ก้านดอกมีขนนุ่มสีขาว กลีบเลี้ยง

และกลีบดอกสีขาว มีขีดตามยาวสีแดงเข้ม ปลายกลีบปากมีพื้นสีเหลืองเข้ม และแต้มสีแดงเข้มที่โคนกลีบ พบในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ดอกไม้อีกชนิดที่ควรกล่าวถึง คือ บัวหลวง พันธุ์ดอกซ้อน ทรงป้อม สีชมพูเรียกว่า **สัตตบงกช** สีขาวเรียกว่า **สัตตบุษย์** เป็นดอกไม้ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดมาก ทรงปักแจกันถวายพระด้วยพระองค์เองเป็นประจำ รับสั่งว่า

บัวสัตตบุษย์ และสัตตบงกช

“เป็นดอกไม้ที่สวยงามที่สุดดอกไม้ฝรั่งเทียบไม่ได้”

ทรงชื่นชมบัว
หลวงสีชมพู
พันธุ์ก้านยาวที่
เก็บจากอ่างเก็บ
น้ำไกล่บ้าน
ด้านสวนยาง
เขาลำน้ำ
จังหวัด
นราธิวาส

หาดทรายใหญ่

สวนหาดทรายใหญ่มีเนื้อที่กว่า ๗๘ ไร่ ตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขา ชายทะเลที่เรียกว่า “หาดทรายใหญ่” บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ ลักษณะเป็นที่ราบผืนทราย โอบล้อมด้วยภูเขาสลับ ซับซ้อน ๓ ด้าน ตั้งแต่ทิศเหนือ ทิศตะวันตกไปจนจรดทิศใต้ ทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ราบลาดต่ำไปจนจรดชายทะเล หาดทรายใหญ่จึงเป็นอ่าวที่ ทอดโค้งจากเชิงเขาด้านหนึ่งไปจรดเชิงเขาอีกด้านหนึ่ง ตลอดความยาว ของอ่าว คือ หาดทรายขาวสะอาด

ในอดีต พื้นที่ราบบริเวณนี้เคยเป็นป่า เมื่อมีคนล่าสัตว์และ นำพื้นที่ไปใช้ในการเกษตรจนดินหมดธาตุอาหาร แล้วถูกทิ้งให้ร้าง สภาพดินเดิมซึ่งเป็นดินทราย จึงกลายเป็นผืนทรายแห้งแล้งจนเกือบจะ กลายเป็นทะเลทรายไปในไม่ช้า

ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปถึงหาดทรายใหญ่

โดยบังเอิญ ได้ทอดพระเนตรเห็นความแห้งแล้งซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า “บริเวณนี้แห้งแล้งที่สุดในประเทศไทยภาคกลาง” จึงมีพระราชดำริว่า สภาพความแห้งแล้งของพื้นดินดังกล่าวเหมาะสมอย่างยิ่งในการทดลองปลูกพืชให้เป็นพื้นที่ซึ่งใช้ประโยชน์ได้ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรในท้องถิ่นนั้น และท้องถิ่นทั่วกันดารอื่นๆ ในการทะนุบำรุงรักษาดินที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ และทำการเกษตรได้โดยไม่ต้องบุกเบิกพื้นที่ป่าแห่งใหม่

เรือนทรงงานหาดทรายใหญ่

จากพระราชดำรินี้

ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มต้นพัฒนาที่ดินหาดทรายใหญ่กว่า ๗๘ ไร่ เป็นฟาร์มทดลองเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ต่างๆที่เหมาะสมแก่สภาพภูมิอากาศ พื้นที่หาดทรายใหญ่จึงแปรเปลี่ยนจากที่ดิน

รกร้างว่างเปล่ามาเป็น “โครงการฟาร์มส่วนพระองค์หาดทรายใหญ่” โดยมีพระราชประสงค์ให้ฟาร์มส่วนพระองค์นี้เป็นศูนย์กลางในการบริการด้านวิชาการแก่ราษฎร และเป็นฟาร์มตัวอย่างให้ราษฎรได้ศึกษาจากของจริงที่ทรงทดลองจนได้ผลดีแล้ว

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคเหนือ ได้ทอดพระเนตรเห็นป่าเสื่อมโทรมถึงขั้นวิกฤตหลายแห่ง จึงทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งปลูกป่าเพื่อป้องกันภัยธรรมชาติ ในการปลูกป่าอย่างถูกวิธี ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศของป่าธรรมชาติ รวมทั้งวิธีการอนุรักษ์ป่าที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแปรสภาพ “ฟาร์มทดลองส่วนพระองค์หาดทรายใหญ่” มาเป็น “สวนป่าหาดทรายใหญ่” เป็นตัวอย่างให้ราษฎรศึกษา

บริเวณหน้าหาดทราย
ใหญ่

นับจากเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ชื่อโครงการส่วนพระองค์ หาดทรายใหญ่ จึงเปลี่ยนมาเป็น “โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่” ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และเป็นโครงการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถอย่างแท้จริง ด้วยที่ดินหาดทรายใหญ่มีพระนามาภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเป็นเจ้าของโฉนด ทรงซื้อที่ดินจากชาวบ้านด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทรงริเริ่มและวางแผนงานในการฟื้นฟู เพื่อให้เป็นพื้นที่ตัวอย่างในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่า แหล่งน้ำ ดิน สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ เพื่อให้ราษฎรเห็นว่า การฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมแห้งแล้งที่สุดให้กลับคืนมาเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์นั้น ทำได้ หากทำอย่างถูกวิธี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ศูนย์การทหารราบ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ดำเนินการปลูกป่า เลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าบางชนิด ปรับปรุงพื้นที่ทั้งพื้นราบและบนภูเขาให้สวยงาม เป็นตัวอย่างการปลูกป่า และการท่องเที่ยวอนุรักษ์

สภาพของหาดทรายใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ นั้น ทั่วทั้งบริเวณมีต้นไม้ใหญ่เพียง ๒ ชนิด คือ มะขามหวานและมะม่วงหิมพานต์ที่ปลูกในโครงการส่วนพระองค์หาดทรายใหญ่ ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก พื้นที่ทั่วไปยังแห้งแล้ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าโปรด

สวนหาดทรายใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ในปัจจุบัน

กระหม่อมให้ปลูก
ไม้ยืนต้น ๒ ชนิด คือ
กระถินณรงค์ และ
ยูคาลิปตัส ซึ่งเป็น
ไม้โตเร็วและขึ้นได้
ในพื้นที่แห้งแล้งที่
ต้นไม้อื่นขึ้นไม่ได้ ตั้ง
แต่ชายทะเลเข้าไป
จนถึงพื้นที่บริเวณ
เชิงเขา

อ่างเก็บน้ำบนภูเขา

หลังจากทรงพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงขอพระราชทานพระราชดำริจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องการจัดหาแหล่งน้ำและสร้างแหล่งน้ำ เมื่อทรงรับพระราชดำริมาแล้ว ใน พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสำรวจพื้นที่ทั่วทุกแห่ง ทรงพระดำเนินขึ้นไปบนภูเขาที่โอบล้อมอยู่แทบทุกเขา และมีพระราชดำริให้ปลูกต้นไม้ตามจุดต่างๆบนภูเขา แต่เนื่องจากบนภูเขาไม่มีแหล่งน้ำจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างที่เก็บน้ำบนภูเขา เริ่มต้นด้วยการจัดสร้างถังน้ำขนาดใหญ่ และที่เก็บกักน้ำที่ก่อด้วยซีเมนต์ไว้ตามจุดต่างๆ เพื่อให้เกิดความชื้นและเป็นแหล่งน้ำกินของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่บนภูเขาบริเวณนั้น ทั้งยังโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้วางท่อทำระบบส่งน้ำจากพื้นที่ข้างล่างขึ้นไปเก็บกักบนภูเขา ทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี

จากนั้นก็ปลูกพันธุ์ไม้ยืนต้น ซึ่งเป็นไม้ท้องถิ่นที่เคยขึ้นอยู่ในป่า
แห่งนี้มาแต่เดิม คือ สัก เต็ง และโมกมัน ส่วนไม้ผล และไม้สมุนไพรที่
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปลูก ได้แก่ มะม่วง มะม่วงหิมพานต์
มะขามหวาน มะขามป้อม และอินทผลัม ซึ่งได้พันธุ์มาจากจังหวัดน่าน
ปัจจุบันไม้ผลหลายชนิดนี้ให้ผลผลิตมาก สามารถนำไปจำหน่ายเป็น
รายได้มาบำรุงสวนได้ส่วนหนึ่ง

สวนหาดทรายใหญ่ในฤดูร้อน

ส่วนไม้ประดับที่ให้ดอกสวยงาม ในฤดูร้อนมีเฟื่องฟ้า และ
หางนกยูง จะบานสะพรั่งทั่วบริเวณสวน แต่งแต้มสีสันให้สวนหาดทราย
ใหญ่กลายเป็นป่าทั้งดงมากยิ่งขึ้น

ป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ ย่อมเป็นถิ่นพำนัก และเป็นแหล่ง
ขยายพันธุ์ของสัตว์ป่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมี

พระราชประสงค์ที่จะให้สวนหาดทรายใหญ่มีลักษณะเช่นเดียวกับป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งจะให้สัตว์ป่ามาอาศัยและขยายพันธุ์ต่อไปในปีนั้นเอง ได้ทรงจัดตั้ง “โครงการเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก” ขึ้นที่สวนหาดทรายใหญ่ ได้แก่ กวาง เก้ง เนื้อทราย ไก่ฟ้า และไก่ป่า เป็นต้น ซึ่งเป็นสัตว์ประจำถิ่น เมื่อเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์แล้ว จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปล่อยคืนสู่ป่าธรรมชาติ และบางส่วนเลี้ยงไว้ในสวนหาดทรายใหญ่

พระราชทานอาหารสัตว์ที่สวนหาดทรายใหญ่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงปล่อยเต่าลงสู่ทะเล

พ.ศ. ๒๕๓๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์เต่าทะเลเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง กรมประมงได้นำแม่พันธุ์มาจากสถานีประมงคลองวาฬ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อการเพาะเลี้ยงเต่าทะเลเป็นผลสำเร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงเสด็จพระราชดำเนินมาทรงปล่อยลูกเต่ารุ่นแรกลงสู่ทะเลที่หาดทรายใหญ่เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔

ต่อมาโครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ ได้ปรับรูปแบบการดำเนินงานให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยแบ่งงานเป็น ๓ แผนก คือ แผนกอนุรักษ์ธรรมชาติและป่าไม้ แผนกอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ และแผนกก่อสร้างบำรุงรักษา เพื่อให้เป็นไปตามพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ ในวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ ว่า

“...ขอให้ดำเนินงานของโครงการให้เป็นวิชาการ เพื่อประโยชน์แก่ผู้เข้าชมด้วย...”

ปัจจุบัน โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ เป็นโครงการตัวอย่างที่คืนทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่า สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ สู่แผ่นดินไทย สมดังพระราชประสงค์ ทั้งยังเป็นบทเรียนให้เห็นว่า การปลูกป่านั้นสามารถทำได้แม้ในผืนดินที่แห้งแล้งที่สุด ขอเพียงแต่ให้ชาวไทยทุกคน ตั้งใจจริง และร่วมมือร่วมใจกัน ป่าเสื่อมโทรมก็จะกลับคืนเป็นป่าอันอุดมสมบูรณ์ทั่วแผ่นดินไทย เช่นหาดทรายใหญ่ในวันนี้

โครงการปาร์กน้ำ

“...พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันจะเป็นป่า ป่าที่ถวายความจงรักภักดี
ต่อน้ำ...”

“...พระเจ้าอยู่หัวสร้างอ่างเก็บน้ำ ฉันจะสร้างป่า...”

พระราชปณิธานข้างต้นนี้ เป็นที่มาของชื่อโครงการ “ปาร์กน้ำ” ในคราวที่โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาค

อีสาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทอดพระเนตรเห็นไม้ใหญ่ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้แดง ไม้พะยุง ไม้ประดู่ เป็นต้น ถูกตัดไปใช้ในการต้มเกลือเป็นจำนวนมาก ทั้งได้ทอดพระเนตรพื้นที่ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งที่มีการขุดน้ำลงไปละลายเกลือใต้ดินและสูบขึ้นมาต้มมีสาเกลือจับเป็นคราบสีขาวอยู่ตามผิวดิน แผ่กระจายเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่บางแห่งเริ่มเป็นผืนดินที่มีแต่ฝุ่นทรายและทิ้งร้างไว้ เมื่อป่าหมดสภาพไปนอกจากทำให้เกิดภาวะฝนแล้ง ปลูกพืชพรรณธัญญาหารไม่ได้ผล สัตว์ป่าที่เคยมีชุกชุมก็พลอยลดจำนวนลง บางชนิดสูญพันธุ์ไปก็มี

สภาพป่าที่ถูกทำลาย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงค้นคว้าจากหนังสือพบว่ารากต้นไม้จะอุ้มน้ำจืดเอาไว้ และน้ำจืดจะไปกดันน้ำเค็มที่อยู่ในพื้นที่ดินใต้รากลงไป ทำให้น้ำเค็มหรือดินเค็มไม่สามารถลอยตัวขึ้นมาข้างบนได้ แต่เมื่อตัดไม้มากๆ และนานเข้าดินเค็มเหล่านั้นก็ลอยตัวขึ้นมา เมื่อดินมีสภาพเค็มหมดแล้ว ราษฎรก็จะไม่มีที่ดินทำมาหากิน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงห่วงใยในปัญหาดังกล่าว ดังนั้นในขณะที่พระราชทานงานด้านศิลปาชีพ ก็ทรงสร้างงานด้านการ

ทรงปลูกต้นไม้เพื่อเป็นแบบ
อย่างให้พสกนิกรร่วมกัน
ดูแลรักษาป่า รักษาต้นไม้
เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของ
ผืนแผ่นดิน

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม
เพื่อประโยชน์ในการ
พัฒนาท้องถิ่นพร้อมกันไป
ด้วย จึงพระราชทาน
“โครงการปาร์กน้ำ”
แห่งแรกขึ้นที่บ้านถ้ำดิว
อำเภอสังขละบุรี จังหวัด
กาญจนบุรี เมื่อวันที่ ๒๐
ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้
พระราชทานเงินของ
มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ

และเงินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จำนวนหนึ่ง ตั้งเป็น
กองทุนอาชีพสำหรับโครงการปาร์กน้ำ ทรงมอบหมายให้ท่านผู้หญิง
สุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการในพระองค์ขณะนั้น และพันเอก เหว็ด
บุญทัต (ปัจจุบันคือ พลเอก ณพล บุญทัต)
ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒๓ เป็นผู้จัด
เตรียมพื้นที่เพื่อทรงปลูกป่าเป็นตัวอย่าง

ปาร์กน้ำบ้านถ้ำดิว

พื้นที่ซึ่งเตรียมไว้เพื่อทรงปลูกป่า
แห่งแรกตามโครงการปาร์กน้ำ ทรงเช่า
จากราษฎรบ้านถ้ำดิวจำนวน ๑ ไร่

พราหมณ์ทำพิธีบวงสรวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร
โครงการปาร์กน้ำภาคอีสาน

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เชิญพราหมณ์มาทำพิธีบวง
สรวงประกาศอัญเชิญเทพยดาอารักษ์เจ้าป่ามาสถิตอยู่ ณ ป่าที่ทรงปลูก เพื่อ
รวมน้ำใจชาวบ้าน และสร้างความศักดิ์สิทธิ์แก่โครงการ เสร็จจากพิธีบวง
สรวงเทพยดาอารักษ์แล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรง
ปลูกป่าอย่างถูกวิธีเป็นตัวอย่าง แล้วทรงชวนราษฎรร่วมกันปลูกป่า

เมื่อทรงเริ่มโครงการปาร์กน้ำเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารที่บ้านถ้ำตัว
ซึ่งมีเนื้อที่ปลูกป่าเริ่มแรกเพียง ๑ ไร่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
นาถทรงแนะนำให้ราษฎรปลูกต้นยูคาลิปตัสเป็นไม้ใช้สอย และระหว่างที่
ต้นไม้ยังไม่โต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถได้ทรงปล่อยปลานิล ปลาไน ปลายี่สกเทศ ปลาหมอตาล
และกุ้งก้ามกราม ลงในอ่างเก็บน้ำคำจวงหลายหมื่นตัวเพื่อขยายพันธุ์แต่ละ
ครอบครัวได้รับพระราชทานวัว ควาย ไก่ หนาครขาว ต่อมา ได้ทรงเช่า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตร
การปลูกป่าในโครงการปาร์กน้ำที่อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

ที่ดินจากราษฎรที่ทิ้งให้ร้างเพิ่มเติม จนกลายเป็นเนื้อที่ปลูกป่าทั้งสิ้น ๖๐ ไร่ ๓ งาน ส่วนราษฎรที่ทรงมอบหมายให้ปลูกป่าและดูแลรักษาป่าในระยะเริ่มแรกมี ๓๕ ครอบครัว ได้รับพระราชทานเงินเดือนครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท ต่อมาเมื่อราษฎรบ้านถ้ำดิว ๗ ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ยากจน ไม่มีอาชีพที่แน่นอนได้อาสาปลูกป่าถวายจึงพระราชทานเงินเดือนให้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านถ้ำดิวอีก ๓๓ ครอบครัวที่มีอาชีพอื่นอยู่แล้ว ได้ใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพมาปลูกป่าถวายโดยไม่ขอรับพระราชทานเงินเดือน งานปลูกป่าในโครงการปาร์กน้ำแห่งแรกที่บ้านถ้ำดิว จึงสัมฤทธิ์ผลตามพระราชดำริ ทั้งในด้านการร่วมใจกันปลูก และรักษาป่า ความรักความผูกพันของราษฎรในพื้นที่ซึ่งมีต่อต้นไม้ในป่า ตลอดจนการเห็นคุณค่าของป่าไม้ เห็นประโยชน์ของการรักษาป่าไม้ไว้

ปัจจุบันบ้านถ้ำดิว ได้เปลี่ยนสภาพจากป่าเสื่อมโทรม แห้งแล้งมีแต่ฝุ่น กลายเป็นผืนดินที่ชุ่มเย็นร่มรื่นด้วยร่มเงาของพรรณไม้ที่เติบโตขึ้นทุกขณะ ส่วนไม้ที่ปลูกไว้เป็นไม้ใช้สอย โดยเฉพาะยูคาลิปตัสเติบโตพอที่ชาวบ้านจะตัดมาใช้ประโยชน์ และขายเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัวพร้อมกับการปลูกใหม่ทดแทนต้นที่ถูกตัดไป

ผืนป่าเล็กๆ ดังกล่าว ซึ่งเป็นป่ารกน้ำแห่งแรก ได้ผลสมตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ได้ทรงบันทึกไว้เมื่อครั้งที่ทรงเริ่มงานโครงการป่ารกน้ำ คือ

“...จำเป็นที่จะพยายามรักษาป่านั้นไว้ ก็ถูกต้องกับใจที่พยายามให้คนที่ไม่มีการทำกิน ทำกินได้อย่างผาสุก และเป็นการเรียนรักป่าไม้ไปในตัว ถ้าเราทำสำเร็จสักราย ก็จะรักษาป่าไม้ได้ทั่วประเทศ...”

ป่ารกน้ำบ้านหนองไผ่

เมื่อทรงเริ่มงานป่ารกน้ำเป็นแห่งแรกที่บ้านถ้ำด้ว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนครแล้ว วันรุ่งขึ้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่วัดป่าสุขเกษมนิราศภัยบ้านหนองไผ่ ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน ทรงพบว่าหมู่บ้านนี้มีราษฎรอยู่ ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีฐานะดี มีเรือนหลังใหญ่ มีที่ดินครอบครองประมาณ ๕๐-๖๐ ไร่ เป็นกลุ่มที่มีอาชีพตัดไม้ขาย แต่อีกกลุ่มหนึ่งมีฐานะยากจน สภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ไม่มีที่ดินทำกิน สุขภาพทรุดโทรมมาก เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับภูพานราชนิเวศน์แล้ว ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้พันเอก เรวัต บุญทับ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มีพระราชดำริให้ช่วยเหลือราษฎรบ้านหนองไผ่ คือ ขั้นแรกให้มีฉางข้าว มีถังเก็บน้ำฝนสำหรับดื่มได้ตลอดปี มีโค เกวียนสำหรับบรรทุกสิ่งของ และให้ทุกคนรอบครัวเลี้ยงไก่ นำไข่มารับประทานเป็นการป้องกันโรคขาดอาหาร และบำรุงสมองเด็กให้เจริญทันอายุ ให้ทุกบ้านมีที่สำหรับทอดผ้า มีแปลงปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอดผ้าไหมใช้เอง และส่งไปขายมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ นอกจากนี้ มีพระราชเสาวนีย์ให้ส่งเจ้าหน้าที่เกษตรไปแนะนำการทำสวนของหมู่บ้าน ซึ่งราษฎรทุกคนจะได้รับประโยชน์ เช่น เพาะเห็ดไข่ ปลูกมะม่วง กล้วย มะขาม แคน มะละกอ กระบก พืชผักสวนครัว เช่น พริก ต้นหอม แตงกวา เป็นต้น

ส่วนผู้ชายในหมู่บ้านให้หัดเพาะชำกล้าไม้ และปลูกป่า โดยปลูกไม้เนื้อแข็งที่สูงค่า เช่น ไม้แดง เต็ง มะค่า ประดู่ รวมทั้งมะม่วงป่า และ

ชี้เหล็ก ทั้งยังโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปลูกไม้ประเภทบำรุงดิน เช่น แคว้น กระดินยักษ์ ฯลฯ ซึ่งใบที่ร่วงหล่นจะกลายเป็นปุ๋ยบำรุงดิน ปลูก หนุนเก็บผักมาทำผ่านวรสชาวมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ และพระราชทาน ทหาร ตำรวจเมื่อเสด็จเยี่ยมฐานปฏิบัติการต่างๆ

นอกจากนี้ให้เช่าที่ดินรกร้างจากราษฎรบ้านหนองไผ่ จำนวน ๑๐ ไร่ ทรงคัดเลือกราษฎรบ้านหนองไผ่ที่ยากจน ไม่มีที่ดินทำกิน มีบุตร มากและมีความขยันขันแข็ง จำนวน ๕ ครอบครัว เข้ามาอยู่ในที่ดิน ๑๐ ไร่ นี้ และ พันเอก เวิร์ดฯ นำทหารไปช่วยสร้างบ้านให้ทุกครอบครัว ตลอดจน สร้างฉางข้าว ขุดบ่อน้ำ สร้างเรือนเพาะชำ เล้าไก่ และพระราชทาน โคเทียมเกวียนสำหรับใช้เป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของต่างๆเมื่อจำเป็น พร้อมทั้งทรงมอบหมายให้ราษฎรปลูกต้นไม้ และดูแลรักษาป่าในพื้นที่ ครอบครัวละประมาณ ๑ ไร่ ๓ งาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหลือจากการสร้างบ้าน

ต่อมา เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จ พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านห้วยไหล่ ตำบลมหาชัย อำเภอ ปลาปาก จังหวัดนครพนม ได้ทรงพบราษฎรที่มีความเป็นอยู่แร้นแค้น ไม่มี ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ไม่มีที่ทำกิน และมีบุตรมากอีก ๔ ครอบครัว จึง มีพระราชเสาวนีย์ให้นำราษฎรเหล่านี้มาช่วยปลูกต้นไม้ และดูแลรักษาป่า ที่ปาร์กน้ำบ้านหนองไผ่ ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีราษฎรบ้าน หนองไผ่นำที่ดินมาถวายจำนวน ๑๓ ไร่ เมื่อรวมกับที่ดินที่ทรงเช่าไว้แต่เดิม ทำให้สามารถขยายพื้นที่ปลูกบ้านให้ราษฎรทั้ง ๙ ครอบครัว และแบ่งพื้นที่ สำหรับปลูกต้นไม้ครอบครัวละ ๒ ไร่ ๒ งาน

เมื่อเวลาผ่านไปเพียง ๖ เดือน ต้นไม้บางชนิดโดยเฉพาะไม้ใช้สอย เช่น ยูคาลิปตัส ได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ราษฎรเกิดความหวัง ว่า ถ้าปลูกป่าตั้งแต่บัดนี้ ทุกคนย่อมมีโอกาสได้ใช้ไม้ที่ตนปลูกภายใน ระยะเวลาไม่ถึง ๑๐ ปี โครงการปาร์กน้ำจึงเป็นที่สนใจของราษฎรเป็น อันมาก ทำให้โครงการนี้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว มีราษฎรเป็นจำนวน มากขออนุญาตเก็ลลำน้อมกระหม่อมถวายที่ดินที่ติดกับโครงการปาร์กน้ำที่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเยี่ยมพสกนิกรในโครงการปาร์กน้ำ เพื่อติดตามความคืบหน้าและอุปสรรคของการดำเนินงานในโครงการ

บ้านหนองไผ่ บางรายไม่ขอรับค่าตอบแทนใดๆ จำนวนที่ดินในโครงการปาร์กน้ำที่บ้านหนองไผ่จึงเพิ่มขึ้นเป็น ๖๐๐ ไร่ นับเป็นการเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกแก่โครงการปาร์กน้ำที่บ้านหนองไผ่เป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ใดในภาคอีสาน ถ้าทรงพบราษฎรที่ยากจน มีความเป็นอยู่แร้นแค้นขัดสน ก็จะทรงรับเข้ามาอยู่ในโครงการปาร์กน้ำที่บ้านหนองไผ่นี้

พื้นที่ ๖๐๐ ไร่ ของโครงการปาร์กน้ำบ้านหนองไผ่ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านหนองไผ่เป็นพื้นที่ปลูกป่าที่มีสมาชิกจำนวน ๓๖ ครอบครัว ปลูกต้นไม้ ๑๐๐,๐๐๐ ต้น เพื่อให้เติบโตเป็นป่า มีบ้านพระราชทานอยู่ ๓๗ หลัง และระยะแรกสมาชิกได้รับพระราชทานเงินเดือนละ ๑,๕๐๐ บาท

ทรงเยี่ยมสมาชิกศิลปาชีพและสมาชิกโครงการปาร์กน้ำ
บ้านกุดนาขาม อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร

ปาร์กน้ำบ้านทรายทองและบ้านท่าวัด

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงเริ่มโครงการปาร์กน้ำขึ้นเป็นแห่งที่ ๓ ที่บ้านทรายทอง ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ทรงนำข้าราชการและราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ ปลูกต้นไม้

ในวันเดียวกันนี้ ราษฎร ๒ ราย จากบ้านทรายทองและบ้านท่าวัด ได้น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายที่ดินเพื่อปลูกป่าในโครงการปาร์กน้ำรวม ๙๐ ไร่ จึงทรงเลือกราษฎรที่ยากจน และไม่มีที่ทำกินมาช่วยปลูกป่า ได้พระราชทานเงินเดือนในการปลูกป่าและดูแลรักษาป่า และพระราชทานเงินทุนให้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าเพื่อส่งขายมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ

จากนั้น ได้มีราษฎรอาสาปลูกป่าถวายในโครงการปาร์กน้ำอีก ๕๒ ไร่ ๒ งาน จึงรวมเป็นพื้นที่ปลูกปาร์กน้ำที่บ้านทรายทองและบ้านท่าวัด ๑๓๒ ไร่ ๒ งาน ปลูกต้นไม้ได้ประมาณ ๒๕,๐๐๐ ต้น พันธุ์ไม้ที่ปลูก ได้แก่ ไม้แดง ไม้ซ้อ ไม้ขนุน ไม้เห็ก กระถินยักษ์ และยูคาลิปตัส

บ้านเล็กในป่าใหญ่

ป่าอมก๋อย เป็นผืนป่าที่มีเนื้อที่ ๑,๔๓๗,๕๐๐ ไร่ มีเขตติดต่อกับ อำเภอสอด อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอสี จังหวัดลำพูน อำเภอสามเงา อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก และติดต่อกับสหภาพพม่าทางทิศตะวันตก ทั้งพื้นที่ยังครอบคลุมเทือกเขาที่เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำของลำน้ำแม่ปิง หนึ่งในสี่ของลำน้ำที่ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ป่าอมก๋อยแต่เดิมมาจึงเป็นที่รวมความสมบูรณ์ของป่าไม้หลากหลายลักษณะ ทั้งป่าดิบเขา ป่าสนเขา และป่าดงดิบ และเป็นถิ่นกำเนิดของสัตว์ป่าหายากหลายชนิด โดยเฉพาะกวางผา

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปถึงผืนป่าแห่งนี้ และได้ทรงทราบปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงมีพระราชดำริให้ กองทัพบกที่ ๓ และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๓ ดำเนินการอนุรักษ์สภาพป่าอมก๋อย โดยยึดหลัก ๓ ประการคือ รักษาสภาพป่าไม่ให้ถูกทำลาย ฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายให้คืนสภาพธรรมชาติ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้มีอาชีพ และที่ทำกินถาวร โดยจัดตั้งโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

ป่าอมก๋อยเป็นถิ่นกำเนิดของกวางผา สัตว์ป่าหายาก ที่เหลืออยู่แห่งเดียวในประเทศไทย

เพื่อรักษาสภาพป่าไม่ให้ถูกทำลาย กองทัพนาคที่ ๓ และกอง
อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๓ จึงส่งชุดปฏิบัติการเข้าประจำ
พื้นที่ตามจุดต่างๆ ในหมู่บ้านที่เป็นแหล่งลักลอบล่าสัตว์ป่าแหล่งใหญ่ ๔
หมู่บ้าน คือ บ้านมุเซอหลังเมืองเก่า บ้านมุเซอหลังเมืองใหม่ บ้านกะเหรี่ยง
และบ้านลีซอ และทำหน้าที่ลาดตระเวนในป่า โดยเฉพาะตามเส้นทางที่
เคยเป็นทางลักลอบล่าเลี้ยงสัตว์ป่า ไม้ และฝิ่น ออกจากป่า เพื่อสกัดกั้น
การล่าสัตว์และตัดไม้ เจ้าหน้าที่อีกส่วนหนึ่งเข้าไปในหมู่บ้านทุกแห่งของ
ป้าอมก๋อย เพื่อประชุมอบรมและสร้างความเข้าใจให้แก่ราษฎรถึงความ
สำคัญของป่าไม้และสัตว์ป่าที่มีต่อชีวิตของทุกคนในหมู่บ้าน รวมทั้ง
ชักชวนให้ราษฎรยุติการล่าสัตว์และตัดไม้ทำลายป่า ตามพระราชประสงค์
ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อดำรงรักษาและพัฒนาป่า
แห่งนี้ให้อุดมสมบูรณ์ดังที่เคยเป็นมาในอดีต ราษฎรจึงพร้อมใจกันเลิก
ล่าสัตว์เข้าร่วมในพิธีมอบอาวุธและปฏิญาณตนเลิกล่าสัตว์ป่า เพื่อถวาย
พระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาส
วันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

วันประกอบพิธีคือวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ นักล่าสัตว์แห่ง
ป้าอมก๋อย จำนวน ๕,๐๐๐ ราย ได้นำปืน จำนวน ๑,๓๐๐ กระบอกมา
มอบให้พลเอก สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น
ซึ่งเป็นประธานในพิธี พร้อมถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระสาทิสลักษณ์
ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าจะไม่ล่าสัตว์อีกต่อไป

ภายหลังวันที่ราษฎรในพื้นที่ป้าอมก๋อยได้ถวายสัตย์ปฏิญาณ
เลิกล่าสัตว์ป่า ประกอบกับชุดปฏิบัติการของกองอำนวยการโครงการ
อนุรักษ์สภาพป่าพื้นที่อำเภอมก๋อย ตรวจลาดตระเวนอย่างเข้มงวดอยู่
ตลอดเวลา ทำให้การล่าสัตว์ป่าและการลักลอบตัดไม้ลดลงไปเป็นอันมาก
สัตว์ป่าที่หลบภัยเข้าไปอยู่ในป่าลึกจึงเริ่มออกมาปรากฏตัวในป่าโปร่ง
ที่เคยเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำมาแต่เดิม และชุกชุมมากขึ้น ทั้งนกชนิด
ต่างๆ ไก่ป่า ไก่ฟ้า เก้ง กวาง และช้าง

จากนั้น จึงเริ่มงานฟื้นฟูสภาพป่าอมก๋อยส่วนที่เสื่อมโทรม จำนวน ๔๘,๐๐๐ ไร่ จากการบุกรุกทำลายด้วยการเผาถางเพื่อทำไร่เลื่อนลอยและตัดไม้เผาถ่าน โดยให้ดำเนินการปลูกป่าในป่าทุกแห่งที่เสื่อมโทรม เริ่มจากพื้นที่ลาดชันก่อนเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดินและป้องกันดินพังทลาย รวมทั้งเพื่อรักษาผืนป่าบนภูเขาที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารตลอดไป อีกประการหนึ่ง เป็นการสนองพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการปลูกป่า จึงปลูกไม้ใช้สอยในหมู่บ้านไปพร้อมกับการปลูกป่า ทำให้ชุมชนในหมู่บ้านหมดความจำเป็นที่จะต้องตัดไม้ในป่ามาใช้

ไม้ใช้สอยที่นำมาปลูกในปีแรก เป็นพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมแก่สภาพพื้นที่และโตเร็ว ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง รวมทั้งเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมครัวเรือนของราษฎร เช่น แคน ไม้ สะเดา มะกอก มะตูม มะขาม ชีเหล็ก หว้าแขก จามจุรี บุนนาค ไก่ ปอสา ขมิ้นต้น กระถิน ดีปลี พริกไทย เป็นต้น โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าไปดำเนินการตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การปลูก การดูแลรักษา และการล้อมรั้ว ส่วนในปีต่อไป จึงให้ราษฎรเข้าร่วมดำเนินการ เมื่อราษฎรสามารถปลูกป่าได้เอง จึงมอบหมายให้ราษฎรดำเนินการโดยจ่ายค่าตอบแทนให้ บางหมู่บ้านที่ราษฎรยังไม่พร้อม เจ้าหน้าที่ป่าไม้ยังคงดำเนินการให้ต่อไป

เมื่อมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูสภาพป่าอมก๋อย ราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ ถูกยับยั้งไม่ให้เผาป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เผาถ่าน และรับจ้างบุคคลภายนอกตัดไม้และแปรรูปเพื่อลอบล่าเลี้ยงออกจากป่า รวมทั้งยับยั้งการล่าสัตว์ป่าเพื่อเป็นอาหารและลักลอบส่งขายแก่บุคคลภายนอก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงห่วงใยว่าราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่าอมก๋อยจะเดือดร้อน จึงมีพระราชดำริให้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรไปพร้อมกันด้วย ดังเคยมีพระราชดำรัสว่า

“...เขาเคยอยู่อย่างไร ก็ให้เขาอยู่อย่างนั้นเราเข้าไปส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้เขามีรายได้เพิ่ม ให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น...”

สภาพป่าอันชุ่มชื้นของ
ดอยม่อนจอง

ด้วยเหตุนี้จึง
เกิดการจัดตั้งชุมชนที่
อาศัยอยู่ในป่าอมก๋อย
ในรูป “บ้านเล็กในป่า
ใหญ่” ขึ้น โดยรวมกลุ่ม
หมู่บ้านที่อยู่อย่าง
กระจัดกระจาย กำหนด
พื้นที่ทำกินเป็นหลัก
แหล่ง ให้ปลูกพืชผัก
สวนครัว เลี้ยงสัตว์ใน
ครัวเรือน

“...ให้ป่าอยู่กับคนได้

คนอยู่กับป่าได้ โดยไม่มีการทำลาย...”

“...ความจริงชาวเขา เขาเดินอยู่ในป่าในเขา ก่อนที่พวกเราจะเข้าไป
เสียอีก เพราะฉะนั้นต้องเห็นใจเขา เราต้องช่วยเขา จะไปห้ามเขา ไป
กวาดต้อนเขาลงมาอยู่พื้นล่างนั้น เขาอาจลำบาก ทำมาหากินยาก
ดังนั้นจึงควรหาโครงการอะไรสักอย่างที่จะให้เขาอยู่กับที่ไม่ขยายตัว
โดยหาอะไรให้เขาทำ เช่น ศิลปาชีพ...”

“...ให้กำหนดที่ให้เขาทำมาหากิน ชาวเขาเหล่านี้เป็นพวกที่ทำการ
เพาะปลูกทั้งนั้น เขาอยู่ได้ด้วยการทำไร่ข้าว ซึ่งจะต้องส่งเสริมให้
เขามีผลผลิตมากขึ้น ในพื้นที่ที่เราจำกัดให้...”

ด้วยพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ดังกล่าว จึงเป็นที่มาของโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ซึ่งมีความหมายว่า
“คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างกลมกลืน โดยคนเป็นผู้รักษาป่า” หรือ “คนอยู่
กับป่าได้อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน”

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่
เริ่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงตั้งโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่แห่งแรกที่บ้านห้วยไม้หก ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ในระยะแรกได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้จัดตั้งธนาคารข้าวขึ้น พร้อมกับพระราชทานข้าวสารจำนวนเพียงพอที่จะเลี้ยงราษฎรในหมู่บ้านได้ตลอดปีแรกของการเข้ามาอยู่ในโครงการ ด้วยมีพระราชดำริว่าบ้านเล็กในป่าใหญ่เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมของราษฎรในพื้นที่มาเป็นวิถีชีวิตแบบใหม่โดยทันที ราษฎรย่อมปรับตัวไม่ทัน รายได้ที่เคยได้จากป่า คือ การตัดไม้ เฒ่าถ่น หาเห็ดเผาะ ล่าสัตว์ ฯลฯ ไม่อาจหาได้ รายได้จึงลดลง หรือไม่มีรายได้เลย

ส่วนการปลูกข้าวของราษฎรในหมู่บ้าน ทางโครงการได้นำวิธีการทำนาเข้าไปแนะนำแทนการปลูกข้าวไร่ ได้จัดหาแหล่งน้ำ และแนะนำวิธีการนำน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกหลังฤดูเก็บเกี่ยว มีการปลูกถั่วเหลือง ถั่วแขก เพาะเห็ด และการทอผ้า จัดสร้างโรงเรียน และสถานีนอนามัย

ลักษณะการดำเนินงานของโครงการฯ เป็นแบบผสมผสานโดยคณะเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง มีหน่วยงานทหารเป็นกองอำนวยการ เข้าไปดำเนินการใน ๔ ลักษณะ คือ บ้านเล็กในป่าใหญ่ที่เป็นไปตามวิถีชีวิตของราษฎรที่เป็นอยู่มาแต่เดิม บ้านเล็กในป่าใหญ่ที่เกิดจากการริเริ่มของราษฎรเอง บ้านเล็กในป่าใหญ่ที่เกิดจากการส่งเสริมของทางราชการหรือองค์กรเอกชน และบ้านเล็กในป่าใหญ่ที่ทางราชการจัดตั้ง

พระราชทานอาหารปลาในบ่อเพาะพันธุ์ปลา ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไป
ทรงเยี่ยมราษฎรโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ บ้านห้วยไม้หัก

ในระยะแรกของการดำเนินโครงการฯ เมื่อมีการมอบหมายให้ราษฎร
ป้องกันรักษาป่าในหมู่บ้านของตนเอง จึงมีการฝึกอบรมราษฎรที่อยู่ใน
หมู่บ้านที่ล่อแหลมต่อการบุกรุกทำลายป่าและล่าสัตว์ตามหลักสูตร
“ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า” (รสทป.) ซึ่งได้ผลในระดับหนึ่งแต่ยังไม่เป็น
ที่เชื่อมั่นได้ว่าจะดำเนินไปอย่างยั่งยืน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี-
นาถ มีพระราชหฤทัยห่วงใยราษฎรที่อยู่ในโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่เป็น
อันมาก เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโครงการอนุรักษ์สภาพป่าใน
พื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ
ศูนย์ปฏิบัติการนางนอน เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ จึง
พระราชทานพระราชดำริแก่หัวหน้าโครงการพิเศษ สำนักงานป่าไม้วา

“...พวกเรา มีแต่หาหน้ที่มาให้ราษฎรทำ โดยไม่คำนึงถึงเลยว่า
ราษฎรเหล่านั้นมีอะไรรับประทานหรือไม่ เพราะฉะนั้นเราควรหา
อาชีพเสริม อย่างเพาะพันธุ์พืชอะไรต่างๆ...เพาะเลี้ยงสัตว์ป่า ไก่ป่า...
เราต้องมีอาชีพเสริมให้เขา... เลี้ยงน้ำผึ้งป่า... ไม่ใช่ว่าบอกให้เขา
สมัครพิทักษ์ป่าแล้วเขาไม่รู้ว่าจะทำอะไร... ได้ความคิดอะไรบ้าง มันจะ

เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ไปทรงเยี่ยมโรงเรียนในโครงการฟื้นฟูสภาพป่าอัมเภอไชยปราการ

ดอยฟ้าห่มปก

ผืนป่าบนดอยฟ้าห่มปก

เป็นการสูญเสียเปล่าๆ เขาจะไม่เข้าใจว่ามารักษาป่าเพื่ออะไร...
นี่เราบอกง่ายๆ ว่าเพื่อนน้ำอย่างหนึ่งละ... ต่อก็บอกอีกหลายๆ
อย่างให้เขามีทางทำมาหากินกับป่า... สภาพป่าความชื้นแฉะนั้นจะ
ปลูกอะไรได้บ้างสำหรับเขาเอาไว้รับประทาน... เลี้ยงสัตว์อะไรได้บ้าง
เราช่วยเขาหาตลาดให้จำหน่ายออกได้... ต้องมีการทดแทน... ไม่ใช่
ว่าเราสั่งให้เขาทำอย่างนี้แล้วเราไม่ได้ให้อะไรทดแทน...”

หัวหน้าฝ่ายโครงการพิเศษ สำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่จึงได้น้อมรับกระแสพระราชดำรินำมาคิดพัฒนารูปแบบการดำเนินงานใหม่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ หลักการ ๓ อ. ได้แก่ อิ่ม อุ่น และอุดมการณ์

อิ่ม คือ ดำเนินการให้ราษฎรมีกิน มีใช้ ในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นอาหารโปรตีน เช่น เลี้ยงไก่ กบ ปลา และพัฒนาการเกษตรด้วยการลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิต และส่งเสริมให้ปลูกผักรับประทานเอง เป็นต้น ตลอดจนส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน

อุ่น คือ ดำเนินการให้ราษฎรมีความมั่นคงในวิถีชีวิตด้วยการกำหนดขอบเขตพื้นที่ ให้สิทธิอยู่อาศัยทำกิน

อุดมการณ์ คือ ดำเนินการปลูกฝังจิตสำนึกให้ราษฎรรักษาป่า และปลูกต้นไม้ อาทิ การฝึกอบรม “ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า” โดยมีวัตถุประสงค์ให้ราษฎรในโครงการฯ มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง มีจิตใจคิดทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้คำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันทุกฝ่าย เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานต่อไป นอกจากนี้ให้ทุกคนในโครงการฯ มีหน้าที่รักษาป่า ได้แก่ ปกป้องคุ้มครองป่า ฟื้นฟูบำรุงรักษาป่า และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ในปัจจุบัน ดำเนินการอยู่เกือบทุกภาคของประเทศ โดยแยกเป็นโครงการย่อยเพื่อความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ คือ โครงการอนุรักษ์สภาพป่าในพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าสะเมิง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการสถานีสาธิต และถ่ายทอดการเกษตรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมบ้านแพกแซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการช่วยเหลือราษฎรบ้านขุนวิน อำเภอแม่วงก์ จังหวัดเชียงใหม่ โครงการฟื้นฟูสภาพป่าพื้นที่อำเภอไชยปราการ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โครงการทดลองให้คนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน ในลักษณะ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” ตามพระราชดำริ โดยคัดเลือกครอบครัวชาวไทยภูเขาจากหลายเผ่า มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ของโครงการ

เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านเล็กในป่าใหญ่นิคมสร้างตนเองสุคีริน

บ้านเล็กในป่าใหญ่
ตามพระราชดำริ ที่เชียงราย

เช่น ที่ดอยฟ้าห่มปก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ และที่ดอยดำ ตำบลเวียงแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ บริเวณผานางผาเกิ้ง กิ่งอำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย และโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ นิคมสร้างตนเองสุคีริน โครงการ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” ตามพระราชดำริของสมเด็จพระ

นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้และน้ำของประเทศไทย

เสด็จพระราชดำเนินไป
ทรงเยี่ยมสวนป่าสิริกิติ์
บ้านห้วยม่วง ในโอกาสนี้
ได้พระราชทานพระราชดำริ
ให้ปลูกไม้ชนิดโตเร็ว

สวนป่าสิริกิติ์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชปรารภกับท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ อดีตราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ว่ามีพระราชประสงค์จะทรงเห็นพื้นที่สักแห่งหนึ่งเป็นที่รวบรวมพรรณไม้ป่าของไทยที่ขึ้นในท้องถิ่นต่างๆ ไว้ในที่แห่งเดียวกันให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาพรรณไม้ป่าของไทยในอนาคต อีกทั้งเป็นแหล่งขยายพันธุ์เพื่อมิให้ไม้ไทยสูญพันธุ์

จากแนวพระราชดำริดังกล่าว เหล่าข้าราชการบริพารและข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมป่าไม้ กองทัพบก กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้ร่วมกันสร้างสวนรวมพรรณไม้ป่าถวายเป็นของขวัญในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ สวนป่าเฉลิมพระเกียรติดังกล่าว ได้รับพระราชทานนามว่า “สวนป่าสิริกิติ์” ซึ่งมีอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย ได้แก่

สวนปาสิริกิตีบ้านห้วยม่วง

สวนปาสอนองพระราชปารรภแห่งแรกตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำภาชีที่ **บ้านห้วยม่วง** ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๓,๐๐๐ ไร่ อยู่ติดชายแดนไทย - พม่า โดยมีทิวเขาตะนาวศรีกั้นเขตแดน ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาลูกเล็กๆ สลับเป็นลูกคลื่นลอนลาด สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๘๐ - ๒๔๐ เมตร ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เดิมแถบนี้มีชาวกะเหรี่ยงอพยพจากจังหวัดเพชรบุรี มาตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจาย ต่อมา มีชาวเมืองจากทุกภาคมาทำไร่ไถนา และปลูกพืชไร่ตามที่ราบเชิงเขา เมื่อแร่ราคาตก และฝนน้อยปลูกพืชไม่ได้ จึงตัดป่าเลื่อยไม้ขาย และล่าสัตว์ สภาพป่าไม้ดั้งเดิมเป็นป่าเต็งรังผสม มีพรรณไม้สำคัญคือ เต็ง รัง รกฟ้า แดง ประดู่ มะค่าแต้ ตีนนก ฯลฯ ไม้พื้นล่างเป็นพวกไผ่รวก ไผ่เพ็ก สภาพป่าเสื่อมโทรมแห้งแล้ง เนื่องจากถูกลักลอบตัดไม้มาโดยตลอด

โครงการสวนปาสิริกิตีเริ่มต้นปลูกป่าเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ในพื้นที่ ๑๐๐ ไร่ พลโท ศัลย์ ศรีเพ็ญ แม่ทัพภาคที่ ๑ ในขณะนั้นเป็นประธาน มีพ่อค้า ประชาชน นักเรียน นักศึกษา และข้าราชการ ร่วมกันปลูกต้นไม้ ๔,๐๐๐ ต้น เช่น เต็ง รัง ประดู่ มะค่า เป็นต้น

พ.ศ. ๒๕๓๔ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการดำเนินงานโครงการสวนปาสิริกิตีบ้านห้วยม่วง และทรงปลูกต้นพะยูนไฉ่เป็นที่ระลึก

สวนปาสิริกิตีปลูกไม้โตเร็ว

โครงการสวนป่าสิริกิติ์ดำเนินการจัดที่ทำกินให้ราษฎรในพื้นที่
จัดหาแหล่งน้ำ สนับสนุนพันธุ์ไม้ ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์พืชไร่จำพวก ข้าวโพด
ฟักทอง มันสำปะหลัง ข้าวไร่ พืชผัก และจัดงานศิลปาชีพให้เป็นอาชีพเสริม

ต่อมา ได้ดำเนินการปลูกป่าเสริมพื้นที่ป่าธรรมชาติที่ถูกทำลายลง
พันธุ์ไม้ที่ปลูกเสริมมีทั้ง ราชพฤกษ์ สะเดา มะค่าดีควาย กฤษณา อบเชย
ขานาง อุโลก ขวนผึ้ง กระทิง กุ่ม ช่อย ไช้เฒ่า หลุมพี คอแลน พะยุง มะเกลือ
มะหาด ฯลฯ

หอคอยสูงริมแก่งส้มแมว

โครงการฯ ได้จัดสร้างพลับพลาที่ประทับ และหอคอยสูงสำหรับ
ทอดพระเนตรสัตว์ป่า
จำพวกเก้ง เนื้อทราย ไก่ฟ้า
ฯลฯ ที่โปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้เลี้ยงไว้ในป่า
ธรรมชาติฝั่งตรงกันข้าม

นกยูงที่เลี้ยงไว้ที่สวนป่าสิริกิติ์
บ้านห้วยม่วง

สมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไป
ทรงรับการน้อมเกล้าฯ น้อม
กระหม่อมถวายโครงการ
สวนป่าเฉลิมพระเกียรติ
จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๑
มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ทรง
ปลูกต้นมะหาดในพื้นที่
สวนป่าริมแก่งส้มแมว ซึ่ง
เป็นบริเวณที่สวยงาม
ที่สุดของสวนป่าแห่งนี้ทาง

ธารน้ำของแก่งส้มแมว ไหลลดหลั่น เป็นน้ำตกน้อยใหญ่ กลายเป็นแหล่งพักผ่อน
หย่อนใจของผู้รักธรรมชาติ

สภาพห้วยแก่งส้มแมว
ในสวนป่าสิริกิติ์

ป่าไผ่ริมทางเสด็จ
พระราชดำเนิน

เสด็จพระราชดำเนิน
ไปทรงเยี่ยมราษฎร
ในพื้นที่ศูนย์ศึกษา
พรรณไม้ป่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
วันที่ ๒๐ มิถุนายน
๒๕๔๓

ต้นมะเกลือและหวาย

ไผ่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในโครงการสวนป่าสิริกิติ์บ้านห้วยม่วงหลายครั้ง ต่อมาสวนป่าแห่งนี้ได้รับพระราชนุญาตให้เปลี่ยนชื่อเป็น **“ศูนย์ศึกษาพรรณไม้ป่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์”** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ ในพื้นที่สวนป่ามีทั้งพรรณไม้ท้องถิ่นดั้งเดิม ไม้มีค่าหายาก ไผ่ หวาย และสมุนไพรในประเทศไทยประมาณ ๓๐๐ ชนิด เป็นแหล่งศึกษาพรรณไม้ป่าตามพระราชดำริ

ทรงปฏิสังขรณ์ถ้ำพระบาทที่เขื่อนลลอบของมูลนิธิพระบาทบัวบกเสด็จ ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปยังสวนป่าสิริเจริญวัฒนะและทรงเยี่ยมราษฎรบ้านโหม่งหลวง

สวนป่าสิริจิตบ้านโหม่งหลวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านโหม่งหลวง หมู่ที่ ๖ ตำบลกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง มีอาชีพหลัก คือ ทำไร่ ทำนา ปลูกพืชตระกูลถั่ว เพื่อพัฒนาหน้าดิน เนื่องจากราษฎรในหมู่บ้านประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำที่จะใช้ในการอุปโภคบริโภค มีเพียงลำห้วยโหม่งหลวงซึ่งในหน้าแล้งปริมาณน้ำไม่เพียงพอในการทำไร่ทำนา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงได้พระราชทานโครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ **สวนป่าสิริจิตบ้านโหม่งหลวง** กำหนดเป้าหมายให้พัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แจ่มเพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เริ่มจากพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาแหล่งน้ำ อาชีพ สังคม และคุณภาพชีวิต ตลอดจนส่งเสริมงานหัตถกรรมพื้นบ้าน อาทิ การปักผ้ากะเหรี่ยง เป็นต้น

ทรงปฏิสันถารกับราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรโครงการพัฒนาป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริสวนป่าสิริกิติ์ บ้านโม่หลวง เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๔๒

พื้นที่ทำการเกษตร
และพื้นที่สำหรับ
ปลูกข้าว

ต่อมาทรงทราบว่าราษฎรบ้านโม่หลวงขาดแคลนข้าวในการบริโภค จึงได้พระราชทานข้าวสารแก่ผู้แทนหมู่บ้านให้นำไปแจกจ่ายแก่ราษฎรจำนวน ๔๑ หมู่บ้าน และมีพระราชดำริให้จัดหาพันธุ์ข้าวที่ปลูกได้ดีในพื้นที่ของหมู่บ้าน เช่น พันธุ์ข้าวเจ้าหอและพันธุ์ข้าวน้ำรู้ แจกจ่ายแก่ราษฎรพร้อมทั้งสร้างธนาคารข้าวพระราชทาน

พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้านโม่หลวง หัวหน้าโครงการกราบบังคมทูลรายงานผลการดำเนินงาน ซึ่งปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แจ่ม มีราษฎรจำนวน ๑๔๙ กลุ่มบ้าน มีการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ปลูกจิตสำนึกให้ราษฎรรักษาช่วยปลูกป่าและดูแลรักษาป่าให้คนกับป่าอยู่แบบเกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกันได้ จัดตั้งกองทุนข้าวและกองทุนปุ๋ยในรูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้าน ส่งเสริมการเลี้ยงปลา และปลูกพืชผักเป็นอาหาร นอกจากนี้ มีโครงการป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชสมุนไพรที่ราษฎรนำมาใช้ในการรักษาโรคตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการปลูกไม้โมกมัน ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อนและมีสีสวยคล้ายงาช้างสำหรับนำมาเป็นวัตถุดิบในโครงการแกะสลักไม้ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ

สวนปาสิริกิตีบ้านมิดหลวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร **บ้านมิดหลวง** หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านในโครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริสวนปาสิริกิตี เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงพระดำเนินเยี่ยมราษฎรบ้านมิดหลวง บ้านยอง บ้านเฮาะเก่า บ้านเฮาะใหม่ บ้านแปะ บ้านกอกน้อย ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าไม้ฯ ที่มีพระราชประสงค์ให้ราษฎรอาศัยทำกินอยู่ในป่าตามธรรมชาติ ช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและแหล่งอาหารให้ดี คือให้คนอยู่ได้ ป่าอยู่รอด เมื่อทรงซักถามถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎร ทำให้ทรงทราบว่าราษฎรในชุมชนค่อนข้างยากจน ส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ ผลผลิตที่ได้ก็ใช้บริโภคในครัวเรือน มีการปลูกพืชหมุนเวียนโดยปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก และปลูกพืชอื่นแซมในนาข้าว เช่น ข้าวโพด แตง พริก ถั่ว เป็นต้น ส่วนสัตว์ที่เลี้ยงไว้ก็ปล่อยให้หากินตามบริเวณบ้าน ในเวลาว่าง

พระราชทานพระราชดำริให้ปลูกโมกมันเพื่อเป็นวัตถุดิบในการแกะสลัก และปลูกพืชสมุนไพร พืชสวนครัว เช่น ไพล กระวาน ข่า และขมิ้นได้ไม่ยั้งต้น

ผู้ชายจะจักสานสิ่งของเครื่องใช้ เข้าป่าหาของป่า ผู้หญิงจะทอผ้าจากฝ้าย ที่ปลูกเอง และย้อมจากสีธรรมชาติที่ได้จากเปลือกไม้ ได้ฝ้ายที่มีสีสันทน สวยงาม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจัดทำโครงการส่งเสริมงานฝีมือพื้นบ้านสนับสนุนกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านมิดหลวง เพื่อให้นำผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ออกจำหน่ายในงานออกร้านและงานเทศกาลต่างๆ รวมทั้งนำไปฝากจำหน่ายตามร้านค้า ซึ่งจะทำให้ราษฎรเหล่านั้นมีรายได้เพิ่มขึ้น ผ้าทอของสตรีเผ่าละจะเป็นงานฝีมือที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว สวยงาม การย้อมสีฝ้ายก็ยังคงย้อมจากสีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ เช่น ครั่ง ไม้แดง ไม้ฝาง ห้วมมาก เป็นต้น จากนั้นได้มีพระราชดำริให้กรมชลประทานสำรวจและจัดสร้างฝายเก็บกักน้ำ เพื่อให้

ขุนแม่นาย

ชุมชนมีขนาดเล็กเพียง ๒๔ หลังคาเรือน มีประชากร ๑๖๓ คน ส่วนใหญ่
นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ภายในหมู่บ้านมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านขุนแม่นาย สอนในระดับประถมศึกษา ๑ โรงเรียน เปิดสอนนักเรียนและผู้สนใจที่จะเรียนรู้ภาษาไทย มีโบสถ์สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ และมีธนาคารข้าวขนาด ๓๐๐ ถัง จำนวน ๑ หลัง

ราษฎรบ้านขุนแม่นายมีฐานะยากจน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้มีไว้บริโภคในครัวเรือน บางปีได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ มีการปลูกพืชแบบหมุนเวียนและปลูกพืชอื่นแซมในไร่ข้าวหลังฤดูเก็บเกี่ยว เช่น กะหล่ำ ผักกาดขาว มันฝรั่ง และแครอท สัตว์เลี้ยงในหมู่บ้านมีไก่ เป็ด หมู วัว ควาย และแพะ

การทอผ้าของชาวกระเหรี่ยง
โดยเครื่องมือที่เรียกว่า “กี่เอว”

เมื่อว่างจากงานในไร่ ผู้ชายจะจักสานภาชนะจากไม้และหวายด้วยฝีมือประณีต เพื่อใช้ในครัวเรือนและไร่นา ผู้หญิงจะทอผ้าไว้ใช้เองทุกครัวเรือนใช้เครื่องทอที่เรียกว่า กี่เอว ภายในหมู่บ้านมีสถานที่ที่เล็ก ทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกระเหรี่ยงบ้านขุนแม่นาย เป็นชีวิตที่เรียบง่าย พื้นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นภูเขาสูง ห่างไกลจากชุมชนเมือง เส้นทางคมนาคมใช้ได้ในช่วงฤดูกาลเท่านั้น โครงการนี้ได้เข้าไปประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่กิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น นำกล้าไม้ไปส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูก ส่งเสริม

ทรงปฏิสันถารกับชาวเขาที่มารอรับเสด็จที่สวนป่าสิริกิติ์ บ้านยางสำน
ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ให้ทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่าที่จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ส่งเสริมให้แต่ละครัวเรือนมีรายได้เสริมนอกฤดูเกษตรกรรม เช่น การทอผ้าด้วยกี่กระตุก

ในอดีต บ้านขุนแม่ลายมีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ เมื่อพวกม้งมาเช่าพื้นที่ปลูกกะหล่ำ ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายลงมาก เพราะพวกม้งแผ้วถางป่าขยายพื้นที่ทำไร่กะหล่ำออกไปเรื่อยๆ โดยไม่มีขีดจำกัด สัตว์ป่าก็ลดจำนวนลง ชุมชนบ้านขุนแม่ลายทุกคนเห็นว่า หากพวกเขาไม่ช่วยกันดูแลรักษาป่า ในอนาคตผู้ที่จะเดือดร้อนและอยู่ไม่ได้คือชุมชนบ้านขุนแม่ลายนั่นเอง ดังนั้นกลุ่มเยาวชนบ้านขุนแม่ลายจึงร่วมกับกลุ่มเยาวชนบ้านขุนแม่ลา อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ขับไล่ม้งออกไปจากพื้นที่ได้หมดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ แล้วรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าในพื้นที่ของหมู่บ้านขุนแม่ลายขึ้น สภาพป่าที่ฟื้นฟูทำให้แหล่งต้นน้ำลำธารที่อยู่ใกล้หมู่บ้านเป็นน้ำตกสูง ๔ ชั้นมีน้ำไหลตลอดปีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ขึ้น ระบบนิเวศป่าไม้เริ่มเข้าสู่สภาวะสมดุล มีความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น

ทรงล่องเรือสำรวจแหล่งน้ำในภาคใต้ เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราษฎร

สวนปาสิริกิติ์ภาคใต้

สวนปาสิริกิติ์ภาคใต้ครอบคลุมพื้นที่ ๓ ส่วน คือ พื้นที่ส่วนที่ ๑ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนาช้าง และเขตวนอุทยานแห่งชาติน้ำตกปริพัตร จังหวัดสงขลา พื้นที่ส่วนที่ ๒ เขตอุทยานแห่งชาติทะเลบัน จังหวัดสตูล พื้นที่ส่วนที่ ๓ เขตป่าสงวนวังพา - เขาแก้ว อำเภอหาดใหญ่ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และเขตป่าสงวนแห่งชาติห้วยกะหมิง จังหวัดสตูล จนนครเขตแดนไทย - มาเลเซีย มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๔๘๕ ตารางกิโลเมตร

โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า สวนปาศรีนาภิไธยภาคใต้ (สวนปาสิริกิติ์) ได้จัดสร้างแหล่งน้ำ พื้นพุทธมณฑลที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพความสมบูรณ์ดั้งเดิม สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อการศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่า ทั้งนี้ เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจให้แก่ราษฎร จัดสร้างสวนพฤกษศาสตร์ในบริเวณป่าเสื่อมโทรม ให้เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้ตัวอย่างของภาคใต้ทั้งหมด จัดสร้างศูนย์วิจัยสัตว์ป่า เพื่อศึกษาวิจัย เพาะพันธุ์ ขยายพันธุ์ และปล่อยคืนสู่ธรรมชาติตามขั้นตอน จัดสร้างและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการท่องเที่ยว และพักผ่อนหย่อนใจของราษฎรที่เข้าไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนจัดสรรที่ดินที่ถูก

บุกรุกมาแล้วให้ราษฎรที่อยู่ลึกเข้าไปในสวนป่า ออกมาทำกินในพื้นที่รอบนอกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ จัดโครงการฝึกอบรมราษฎรให้มีความรักชาติ รักแผ่นดิน นำไปสู่การจัดตั้ง หมู่บ้านรักษาสวนป่า ช่วยดูแลรักษาธรรมชาติ และสัตว์ป่า

พื้นที่ป่าบริเวณน้ำตกโตนงาช้าง ในโครงการสวนป่าพระนามาภิไธย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสงขลา ที่ยังคงสภาพของป่าต้นน้ำลำธาร

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง อำเภอนาทม จังหวัดสงขลา เคยเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด เป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญหลายสายที่ไหลลงสู่ที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลาหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมหลายแสนไร่ กรมป่าไม้ได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ เพื่อควบคุม ป้องกัน รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า เพราะจากการสำรวจพบว่า สัตว์บางชนิดสูญหายไป เช่น กวางป่า กระต่าย สัตว์ป่าที่เหลือน้อยก็มีปริมาณน้อย

เมื่อเริ่มโครงการสวนปาสิริกิติ์ ได้มีการเพาะขยายพันธุ์สัตว์ที่อาจสูญพันธุ์จากผืนป่าแห่งนี้ไปแล้ว เช่น เก้ง กวางป่า นกยูง นกหัวขวาน เป็นต้น ปลูกลอยคืนสู่ป่า และเพาะพันธุ์ไม้ต่างๆ ปลูกลงเพิ่มเติม

ทะเลบัน

อุทยานแห่งชาติทะเลบัน จังหวัดสตูล มีเนื้อที่ประมาณ ๑๙๖ ตารางกิโลเมตร (๑๒๒,๕๐๐ ไร่) รวมเอาป่าสงวนแห่งชาติป่ากูบังกูโหลด และป่าห้วยกะหมิงเข้าด้วยกัน กรมป่าไม้ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ ตามชื่อบึงน้ำจืดขนาดใหญ่ เรียกว่า “ทะเลบัน” (มาจากคำว่า “ละเอดกะบัน” ในภาษามลายู หมายถึงพื้นน้ำที่เกิดจากการยุบตัวของแผ่นดินเป็นบึง) มีเนื้อที่ ๑๕๐ ไร่ ในบึงมีปลาน้ำจืดชนิดต่างๆ เช่น ปลาดุก ปลาช่อน และปลาน้ำจืดชนิดอื่นๆ เช่น ปลาตะเพียน ปลาช่อน และปลาบึกซึ่งพระราชทานมา ๑๐๐ ตัว รอบๆบึงมีพันธุ์พืชน้ำหลายชนิด ได้แก่ ต้นบากง เฟิร์น สาธุจาก ฯลฯ

สภาพป่าของอุทยานแห่งชาติทะเลบันเป็นป่าดิบชื้นและป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้สำคัญ ได้แก่ หลุมพอ ตะเคียน ตะเคียนทอง ตะเคียนหิน ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างจะเป็นหวาย เฟิร์น และมีสัตว์ป่าหลายชนิดชุกชุม เช่น ช้าง ปา หมีป่า สมเสร็จ เสือโคร่ง กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี ภายในบริเวณอุทยานมีน้ำตกธารน้ำ น้ำตกยาโรย น้ำตกโดนปลิว ซึ่งสวยงามและมีน้ำไหลตลอดปี จุดเด่นที่สุดของอุทยานแห่งชาตินี้คือ หุบเขาวังประ เป็นหุบเขาบนภูเขาสูง ชาวบ้านเรียก “วัง” แต่ละวังมีเนื้อที่ตั้งแต่ ๕๐ ไร่ ๕๐๐ ไร่ และ ๑,๐๐๐ ไร่ มีพื้นที่ราบทั้งหมดเป็นหมื่นไร่ มีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น หุบเขาวังประ

เสือโคร่ง หมี เลียงผา ชะนี ลิง
ค่าง เป็นต้น และมีนกนานาชนิด
สถานที่ที่สวยงามน่าเที่ยวใน
อุทยาน คือ ถ้ำโตนหิน เป็น
โพรงถ้ำที่มีน้ำลอดยาวประมาณ
๘๐๐ เมตร และถ้ำลอดปูยู เป็น
ถ้ำลอดคล้ายที่จังหวัดพังงา และ
มีป่าชายเลน ปัญหาของ
อุทยานแห่งชาติทะเลบัน คือ
การบุกรุกพื้นที่ของราษฎรเพื่อ
ทำสวนยางพารา และสวนผลไม้

น้ำตกยาโรย

อุทยานแห่งชาติทะเลบันในโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า
สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ ได้สนองพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถที่จะให้ราษฎรอาศัยอยู่ในป่า ร่วมกันรักษาป่า ดัง
พระราชดำรัสที่ว่า

“...เราต้องเข้าใจให้ลึกซึ้งว่าทรัพยากรป่าไม้นั้นสำคัญต่อพวกเรา
มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ให้ความชุ่มชื้นต่อ
แผ่นดิน และป่าไม้ต้องมีสัตว์เพื่อช่วยในการขยายพันธุ์ และสร้าง
ความสมดุลของธรรมชาติ ส่วนสัตว์ป่านั้น ก็ต้องมีแหล่งอาหารและ
ที่อยู่อาศัย จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์ ป่าไม้ และสัตว์ป่า มีความสัมพันธ์
กันอย่างละเอียดลึกซึ้ง จนไม่สามารถจะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไปได้...”

สวนป่าพระนามาภิไธย ป่าบาลา - ฮาลา

ป่าบาลา - ฮาลา ซึ่งเป็นป่าดงดิบชื้น หรือป่าฝนเขตร้อน เป็นพื้นที่
ป่าในโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้
พื้นที่ส่วนที่ ๒ ป่าบาลา - ฮาลา แห่งนี้ เป็นพื้นที่ใหญ่อุดมสมบูรณ์ที่สุด
แห่งหนึ่งของประเทศ มีแนวเขตเชื่อมต่อกับป่าทางตอนเหนือของ

ทรงปลูกต้นพญาสัตบรรณ
ในพื้นที่ป่าบาลา-ฮาลา

พรรณไม้ในป่าบาลา-ฮาลา

ป่าและรับจ้างทั่วไป

ประเทศมาเลเซีย ประกอบด้วยผืนป่า ๒ ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ในจังหวัดนราธิวาส เรียกว่า ป่าบาลา และส่วนที่อยู่ในจังหวัดยะลา เรียกว่า ป่าฮาลา เป็นป่าไม้ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า โดยเฉพาะ ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น หลุมพอ สยา ตะเคียนชันตาแมว ปาล์มบังสุริย หวาย ชนิดต่างๆ พืชสมุนไพร พรรณไม้ป่าที่มีดอก และใบสวยงาม เช่น ดาหลา กล้วยไม้ป่า ใบไม้สีทอง และเฟิร์นยักษ์ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่หายาก ส่วนสัตว์ป่าที่พบมีทั้ง กระต่าย กระซู่ ช้าง กวาง เสือโคร่ง เสือลายเมฆ และนกหายาก เช่น นกเงือก นกกางี นกชนหิน ซึ่งเป็นนกที่อาศัยอยู่เฉพาะในป่าที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์เท่านั้น รวมทั้งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าชาไก ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของภาคใต้ ปัจจุบันมีอาชีพหาของ

ป่าบาลา-ฮาลา

ว่านเพชรหึง กล้วยไม้
ขนาดใหญ่ที่พบในป่า-
บาลา-ฮาลา

ดอกของพืชวงศ์ขิงข่า
พบเห็นได้ทั่วไปใน
พื้นที่ป่า
บาลา-ฮาลา

ปาล์มบังสุริย
และดอกดาหลา

นกเงือกหัวแรด

ชนเผ่าชาไก

จากสภาพป่าไม้ที่มีพื้นที่ถึง ๘๓๖,๐๐๐ ไร่ และมีฝนตกชุกตลอดทั้งปี ฝืนป่าแห่งนี้จึงเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำโก - ลก รวมทั้งเป็นแหล่งต้นน้ำของอ่างเก็บน้ำเขื่อนบางลางด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและสัตว์น้ำกว่า ๒๕๐ ชนิด ตลอดจนพันธุ์ไม้ที่สำคัญๆ อีกหลายชนิด

วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปลูกห้วย เพื่อรณรงค์อนุรักษ์พันธุ์ห้วยตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์เป็นปีที่ ๕๐ ณ บริเวณแปลงสาธิต พื้นที่โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้

นกกาฮัง

หวาย

หวายพันธุ์ต่างๆ

ส่วนที่ ๒ นิคมสร้างตนเองศรีสาคร อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ทรงปลูกหวายพันธุ์ข้าวสารรวม ๙ ต้น ในโอกาสนี้ข้าราชการบริพารและประชาชนได้ร่วมกันปลูกหวายชนิดต่างๆ เช่น หวายดำ หวายพญี่เปิด หวายตะค้าทอง หวายขริง หวายข้อดำ หวายกำพวน หวายงวย หวายโปง หวายขี้เสี้ยน และหวายทราย ซึ่งเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุ์หวายชนิดต่างๆ ตามพระราชดำริเพื่อการศึกษาวิจัย และขยายพันธุ์กรรมพืชที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ให้ความรู้แก่ราษฎรในท้องถิ่นได้รู้จักชนิดของหวาย คุณค่าและประโยชน์ที่จะนำไปใช้ เพื่อเป็นการเสริมรายได้แก่ราษฎรอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ กรมป่าไม้เพาะกล้าหวายให้ราษฎรปลูกในพื้นที่ ๕,๐๐๐ ไร่

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
เขาสอยดาว

โครงการอนุรักษ์ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด

พื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด เป็นป่าขนาดใหญ่ผืนเดียวเท่านั้นที่ยังคงสภาพเป็นป่าสมบูรณ์อยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกของประเทศ ปัจจุบันมีอาณาเขตติดต่อกันถึง ๕ จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ชลบุรี และระยอง โดยครอบคลุมพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายจำนวน ๑,๒๒๘,๙๗๖ ไร่ ซึ่งรวมเขตป่าไว้ ๔ เขต คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อุทยานแห่งชาติเขาฉะเชิงเทรา และอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด เป็นต้นน้ำ

อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ

ลำธารของแม่น้ำบางปะกง แม่น้ำปราจีนบุรี และแม่น้ำประแส บริเวณป่าดงกล่าวเป็นพื้นที่ป่าที่มากที่สุดของประเทศ และเนื่องจากเป็นพื้นที่รอยต่อของระบบนิเวศภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมีความหลากหลายทางชีวภาพพิเศษกว่าป่าอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ประกอบด้วยป่าดงดิบแล้ง ป่าดงดิบชื้น ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง

การบุกรุกที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัดมีมาอย่างต่อเนื่องช้านาน ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเคยมีพื้นที่ป่ามากถึงประมาณ ๕,๐๐๐,๐๐๐ ไร่ ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ถูกราชบุกรุกจนเหลือพื้นที่เพียงประมาณ ๖๙๑,๒๕๐ ไร่เท่านั้น ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๐ อัตราการบุกรุกมีสูงมากจนถึงขั้นวิกฤต และธรรมชาติไม่สามารถรักษาคุณภาพ

ได้อีกต่อไป ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ เช่น การเกิดน้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ. ๒๕๒๖ พ.ศ. ๒๕๓๑ พ.ศ. ๒๕๓๓ และ พ.ศ. ๒๕๓๘ ในพื้นที่จังหวัด ปราชินบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา นำภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงมาสู่ชีวิต และทรัพย์สิน ของราษฎรทั้งสองจังหวัด

มูลเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าผืนนี้ลดลงอย่างรวดเร็ว คือ ปัญหา ความยากจนของราษฎร ปัญหาผู้มีอิทธิพลและนายทุนที่สนับสนุนให้ ราษฎรบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด กระหม่อมให้สำนักพระราชเลขาธิการ มีหนังสือแจ้งไปยังกรมป่าไม้ว่า มีพระราชดำริที่จะให้อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าให้มี ความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้พื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัดกลับเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารของแม่น้ำสำคัญทุกสาย ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนใน ๕ จังหวัดดังที่เคย เป็นมาในอดีต นอกจากนี้ ให้รักษาสภาพแวดล้อมตลอดจนพัฒนา คุณภาพชีวิตของราษฎร โดยเฉพาะราษฎรในชุมชนที่อพยพออกจากป่า และชุมชนที่อาศัยอยู่ติดแนวเขตป่าอนุรักษ์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และ ทรงรับโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่รอยต่อ ๕ จังหวัดภาคตะวันออก ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ปกป่าเพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธารในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่ อพยพมาจากพื้นที่ป่า รวมทั้งชุมชนที่อาศัยอยู่และทำกินใกล้เคียงกับแนว เขตป่าให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมจาก ทรัพยากรธรรมชาติ และไม่หวนกลับไปบุกรุกทำลายป่าอีก นอกจากนี้ ให้มีการพัฒนาเพิ่มคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่ามากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อราษฎรในระยะยาว รวมทั้งให้พยายามลดจำนวน ขบวนการลักลอบทำลายป่าไม้และอิทธิพล โดยใช้หลักกฎหมาย หลักเกณฑ์ทางสังคม และประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรมีจิตสำนึกในการ อนุรักษ์ป่าผืนนี้ให้คงอยู่ตลอดไป

ในวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่บ้านเทพประทาน ตำบลคลองตะเกรา กิ่งอำเภอนาทะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งกองทัพบกและกรมป่าไม้ได้ดำเนินการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไปอยู่ในเขตป่าเสื่อมโทรมรอบๆ ป่าอนุรักษ์ประมาณ ๙๐๐ ครอบครัว และจัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น ๕ หมู่บ้าน ทรงพระกรุณาอธิบายถึงความจำเป็นและประโยชน์ในการอนุรักษ์ป่าพร้อมทั้งทรงรับราษฎรที่สมัครใจเป็นสมาชิกศิลปาชีพ ทรงชวนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และกลุ่มแม่บ้านให้เดินทางไปดูงานที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดาเพื่อให้เห็นตัวอย่างในการนำศิลปาชีพมาสร้างเสริมรายได้โดยไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่า

เช้ดใหม่

ราษฎรในโครงการอนุรักษ์ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด ได้เริ่มต้นปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และผลิตเส้นไหมขาย ให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ บางรายเดินทางไปฝึกศิลปาชีพที่สวนจิตรลดา นอกจากนี้ยังทรงมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ช่วยเหลือราษฎรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกด้วย เช่น ส่งถั่วพันธุ์ดี และผลไม้พันธุ์ดี มีมะม่วง ขนุน มะขามหวาน ให้ทดลองปลูก พร้อมทั้งส่งไปช่วยอีกเป็นจำนวนมาก

โครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า

“...ข้าพเจ้าถือว่าเป็นนิมิตหมายที่คนไทยตื่นตัว รู้จักว่าน้ำเป็นของสำคัญในโลก อันที่จริงแล้วนักวิชาการทั่วโลกพูดว่าน้ำนี้เป็นของจำกัดในโลกนี้ไม่ว่าประเทศใดทั้งนั้น และต้นไม้นี้เองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แผ่นดินชุ่มชื้น และก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ฟ้าฝนตกเดี๋ยวนี้ท่านทั้งหลายคงจะได้ยินผู้แก่ผู้เฒ่าจะพูดว่า สมัยนี้ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้การเพาะปลูกลำบาก ประเทศไทยเรามีชื่อเสียงมานาน ในฐานะที่ว่าเป็นประเทศที่สามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารเลี้ยงตนเอง เรามีข้าวบริโภค เรามีอาหารต่างๆ เลี้ยงตนเอง...เดี๋ยวนี้ทั่วโลกหลายประเทศหยุดการเป็นประเทศที่ผลิตอาหารเลี้ยงตนเอง ต้องสั่งซื้อ ต้องนำเข้าจากประเทศต่างๆ ซึ่งทำให้การตัดสินใจของประเทศนั้นๆ ไม่เป็นอิสระเสรีภาพเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถือว่า วันนี้เป็นวันนิมิตดีที่ท่านทั้งหลาย ราษฎรของประเทศไทย ลูกขึ้นมาร่วมกันรักษาทรัพยากรที่หายากที่สุดในโลกนี้ คือ น้ำ น้ำที่เป็นสายธารแห่งชีวิต น้ำที่เป็นผู้ชุบชีวิตเราตั้งแต่ก่อนเราเกิด...”

พระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘

“พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มิได้เพียงแต่พระราชทาน พระบรมราชินูปถัมภ์แก่มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ทรงเป็นนักอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าผู้ยิ่งยงของประเทศ การโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาค ทำให้ได้ทรงพบว่า ป่าไม้หลายแห่งถูกทำลายไปโดยฝีมือมนุษย์ จากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง จากความเห็นแก่ประโยชน์ตนบ้าง หรือจากความยากจน ทำให้ต้องรับจ้างตัดไม้ หรือเผาถ่าน เพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เมื่อสภาพป่าหมดไป นอกจากทำให้เกิดภาวะฝนแล้ง ปลูกพืชพรรณธัญญาหารไม่ได้ผลแล้ว สัตว์ป่าในเมืองไทยซึ่งเคยมีทุกชุมตามป่าเขาลำเนาไพรก็พลอยสูญหายไปด้วย บางชนิดถึงกับสูญพันธุ์ไป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเริ่มโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าขึ้นเป็นแห่งแรกที่จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ แล้วขยายไปสู่จังหวัดอุบลราชธานี และสกลนคร ส่วนภาคใต้เริ่มที่จังหวัดยะลา นราธิวาส กระบี่ และพังงา ภาคเหนือเริ่มที่จังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน

สภาพป่าที่ถูกทำลายจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

พระฉายาลักษณ์ทรงฉายในโอกาสที่ผู้แทนกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ดีเด่น
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต”

โครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.)

โครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่มีพระราชประสงค์จะให้มีการฟื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์เช่นอดีตกาล ให้คนกับป่าอยู่ด้วยกันได้ ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ใช้ในการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า พระราชทานธง และเข็ม “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” แก่ราษฎรในหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกกว่าเป็นหมู่บ้าน และเป็นสมาชิกราษฎรอาสาสมัครที่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่นประจำปี

การฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ดำเนินการโดยความร่วมมือและประสานงานกันอย่างใกล้ชิดของฝ่ายปกครอง กรมป่าไม้ กองทัพบก กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน และภาคเอกชน ราษฎรที่

เข้ารับการฝึกมาจากครอบครัวละ ๑ คน รุ่นละ ๒ หมู่บ้าน จำนวน ๑๐๐-๒๐๐ คน ผู้เข้ารับการฝึกอบรม จะได้รับการถ่ายทอดพระราชปณิธานและความห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้มีความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศวิทยา และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธี เห็นความสำคัญของป่าไม้และความจำเป็นที่ต้องดูแลรักษา ตลอดจนลดการตัดไม้ทำลายป่า และแนวทางในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้

จะมีกรรมการชุดหนึ่งซึ่งประกอบด้วยข้าราชการพลเรือน ตำรวจ ทหาร และเจ้าหน้าที่ในจังหวัดที่เกี่ยวข้อง ไปตรวจว่าหมู่บ้านใดสามารถดูแลรักษาป่าไว้ได้ ตรวจต่อเนื่องกันหลายปี ถ้าเห็นว่าสามารถรักษาป่าไว้ได้จริง ไม่มีการตัดไม้ทำลายป่า จะได้รับการคัดเลือกให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ที่มีอักษรพระนามาภิไธย “สก” เป็นสัญลักษณ์ว่าหมู่บ้านนี้ช่วยพิทักษ์ป่า ราษฎรจะภาคภูมิใจมาก และจะดูแลรักษาป่าผืนนั้นไว้ รวมทั้งรักษาชื่อเสียงของหมู่บ้านตน ถ้ามีคนลักลอบเข้ามาตัดไม้ ก็จะไปจับได้ เมื่อชาวบ้านจับได้เอง ก็ไม่มีใครกล้าบุกรุกป่า หลังจากได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ไปแล้ว จะมีการติดตามตรวจสอบอยู่ตลอดเวลา หากราษฎรไม่สนใจดูแลป่าปล่อยให้ป่าถูกทำลาย จะถูกยึดธงคืน และถ้าบุคคลใดเป็นผู้นำในการรักษาป่า ก็มีเข็มพระราชทานเฉพาะบุคคลนั้นด้วย

ธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต”

การคัดเลือกกลุ่มหมู่บ้าน หมู่บ้าน หรือชุมชนให้ได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” มีการจำแนกเป็น ๓ ชั้น

ชั้นที่ ๑ กลุ่มหมู่บ้าน หมู่บ้าน หรือชุมชนใดที่ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ไร่ สภาพป่าบางส่วนอยู่ในระหว่างการฟื้นตัวตามธรรมชาติ ไม่มีการบุกรุกแผ้วถางป่าตั้งแต่ ๑ - ๕ ปี จะได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” มีรูปช้างบนผืนธง ๑ เชือก

ขั้นที่ ๒ กลุ่มหมู่บ้าน หมู่บ้าน หรือชุมชนใดที่ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ไร่ สภาพป่าบางส่วนอยู่ในระหว่างการฟื้นตัวตามธรรมชาติ ไม่มีการบุกรุกแผ้วถางป่าตั้งแต่ ๕ - ๑๐ ปี จะได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” มีรูปช้างบนผืนธง ๒ เชือก

ขั้นที่ ๓ กลุ่มหมู่บ้าน หมู่บ้าน หรือชุมชนใดที่ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ ไร่ สภาพป่าสมบูรณ์ ไม่มีการบุกรุกแผ้วถางป่าเป็นเวลา ๑๐ ปีขึ้นไป จะได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” มีรูปช้างบนผืนธง ๓ เชือก

หมู่บ้านใดที่ราชวรยังไม่ผ่านการฝึกอบรมราชวรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสบท.) ก็ให้ดำเนินการฝึกอบรมโดยเร็วหลังจากได้รับพระราชทานธงแล้ว

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเน้นให้เห็นความสำคัญของการดูแลรักษาป่าว่า ที่ทรงเลือกใช้คำว่า “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” เมื่อพระราชทานธงแก่หมู่บ้านดีเด่นประจำปี เพราะ

“...ความสำเร็จของท่านหมายถึงความสำเร็จของประเทศไทย และของคนไทยในอนาคตนั่นเอง ซึ่งบัดนี้คนทั้งหลายไม่ทราบ่ว่าที่เราตัดป่า เราทำลายแหล่งชีวิตของเรา...”

ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานกำลังใจ และทรงติดตามผลงานของสมาชิกในโครงการราชวรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าอยู่เสมอ ดังเช่น

ภาคอีสาน

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชทานธงและเข็ม “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ประจำปี ๒๕๔๒ ณ อาคารอเนกประสงค์ โครงการชลประทานสกลนคร (ห้วยเดี้ยก) อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัด

เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรกิจกรรมของหมู่บ้านราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า
บ้านโนนสวรรค์ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

สกลนคร ซึ่งหมู่บ้านอนุรักษ์ป่าไม้ดีเด่นประจำ พ.ศ. ๒๕๔๒ เข้ารับ
พระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” และราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์
ป่าดีเด่น ประจำ พ.ศ. ๒๕๔๒ เข้ารับพระราชทานธงและเข็ม “พิทักษ์ป่า
เพื่อรักษาชีวิต”

ในปีเดียวกันได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอาสา
สมัครพิทักษ์ป่า บ้านหนองผักแว่น หมู่ที่ ๙ ตำบลสารภี อำเภอน้ำขุ่น จังหวัด
อุบลราชธานี ทอดพระเนตรนิทรรศการเกี่ยวกับการรักษาป่าและโครงการ
เศรษฐกิจแบบพอเพียง บริเวณแปลงนาข้าวของนายคำดี จันทร์เทพ
ทรงเกี่ยวข้าวในแปลงนาของนายคำดีที่ปลูกข้าว ๑๕ ไร่ เป็นปีที่ ๒ โดยใช้
ปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตดีและสามารถลดต้นทุนการผลิตได้
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงแนะนำให้เจ้าหน้าที่ที่
เกี่ยวข้องขยายโครงการไปยังพื้นที่อื่นอีก เพราะก่อให้เกิดประโยชน์แก่
ราษฎร และพระราชทานพระราชนุญาตให้ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า
จาก ๑๒ หมู่บ้านเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กล่าวถวายสัตย์ปฏิญาณ
และรับพระราชทานพันธุ์ไม้ผล พันธุ์ผัก นำไปปลูกขยายพันธุ์ต่อไป

เสด็จพระราชดำเนินไปยังอาคารอเนกประสงค์ โครงการชลประทานสกลนคร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เพื่อพระราชทานธงและเข็ม
“พิทักษ์ป่า เพื่อชีวิต” ในพิธีรวมพลังราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ชาติไทย
เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าบ้านหนองผักแว่นนี้ ได้ดูแลรักษาป่าไม้ในเขตพื้นที่กว่า ๒,๐๐๐ ไร่ และเป็นหมู่บ้านที่ปลอดยาเสพติด

ใน พ.ศ. ๒๕๔๒ มีโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าในภาคอีสาน ๑๐๗ หมู่บ้าน ภาคใต้ ๒๙ หมู่บ้าน และภาคเหนือ ๑๙ หมู่บ้าน รวมทั่วประเทศ ๑๕๕ หมู่บ้าน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำรัสว่า ทรงพอพระราชหฤทัยที่สมาชิกราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ให้คำปฏิญาณว่า จะช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้เอาไว้ไม่ให้ใครมาทำลายได้ ซึ่งหากทำได้ดังนั้นประเทศไทยก็จะอุดมสมบูรณ์จนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

ไปในพิธีพระราชทานธงและเข็ม “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ประจำปี ๒๕๔๓ ณ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล วัดถ้ำผาน้ำทิพย์ บ้านโคกกลาง หมู่ที่ ๑๒ ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้แทนหมู่บ้านและชุมชนที่มีผลงานดีเด่นด้านการอนุรักษ์ป่าไม้จำนวน ๙ ชุมชน และราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าดีเด่นจำนวน ๗ คน เข้ารับพระราชทานธงและเข็มพิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต ประจำปี ๒๕๔๓

ภาคใต้

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จแปรพระราชฐานไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคใต้ ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังอาคารเฉลิมพระเกียรติ “สิริกาญจน์ทักษิณ” ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส พระราชทานธงและเข็ม “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” แก่ผู้แทนหมู่บ้านและผู้แทนกลุ่มหมู่บ้านที่มีผลงานดีเด่นในการรักษาป่าไว้ได้เป็นอย่างดี จำนวน ๒๒ กลุ่มหมู่บ้านใน ๑๓ จังหวัดภาคใต้

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินจากเรือนรับรองที่ประทับแหลมบางนาค บ้านอ่าวเสี้ยว ตำบลหนองทะเล อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านส้าน หมู่ที่ ๒ ตำบลหน้าเขา อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ ซึ่งมีฐานะยากจน ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน เพาะปลูกพืชอื่นๆ และทำสวนผลไม้ต่างๆ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง ชมพู่ ส้มโอ มะนาว กับทำไร่นาสวนผสม ได้ผลผลิตจากการปลูกข้าวไร่ในปริมาณน้อยไม่เพียงพอต่อการบริโภค เนื่องจากประสบปัญหาน้ำท่วม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้จัดตั้งธนาคารข้าวขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ราษฎรสามารถซื้อข้าวไปบริโภคในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด

ทอดพระเนตรการเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังตามพระราชดำริ ณ บ้านปาดาติมอ ตำบลตะลุมป็น อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ๑๖ กันยายน ๒๕๔๒

สำหรับผู้ที่มีฐานะยากจนมาก จะได้รับข้าวไปบริโภคโดยไม่คิดมูลค่าคนละ ๕ กิโลกรัม

ในโอกาสนี้ ได้พระราชทานพันธุ์ปลากอง ขนุน เป็ดเทศ แก่ตัวแทนชาวบ้านเพื่อนำไปขยายพันธุ์เพิ่มเติม และทรงติดตามความก้าวหน้าของโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต ซึ่งมีราษฎรบ้านบางลำบ บ้านต้นหาร และบ้านควนปลิง ได้ร่วมกับสำนักงานป่าไม้จังหวัดกระบี่ และกองทัพนาคที่ ๔ ทำการปักหลักแนวเขตล้อมรอบบริเวณป่าควนปลิงในพื้นที่โครงการรวม ๗๐๐ ไร่ และได้มีการจัดอบรมหลักสูตรโครงการป้องกันไฟป่า และโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าให้แก่สมาชิกในโครงการด้วย

พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จลง ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ “สิริกาญจนาทักษิณ” ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” แก่หมู่บ้านที่มีผลงานดีเด่นในการดูแลป้องกันรักษาป่า จำนวน ๑๔ หมู่บ้าน ในภาคใต้

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จากที่ประทับแรมแหลมหางนาศ จังหวัดกระบี่ ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านทุ่งสูง หมู่ที่ ๔ ตำบลเขาใหญ่ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ได้รับคัดเลือกให้ได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนปาล์ม สวนยางพารา และมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่อยู่ในท้องถิ่น เช่น ทำผักเสี้ยนดอง ลูกเหลียงดอง และถั่วงอกดอง เป็นต้น รวมทั้งประดิษฐ์ดอกไม้จากใบยางพาราเพื่อหารายได้เสริมมาเลี้ยงครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนั้น ยังได้ดำเนินกิจกรรมทางอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะเป็นโครงการพัฒนาร่วม ระหว่างสถาบันอันดามัน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกระบี่ และสำนักงานป่าไม้จังหวัดกระบี่กับแกนนำหมู่บ้านและประชาชนบ้านทุ่งสูงพัฒนา ป่าเขาไม้แก้ว-ควนยิงวัว ที่มีพื้นที่ประมาณ ๘,๐๐๐ ไร่ ให้เป็น “ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูงเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ซึ่งเป็นการจัดการป่าแบบยั่งยืน ปัจจุบันได้ทำการศึกษาความหลากหลายตามธรรมชาติของพันธุ์ไม้ประเภทต่างๆ พืชสมุนไพร สัตว์ป่า และแมลงพบว่าสภาพพื้นที่เป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัตว์ป่าที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ เช่น กบหลังเขียว ซึ่งต่อไปจะได้ศึกษาและพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นสถานที่เพื่อการวิจัยของนักศึกษา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ อีกทั้งจะจัดทำโครงการเพื่อให้มีการจัดท่องเที่ยวแบบ “โฮมสเตย์ (Home Stay)” ขึ้นในหมู่บ้านด้วย

ในโอกาสนี้ทรงปล่อยไก่ป่าคุ้มครอง ๑๑ ตัว กระเจิง ๓ คู่ เต่าหับเต่ายาง และเต่าน้ำ ๓๒ ตัว คินสือป่าธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศวิทยาให้คงอยู่สืบไป ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าบ้านทุ่งสูงกล่าวถวายสัตย์ปฏิญาณในการดูแลพิทักษ์ป่าและเลิกล่าสัตว์ ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้จัดตั้งกองทุนธนาคารข้าว สำหรับให้ราษฎรได้ขอยืมข้าวไปบริโภคในยามขาดแคลน

เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพป่าชายเลน ซึ่งอยู่ในพื้นที่โครงการศูนย์
ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนยะหริ่งตามพระราชดำริ ณ หมู่ที่ ๒ ตำบลโกะกาโปร
อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

นอกจากป่าโดยทั่วไปแล้วสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยป่าชายเลนเป็นอย่างมาก จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการ ฝึกอบรมราษฎรเพื่อฟื้นฟูป่าชายเลนให้อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ด้วยทรงเกรง ว่าป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งที่มีคุณประโยชน์มหาศาลต่อระบบนิเวศชายฝั่ง ทะเลของประเทศไทยจะถูกทำลายจากการตัดไม้ทำฟืน การทำเหมืองแร่ และการบุกรุกเพื่อทำนา กุ้งจนไม่สามารถฟื้นตัวเองได้ตามธรรมชาติ จึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครพิทักษ์ป่า และพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” แก่ราษฎร เพื่อฟื้นฟู สภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม โดยเริ่มต้นในพื้นที่ป่าชายเลนที่เคยเป็น เหมืองแร่ที่บ้านกลาง หมู่ที่ ๖ และบ้านบาง หมู่ที่ ๘ ตำบลบางเตย อำเภอ เมืองพังงา จังหวัดพังงา

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปยังหมู่บ้านบางพัฒนา ซึ่งเป็นชุมชนป่าชายเลนที่ราษฎรร่วมมือกันฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมจนได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ในโอกาสนี้ทรงปล่อยกุ้งกุลาดำ ปูดำ เต่าทะเล และแมงดาทะเล เพื่อคืนชีวิตสัตว์ และรักษาสมดุลของระบบนิเวศวิทยาในป่าชายเลน

ต้นพญาสัตบรรณที่ทรงปลูกไว้ที่
หมู่บ้านบางพัฒนา
เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๔๔

กรรมการหมู่บ้านบางพัฒนา

จากนั้น ทรงพระดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นเกาะเล็กๆ รายล้อมด้วยป่าชายเลน มีน้ำทะเลท่วมถึง บ้านที่อยู่อาศัยเป็นบ้านที่สร้างต่อกันเป็นบ้านกลางน้ำ ประกอบอาชีพการทำ

สภาพป่าชายเลนที่อุดม
สมบูรณ์

หมู่บ้านกลางน้ำที่รายล้อมด้วยป่าชายเลน

ประมง เลี้ยงปลา
ในกระชัง เลี้ยง
หอยแมลงภู่ หอย
นางรม และปูนิ่ม
ซึ่งเป็นรายได้เสริม
แก่ครอบครัว

วันที่ ๑๑

กันยายน พ.ศ.

๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จลงแทนพระองค์ ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ
“สิริกาญจนาทกษิณ” พระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ให้แก่
หมู่บ้านที่มีผลงานดีเด่นในการดูแลป้องกันรักษาป่าดีเด่น ในเขตพื้นที่ ๑๔
จังหวัดภาคใต้ จำนวน ๑๖ หมู่บ้าน

ภาคเหนือ

วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตร
โครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริสวนป่าสิริกิติ์บ้านโม่หลวง
หมู่ที่ ๖ ตำบลกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีพระราชดำรัส
กับราษฎรอาสาสมัคร พิทักษ์ป่า จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน ที่มาเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาท ความตอนหนึ่งว่า

“...ประเทศไทยไม่มีแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่เหมือนประเทศพม่า ที่มี
แม่น้ำอิรวดี สาละวิน ซึ่งได้นำจากหิมะละลายจากเทือกเขาหิมาลัย
ประเทศของเราอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวที่จะช่วยในการเพาะ
ปลูกและการอุตสาหกรรม ดังนั้น เราจึงต้องช่วยกันรักษาป่าไม้ไว้

เพราะว่าต้นไม้จะรักษาน้ำไว้ทั้งในลำต้นและในแผ่นดิน อีกทั้งยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าอีกด้วย การตัดไม้ทำลายป่าจะมีผลกระทบเสียหายอย่างรุนแรง ทำให้ฤดูฝนสั้นลง และฝนไม่ตกตามฤดูกาล ความชื้นในอากาศก็จะหมดไป แผ่นดินจะแห้งแล้ง สัตว์ใหญ่ก็จะมีที่อยู่อาศัย จึงขอให้ช่วยกันดูแลและบำรุงรักษาป่าไว้เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับนำมาใช้ประโยชน์ภายในประเทศต่อไป และขอให้ช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าให้อยู่ร่วมกับป่า ซึ่งก็จะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน...”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ
พระราชทานธงแก่ราษฎร
อาสาสมัครพิทักษ์ป่า

เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังศูนย์ปฏิบัติการนางนอน โครงการอนุรักษ์สภาพป่าไม้ในพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทรงปล่อยแก๊งไก่ป่า กบนา และกบภูเขา (เขียดแลว) ทรงปลูกต้นมะขาม ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าถวายคำสัตย์ปฏิญาณที่จะรักษาป่า และร่วมกันจัดตั้งแผนยุทธการเพื่อทำการลาดตระเวนป้องกันไฟป่า และฝึกอบบรมราษฎรทำแนวกันไฟ ซึ่งจะสามารถรักษาและป้องกันไฟป่าได้ ๒๔๙,๑๕๐ ไร่

ในโอกาสเดียวกันนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานธง “พิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต” แก่ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า

มีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าที่ได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่า
ณ บ้านทุ่งจี้ หมู่ ๔ ตำบลทุ่งกว่า อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕

บ้านห้วยบุลึง หมู่ที่ ๓ และบ้านน้ำตัน หมู่ที่ ๙ ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย
จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปในงานพระราชทานธง “พิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต” ที่สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ สำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ ตำบลแม่เหียะ อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ แก่หมู่บ้านพิทักษ์ป่าดีเด่น ๒๐ หมู่บ้าน จาก ๑๗ จังหวัดภาคเหนือ และแก่ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าดีเด่น ๓ ราย มีพระราชดำรัสยกย่องราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าผู้หนึ่งที่ได้ปกป้องพิทักษ์รักษาป่าจนถูกผู้บุกรุกทำลายป่าทำร้ายจนถึงแก่ชีวิต ซึ่งเป็นแบบอย่างของวีรกรรมแห่งราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า

โครงการคืนชีวิตสู่ธรรมชาติ

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทอดพระเนตรตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ ทำให้ทรงห่วงใยว่า หากไม่มีการแก้ไข ในอนาคตทรัพยากรเหล่านี้ย่อมสิ้นสูญไป จึงมีพระราชดำริให้หน่วยราชการและราษฎรร่วมมือกันฟื้นฟูระบบนิเวศอย่างครบวงจร เพื่อให้สรรพชีวิตสามารถดำเนินชีวิตและขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้ดังที่เคยเป็นมาในอดีต

ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติอันเป็นถิ่นกำเนิดของพืชพรรณไม้และสัตว์ให้อุดมสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะให้สรรพชีวิตอยู่รอดปลอดภัยและขยายพันธุ์ได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ศึกษาและเสาะหาพันธุ์พืชและสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์มาเพาะเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์ ครั้นเจริญเติบโตและแข็งแรงพออยู่รอดได้ด้วยตนเอง จึงปล่อยสู่แหล่งธรรมชาติอันเป็นถิ่นกำเนิด โครงการคืนชีวิตสู่ธรรมชาติแยกได้ ๕ ประเภท คือ

โครงการคืนพรรณไม้สู่ไพรพฤษค์ ได้แก่

โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤษค์ ในพระราชดำริ

กล้วยไม้ไทย ซึ่งเป็นกล้วยไม้ป่าหรือกล้วยไม้พื้นเมืองของไทย เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งของประเทศมีประมาณ ๑๕๗ สกุล และมีมากกว่า ๑,๒๐๐ ชนิด ที่ขึ้นตามธรรมชาติ อยู่บนคบไม้ กิ่งไม้ บนดิน บนหิน ทั้งในป่าดิบ ป่าโปร่ง บนภูเขา ริมแม่น้ำลำธาร แต่ปัจจุบันกล้วยไม้ป่าเหล่านี้กำลังลดจำนวนลงมาก จนบางชนิดใกล้จะสูญพันธุ์ทั้งนี้เป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า บุกรุกป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน และไฟป่าที่เกิดโดยธรรมชาติและฝีมือมนุษย์ ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำลายกล้วยไม้และที่อยู่อาศัยของกล้วยไม้เท่านั้น ยังทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย ทำให้ระบบนิเวศของป่าเปลี่ยนไป นอกจากนี้ การนำกล้วยไม้ป่าออกไปจำหน่ายยังเป็นการทำลายพันธุ์กล้วยไม้ป่าให้สูญไป

ไอยเรศ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยว่ากล้วยไม้ป่าจะสูญพันธุ์ เมื่อมหาวิทยาลัยแม่โจ้จัดงานกล้วยไม้เอเชียแปซิฟิกครั้งที่ ๔ ขึ้นในบริเวณมหาวิทยาลัยระหว่างวันที่ ๒๐-๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานเปิดงาน ในระหว่างการทอดพระเนตรนิทรรศการและการประกวดกล้วยไม้ ได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับกล้วยไม้ป่าของไทยว่ามีความงามมาก แต่กำลังจะสูญพันธุ์ไป ทรงขอให้ช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้ป่าของไทยไว้

เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริดังกล่าว กองทัพบก กรมป่าไม้ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และองค์กรเอกชนได้ร่วมกันจัดตั้ง โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้น โดยมีมหาวิทยาลัยแม่โจ้เป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน มีสถานที่ดำเนินการ ๓ แห่ง คือ ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณดอยหัวแม่สุริน ตำบลแม่ฮ่อค้อ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์ในพระราชดำริจัดตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษา รวบรวมขยายพันธุ์ และอนุรักษ์สายพันธุ์กล้วยไม้ไทยอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกให้รู้คุณค่า และร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและเพื่อสร้างคุณค่าให้ป่าเป็นแหล่งศึกษาด้านธรรมชาติวิทยา

การดำเนินงานของโครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มด้วยการกำหนดพื้นที่ป่าซึ่งเหมาะสมที่จะ นำกล้วยไม้คืนสู่ป่า โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนดูแลรักษา ภายหลังการสำรวจป่าแล้ว ได้พื้นที่ป่าที่เหมาะสม ๕ แห่ง คือ พื้นที่บริเวณ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ อำเภอแม่ริม พื้นที่บริเวณ อุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ - ปุย พื้นที่บริเวณโครงการอนุรักษ์สภาพป่า อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่บริเวณพระตำหนักดอยตุงและ โครงการพัฒนาดอยตุง กิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง พื้นที่บริเวณโครงการอนุรักษ์ สภาพป่า กิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันมีหน่วยงานทั้ง ราชการและเอกชนได้รับการสนับสนุนพันธุ์กล้วยไม้ไปแล้วไม่น้อยกว่า ๑๖๕ หน่วยงาน

ตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปัจจุบัน ได้มีการนำกล้วยไม้คืนสู่ป่าไป แล้วกว่า ๕๐๐,๐๐๐ ต้น จาก ๒๕ สกุล ๖๐ ชนิด และยังคงดำเนินการ ขยายพันธุ์กล้วยไม้อย่างต่อเนื่อง

โครงการอนุรักษ์กล้วยไม้พันธุ์เอื้องแซะ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจเยี่ยมงานโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ และได้มีพระราชเสาวนีย์ แก่พลโท นิพนธ์ ภรณ์ฤณิตย์ แม่ทัพภาคที่ ๑ ในขณะนั้น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ร่วมโครงการฯ ให้ดูแลรักษากล้วยไม้พันธุ์เอื้องแซะ ห้ามราษฎรเข้าไปนำเอื้องแซะในป่าออกมาจำหน่าย และให้เพิ่มจำนวนเอื้องแซะคืนสู่ป่า โดยขยายพันธุ์แล้วส่งเสริมให้ราษฎรนำไปปลูกในป่า พร้อมทั้งชักชวนให้ราษฎรร่วมดูแลและขยายพันธุ์เอื้องแซะให้มากขึ้น ตลอดจนปลูกจิตสำนึกราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากการจัดตั้งโครงการอนุรักษ์กล้วยไม้เอื้องแซะแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้คณะวิทยาศาสตร์

ทรงปลูกเอื้องแซะที่สวนพฤกษศาสตร์
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จังหวัดเชียงใหม่

เอื้องแซะสุเทพ

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ดำเนินการศึกษาการสกัดน้ำหอมจากเอื้องแซะโดยไม่ใช้สารเคมี หากสำเร็จผล กล้วยไม้พันธุ์เอื้องแซะจะกลายเป็นกล้วยไม้ที่ให้ทั้งความงดงาม และเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศด้วย

โครงการพัฒนาแหล่งกล้วยไม้เพื่อการอนุรักษ์และท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนิน ณ ศูนย์ปฏิบัติการนางนอน ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีพระราชดำริแก่นักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ ให้ดำเนินการพัฒนาแหล่งกล้วยไม้ในพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว โดยให้ใช้พื้นที่โครงการอนุรักษ์สภาพป่าในพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่โครงการ มีกรมป่าไม้เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ มีพระราชดำริว่าป่าอมก๋อย ซึ่งมีพื้นที่กว้างและได้รับการพัฒนาให้อุดมสมบูรณ์แล้ว จะเป็นป่าอีกแห่งหนึ่งซึ่งสามารถรักษาพันธุ์กล้วยไม้ป่าไว้ได้เป็นจำนวนมากและหลากหลายชนิด ทั้งความงดงามของกล้วยไม้ป่าจะเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น

เมื่อมีการจัดตั้งโครงการพัฒนาแหล่งกล้วยไม้เพื่ออนุรักษ์และท่องเที่ยวขึ้นตามพระราชดำริแล้ว ทางโครงการฯ ได้สำรวจตัวอย่างกล้วยไม้เพื่อทำการเพาะเลี้ยง รวบรวมตัวอย่างกล้วยไม้และจัดทำดัชนีรวบรวมพันธุ์ไม้ไว้ศึกษาและวิจัย เพื่อให้เพาะพันธุ์และเลี้ยงรอดได้จำนวนมาก นอกจากนี้ยังได้ปรับพื้นที่และจัดทำเส้นทางสำหรับเดินศึกษาธรรมชาติได้โดยสะดวก เพื่อให้เป็นไปตามพระราชดำริ

เอื้องตาเหิน ซึ่งขึ้น
ตามธรรมชาติ
บริเวณโครงการฯ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร
แหล่งกำเนิดกล้วยไม้รองเท้านารี เมื่อเริ่มโครงการอนุรักษ์กล้วยไม้รองเท้านารี

โครงการอนุรักษ์กล้วยไม้รองเท้านารี

กล้วยไม้รองเท้านารีที่กระจายพันธุ์อยู่ตามธรรมชาติในภาคตะวันออกของภูมิภาคเอเชียอันเป็นแหล่งกำเนิด เท้าที่ค้นพบมีไม่น้อยกว่า ๕๕ ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีที่ค้นพบในประเทศไทยไม่น้อยกว่า ๑๐ ชนิด กล้วยไม้สกุลนี้โดยทั่วไปมักพบอยู่บนพื้นดินและพื้นหิน ซึ่งมีใบไม้ผุและหินผุ มีเพียงไม่กี่ชนิดที่อาศัยอยู่บนกิ่งไม้ในสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขา มีระดับพื้นที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลมาก เช่น บริเวณดอยอินทนนท์ และภูหลวง เป็นต้น

รองเท้านารีคางกบ

รองเท้านารีสุชะกุล

รองเท้านารีอินทนนท์

รองเท้านารีเหลืองเลย

ส่วนกล้วยไม้รองเท้านารีที่พบในภาคใต้ ได้แก่ รองเท้านารีเหลืองกระบี่ มีถิ่นกำเนิดแถบชายทะเลฝั่งตะวันตกทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น จังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ต เป็นต้น

รองเท้านารีเหลืองตรัง มีถิ่นกำเนิดอยู่ตามหมู่เกาะชายฝั่งตะวันตกของภาคใต้ บริเวณจังหวัดพังงาและกระบี่

รองเท้านารีขาวสตูล หรือชื่ออื่นๆ ที่เรียกกันคือ รองเท้านารีกระบี่ รองเท้านารีช่องอ่างทอง (ภาคใต้) และรองเท้านารีดอกขาว (กรุงเทพฯ) มีถิ่นกำเนิดอยู่ในบริเวณที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๒๐๐ เมตร

รองเท้านารีคางกบภาคใต้ หรือรองเท้านารีไทยแลนด์ พบตามชายฝั่งทะเลภาคใต้ของไทย

รองเท้านารีม่วงสงขลา พบที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

รองเท้านารีฝ่าหอย

รองเท้านารีเหลืองปราจีน

รองเท้านารีขาวชุมพร มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทยแห่งเดียวเท่านั้น กระจายพันธุ์อยู่ทางภาคใต้ในบริเวณที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๑๐๐ เมตร

รองเท้านารีช่องอ่างทอง ซึ่งเข้าใจว่าเป็นลูกผสมของรองเท้านารีขาวสตูลกับรองเท้านารีเหลืองตรังที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีการกระจายพันธุ์อยู่ในบริเวณหมู่เกาะอ่างทองและเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ด้วยทรงห่วงใยว่ารองเท้านารีของไทยจะสูญพันธุ์ เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโครงการอนุรักษ์กล้วยไม้รองเท้านารี ของศูนย์บริการวิชาการด้านพืชและปัจจัยการผลิตกระบี่ ส่วนแยกข้าว (สถานีทดลองข้าวกระบี่) ซึ่งเป็นโครงการที่รวบรวมอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีที่พบในภาคใต้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชดำริให้สถานีทดลองข้าวกระบี่ ดำเนินการขยายพันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารี เพื่อเพิ่มจำนวนและปลูกคืนสู่ป่าต่อไป

สถานีทดลองข้าวกระบี่ ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ของกรมวิชาการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดกระบี่ จัดโครงการอนุรักษ์กล้วยไม้รองเท้านารีอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ มีสถานีที่ตั้งโครงการ ๒ แห่ง คือ สถานีทดลองข้าวกระบี่ และเกาะสามหน่วย หน้าอุทยานแห่งชาตินพรัตน์ธารา หมู่เกาะพีพี อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

กล้วยไม้รองเท้านารีที่สามารถขยายพันธุ์
ได้แล้ว ที่สถานีทดลองข้าว กระบี่

การปลูกกล้วยไม้รองเท้านารีคืนสู่ป่านี้ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดมา นับตั้งแต่มีการจัดตั้งโครงการขึ้น โดยมีเป้าหมายที่จะปลูกให้ได้อย่างน้อยปีละ ๑,๐๐๐ ต้น เพื่อให้กล้วยไม้รองเท้านารีของไทยดำรงอยู่ต่อไป ไม่มีวันสูญพันธุ์ สมดังพระราชหฤทัยห่วงใยของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ศูนย์รวมพรรณไม้บ้านร่มเกล้า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์รวมพรรณไม้บ้านร่มเกล้าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีพื้นที่ ๑,๓๘๕ ไร่ ตั้งอยู่บริเวณตอนปลายของเทือกเขาหลวงพระบาง จังหวัดพิษณุโลก ทางทิศเหนือมองเห็นทัศนียภาพภูสอยดาว ทางทิศตะวันออกเห็นทัศนียภาพของภูเวียง ภูพาน สารภรณ์รัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทางทิศตะวันตกเห็นทัศนียภาพของภูเมี่ยงและภูทอง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง - ภูทอง ทางทิศใต้มองเห็นทัศนียภาพภูดินสวนทราย เขตอุทยานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (นาแห้ว) จังหวัดเลย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินไปบ้านร่มเกล้า อำเภอ
ชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก
๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชประสงค์ให้
ดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการให้สัมปทาน
ป่าไม้ในอดีต และการบุกรุกทำลายป่าของราษฎรชาวเขาเผ่าม้ง ที่โค่นเผา
แผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชผลทางการเกษตร เมื่อดินจืดก็ปล่อยให้รกร้าง
มีวัชพืชต่างๆ ขึ้นหนาแน่น ศูนย์รวมพรรณไม้ฯ ได้เร่งดำเนินการปลูกป่า
ทดแทนเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า และเชิญชวนราษฎรบ้านร่มเกล้า ตลอดจน
หมู่บ้านใกล้เคียงปลูกไม้โตเร็วที่เคยมีในพื้นที่ดั้งเดิม เช่น ส้านใบเล็ก
ยางแดง ยางปาย ทองหลางป่า ยมหิน เลี้ยวป่า ทะโล้ รวมทั้งเป็นที่
รวบรวมพันธุ์ไม้ประจำถิ่นของภาคเหนือตอนล่างที่หายาก เช่น ค้อ ตำ
ระลังทอง มณฑาญ เป็นต้น จ้างราษฎรในพื้นที่ให้เป็นผู้ดูแลรักษา
ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ราษฎรอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีการศึกษา
วิจัยพร้อมทั้งพัฒนาไม้กฤษณาให้เป็นพืชเศรษฐกิจ ตามแนวพระราชดำริ
ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ได้พระราชทานไว้เพื่อแก้ไข
ปัญหาการขาดแคลนพืชเส้นใยและเยื่อกระดาษ ทั้งยังสามารถนำไป
ประกอบการทำอุตสาหกรรม เช่น ชุดเกราะกันกระสุน และใช้ประโยชน์จาก
เมล็ดกฤษณาที่ให้คุณค่าทางโภชนาการ เช่น โปรตีน และกรดไขมันโอเมก้า ๓
อีกด้วย

ศูนย์รวมพรรณไม้บ้านร่มเกล้าฯ จะเป็นแหล่งข้อมูลและรวมพรรณไม้ตามแนวเขตชายแดนไทย - ลาว ที่เอื้อประโยชน์ในการอนุรักษ์และศึกษาวิจัยพฤกษศาสตร์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของจังหวัดพิษณุโลกและประเทศไทยในอนาคต

ดอกดาหลา

โครงการศึกษาวิจัยรวบรวมและขยายพันธุ์ดอกดาหลา

ดอกดาหลาเป็นพันธุ์ไม้พื้นเมืองของจังหวัดนราธิวาสที่ขึ้นอยู่ตามท้องถื่นต่างๆ มีหลายสี และหลากหลายพันธุ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริว่า ดอกดาหลามีความงดงามและคงทน สามารถปลูกเป็นไม้ประดับและจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ราษฎรในท้องถิ่นได้ ในวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองทำการศึกษาวิจัยรวบรวม และขยายพันธุ์ดอกดาหลา ได้มีการรวบรวมพันธุ์ดอกดาหลาจากท้องถื่นต่างๆ ในจังหวัดนราธิวาส นำมาปลูกในพื้นที่ระหว่างแถวทางพาราในสวนยาง ซึ่งผลปรากฏว่าดอกดาหลาสามารถเจริญเติบโตได้ดีมาก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองจึงได้วางแผนศึกษาพันธุ์ดอกดาหลาที่มีคุณภาพดีและออกดอกเป็นจำนวนมาก เพื่อขยายพันธุ์และส่งเสริมให้ราษฎรปลูกต่อไป

ในปีเดียวกันนั่นเอง เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรกิจกรรม และผลงานของโครงการ หมู่บ้านปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นศูนย์ สาขาที่ ๓ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ได้มีพระราชดำริให้ศูนย์ ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองนำเทคโนโลยีการปลูกไม้ดอก ถ้ายทอดสู่พื้นที่ ศูนย์สาขาที่ ๓ โดยเฉพาะดอกดาหลาอันเป็นพันธุ์ไม้พื้นถิ่นของนราธิวาส

ดอกดาหลาสีขาว

ต่อมา ได้ทอดพระเนตรดอกดาหลาสีขาว ซึ่งเป็นสีที่หายาก และสวยงาม สามารถใช้เป็นดอกไม้ประดับทดแทนไม้ดอกที่นำเข้าจาก ต่างประเทศ จึงมีพระราชดำริให้ทดลองขยายพันธุ์ดอกดาหลาสีขาวขึ้น โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ได้ทำการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเพื่อขยายพันธุ์ มี สถานที่ดำเนินการ ๒ แห่ง คือ ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง จังหวัด นราธิวาส และที่หมู่บ้านปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ ตำบลโฆษิต อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

ในระยะแรกได้เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ จำนวน ๕,๐๐๐ ต้น เพื่อปลูกใน พื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง จำนวน ๓ ไร่ และที่หมู่บ้านปศุสัตว์- เกษตรมูโนะ จำนวน ๒ ไร่ นอกจากนี้ยังได้เพาะกล้วยไม้ จำนวน ๓๐๐ ต้น และทดลองเลี้ยงอยู่ที่ศูนย์วิจัยยางนราธิวาส อำเภอสุไหงปาดี จังหวัด นราธิวาส

โครงการคืนสัตว์ป่าสู่พงไพร

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้เป็นป่าที่สมบูรณ์ตามโครงการพระราชดำริต่างๆ แล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์และขยายพันธุ์แล้วนำไปปล่อยคืนสู่ป่าเพื่อให้สัตว์ป่าสืบพันธุ์ต่อไป เช่น

สถานีวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ปางตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ในโครงการศึกษาพัฒนาเกษตรที่สูงปางตองตามพระราชดำริ ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นป่าดิบเขาที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๑๐๐ เมตร สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้และสัตว์ป่า สถานีวิจัยแห่งนี้จัดตั้งขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่า

“...บริเวณป่าแถบนี้
ควรอนุรักษ์สัตว์ป่า
แบบอย่างสวนสัตว์
ป่าเปิดเพื่ออนุรักษ์
สัตว์ป่าในท้องที่ป่า
แถบนี้...”

ต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชดำริเพิ่มเติมว่า ถ้าไม่ช่วยกันสงวนและอนุรักษ์สัตว์ป่าของ

กว้างที่สถานีวิจัย
สัตว์ป่าปางตอง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประเทศไทยไว้ ในอนาคตจะไม่มีสัตว์ป่าให้ลูกหลานเห็นต่อไป จึงมีพระราชดำริให้ทำการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้มีปริมาณมากขึ้น เพื่อปล่อยคืนสู่ป่าธรรมชาติ กรมป่าไม้จึงจัดตั้งสถานีวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ๑๘ สถานี เพื่อเพิ่มชนิด และปริมาณสัตว์ป่าให้มากยิ่งขึ้น

เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว

โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เกิดขึ้นจากพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่จะสนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการพัฒนาหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงป่าภูเขียว ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ที่ยังเหลืออยู่ในจำนวนไม่กี่แห่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีความสมบูรณ์ ตลอดจนยับยั้งไม่ให้เกิดการบุกรุกป่าและล่าสัตว์ ในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ราชเลขาฯ ในการในพระองค์

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมเพื่อจัดทำแผนโครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูเขาขึ้น โดยวางแผนพัฒนาหมู่บ้านโดยรอบภูเขาให้มีความอยู่ดีกินดี ปลุกฝังให้รักป่าและสัตว์ป่า รวมทั้งวางแผนและจัดทำโครงการปล่อยสัตว์ป่าขึ้น โดยกำหนดสถานที่ตั้งโครงการบริเวณรอยต่อ อำเภอหนองบัวแดง อำเภอคอนสาร และอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ต่อมาได้มีการจัดงาน “วันอิสรภาพของสัตว์ป่าไทย” เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน ณ บริเวณทุ่งกระมัง ซึ่งมีประชาชนนำอาวุลล่าสัตว์มามอบให้แก่ทางการเป็นจำนวนมาก

ครั้นถึงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปล่อยสัตว์ป่าที่บริเวณทุ่งกระมัง ในพิธีนี้มีประชาชนในหมู่บ้านรอบป่าภูเขา นำอาวุลล่าสัตว์ปามาถวายเป็นจำนวนมาก พร้อมกล่าวว่าปฏิญาณตนว่าจะไม่เข้าไปล่าสัตว์ป่าและบุกรุกทำลายป่าอีกต่อไป

นอกจากศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าทั้ง ๒ แห่งนี้แล้วยังมีศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าโคกไม้เรือ จังหวัดนครราชสีมา ศูนย์ชั่งกล่าบน จังหวัดปราจีนบุรี ศูนย์บางละมุง จังหวัดชลบุรี ศูนย์ป่าเขา คือ จังหวัดเพชรบูรณ์ ศูนย์ห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี และที่ศูนย์ดอยตุง จังหวัดเชียงราย

โครงการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำคินสู่ธรรมชาติ

ทรงฟื้นฟูปลาไทย

“...ปลาไทยหายไปไหนหมด...”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ด้วยพระราชหฤทัยห่วงใยว่าปลาไทยจะสูญพันธุ์ จึงมีพระราชดำรัสถามอธิบดีกรมประมงในขณะนั้น ภายหลังที่ทรงทราบว่

โครงการพัฒนาอาชีพราษฎรของกรมประมงหลายโครงการใช้พันธุ์ปลาจากต่างประเทศเป็นหลัก เช่น ปลาจีน จากสาธารณรัฐประชาชนจีน และปลายี่สกเทศ จากประเทศอินเดีย เป็นต้น

พระราชดำรินในการฟื้นฟูปลาไทยนี้ เกิดจากทรงเห็นว่าคนไทยคุ้นเคยกับปลาไทยดีเพราะเป็นอาหารหลักคู่กันกับข้าว จนมีคำพูด “กินข้าวกินปลา” ทั้งปลาไทยเกิดในแหล่งน้ำธรรมชาติของประเทศย่อมเลี้ยงง่ายเพราะสภาพแวดล้อมเหมาะสมอยู่แล้ว และมีความต้านทานโรคมากกว่าพันธุ์ปลาจากต่างประเทศ ยิ่งกว่านั้นปลาไทยใช้ประกอบอาหารได้อย่างสอดคล้องกับวิธีปรุงอาหารของคนไทยมากกว่าปลาพันธุ์ต่างประเทศ จึงควรสนับสนุนให้มีการเพาะพันธุ์และปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นอาหารโปรตีนให้แก่ชาวชนบท ตลอดจนเพาะเลี้ยงเป็นปลาเศรษฐกิจต่อไป

เพื่อสนองพระราชดำริ กรมประมงจึงได้จัดทำโครงการฟื้นฟูปลาไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ ซึ่งการดำเนินงานประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง ด้วยกรมประมงสามารถเพาะเลี้ยงปลาไทยได้แทบทุกชนิด ตามแนวพระราชดำริคือ

๑. เพาะพันธุ์ปลาที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ปลาตะพัด ปลาม้า ปลาน้ำเงิน และปลาบึก เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนนำไปขยายผลเพาะเลี้ยงในเชิงธุรกิจต่อไป

๒. เพาะพันธุ์ปลาเพื่อปล่อยในแหล่งน้ำธรรมชาติและปล่อยปลาของประชาชนที่อยู่ในโครงการต่างๆ เช่น การเพาะพันธุ์ปลาเพื่ออนุรักษ์ปลาน้ำจืดที่มีถิ่น

ปลาบึก

อาศัยในแม่น้ำปาย ได้แก่ ปลาพลวงหิน ปลาช่อนงูเห่า ปลาสะแงะ ปลา กตหัวเสียม ปลาหม่นสร้อย และปลาสลาด ตลอดจนหาวิธีแพร่พันธุ์ปลา ดังกล่าวให้เป็นแหล่งอาหารโปรตีนของราษฎรในท้องถิ่นตามพระราชประสงค์

นอกจากนี้ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จ พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร มักจะทรงปล่อยปลาไทย ปลาที่เลี้ยง ง่ายและสัตว์น้ำพื้นถิ่น ณ ที่นั้นด้วย เช่น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไป ทรงเยี่ยมราษฎรบ้านใหม่พัฒนา ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัด ลำปาง ทรงปล่อยปลานิล ปลาไน ปลาเกล็ดเงิน ปลาสร้อยขาว และ ปลาบึก ลงในอ่างเก็บน้ำแม่เขาน้อย เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม ศิลปอาชีพกลุ่มทอผ้าไหมบ้านกำพี้ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ทรงปล่อยปลาแก้มช้ำ ปลาตะเพียนทอง ปลากา ปลากระแห และ ปลาสร้อยขาว เพื่อขยายพันธุ์ในหนองกุตใหญ่ เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน ศูนย์ศิลปาชีพบ้านทรายทอง ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัด สกลนคร ทรงปล่อยปลาตุ๊กต๋อ ปลากดเหลือง ปลาสร้อยนกเขา ปลาตะเพียนขาว กบนา เขียด หอยโข่ง รวม ๕๐,๐๐๐ ตัวลงในอ่างเก็บน้ำ ห้วยบ้านแพง

ในวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม ราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรที่บ้านทุ่งต้นจ๊ว หมู่ที่ ๑๑ ตำบลแม่ตั้น อำเภอกมก้อย จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีพระราชดำริให้ช่วยเหลือ ราษฎรในหมู่บ้านใน “โครงการอนุรักษ์สภาพป่าในพื้นที่อมก้อย จังหวัด เชียงใหม่” โดยส่งเสริมการเลี้ยงปลา ให้มีการปล่อยกบ ปล่อยปลาลงสู่ แหล่งน้ำสาธารณะ ตลอดจนช่วยกันรักษาแหล่งน้ำสาธารณะให้เป็น แหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำประจำหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายปล่อยพันธุ์ สัตว์น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะปีละ ๑๐๐,๐๐๐ ตัว และส่งเสริมราษฎรให้มี อาชีพเลี้ยงสัตว์น้ำในระบบน้ำไหล

โครงการจัดตั้งวังปลา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า ปลาไทยในแหล่งธรรมชาติส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ได้ทั้งในการบริโภค และ เลี้ยงเป็นปลาสวยงาม จึงโปรดให้กรมประมงร่วมกับมูลนิธิกตเวทิน สร้างวังปลาขึ้นในบริเวณศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นสถานที่แสดงพันธุ์สัตว์น้ำ โดยรวบรวมพันธุ์ปลาไทยไปเลี้ยงไว้เพื่อ อนุรักษ์ไม่ให้สูญพันธุ์ และเยาวชนสามารถไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับปลา ไทยชนิดต่างๆ ได้ โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่ง และรัฐบาลสนับสนุนงบประมาณอีกส่วนหนึ่ง เพื่อก่อสร้างวังปลา ในโอกาสที่ทรงเจริญ พระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา

วังปลาก่อสร้างในเนื้อที่ ๑๐ ไร่ ภายในเป็นที่รวบรวมพันธุ์ปลา น้ำจืดไทย เพื่อเป็นสถานที่อนุรักษ์ และศึกษาพันธุ์ปลาน้ำจืด รวมทั้งเป็น แหล่งท่องเที่ยวของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรอีกด้วย

กุ่มสมเด็จพระนางเจ้าฯ

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงจัดตั้งศูนย์ ศิลปาชีพในท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งศูนย์ศิลปาชีพบางไทรขึ้นแล้ว ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บรรพชาจารย์จำนวนหนึ่งมาฝึกอาชีพ หัตถกรรม พร้อมทั้งทำการเกษตรกรรมด้วย แต่ทรงเห็นว่าผลผลิตทาง เกษตรต้องใช้เวลานาน จึงมีพระราชดำริให้ราษฎรในศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ศึกษาการเลี้ยงและการเพาะฟักลูกกุ้งก้ามกรามไปด้วย เมื่อราษฎร เพาะฟักลูกกุ้งก้ามกรามได้แล้วก็ทรงรับซื้อพันธุ์กุ้งเหล่านั้นด้วยพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์และทรงปล่อยลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรนั่นเอง ต่อมากรมประมงได้นำพันธุ์กุ้งก้ามกรามปล่อยสมทบอีก ภายหลังจากปฏิบัติติดต่อกันได้ ๒-๓ ปี ปรากฏว่าแม่น้ำเจ้าพระยากลับมา อุดมด้วยกุ้งก้ามกรามเหมือนสมัยก่อน โดยเฉพาะในบริเวณศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ราษฎรจึงเรียกกุ้งก้ามกรามเหล่านี้ว่า “กุ่มสมเด็จพระนางเจ้าฯ” เมื่อความ

ทราบถึงพระเนตรพระกรรณ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระสรวล แล้วตรัสว่า

“...กึ่งสมเด็จพระ กิติ ฟื้นดูน่าภูมิใจ แต่เขาจับไปกินนี่...”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริว่า “กึ่งก้ามกรามเป็นสัตว์น้ำราคาแพง เป็นของดี เป็นของคนไทย เพราะฉะนั้นชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของประเทศนี้ น่าจะมีโอกาสได้รับประทาน กึ่งก้ามกรามด้วย” จากเหตุผลดังกล่าวจึงทรงพิจารณาว่า ไม่ว่าคนไทยจะอยู่ในภูมิภาคใด ก็ควรได้บริโภคกึ่งก้ามกรามเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจาก กึ่งก้ามกรามเป็นสัตว์น้ำที่เกิดในน้ำกร่อย และเติบโตในน้ำจืด กรมประมงจึงสร้างสถานเพาะพักลูกกึ่ง แล้วนำพันธุ์กึ่งไปปล่อยในบ่อของราษฎร โดยนำไปปล่อยในบ่อของโครงการปาร์กน้ำที่อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เป็นแห่งแรก ทั้งนี้เนื่องจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริให้ราษฎรปลูกต้นยูคาลิปตัส แต่ทรงมีแนวคิดว่า ต้นยูคาลิปตัสกว่าจะเติบโตต้องใช้เวลาหลายปี ในช่วงการรอคอย ราษฎรยังไม่มีรายได้เลี้ยงชีพ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ราษฎรแต่ละครอบครัวขุดบ่อเลี้ยงปลา โดยกรมประมงนำปลานิล ซึ่งเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย เติบโตเร็ว ไปปล่อยในบ่อของราษฎร พร้อมกับกึ่งก้ามกราม ปราบกว่ากึ่งก้ามกรามเจริญเติบโตได้ดี จึงมีพระราชดำริให้ขยายการเลี้ยง กึ่งก้ามกรามในพื้นที่อื่นๆ ด้วย

เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้พันธุ์กึ่งก้ามกรามจำนวนมาก กรมประมงจึงจัดตั้งโรงเพาะพันธุ์กึ่งก้ามกรามขึ้นในจังหวัดสกลนคร โดยลำเลียงน้ำทะเลเข้าไปในพื้นที่ใช้กระแสน้ำระบบวงจรปิดเพาะกึ่งก้ามกราม ซึ่งได้ผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทำให้เกิดโรงงานเพาะพันธุ์กึ่งก้ามกรามขึ้นเป็นครั้งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อจากนั้นได้มีการจัดตั้งโรงเพาะพันธุ์ กึ่งก้ามกรามขึ้นอีกหลายจังหวัดในภาคนี้

โครงการคืนสัตว์สู่ป่าชายเลน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงห่วงใยป่าชายเลนเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าก็เพิ่งทราบ ไม่เคยทราบเลยเรื่องความสำคัญของป่าไม้ชายเลนซึ่งโดนทำลายมากมายในประเทศไทย ไม่เหมือนประเทศมาเลเซีย ไม่เหมือนประเทศเวียดนาม ที่เขายังรักษาป่าชายเลนไว้ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านอธิบายให้ข้าพเจ้าฟังว่า ป่าไม้ชายเลนนี้ก็คือที่ที่เพาะพันธุ์ปลา ปลาจะมาวางไข่ แล้วปลาตัวเล็กตัวน้อยจะอาศัยป่าไม้ชายเลนนี้เป็นที่อาศัยจนกว่าจะเติบโตแข็งแรงออกไป...เรียนทีละเล็กทีละน้อยเวลาอยู่ใกล้พระองค์ แล้วก็พยายามไปอธิบายให้ชาวบ้านเขา อย่างที่กระป๋อง ข้าพเจ้าก็ไปขอกับชาวกระบี่ว่า ป่าไม้ชายเลนนี้อย่าทำลายเลยขอให้ข้าพเจ้าเถอะ ขอให้ป่าไม้ชายเลนอย่างเดิม เพื่อความยั่งยืนของประเทศไทยเอง เพราะเราทุกคนก็รับประทานปลากันส่วนมาก...”

ป่าชายเลน

ในการคืนสัตว์สู่ป่าชายเลน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริว่า วิธีที่ดีที่สุด คือการปกป้องและฟื้นฟูป่าชายเลนให้อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ระบบนิเวศที่เสียไปก็จะกลับคืนมา และสัตว์ต่างๆ ที่เคยอาศัยอยู่ในป่าชายเลนย่อมกลับคืนมาด้วย ในการปกป้องและฟื้นฟูป่าชายเลน ได้ทรงใช้วิธีการต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ให้มีการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า และพระราชทานธงพิทักษ์ป่า

เพื่อรักษาชีวิตให้แก่ราษฎร ดังเช่นราษฎรในจังหวัดภาคใต้ได้รับพระราชทานไปแล้วหลายหมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังให้มีการศึกษาวิจัยและขยายพันธุ์สัตว์ทะเล การส่งเสริมอาชีพต่างๆ เพื่อให้ราษฎรมีอาชีพและรายได้พอเพียง จนไม่จำเป็นต้องทำลายป่าชายเลน ทั้งยังให้จัดตั้งโครงการต่างๆ เช่น โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าทุ่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกระบี่ และโครงการหิงห้อยในพระราชดำริ เป็นต้น

โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าทุ่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกระบี่

ป่าทุ่งทะเลเป็นพื้นที่ในตำบลเกาะกลาง อำเภอเกาะลันตา ซึ่งจังหวัดกระบี่ ได้นำมาน้อมเกล้าฯ ถวาย เพื่อให้ทรงใช้เป็นสถานที่ฝึกศิลปอาชีพ หรือทรงสงวนไว้เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้งเป็น “โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าทุ่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกระบี่” โดยให้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฟื้นฟูสภาพป่าทุ่งทะเลให้มีสภาพสมบูรณ์ มีความสมดุลทางระบบนิเวศ ทั้งให้มีการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง เกี่ยวกับป่าไม้ พืชพันธุ์ และขยายพันธุ์ปลากะรัง หรือปลากะใน กระชัง เพื่อส่งเสริมเป็นอาชีพของราษฎรในพื้นที่โครงการ ทั้งยังส่งเสริมความเข้าใจและสร้างจิตสำนึกให้แก่ราษฎรในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและป้องกันรักษาพื้นที่ป่าทุ่งทะเลมิให้เสื่อมโทรม โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าทุ่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้พื้นที่ดำเนินการอยู่ที่หมู่บ้านราหมาด หมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๓ ตำบลเกาะกลาง อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

โครงการหิงห้อยในพระราชดำริ

หิงห้อยเป็นแมลงปีกแข็งชนิดหนึ่งมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น แมงแสง และทิงถ่วง เป็นต้น เพราะชอบมาชุมนุมกันที่ต้นไม้ขนาดใหญ่ชื่อต้นทิงถ่อน หนอนกระสือ ตัวอ่อนเรืองแสงได้ เรียกว่า หนอนกระสือ

หิ่งห้อยในโลกมีอยู่มากกว่า ๒,๐๐๐ ชนิด ในประเทศไทยมีอยู่ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ชนิด ในระยะที่เป็นตัวอ่อน หิ่งห้อยมีแหล่งอาศัยต่างกันไปตามชนิดพันธุ์ มีทั้งที่อาศัยอยู่บนดิน ตามใต้ใบไม้ใบหญ้าที่ทับถม รอยแตกของหิน บางชนิดขุดโพรงดินๆอาศัยอยู่ใต้ดินมีหลายชนิด ที่อยู่ในน้ำ หรือตามวัชพืชทั้งในน้ำจืดและน้ำกร่อย กินสัตว์ขนาดเล็กเป็นอาหาร เช่น ไล่เดือน หอยน้ำจืด หอยน้ำกร่อย และหอยทาก เป็นต้น เมื่อโตเต็มวัยจะออกหากินในเวลากลางคืนและซ่อนตัวในเวลากลางวัน โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามสมุทพุ่มไม้ ตามพื้นที่ชุ่มชื้นบริเวณใกล้หนองน้ำ หรือลำธารที่มีน้ำใส สะอาดและค่อนข้างนิ่ง และตามบริเวณป่าโกงกาง

หิ่งห้อยไม่เพียงแต่จะให้ความสวยงามในเวลากลางคืนเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์สำหรับใช้สังเกตแนวชายฝั่งในเวลาเดินเรือยามค่ำคืน เพราะหิ่งห้อยที่เรืองแสงเป็นจำนวนมากซึ่งเกาะอยู่ตามต้นไม้เป็นแนวยาวเลียบชายฝั่ง ทำให้สามารถสังเกตเห็นได้ในระยะไกล แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ หิ่งห้อยเป็นตัวบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์หรือความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสภาวะแวดล้อมของพื้นที่ นอกจากนี้ หิ่งห้อยยังเป็นศัตรูตามธรรมชาติของหอยและแมลงศัตรูพืช รวมทั้งหอยหลายชนิดที่เป็นพาหะนำโรคร้ายแรงมาสู่มนุษย์และสัตว์ เช่น โรคพยาธิใบไม้ในตับ โรคเยื่อหุ้มสมองอักเสบ ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้นในงานศึกษาวิจัยทางพันธุวิศวกรรมศาสตร์ยังสามารถใช้สารลูซิเฟอริน (Luciferin) ที่สกัดได้จากอวัยวะผลิตแสงของหิ่งห้อยมาทำเป็นเครื่องหมาย (marker) เพื่อแสดงผลว่าการติดต่อสารพันธุกรรม (genes) ประสบผลสำเร็จหรือไม่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชหฤทัยในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมาช้านาน ทรงเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งหายสาบสูญพันธุ์ต่างๆ ดังเช่น เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ ขณะเสด็จพระราชดำเนินไปประทับพักพระอิริยาบถ ณ พระตำหนักสิริยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ทอดพระเนตรเห็นหมู่ไม้ที่มีดครีม และท่อน้ำเจ้าพระยาอันเจียบสงบ ทรงรำพึงถึงเมื่อทรงพระเยาว์ว่า เคยทอดพระเนตรเห็นสิ่งหายมากมายยามค่ำคืน แต่บัดนี้ไม่ค่อยจะได้เห็น แม้แต่ที่พระนครศรีอยุธยา จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้เจ้าหน้าที่ไปหาสิ่งหายมาปล่อยที่บริเวณพระตำหนักสิริยาลัย ในครั้งนั้นท่านผู้หญิงสุวิ เทพาคำ ได้บอกให้ นายปฏิพัทธ์ พุ่มพงษ์แพทย์ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ในขณะนั้นแต่งกลอนชมสิ่งหายถวายความว่า

“หึ่งเฮ้ยหึ่งห้อย	เจ้าตัวน้อยเล็กดีที่มีแสง
ระยิบระยับประดับศิลป์แผ่นดินแดน	เหมือนโคมแขวนประดับไว้ในนางค์
บ้างเป็นหมู่ซ่อนอยู่ตามใบพฤกษ์	บ้างบินลึกล่องไปในชลขวาง
ประดู่ดาวดวงน้อยลอยอ้างว้าง	มีรู้ทางร่อนเร่เตร่เที่ยวไป
จะอาจแข่งแสงสุริย์ไม่มีหวัง	จะอาจแข่งดาราตั้งคงไม่ไหว
เป็นธุลีที่ปลิวว่อนเร่ร่อนไป	ประดับอยู่ในหทัยของจอมคน
ทรงเมตตากรุณามาต่อชีพ	ให้ระยิบระยับไว้ไม่หายหน
โลกสว่างแม้ নয়นิรันดร์ในจิตชน	ก็ยังเห็นเป็นกุศลไปเนานาน
โลกจะสวดยก็ด้วยแสงแห่งหึ่งห้อย	โบราณสถานแม้ค่าน้อยก็สืบสาน
ด้วยเดชพระบารมีที่เบ่งบาน	อยุธยาแม้วสานยังมีคุณ”

กลอนชมหึ่งห้อยที่พระตำหนักสิริยาลัยเป็นที่พอพระราชหฤทัย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ อย่างมาก รับสั่งชมเชยว่า นายปฏิพัทธ์ เป็นปฎิภาณกวี

โครงการหึ่งห้อยในพระราชดำริเกิดขึ้นในคราวที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโครงการจัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ

เสด็จฯ เปิดสวนพฤกษศาสตร์
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ๘ เมษายน ๒๕๓๙

วันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้มีพระราชดำรัสกับศาสตราจารย์ ดร. สง่า
สรรพศรี ประธานคณะกรรมการองค์การสวนพฤกษศาสตร์ และ ดร. วีระชัย
ณ นคร ผู้อำนวยการองค์การสวนพฤกษศาสตร์ว่า

“...หิ้งห้อยเป็นแม่ลงชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของ
ป่าและธรรมชาติ ให้สวนพฤกษศาสตร์ทำการศึกษาความสัมพันธ์
ของพรรณไม้ป่ากับหิ้งห้อย ให้ได้ทราบครบวงจรชีวิต...”

สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ องค์การสวน
พฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี จึงสำรวจและศึกษาวิจัยให้ได้ผลสนอง
พระราชประสงค์ โดยจัดตั้งเป็น โครงการศึกษาความหลากหลาย และ
นิเวศวิทยาของหิ้งห้อยในประเทศไทยในพระราชดำริ

ทรงปล่อยเต่าทะเลและปลาสู่ท้องทะเล

โครงการคืนสัตว์น้ำเค็มสู่ท้องทะเล

ทรงอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล

เต่าทะเลเป็นสัตว์ดึกดำบรรพ์แห่งท้องทะเลที่สืบเผ่าพันธุ์มายาวนานกว่า ๒๒๐ ล้านปี จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่ทรัพยากรธรรมชาติเต่าทะเลที่เคยมีอยู่อย่างชุกชุมในท้องทะเลไทย กำลังมีปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว สาเหตุมาจากการที่เต่าทะเลและไข่เต่าถูกนำมาบริโภค นอกจากนี้การประมงด้วยอวน ทำให้เต่าทะเลที่บังเอิญติดอวนอยู่ใต้น้ำต้องตายไปเป็นจำนวนไม่น้อย การรุกล้ำพื้นที่ชายหาด เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทำให้เต่าทะเลไม่มีที่วางไข่ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการให้สัมปทานการเก็บไข่เต่าทะเลและการล่าเต่าทะเลส่งกระดองเป็นสินค้าออกจำนวนมากสดังตัวอย่างใน พ.ศ. ๒๕๒๑ ไทยส่งกระดองเต่าทะเลเป็นสินค้าออกถึง ๕๗,๐๐๐ กิโลกรัม จึงมีเต่าทะเลที่ถูกล่าถึง ๕,๗๐๐ ตัวเป็นอย่างน้อย เมื่อการดำรงชีวิตของเต่าทะเลมาถึงจุดวิกฤต หลายฝ่ายจึงเริ่มสนใจที่จะร่วมดูแลอนุรักษ์เต่าทะเล

ทรงปล่อยเต่า

“โครงการสมเด็จพระ อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล” จึงเกิดขึ้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานเกาะมันใน ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ที่พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้น้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายเป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นพื้นที่ดำเนินการ

เกาะมันในมีเนื้อที่ ๑๓๑ ไร่เศษ อยู่ห่างทิศตะวันออกของอ่าวไทย ห่างจากฝั่งอ่าวมะขามป้อมประมาณ ๖ กิโลเมตร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ให้ พลเรือเอก นิรันดร์ ศิรินาวิน สมุหราชองครักษ์ในขณะนั้น จัดตั้งโครงการสมเด็จพระ อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล บนเกาะมันในขึ้นในวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ มีหน่วยงานต่างๆ ร่วมกันปฏิบัติงาน คือ กรมชลประทาน กรมประมง และกรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ จัดทำโครงการศึกษาวิจัย และเก็บไข่เต่าในธรรมชาติมาเพาะ ฟักเป็นตัว และอนุบาลลูกเต่าในบ่อจนแข็งแรง ใช้เวลารอบ ๖ เดือน แล้วจึง ปล่อยกลับคืนสู่ท้องทะเล การดำเนินงานเริ่มแรกได้พ่อพันธุ์แม่พันธุ์

จากสถาบันชีววิทยา จังหวัดภูเก็ต ประมาณ ๑๐๐ ตัว มีพันธุ์เต่าหญ้า เต่ากระ เต่าตาแดง เต่ามะเฟือง และเต่าตนุ กองทัพเรือซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่เกาะต่างๆ โดยเฉพาะฝั่งทะเลตะวันออกซึ่งเป็นเกาะที่เป็นพื้นที่วางไข่ของเต่าทะเล เช่น เกาะคราม เกาะอีร้า และเกาะจาน เป็นต้น จึงได้มอบหมายให้หน่วยบัญชาการต่อสู้อากาศยานและรักษาฝั่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการอนุรักษ์เต่าทะเล เก็บไข่เต่าทะเลมาเพาะฟัก อนุบาล แล้วปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ

เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสถานีนอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล

ต่อมา โครงการฯได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สถานีนอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล” สังกัดศูนย์ประมงทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออก กรมประมงทะเล กองประมง ทำหน้าที่ศึกษาวิจัยชีววิทยาของเต่าทะเล อนุรักษ์ เพิ่มปริมาณ เพาะและขยายพันธุ์เต่าทะเลในธรรมชาติให้คงอยู่คู่ท้องทะเลไทยอย่างมีประสิทธิภาพ

และถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำไข่เต่าทะเลจากแหล่งวางไข่เกาะคราม
อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ในความดูแลของกองทัพเรือมา
เพาะฟัก และอนุบาล เมื่อลูกเต่ามีอายุประมาณ ๖ เดือน จะติด
เครื่องหมายแล้วปล่อยสู่ทะเล ลูกเต่าส่วนหนึ่งจะนำไปเลี้ยงไว้เป็นพ่อพันธุ์
แม่พันธุ์

ลูกเต่ามะเฟือง

เต่ากระ

เต่าทะเล

โครงการเพาะพันธุ์หอยชนิดต่างๆ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัย หอยชนิดต่างๆ เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นเปลือกหอยเป็นจำนวนมาก เช่น หอยตลับ ซึ่งเป็นหอยสองฝาที่มีหลากสี หลากพันธุ์ สวยงาม ทรงทราบว่าหอยชนิดนี้มีราคาแพงมากในประเทศญี่ปุ่น จึงทรงกังวลพระราชหฤทัยว่า ในอนาคตถ้าความต้องการหอยชนิดนี้แพร่เข้ามาในประเทศไทยแล้ว หอยตลับก็คงถูกเก็บจนหมดสิ้น ด้วยพระราชหฤทัยห่วงใยดังกล่าว จึงทรงพระดำเนนเก็บหอยตลับที่หาดทรายใหญ่ด้วยพระองค์เอง และมีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จช่วยเก็บมาถวายด้วย เมื่อทรงรวบรวมหอยตลับได้จำนวนมากแล้ว จึงทรงจัดแยกหอยที่ยังมีชีวิตอยู่ไว้ในที่ปลอดภัย ส่วนหอยที่ตายแล้วก็ทรงส่งไปใช้ทำประโยชน์ในโครงการศิลปาชีพ

ด้วยความกังวลในพระราชหฤทัยว่าหอยชนิดต่างๆ ของไทยจะสูญพันธุ์ จึงมีพระราชดำริให้อนุรักษ์และขยายพันธุ์หอยให้แพร่หลาย หน่วยงานต่างๆ จึงสนองพระราชดำริโดยจัดตั้งโครงการเพาะพันธุ์หอยขึ้น ได้แก่

หอยตลับ

หอยตลับมีชื่อเรียกต่างๆ กันตามท้องถิ่น เช่น หอยหวาน หอยขาว หอยตลับลาย เป็นต้น หอยตลับเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่พบในบริเวณฝั่งทะเลของอ่าวไทย และฝั่งทะเลอันดามัน หอยชนิดนี้นอกจากเป็นอาหาร

แล้วยังนิยมนำเปลือกที่มีความมันวาว สีล้น และลวดลายสวยงาม มาทำเป็นเครื่องประดับ และของที่ระลึก จำหน่ายทั้งในประเทศและเป็นสินค้าส่งออก ทำให้หอยตลับในธรรมชาติลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว จนหลายพื้นที่สูญพันธุ์ไปแล้ว

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีหอยตลับอยู่อย่างชุกชุม แต่ปัจจุบันได้ลดจำนวนลงไปมาก เนื่องจากถูกเก็บขึ้นมามากเกินกว่าที่ หอยธรรมชาติจะเกิดทดแทนได้ทัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงมีพระราชดำริให้ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่ง ประจวบคีรีขันธ์ กรมประมง ทดลองเพาะพันธุ์จนประสบความสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปล่อยคืนสู่ธรรมชาติมา ตั้งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒

หอยมือเสือ

หอยมือเสือเป็นหอยชนิดหนึ่งที่หายากในปัจจุบัน เมื่อเป็นที่ทราบกันว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยสัตว์ที่หายาก และมีพระราชดำริ ให้อนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ กรมประมงจึงได้สนองพระราชดำริ โดยให้มีการศึกษาวิจัย และอนุรักษ์ ตลอดจนขยายพันธุ์หอยมือเสือ ด้วยการกำหนดให้เป็นงานส่วนหนึ่งของ สถาบันอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล สังกัดศูนย์พัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยในฝั่ง ตะวันออก และศูนย์พัฒนาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งประจวบคีรีขันธ์

หอยมือเสือ
(*Tridacna squamosa*)

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับโครงการอุทยาน หอยมือเสือที่เกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานีไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์เมื่อ วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ การดำเนินงานในการนำลูกหอยมือเสือ ไปปล่อยในแนวปะการังธรรมชาติ จึงได้รับการสนับสนุนและร่วมมือ จากองค์กรต่างๆ โดยเฉพาะภาคเอกชน เช่น ชมรมนักดำน้ำ สโมสรพลชน และ ผู้สนใจงานอนุรักษ์อย่างจริงจัง

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑ ศูนย์พัฒนาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ประจวบคีรีขันธ์ได้นำลูกหอยมือเสือไปปล่อยที่เกาะต่างๆ ในจังหวัดระยอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดชุมพร และจังหวัดชลบุรี ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐

ตัว ผลปรากฏว่าลูกหอยมือเสือสามารถดำรงชีวิตเจริญเติบโต และสืบพันธุ์ได้ในท้องทะเลไทยทุกบริเวณที่โครงการอุทยานหอยมือเสือในพระบรมราชานุอุปถัมภ์นำไปปล่อยไว้ หอยมือเสือที่เกือบจะสูญพันธุ์ จึงสามารถดำรงชีวิตและขยายพันธุ์เป็นสมบัติของท้องทะเลไทยต่อมา

หอยมุกจาน

หอยมุกจานเป็นทรัพยากรธรรมชาติจากท้องทะเลที่นับวันจะลดน้อยลงทุกที เพราะการนำขึ้นมาใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ส่งออกปีละเป็นจำนวนมาก จนรัฐบาลต้องออกกฎหมายห้ามดำเนินการดังกล่าว นอกจากนี้หอยมุกจานยังเป็นหอยสำหรับผลิตไข่มุกเลี้ยง ความต้องการหอยมุกจานจึงมีมาก เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงทราบว่าปัญหาในการเลี้ยงหอยมุกจานคือการขาดแคลนแม่พันธุ์หอย จึงพระราชทานกำลังใจแก่นักวิชาการประมงให้พยายามเพาะพันธุ์หอยมุกจานของไทยให้เป็นผลสำเร็จ เพราะหอยมุกจานของไทยเป็นพันธุ์หอยขนาดใหญ่เพาะไข่มุกที่มีคุณภาพดี

เพื่อเป็นการสนองพระราชประสงค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กรมประมงจึงได้ตั้งโครงการเพาะพันธุ์หอยมุกจานขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยให้ศูนย์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ดำเนินงาน หลังจากเวลาผ่านไป ๗ ปี การเพาะเลี้ยงหอยมุกจานจึงประสบผลสำเร็จเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้ลูกหอยมุกจานรุ่นแรกกว่า ๓๐,๐๐๐ ตัว ความสำเร็จในการเพาะหอยมุกจานครั้งนี้ กล่าวได้ว่าเป็นความสำเร็จครั้งแรกของโลก ถึงแม้ว่าจะมีบางประเทศเริ่มเพาะเลี้ยงหอยมุกจานได้แล้ว แต่ยังเป็นเพียงงานทดลองที่ได้ผลไม่แน่นอน

เมื่อการเพาะพันธุ์หอยมุกงานของไทยสำเร็จผล ได้มีภาคเอกชนนำหอยมุกงานไปเลี้ยงที่เกาะนาคา จังหวัดภูเก็ต โดยมีชาวญี่ปุ่นร่วมลงทุนด้วย ในการเลี้ยงหอยมุกงานที่เกาะนาคานี้ ปรากฏว่าได้ผลดีและสามารถเลี้ยงไข่มุกได้เม็ดใหญ่ที่สุด มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้ว จึงถือเป็นสิริมงคลและเป็นสิ่งล้ำค่าควรแก่การเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงอนุรักษ์และสนับสนุนการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์หอยชนิดต่างๆ ที่มีในท้องทะเลไทย รวมทั้งหอยมุกงานด้วย ไข่มุกเม็ดใหญ่ที่สุดเม็ดนี้มีชื่อว่า “Queen of Thailand”

โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านละเวง หมู่ที่ ๓ ตำบลดอนทราย อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ราษฎรซึ่งประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานความช่วยเหลือ เพราะได้รับความเดือดร้อนจากการที่ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งทะเลถูกเรือประมงขนาดใหญ่ทำลาย เพราะการใช้ขวานตาถี่ อวนลาก อวนรุน ซึ่งเป็นการทำประมงที่ผิดวิธี ทำให้ระบบนิเวศของท้องทะเลถูกทำลาย ส่งผลกระทบให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง จนชาวประมงพื้นบ้านเดือดร้อน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริให้ดำเนินการจัดทำโครงการเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยฟื้นฟูระบบนิเวศ สร้างปะการังเทียม ฟื้นฟูป่าชายเลน พื้นที่ชุ่มน้ำและแนวหญ้าทะเล ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการบริเวณชายฝั่งทะเลจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส ในพื้นที่ ๔ อำเภอ ๖๑ หมู่บ้าน เพื่อให้ราษฎรประมาณ ๘,๐๐๐ คน ประกอบอาชีพประมงได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น มีรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวเพิ่มขึ้น

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเล
ตามแนวพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๔

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริให้
ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมประมง กองทัพเรือ
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ (กปร.) ร่วมกับจังหวัดปัตตานีและนราธิวาส จัดตั้ง “โครงการ
ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” จังหวัดปัตตานี
และนราธิวาส โดยมีนายบัญญัติ จันทน์เสนะ ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการ
บริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นประธาน และการรถไฟแห่งประเทศไทย
กับกรมทางหลวงร่วมสนับสนุนการดำเนินโครงการ จัดทำปะการังเทียม
บริเวณชายฝั่งทะเล เช่น การรถไฟแห่งประเทศไทย นำตู้รถไฟที่ชำรุด
เสียหายไม่ได้ใช้งานแล้ว จำนวน ๒๐๘ ตู้ มาทิ้งลงทะเลที่จังหวัดปัตตานี ๕
จุด กรมทางหลวงได้มอบท่อระบายน้ำคอนกรีต จำนวน ๗๐๗ ท่อน วางใน
ทะเลจังหวัดนราธิวาสเพื่อเป็นปะการังเทียม กรมประมงจัดตั้งศูนย์

เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เพื่อเป็นสถานที่เพาะพันธุ์ปลาและอนุบาลปลา ทั้งเป็นสถานที่อบรมราษฎรให้มีความรู้ในการเลี้ยงปลาและการอนุรักษ์ปลา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลตามพระราชดำริที่บ้านละเว เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงพระดำเนินเยี่ยมกลุ่มราษฎรชาวประมงที่มาจาก ๖ อำเภอ ในเขตจังหวัดปัตตานี และราษฎรกลุ่มชาวประมงที่มาจาก ๒ อำเภอในเขตจังหวัดนราธิวาส ที่มารับเสด็จ

ชาวประมงนำเรือกอลและมาร่วมในการทำปะการังเทียม

กลุ่มราษฎรชาวประมงเหล่านี้ นำเรือประมงขนาดเล็ก เช่น เรือกอลและมาร่วมในการทำปะการังเทียมที่บ้านที่เรียกว่า “ซัง” เพื่อไปวางในทะเลด้วย จากนั้นทอดพระเนตรนิทรรศการเกี่ยวกับการดำเนินโครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเล เพื่อให้เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ทะเล ภาพจำลองการจัดวางปะการังเทียมที่เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ

ฝั่งแสดงระบบนิเวศทรัพยากรชายฝั่ง รวมทั้งการทำซังอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวประมงพื้นบ้านมาช้านาน

การทำซังนั้น ใช้วัสดุพื้นบ้าน เช่น ไม้ไผ่ ทางมะพร้าว เชือก ถูบบรรจุทราย ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายภายในชุมชน และสามารถย่อยสลายได้ ไม่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งง่ายต่อการซ่อมบำรุงเมื่อชำรุดเสียหาย จึงได้มีการรื้อฟื้นนำมาใช้ใหม่ เพื่อเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน เนื่องจากทางมะพร้าวจะมีกลิ่นหอม สามารถล่อให้สัตว์น้ำขนาดเล็กเข้าไปหลบซ่อนอาศัย รวมทั้งแพลงตอนที่ยืนอยู่บริเวณทางมะพร้าว ก็จะกลายเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำวัยอ่อนเหล่านี้ด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสแก่ผู้ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท อยู่ ณ ที่นั้น ความตอนหนึ่งว่า

“...ขณะนี้โลกเรามีคนเกิดมากขึ้น แต่สัตว์น้ำในทะเลมหาสมุทรกลับมีน้อยลง เราจึงควรหันมาร่วมกันทำโครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลกันขึ้น เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในทะเลมหาสมุทร...และใครขอฝากโครงการฯ ดังกล่าวให้ชาวปัตตานีและชาวนราธิวาสได้ร่วมช่วยกันดูแลเพื่อความผาสุกของประชาชนในท้องถิ่นต่อไป...”

ทรงปล่อยพันธุ์ปลากะพงขาว ปลากะรังหน้างอ ปลากะรังดอกแดง ปลาตะกรับ และกุ้งกุลาดำลงสู่ทะเล เพื่อแพร่ขยายพันธุ์และเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในทะเล

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๖ การรถไฟแห่งประเทศไทยได้มอบตู้รถไฟเพิ่มอีก ๑๐๐ ตู้ ไปวางในทะเลที่จังหวัดปัตตานี ๒๕ ตู้ และจังหวัดนราธิวาส ๗๕ ตู้

พ.ศ. ๒๕๔๗ โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้วางตู้รถไฟให้เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำเพิ่มอีก ๓๐๐ ตู้ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ

ปัจจุบัน ตู้รถไฟและท่าคอนกรีตได้มีปะการัง กัลปังหา ฟองน้ำ และดอกไม้ทะเล รวมทั้งหอยชนิดต่างๆ มาเกาะอยู่เป็นจำนวนมาก ผูกปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ต่างเข้ามาอยู่อาศัยและใช้เป็นที่ย้ายพันธุ์ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำกลับคืนมาอย่างรวดเร็ว วัดได้จากปริมาณของสัตว์น้ำที่ชาวประมงชายฝั่งจับได้มากขึ้น รายได้จากการจับสัตว์น้ำก็เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นว่า ชาวประมงพื้นบ้านที่จับสัตว์น้ำด้วยการใช้เบ็ดเป็นหลัก มีรายได้เฉลี่ย ๒๒,๕๐๐ บาทต่อเดือน ส่วนในช่วงมรสุมไม่สามารถออกทำประมงไกลฝั่งได้ จะมีรายได้เฉลี่ย ๑๐,๖๐๐ บาทต่อเดือน ผลจากโครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นอกจากสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดปัตตานีและนราธิวาสแล้ว ประการสำคัญคือ ได้คืนความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ท้องทะเลด้วย

ปะการัง
หลากหลายชนิด

หญ้าทะเล

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านความมั่นคง

พระราชกรณียกิจด้านความมั่นคง

โครงการเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ บ้านร่มฟ้าทอง

โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ ได้จัดตั้งหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองตามพระราชดำริ เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน มีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อส่งเสริมการเกษตร ฝึกอบรมการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน พัฒนาการศึกษา การสาธารณสุข ตลอดจนเน้นให้ราษฎรอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสัตว์ป่า โดยให้ความรู้พัฒนาจิตใจ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ ให้ราษฎรชาวไทยภูเขาเหล่านั้นมีความสำนึกในความเป็นคนไทยอันจะเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ

เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินจากภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ไปทรงเยี่ยมราษฎรอาสาป้องกันชาติ โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ บ้านร่มฟ้าทอง ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ครั้นเสด็จพระราชดำเนินถึง ได้ทอดพระเนตรโครงการศิลปาชีพบ้านร่มฟ้าทอง และกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพราษฎรปลูกไม้ดอกเมืองหนาว พร้อมทั้งพระราชทานพันธุ์ต้นเกาลัดแก่ตัวแทนราษฎร

พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ บ้านร่มฟ้าทอง ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรแปลงปลูกไม้ดอกเมืองหนาวชนิดต่างๆ ได้แก่ ลิลลี่ ทิวลิป และฟรีเซีย พระราชทานหัวพันธุ์ไม้ดอกแก่ตัวแทนสมาชิกโครงการปลูกไม้ดอกเมืองหนาว

ลิลลี่

แปลงปลูกผักสวนครัว มีการปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาความชุ่มชื้นในดิน

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอาสาสมัครโครงการดังกล่าวอีก เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงโครงการศิลปาชีพบ้านร่มฟ้าทอง ได้ทอดพระเนตรแบบจำลองแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งประกอบด้วย

แปลงสาธิตการพัฒนาดินที่ติดตามโครงการอนุรักษ์ดินและน้ำบ้านร่มฟ้าทอง ที่มีการสำรวจวางแผนจัดระบบการอนุรักษ์ แล้วดำเนินการจัดทำคูน้ำ รอบขอบเขา ใช้คันชักฟืชและการใช้หินเรียงขวาง ปลูกไม้ผลบนคันคูรับ น้ำขอบเขา เป็นต้น ในโอกาสนี้ได้พระราชทานพันธุ์ไม้ผล พันธุ์ไก่ และไข่ออโตดีนให้แก่สมาชิกโครงการฯ ด้วย

พระราชทานพันธุ์ไม้แก่ผู้แทนราษฎรในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง ภูซัด
ภูเมียง ภูสอยดาว

โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงภูซัด ภูเมียง ภูสอยดาว

โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ภูซัด ภูเมียง ภูสอยดาว อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัด พิษณุโลก อยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นรอยต่อ ๓ จังหวัด คือ พิษณุโลก อุตรดิตถ์ และ จังหวัดเลย สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขา มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าสงวน แห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ตลอดจนแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย

นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว ราชอาณาจักรไทยเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ซึ่งได้เข้ามาอาสาสมัครร่วมพัฒนาชาติไทย อาชีพของราษฎรในพื้นที่ส่วนใหญ่ได้แก่ การทำไร่ แต่เนื่องจากพื้นที่เป็นพื้นที่ลาดชัน อีกทั้งมีการบุกรุกแผ้วถางป่าอยู่เนืองๆ จนพื้นที่เสื่อมสภาพลง ทำให้ราษฎรประสบปัญหา มีผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน

ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับโครงการนี้ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กองทัพอากาศที่ ๓ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการจัดตั้งหมู่บ้าน ๑๘ หมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านชุมชนดั้งเดิม หมู่บ้านราษฎรอาสาสมัครจัดตั้งใหม่ และหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยให้ความรู้แก่ราษฎรในการทำการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ อนุรักษ์ดินและน้ำ ไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกไม้ผลในพื้นที่การเกษตรแบบขั้นบันได และส่งเสริมการปลูกไม้ใช้สอย สร้างระบบชลประทาน เช่น อ่างเก็บน้ำ ฝายเก็บน้ำ และปลูกป่าเสริมเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร พร้อมทั้งมีพระราชดำริให้จัดตั้งกลุ่มศิลปาชีพ เพื่อฝึกอบรมราษฎรที่มีความสนใจในด้านศิลปาชีพ

พ.ศ. ๒๕๔๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปยังกลุ่มศิลปาชีพ ภูซัด ภูเมี่ยง ภูสอยดาว มีพระราชดำริให้สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จังหวัดเชียงใหม่ จัดตั้งศูนย์รวมพรรณไม้บ้านร่มเกล้า ขึ้นในพื้นที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง พื้นที่ภูซัด ภูเมี่ยง ภูสอยดาว ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านร่มเกล้าประมาณ ๒ กิโลเมตร มีลักษณะเป็นศูนย์รวมพรรณไม้สาขาสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านยามชายแดนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กองทัพภาคที่ ๓ จัดตั้งหมู่บ้านยามชายแดนขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานแนวทางการสร้างความมั่นคงพื้นที่ชายแดนในพื้นที่ฝั่งโขง ตั้งแต่ช่องทางก๊วยวอก จังหวัดเชียงใหม่ ไปถึงอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านจัดตั้งใหม่บนเขา ซึ่งมีความปลอดภัยพอสมควร เป็นพื้นที่ที่ทำการเกษตรได้ มีแหล่งน้ำและพื้นที่เพียงพอสำหรับราษฎร ๔๐-๕๐ ครอบครัว โดยให้ทหารช่วยเหลือในการตั้งบ้านเรือน สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อผนึกกำลังประชาชนต่อสู้กับปัญหาภัยคุกคามต่างๆ โดยเฉพาะ ปัญหายาเสพติด ให้ความรู้ภาษาไทยแก่ชาวไทยภูเขาจนอ่านออกเขียนได้ ปลุกจิตสำนึกความเป็นไทย และปฏิบัติตามกฎหมายไทย มุลินธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ช่วยสนับสนุนด้านอาชีพเสริม

กองทัพภาคที่ ๓ ได้ดำเนินโครงการจัดตั้งหมู่บ้านยามชายแดนสนองพระราชดำริที่บ้านมะโอะโคะ จังหวัดตาก บ้านรวมไทย บ้านห้วยมะเขือส้ม บ้านนาป่าแปก บ้านดอยแสง บ้านห้วยผึ้ง บ้านปางตอง บ้านปางคอง บ้านส่วยแม่อุ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านมะโอะโคะ

ในปีเดียวกัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้ราษฎรชาวไทยภูเขาที่สมัครใจเป็นยามชายแดนไปอยู่ที่หมู่บ้านมะโอะโคะ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก กองพลพัฒนาที่ ๓ ได้จัดชุดปฏิบัติการเข้าร่วมปฏิบัติงานกับราษฎรในการพัฒนาหมู่บ้าน สร้างจิตสำนึกในความเป็นไทยให้แก่ราษฎร ให้ความรู้เพื่อเป็นแหล่งข่าวแก่ทางราชการ อำนวยความสะดวกให้กรมป่าไม้ก่อสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นจำนวน ๒๐ แห่ง ปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง ในพื้นที่ ๕๐ ไร่ ปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ๓๐๐ ไร่ ปลูกป่าแนวกันชนจำนวน ๑๐๐ ไร่ ปลูกป่าเปียกพื้นที่ ๑๐๐ ไร่ พร้อมทั้งจัดทำแนวหมู่บ้านยามชายแดนระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร ฝึกอบรมราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ๑ รุ่น จำนวน ๕๐ คน กรมชลประทานได้ก่อสร้างฝายพร้อมท่อส่งน้ำบ้านมะโอะโคะ ๒ แห่ง ปัจจุบันสามารถส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่ทำการเกษตร และให้ราษฎรใช้อุปโภคบริโภคได้อย่างเต็มที่ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำการเกษตรของหมู่บ้านได้กว่าร้อยละ ๓๒ ของพื้นที่ ทำให้ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น และการก่อสร้างฝายนี้ยังช่วยชะลอการไหลของน้ำในฤดูฝนอีกด้วย

ปลูกป่า ๓ อย่าง
ประโยชน์ ๔ อย่าง

พระราชทานพันธุ์เบ็ดเตล็ด แก่ผู้นำหมู่บ้านแสนคำลือ

บ้านปางคอง

วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านยามชายแดนบ้านปางคอง หมู่ที่ ๑๒ ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งตั้งอยู่เหนือสุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ห่างจากแนวชายแดนพม่าราว ๘๐๐ เมตร มีราษฎรชาวไทยใหญ่และชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอเข้าร่วมโครงการ ๓๒ ครอบครัวรวม ๑๑๘ คน ดำเนินการโดยปฏิบัติตามแนวพระราชดำริแบบเศรษฐกิจพอเพียง และธนาคารอาหารชุมชน เพื่อราษฎรจะได้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต กองทัพอากาศที่ ๓ ได้ส่งเสริมให้ราษฎรสร้างฝาย เพื่อให้นดินมีความชุ่มชื้นและผลิตปุ๋ยชีวภาพ ส่งเสริมด้านการปลูกข้าวไร่ พืชผักสวนครัว เลี้ยงปลา และอาชีพหัตถกรรม ซึ่งจะทำให้ราษฎรมีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง ส่งเสริมให้ปลูกไม้ผลยืนต้น พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารและยา ตลอดจนดำเนินการจัดทำโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ แผงไฟฟ้าพลังแสงอาทิตย์

สร้างฝายพร้อมระบบส่งน้ำ และสระเก็บน้ำประจำหมู่บ้านที่สามารถ
จัดสรรน้ำช่วยเหลือราษฎรด้านอุปโภคบริโภคและทำเกษตรกรรมได้ตลอดปี

บ้านแสนคำลือ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม
บ้านแสนคำลือเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ พร้อมทั้งมีพระราชดำริให้จัดตั้งหมู่บ้าน
ตามยุทธศาสตร์การป้องกันชายแดนแบบเบ็ดเสร็จ เพื่อความมั่นคงตาม
แนวชายแดน เพราะทรงห่วงใยในความปลอดภัยของราษฎร และความ
มั่นคงปลอดภัยของประเทศเป็นอย่างมาก กองทัพบกที่ ๓ จึงได้รวบรวม
ราษฎรชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายในแต่ละพื้นที่ให้มาอยู่รวมกัน
แล้วจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามแนวชายแดน และได้ดำเนินงานฝึกกำลัง
ประชาชนมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึง พ.ศ. ๒๕๔๔ รวม ๘ ครั้ง จากราษฎร
๒๔ หมู่บ้าน จำนวน ๑,๖๒๐ คน ระหว่างฝึกประชาชนก็ดำเนินการ
ลาดตระเวนตามแนวชายแดนไปพร้อมกัน โดยใช้ม้าทางยุทธวิธี และ
การบรรทุกต่าง ทำการลาดตระเวนไปยังช่องทางสำคัญ พักแรมในป่า
ตระเวนเฝ้าตรวจป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ป้องกันและ
ปราบปรามยาเสพติด และได้ดำเนินการจัดที่ดินทำกินตลอดจนที่อยู่อาศัย
ให้แก่ราษฎร จัดระบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ให้ราษฎรได้
ประกอบอาชีพ มีรายได้แน่นอนมั่นคง สามารถพึ่งตนเองได้

เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
จุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปทรงเยี่ยมบ้านแสนคำลือ หมู่ที่ ๒
ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน
ยุทธศาสตร์ได้พระราชทานยารักษาโรค พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์แก่ผู้นำหมู่บ้าน
และพระราชทานโคพันธุ์ที่มีผู้ถวายจำนวน ๒๕ ตัว แก่ราษฎร

บ้านเฝ้าหนองห้า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารไปทอดพระเนตรสภาพพื้นที่เตรียมการจัดตั้งหมู่บ้านตามแนวชายแดน บริเวณดอยยอดห้วยน้ำลาว บ้านเฝ้าหนองห้า ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้พระราชทานธงของขวัญแก่ทหารพรานประจำกองร้อยที่ ๑ กรมทหารพราน ๓๑ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่

สภาพพื้นที่บริเวณดอยยอดห้วยน้ำลาวแห่งนี้ แต่เดิมเป็นพื้นที่อาศัยของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้า หมู่บ้านเฝ้าหนองห้า ประมาณ ๒๐ ครอบครัว มีอาชีพทำการเกษตร ทำนาข้าวแบบขั้นบันได และปลูกไม้ผลเมืองหนาวได้ดี เนื่องจากมีน้ำใช้เพาะปลูกตลอดทั้งปี มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๓๐๐ เมตร สภาพป่าเป็นป่าดิบเขา มีไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ก่อ ไม้เหมือด แต่เนื่องจากเส้นทางคมนาคมติดต่อกับภายนอกยากลำบาก จึงทำให้มีการย้ายถิ่นฐานแห่งใหม่ไปที่บริเวณบ้านต้นผึ้ง ห่างจากพื้นที่เดิมประมาณ ๗ กิโลเมตร ทำให้พื้นที่เดิมรกร้างว่างเปล่าไม่มีผู้อยู่อาศัย จึงสามารถจัด

บริเวณที่ทำการ
เกษตรบ้านเฝ้า
หนองห้า

เตรียมพื้นที่จัดตั้งหมู่บ้านตามโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าและอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ใน พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ดำเนินการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามแนวชายแดน มีชาวไทยภูเขา ๔ เผ่า จำนวน ๓๐ ครอบครัว ได้แก่ เข้ากะเหรี่ยง มูเซอ และอาข่า ในพื้นที่ประมาณ ๑๐๐ ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าน้ำเปื่อย-ป่าน้ำหยวน และป่าน้ำลาว ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการอบรมให้มีความเข้าใจการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และให้ราษฎรดำรงชีวิตอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน ในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เข้ามาส่งเสริมและอบรมราษฎรให้มีอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มจากอาชีพหลักอีกทางหนึ่ง

บ้านนามน

ต้น พ.ศ. ๒๕๔๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพพื้นที่เตรียมจัดตั้งหมู่บ้านตามแนวชายแดนบริเวณดอยดำ บ้านนามน ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานถุงของขวัญแก่ทหารประจำฐานปฏิบัติการดอยดำ หมวดทหารม้าที่ ๑ กองร้อยทหารม้าที่ ๑ กองพันทหารม้าที่ ๑๒๗ ที่ปฏิบัติหน้าที่รักษาความมั่นคงตามแนวชายแดน และสกัดกั้นการลำเลียงยาเสพติดเข้าสู่ประเทศ

พื้นที่บริเวณดอยดำในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ตั้งอยู่สันแนวชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ซึ่งมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ป่าเป็นป่าดิบเขา ป่าเต็งรังและป่าสนเขา และในพื้นที่ยังคงมีการเคลื่อนไหวในการลักลอบลำเลียงยาเสพติดเข้าสู่ประเทศไทย การจัดตั้งหมู่บ้านตามแนวชายแดนนี้ จัดตั้งตามลักษณะบ้านเล็กในป่าใหญ่ เพื่อให้คนอาศัยอยู่กับป่าได้โดยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จัดสรรที่ทำกินให้แก่ราษฎรชาวไทยภูเขาที่ยากจนและสนใจเข้าร่วมโครงการ

ในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง และช่วยกันฟื้นฟู อนุรักษ์สภาพป่า ตลอดจน
จนสอดส่องดูแลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศตามพระราชดำริของ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และเป็นการป้องกันการลักลอบ
ยาเสพติดตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย

บ้านห้วยปูลิง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนิน
ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยปูลิง หมู่ที่ ๑ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง
แม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕
บ้านห้วยปูลิงนี้เป็นหมู่บ้านในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนว
ชายแดน ฝึกให้ราษฎรชาวไทยภูเขาเรารู้จักรักษาธรรมชาติ หวงแหนแผ่นดิน
และต่อต้านยาเสพติด

ส่วนการฝึกกำลังประชาชน ประจำปี ๒๕๔๕ กองทัพบก
โดยกองทัพภาคที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๒๑ รักษาพระองค์ และส่วน
ราชการที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันสนองพระราชดำริจัดทำแผนยุทธศาสตร์
แบบเบ็ดเสร็จ เพื่อให้เกิดความมั่นคงแบบยั่งยืน โดยฝึกกำลังประชาชน
จำนวน ๒๓๗ คน จาก ๑๑ หมู่บ้านในตำบลห้วยปูลิง แบ่งเป็นการลาด
ตระเวนพื้นที่ และการฝึกทบทวนกำลังประชาชน เพื่อให้สามารถนำความรู้
กลับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ตลอดจนเป็นกำลังช่วยเหลือปฏิบัติการทหาร
รวมทั้งร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ และป้องกันปราบปรามยาเสพติด
ภายหลังจากการฝึกแล้วจะมีการจัดตั้งกำลังประชาชนเป็นกลุ่มหมู่บ้าน
ตามพื้นที่แนวชายแดน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสชื่นชม
พระราชทานกำลังใจแก่ประชาชน และขอให้ทุกฝ่ายร่วมกันป้องกันภัยจาก
ยาเสพติด จากนั้นได้พระราชทานเครื่องผลิตไฟฟ้าแบบประจุแบตเตอรี่และ
เครื่องสูบน้ำพลังแสงอาทิตย์แก่ผู้นำหมู่บ้าน สำหรับนำไปใช้ช่วยเหลือ
ราษฎรที่ขาดแคลนไฟฟ้าและน้ำในการอุปโภคบริโภค รวมทั้งนำใช้ในการ
การเกษตรช่วงฤดูแล้ง

โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตามพระราชดำริ

นับแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงขึ้นในหลายท้องที่ตามแนวเขตชายแดนภาคเหนือ โดยมีหลักการว่า

“ฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกแผ้วถาง สกัดเส้นทางที่ขนยาเสพติด
อยู่ใกล้เขตแนวชายแดน สนับสนุนแผนป้องกันประเทศ
ช่วยรักษาเขตต้นน้ำลำธาร ช่วยสร้างงานให้ราษฎร
ช่วยเหลือประชากรชาวเขา และช่วยคนไทยเราได้มีแหล่งผลิตอาหาร”

ทรงให้ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการทำหน้าที่ยามชายแดนไปพร้อมกับการฟื้นฟูสภาพป่า มีการฝึกอบรมด้านการเกษตร ให้รู้จักทำการเกษตรบนพื้นที่น้อยแต่ได้ผลผลิตมาก มีการวางแผนการตลาดในรูปของสหกรณ์ ให้ทำการเกษตรโดยปลอดสารเคมีและยาฆ่าแมลง กำหนดชนิดและเวลาให้ปลูกพืชเพื่อไม่ให้ผลผลิตล้นตลาด มีการปลูกพืชและผักเมืองหนาว ส่งเสริมให้เลี้ยงปลาที่อยู่ในสภาพอากาศหนาวเย็นรวมทั้งส่งเสริมให้เลี้ยงกบ เพื่อให้อาหารโปรตีนรับประทาน

โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตามพระราชดำริภูพยัคฆ์

วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพพื้นที่ภูพยัคฆ์ ตำบลขุนน่าน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยภูคาและป่าผาแดง มีพระราชดำริให้จัดตั้งสถานีทดลองการเกษตรที่สูงขึ้น โดยการนำพื้นที่ที่ถูกแผ้วถางแล้วมาฟื้นฟูใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รับเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพที่สมบูรณ์อีกครั้ง เป็นการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนให้มีชุมชนที่เข้มแข็ง อันเป็นการช่วยสกัดกั้นการแพร่กระจายของยาเสพติดจากนอกประเทศ

ทรงรับฟังรายงานสรุปสภาพภูมิประเทศบริเวณเทือกเขาภูผาศรีที่ภูบุงกรุก

การดำเนินงานของสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงฯ ภูผาศรี ได้แก่ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ มีการปลูกป่าในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ปรับปรุงระบบนิเวศต้นน้ำด้วยการสร้างฝายต้นน้ำตามพระราชดำริ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ป่าต้นน้ำลำธาร มีการสำรวจสภาพที่ดินและวางแผนการใช้ดิน จัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำด้วยการทำคันคูรัมน้ำ ขอบเขา ปลูกหญ้าแฝกเพื่อลดปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน จัดทำแปลงทดสอบการปลูกไม้ผลเมืองหนาว แปลงทดสอบพันธุ์ข้าวไร่ และ ทำแปลงปลูกผัก เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ราษฎรให้นำความรู้ไปใช้กับพื้นที่ของตนเองได้

โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงบ้านห้วยหยวกป่าโซ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพื้นที่เตรียมการจัดตั้งหมู่บ้านตามแนวชายแดน บริเวณบ้านห้วยหยวกป่าโซ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๖ มีพระราชดำริให้จัดตั้งสถานีเกษตรที่

สูงขึ้นโดยมิให้รบกวนและเคลื่อนย้ายอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ แต่ให้ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการด้วย ได้มีการอบรมราษฎรอาสาสมัครป้องกันตนเอง ส่งเสริมการปลูกไม้เพื่อใช้ในงานศิลปาชีพ พื้นฟูสภาพดินที่เสื่อมโทรม โดยการปลูกป่า สร้างฝายต้นน้ำลำธาร ทำคันคูรับน้ำ จัดทำแปลงขั้นบันไดสำหรับปลูกพืชผักและไม้ดอกระหว่างแนวคูรับน้ำ ขอบเขา ปลูกไม้ผลเมืองหนาว ไม้ตง พืชผัก และไม้ดอก ชา กาแฟ ทำปุ๋ยคอก และสารกันแมลงสกัดจากธรรมชาติ

โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงบ้านธารทอง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

วันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการเตรียมสภาพพื้นที่สำหรับจัดตั้งหมู่บ้านตามแนวชายแดนบริเวณบ้านธารทอง ตำบลแม่เงิน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีพระราชดำริให้จัดตั้งสถานีเกษตรที่สูงขึ้น โดยนำพื้นที่ที่ถูกแผ้วถางแล้วมาใช้ประโยชน์เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายให้กลับสู่สภาพสมบูรณ์ มีการปลูกป่า จัดสร้างฝายต้นน้ำแบบผสมผสาน สร้างโรงเรือนเพาะชำไม้ดอก ปลูกไม้ดอก และพืชผักเมืองหนาวแบบขั้นบันได เช่น ข้าว บัวย ศุภโชค เกาลัด แอปเปิ้ล เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น ลดปัญหายาเสพติด และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงม่อนล้าน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ แต่เดิมเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา และเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยสาขาของลำน้ำแม่สะลม ลำน้ำแม่โกน ซึ่งไหลลงลำน้ำแม่งัด สภาพพื้นที่โดยทั่วไปถูกทำลายเพื่อเป็นพื้นที่ไร่เลื่อนลอยถึง ๙,๓๗๕ ไร่ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นต่อเนื่องขึ้นทุกปี เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงพระราชทานพระราชดำริให้ตั้งสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงขึ้น โดยให้นำราษฎรชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า ๓ หมู่บ้าน จำนวน ๘๘ ครอบครัว เข้ามาเรียนรู้วิธีการด้าน

การเกษตรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ พร้อมทั้งให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งจะมีผลในการช่วยลดการบุกรุกทำลายป่าได้ในอนาคต

สถานีวิพัฒนาการเกษตรที่สูงห้วยเมืองงาม อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับลำห้วย ความสูงอยู่ระหว่าง ๗๐๐-๑,๕๒๒ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ห่างจากชายแดนไทย-พม่า ประมาณ ๕ กิโลเมตร ปัจจุบันได้มีราษฎรเข้ามาแผ้วถางบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่หมุนเวียน ปลูกข้าวไร่ และปลูกไม้ผล หากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาก็จะปล่อยให้มีการทำลายป่าเพิ่มขึ้นต่อไป จะมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารได้ และเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งสถานีวิพัฒนาการเกษตรที่สูงขึ้น โดยให้ราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาร่วมดำเนินการในโครงการ และให้มีการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ เพื่อกักเก็บน้ำสำหรับนำมาใช้ในพื้นที่โครงการ พร้อมทั้งทำการอนุรักษ์สภาพป่าบริเวณเทือกเขาตอยสามเส้าใหญ่เหนือลำห้วยเมืองงามที่มีความลาดชันสูงให้กลับคืนสภาพป่าที่สมบูรณ์ดังเดิม ทั้งนี้

เพื่อเป็นการสร้างงานให้กับราษฎร จัดระเบียบชุมชนพื้นที่ชายแดน และ สกัดกั้นการแพร่ระบาดของยาเสพติดจากนอกประเทศอีกด้วย

สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงดอยบ่อ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยบ่อ ซึ่งมีฝนตกชุก มี ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๖๖๙ มิลลิเมตรต่อปี ทำให้มีลำน้ำขนาดใหญ่ที่มี ต้นน้ำจากเทือกเขาดอยบ่อถึง ๕ สาย ได้แก่ ลำน้ำห้วยแม่สักทอง ลำน้ำ ห้วยโปงผา ลำน้ำห้วย ต้นเมียง ลำน้ำห้วย แม่ซ้าย และลำน้ำห้วย ยาว มีประชากรอาศัย อยู่ในพื้นที่ ๕ หมู่บ้าน จำนวน ๔๐ ครัวเรือน ต่อมา สภาพป่าในพื้นที่ ๕ หมู่บ้าน เริ่มมีการบุกรุก

ทำลายเพื่อการปลูกฝิ่น ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด และชิง โดยมีพื้นที่ที่ถูก บุกรุกทำลายมากที่สุดคือ บริเวณลุ่มน้ำห้วยแม่สักทอง และเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทาน พระราชดำริให้จัดตั้งสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงขึ้น เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ โดยใช้บริเวณพื้นที่ลำน้ำห้วยแม่สักทองเป็นที่ตั้งของสถานี และให้นำ ราษฎรชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ๑๓๗ ครัวเรือนเข้ามา เรียนรู้การทำเกษตรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการ ใช้พื้นที่ไม่ถูกวิธี พร้อมกับให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาอาศัยระหว่างคนกับป่าให้มีความยั่งยืนต่อไป

สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงบ้านสบซุ่น อำเภอท่าวัน จังหวัด น่าน พื้นที่บ้านสบซุ่นตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำยาว-น้ำสวด เป็น พื้นที่ต้นน้ำน้ำค้างซึ่งเป็นลุ่มน้ำย่อยของแม่น้ำยม มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๕๐๐ ไร่ซึ่งถูกแผ้วถางทำลายเพื่อการทำไร่เลื่อนลอยของราษฎรบ้านสบซุ่นจำนวน

๒๔๔ หลังคาเรือน ๘๗๐ คน และราษฎรบ้านดอยติ้ว จำนวน ๑๕๖ หลังคาเรือน ๖๕๗ คน โดยราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ข้าว ข้าวโพด และปลูกลิ้นจี่ จากการบุกเบิกทำลายป่าทำให้ราษฎรทั้ง ๒ หมู่บ้าน เริ่มตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจึงได้ขอพระราชทานความช่วยเหลือ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงขึ้น โดยให้ขอใช้พื้นที่ป่าที่ถูกแผ้วถางและบริเวณลำน้ำน้ำค้างเนื้อที่ประมาณ ๕๐๐ ไร่ มาจัดตั้งสถานีฯ โดยให้ราษฎรบ้านสบซุ่นและบ้านดอยติ้วเข้าร่วมดำเนินการและนำความรู้ด้านการเกษตรกลับไปพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ทำให้ไม่ต้องโยกย้ายถิ่นฐานเพื่อหาพื้นที่ทำกิน ลดปัญหาการบุกเบิกทำลายป่า นอกจากนี้ยังสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าแหล่งต้นน้ำลำธารและให้คนกับป่าได้พึ่งพาอาศัยอย่างยั่งยืนอีกด้วย

รัตนราชินีศรีประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์

โครงการธนาคารสมอง

“...เมืองไทยเรามีสิ่งที่ดีมาก อย่างข้าราชการต่างๆ ที่ปลดเกษียณอายุไปแล้วตอนหกสิบ...น่าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับข้าพเจ้าจะพยายามรวบรวมมันสมองที่เก่ง...เรียนรู้เก่งฉลาดแล้วก็ได้ฝึกทดลองมาด้วยแล้ว ให้มารวมกันช่วยกันจ้องพิจารณาปัญหาต่างๆ ของประเทศ... แทนที่จะคิดว่าปลดเกษียณอายุแล้วไม่ใช่ประโยชน์...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิตาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา แสดงถึงพระราชดำริที่ทรงให้ความสำคัญแก่ทรัพยากรมนุษย์ และทรงเสียสละคุณค่าของสติปัญญาที่ต้องสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ คนส่วนใหญ่มักคิดถึงผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ไร้สมรรถภาพ เป็นภาระของลูกหลานและสังคม แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถกลับมีพระราชดำริในทางตรงกันข้ามว่า

“...เพราะความจริงหกสิบแล้ว ถึงแม้จะเป็นเวลาที่สมควรที่จะให้ผู้ที่มียุ่่น้อยเข้ามาได้ทำหน้าที่ของเขาบ้าง เราก็ยังเป็นกองหนุนที่คอยปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองได้ เรียกว่า เบรนแบงก์ (Brain Bank) ธนาคารมันสมอง...”

พระราชดำรินี้ยังความชื่นชมยินดีมาสู่พสกนิกรที่ได้ยินได้ฟังหรือได้ทราบ เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ให้กระทรวงและทบวงต่างๆ สำรวจทรัพยากรบุคคลที่พ้นตำแหน่งไปแล้ว ทั้งด้วยการลาออกและเกษียณอายุ ที่ยังมีสุขภาพดี มีความรู้ความสามารถในการประดิษฐ์ คิดค้น วิจัย ให้ความรู้ และคำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศ ที่สมควรใจจะทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม สมควรเป็นวุฒิสภาในธนาคารสมอง โดยให้ธนาคารสมองนี้เป็นงานส่วนหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในการปฏิบัติงานธนาคารสมอง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีฐานะเป็นหน่วยทะเบียนกลางของธนาคารสมอง ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล จัดทำบัญชีหรือทำเนียบผู้ทรงคุณวุฒิ โดยจำแนกสาขาตามความรู้ความสามารถ รวมทั้งมีหน้าที่ประสานกับเครือข่ายต่างๆ เพื่อจัดส่งวุฒิสภาไปช่วยงานตามความรู้ และความเชี่ยวชาญตามประสบการณ์ และเสนอแนะมาตรการในการนำวุฒิสภามาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศต่อคณะรัฐมนตรีด้วย

ในการบริหารธนาคารสมอง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิสายาต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนยกย่องหลักการ และแนวคิดการจัดตั้งธนาคารสมอง กระบวนการระดมวุฒิสายา ตลอดจนการบริหารงานธนาคารสมอง นำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ให้หน่วยทะเบียนกลางธนาคารสมองอยู่ในสังกัด “มูลนิธิพัฒนาไท” ประธานมูลนิธิพัฒนาไทในขณะนั้น คือ นายสุเมธ ตันติเวชกุล ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการธนาคารสมองขึ้น เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ประกอบด้วยกรรมการ ๑๘ คน มี พลอากาศตรี กำธน สินธวานนท์ องคมนตรี เป็นประธานที่ปรึกษา และศาสตราจารย์ สิปปนนท์ เกตุทัต เป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแนวทางในการดำเนินงานธนาคารสมอง นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งกลุ่มงานประสานและอำนวยการธนาคารสมองขึ้นภายในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการ และเป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับเครือข่ายต่างๆ เพื่อนำความรู้ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญของวุฒิสายาสามารถรวมเป็นพลังในการพัฒนาประเทศ

ธนาคารสมองให้ความช่วยเหลือในด้านการให้คำปรึกษา คำแนะนำในด้านวิชาการและการบริหารงานแก่หน่วยงานที่ขอความช่วยเหลือ โดยส่งวุฒิสายาไปจัดการสาธิต ฝึกอบรม ติดตามดูงานเพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน หรือให้คำแนะนำ เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ธนาคารสมองมีระบบฐานข้อมูลวุฒิสายา โดยแยกประเภทวุฒิสายาตามประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ไว้ ๒๑ สาขา ซึ่งหน่วยงานที่ต้องการความช่วยเหลือ สามารถค้นหาผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ได้ ๓ วิธีคือ วิธีแรกจากเอกสารทำเนียบวุฒิสายาที่แจกไปยังหน่วยงานต่างๆ วิธีที่สองค้นหาผ่านทางระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (internet) และอินทราเน็ต (intranet) ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และวิธีที่สามติดต่อโดยตรงกับสำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสถึงผู้ที่ทำหน้าที่วุฒิสภาว่า คือ

“...คณะกลุ่มที่คอยจ้องดู เพื่อว่าจะทำประโยชน์ให้บ้านเมืองได้อย่างไรบ้าง คล้ายๆ เป็นผู้เชี่ยวชาญของคนหนุ่มสาวซึ่งเป็นกำลังของแผ่นดินเรา ถึงแม้ว่าเราจะหกลีบกว่าแต่เราก็ยังช่วยได้ เราจะคอยฟังพิจารณาทุกเรื่องต่อไปจะเป็นปัญหาที่น่าห่วงใยของประเทศ...”

เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริและความห่วงใยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีต่อบ้านเมือง “ธนาкарสมอง” จึงจัดวุฒิสภาไว้เป็น ๔ ประเภท

ประเภทแรก คือ วุฒิสภาที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือตามคำขอของหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยการเป็นที่ปรึกษาและเป็นวิทยากร

ประเภทที่สอง คือ วุฒิสภาที่รวมกลุ่มกันพิจารณาแก้ไขปัญหาและริเริ่มกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการเสริมสร้างรากฐานเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง ด้านการเพิ่มความสามารถในการผลิตและการบริการแก่ผู้ประกอบการธุรกิจ โดยเฉพาะในภูมิภาค

ประเภทที่สาม คือ วุฒิสภาที่ทำหน้าที่เป็นคลังปัญญาของประเทศ โดยการร่วมกันระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของชาติที่เรื้อรังมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนจำนวนมากหลายหลากองค์กรและหน่วยงาน โดยเสนอแนะความเห็นที่เป็นกลาง ไม่มีผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้รัฐบาลใช้ประกอบการพิจารณาและตัดสินใจ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ออกจากราชการแล้วจำนวนมาก ขึ้นชมใน พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้สมัคร เป็นวุฒิสภาของธนาคารสมองเกือบสามพันคน ในระยะเวลาเพียงสามปี ที่ธนาคารสมองจัดตั้งขึ้น และมีผู้แสดงความจำนงขอสมัครเป็นวุฒิสภา เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ส่วนมูลนิธิที่ทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนได้ดำเนินงานไปแล้วใน
ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านการเกษตร ด้านการอนุรักษ์ศิลป
วัฒนธรรมและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการสาธารณสุข และด้าน
ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

วุฒิสากลุ่มสุขภาพ

วุฒิสภาธนาคารสมองกลุ่มสุขภาพ ได้ระดมความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และเห็นพ้องต้องกันว่าอาหารและโภชนาการมีความสำคัญในการป้องกันโรคได้ส่วนหนึ่ง จึงควรฝึกพฤติกรรมการบริโภคให้ได้รับสารอาหารครบถ้วน เพียงพอแก่ความต้องการของร่างกายในแต่ละวัน และระมัดระวังความปลอดภัยของอาหารไม่ให้มีเชื้อโรคและสารเคมีปนเปื้อน

ด้วยเหตุนี้ วุฒิสากลุ่มสุขภาพซึ่งทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทางด้านสุขภาพ เช่น สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น จัดทำโครงการ “ความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการเพื่อการพัฒนาศักยภาพของคนไทย” เสด็จพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ และดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ใน พ.ศ. ๒๕๔๖ จัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารในสถานศึกษา” และใน พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ดำเนินการในการจัดเกณฑ์มาตรฐานด้านโภชนาการและสุขาภิบาลอาหาร เพื่อให้สถานศึกษาได้ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจวัดการดำเนินการพัฒนาคุณภาพของอาหารในสถานศึกษา โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร กรมอนามัย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ฯลฯ จัดทำเกณฑ์มาตรฐานระดับโภชนาการ และสุขาภิบาลอาหาร ได้มีการกำหนดรูปแบบ วิธีดำเนินงานและการนำไปทดลองใช้ในสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน ๖๕๕ แห่ง และอุดมศึกษา ๔ แห่ง

นอกจากนี้ ยังได้รวบรวมข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับอาหารและโภชนาการ นำมาวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่แท้จริง และจัดทำแนวทางตลอดจนข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ได้แก่ โครงการ

สร้างเด็กไทยให้เต็มศักยภาพด้วยอาหารและโภชนาการ

อาหารกลางวัน โครงการนมโรงเรียน โครงการเสริมธาตุเหล็กในโรงเรียน โครงการควบคุมโภชนาการเกิน (อ้วน) ในเด็กนักเรียน และโครงการเด็กกินอิ่มเราอิ่มได้ รวมทั้งยังได้รวบรวมจัดพิมพ์ข้อมูลเหล่านี้เพื่อนำไปเผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป และใช้เป็นเอกสารอ้างอิงได้

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นปีที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา วุฒิสภาากลุ่มสุขภาพ จึงได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสัมมนาวิชาการ เรื่อง “สร้างเด็กไทยให้เต็มศักยภาพด้วยอาหารและโภชนาการ” เมื่อวันที่ ๒๙ - ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานการสัมมนาในวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗

การสัมมนาในครั้งนี้ ศาสตราจารย์ นายแพทย์มนตรี ตูจันดา ประธานวุฒิสภาากลุ่มสุขภาพ กล่าวว่า “วุฒิสภาากลุ่มสุขภาพมุ่งหวังว่าการสัมมนาที่จัดขึ้น จะทำให้ได้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาอาหารและ

โภชนาการในเรื่องที่เป็นปัญหาของประเทศ และนำมาจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อการแก้ปัญหา กล่าวคือ การขยายความรู้ผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติด้านอาหารและโภชนาการ และให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาอาหารและโภชนาการของประเทศ ทำให้เกิดการผลักดันเรื่องโภชนาการและสุขภาพอาหาร อันเป็นนโยบายตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ

วุฒิสาสอนหนังสือนักเรียน ในโครงการ “ต่ายสอนหลาน”

วุฒิสาท่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่เด็กไทย

ได้มีการจัดตั้งกลุ่มวุฒิสาท่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่เด็กไทย มีผู้ช่วยศาสตราจารย์อำไพ วิทย์วิโรจน์ เป็นหัวหน้ากลุ่ม จัดทำ “โครงการต่ายสอนหลาน” ขึ้น เพื่อสืบสานสายสัมพันธ์อันอบอุ่นและมุ่งถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่เด็กไทย เป็นการให้ความรู้คุณธรรมพร้อมไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตแบบไทย เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่โรงเรียนบางขุนเทียนศึกษา เมื่อประสบความสำเร็จแล้วโครงการฯ ได้ไปให้ความรู้ตามโรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนคลองหัวทราย

โรงเรียนเบญจมบพิตร โรงเรียนวัดราชสิงขร โรงเรียนไทยนิยมสงเคราะห์
โรงเรียนคลองก้านตัน โรงเรียนวัดอุดมรังสี เป็นต้น โครงการนี้ได้รับความ
ร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชน จึงสามารถดำเนินงานมาได้จนถึง
ปัจจุบัน

ผลงานของมูลนิธิอาสาที่ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นได้ว่าแท้ที่จริงแล้ว
ผู้สูงอายุคือพลังส่วนหนึ่งที่ช่วยพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าแนว
พระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเรื่องธนาคารสมอง
แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถอันลึกล้ำ และพระมหากรุณาธิคุณอย่าง
ใหญ่หลวงที่ทรงส่งเสริมให้ผู้อาวุโสได้ใช้ชีวิตช่วงหลังเกษียณอายุอย่างมี
ความสุขและมีคุณค่ายิ่ง ทั้งยังสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ให้
ความเคารพนับถือแก่ผู้สูงอายุ โดยทรงชี้แนะให้เห็นว่า ผู้เกษียณอายุแล้ว
โดยมากมักเป็นผู้ที่มีความรู้ มีทักษะ มีความเชี่ยวชาญ ผ่านประสบการณ์
มาแล้วมากมาย จึงถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าสำหรับสังคมไทย
การส่งเสริมให้ผู้อาวุโสได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ความรู้ และประสบการณ์
สู่คนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามอันเป็นประโยชน์แก่
สังคมและประเทศ เป็นความคิดใหม่ที่ยังไม่มีประเทศใดนำมาใช้ ประเทศไทย
จึงเป็นประเทศแรกในโลกที่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และสามารถนำมา
ช่วยพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี ตามแนวพระราชดำรินสมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

นานาประเทศเทิดพระเกียรติคุณ

สถาบันการศึกษาและองค์กรเอกชนต่างประเทศ ได้ขอพระราชทานพระราชนุญาตทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาและรางวัลเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังนี้

พุทธศักราช ๒๕๐๖ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ด้านมนุษยธรรม” (Doctor of Humanities, Honoris Causa) โดย มหาวิทยาลัยเซนโตรเอสโคลาร์ (Centro Escolar University) ประเทศฟิลิปปินส์ (๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖)

สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงฉลองพระองค์ครุย
ของมหาวิทยาลัยแห่งฟิลิปปินส์

พุทธศักราช ๒๕๒๒ “เหรียญเซเรส” (Ceres Medal) พร้อมแผ่นเงินสลักคำจารึกประกาศพระเกียรติคุณ ในฐานะที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อ

พัฒนาสตรีและประชาชนในชนบท โดย องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) (๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒)

นายเอ็ดดูอาร์ด ซาอุมาร์
ผู้อำนวยการองค์การเอฟเอโอ
ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเชเรส
ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พุทธศักราช ๒๕๒๓ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ด้านมนุษยธรรม” (Honorary Degree of Doctor of Humane Letters) โดยมหาวิทยาลัยทัฟส์ (Tufts University) สหรัฐอเมริกา (๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓)

ทรงรับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยทัฟส์

พุทธศักราช ๒๕๒๔ “รางวัลเกียรติคุณ” (First Distinguished Service Award) ในพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงช่วยเหลือผู้ยากไร้ในชนบท ผู้ลี้ภัย และเด็กพิการ โดย สหพันธ์พิทักษ์เด็ก (Save the Children Federation) นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา (๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๔)

นายเดวิด ร็อกกีเฟลเลอร์ ฑูตเกล้าฯ ถวายรางวัลเพื่อมนุษยธรรม
แด่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ณ นครนิวยอร์ก

พุทธศักราช ๒๕๒๔ เหรียญที่ระลึก “The First Thai Proof Coins in Series Commemorating the International Year of the Child” โดย เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ (๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๔)

พุทธศักราช ๒๕๒๕ “เหรียญที่ระลึกปีเด็กสากล” โดยโครงการจัดทำเหรียญที่ระลึกปีเด็กสากล องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) (๑๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๕)

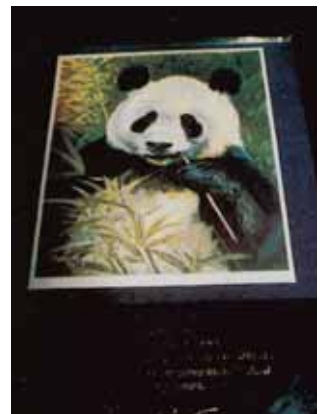

พุทธศักราช ๒๕๒๘ “รางวัลด้านมนุษยธรรม” (Humanitarian Award) ที่ทรงยกฐานะสตรีให้สูงขึ้นทางการศึกษา เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม ตั้งเดิมของชาติ โดย สมาคมเอเชีย (Asia Society) นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา (๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๘)

รางวัลด้านมนุษยธรรม
จากสมาคมเอเชีย

พุทธศักราช ๒๕๒๙ ประกาศนียบัตรเทิดพระเกียรติ “นักอนุรักษ์ดีเด่นด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า” (Award as an Outstanding Conserver of Forests and Wildlife) โดย กองทุนอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งโลก (World Wildlife Fund) สหรัฐอเมริกา (๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๙)

พุทธศักราช ๒๕๓๐ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านมนุษยธรรม” (The Degree of Doctor of Humane Letters, Honoris Causa) โดย วิทยาลัยคองคอร์ด (Concord College) สหรัฐอเมริกา (๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๐)

พุทธศักราช ๒๕๓๑ “สมาชิกภาพกิตติมศักดิ์” (The Honorary Fellowship) ที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานาประการ ก่อให้เกิดผลดีในทางการแพทย์ และสาธารณสุข โดย ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งกรุงลอนดอน (The Royal College of Physicians of London) ประเทศอังกฤษ (๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑)

พุทธศักราช ๒๕๓๓ “รางวัลความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัย ประจำปี ๑๙๙๐” (The Center for Migration Studies Immigration and Refugee Policy Award 1990) โดย ศูนย์ศึกษาการอพยพ (CMS) องค์การสหประชาชาติ เทิดพระเกียรติที่ทรงเป็นผู้นำดีเด่นด้านมนุษยธรรมในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัยนับล้านคนที่หลังไหลเข้าสู่ประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๘ (๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓)

พุทธศักราช ๒๕๓๔ “รางวัลด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ประจำปี ๒๕๓๔” (International Humanitarian Award) โดย กลุ่มผู้สนับสนุน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา เทิดพระเกียรติที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติมาโดยตลอด พร้อมทั้งประกาศว่า วันที่ ๑ พฤศจิกายนของทุกปีเป็นวัน QUEEN SIRIKIT DAY (๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๔)

พุทธศักราช ๒๕๓๔ “เหรียญเชิดชูพระเกียรติ” โดย สหพันธ์พิทักษ์เด็ก (Save the Children Federation) สหรัฐอเมริกา เทิดพระเกียรติที่ทรงอุทิศพระองค์ดูแลทุกข์สุขของเด็กๆ ในทวีปเอเชีย

พุทธศักราช ๒๕๓๕ “เหรียญทองโบโรพุทโธ” (UNESCO Borobudur Gold Medal) โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในฐานะที่พระองค์ทรงอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปหัตถกรรม รวมทั้งยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน (๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๕)

พุทธศักราช ๒๕๓๕ รางวัลแห่งความเป็นเลิศของกองทุนยูนิเฟม (UNIFEM Award of Excellence) โดยกองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ (UNIFEM) เพื่อเทิดพระเกียรติที่ทรงมุ่งมั่นส่งเสริมบทบาทของสตรีไทยในการพัฒนาประเทศ (๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕)

พุทธศักราช ๒๕๓๕ “เหรียญ UNICEF Special Recognition Award” ซึ่งเป็นเหรียญที่เคยมอบให้แก่องค์การกาชาดสากล และไม่เคยมอบแก่บุคคลมาก่อน องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระองค์แรกในฐานะที่ทรงเสียสละและมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่และเด็กในประเทศไทย (๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕)

พุทธศักราช ๒๕๓๕ “เหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณ” โดย ศาสตราจารย์อัลสเตอร์ เอ็ม. นอร์ท อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เพื่อเทิดพระเกียรติที่ทรงพระปรีชาสามารถในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ณ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (Asian Institute of Technology) (๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕)

พุทธศักราช ๒๕๓๕ “เหรียญ UNEP Gold Medal of Distinction” โดยโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ณ โรงแรมแชงกรีลา (๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๕)

พุทธศักราช ๒๕๓๖ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านมนุษยธรรม” (Honorary Degree of Doctor of Humane Letters) โดย มหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ (Georgetown University) กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา (๑๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖)

พุทธศักราช ๒๕๓๖ “รางวัลสตรีแห่งปี ๑๙๙๓” (The 1993 Woman of the Year Award) โดย มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) สหรัฐอเมริกา เฉลิมพระเกียรติที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเสมอมา (๒๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖)

พระราชทานพระราชดำรัส
ในโอกาสทรงรับรางวัลจาก
มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด

พุทธศักราช ๒๕๓๘ รางวัลลินเบิร์ก โดย มูลนิธิชาลส์ เอ. ลินด์เบิร์ก และ แอนน์ มอร์โรว์ ลินด์เบิร์ก (Charles A. and Anne Morrow Lindberg Foundation) ในนครนิวยอร์ก พูลเกล้าพูลกระหม่อมถวาย ในฐานะที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานเพื่อมวลมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อม ณ โรงแรมโกลด์ดอร์ฟ แอสทอรีน นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา (๑๖ พฤษภาคม ๒๕๓๘)

พุทธศักราช ๒๕๓๘ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านมนุษยธรรม” (Honorary Doctorate Degree in Humane Letters) โดย มหาวิทยาลัยจอห์นส์ ฮอปกินส์ (Johns Hopkins University) รัฐแมริแลนด์ สหรัฐอเมริกา (๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘)

พุทธศักราช ๒๕๔๐ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาปรัชญา” โดย มหาวิทยาลัยโตไก (Tokai University) ประเทศญี่ปุ่น (๒๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐)

พุทธศักราช ๒๕๔๒ ปริญญา “ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านมนุษยธรรม” โดย มหาวิทยาลัยซิลเลอร์อินเตอร์เนชันแนล (Shiller International University) สหรัฐอเมริกา ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒)

พุทธศักราช ๒๕๔๓ “เครื่องราชอิสริยาภรณ์ Mérite de l’Invention ชั้น Grand Officier” พร้อมประกาศนียบัตร “Distinction Honndrifique” จากราชอาณาจักรเบลเยียม ด้านการประดิษฐ์ นายโยเซ ลอริโย (Mr. José Loriaux) ประธานสมาคมส่งเสริมและคุ้มครองนักประดิษฐ์เบลเยียม (The Belgian Chamber of Inventors) ประธานจัดงาน BRUSSELS EUREKA 2000 : 49th World Exhibition of Innovation, Research and New Technology ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงประดิษฐ์ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มและจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เพื่อช่วยเหลือราษฎรผู้ยากไร้ให้มีงานทำและความเป็นอยู่ดีขึ้น ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๓)

พุทธศักราช ๒๕๔๔ ผลงานหัตถศิลป์จากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ
ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้รับรางวัลสดุดี
เฉลิมพระเกียรติคุณสูงสุดจากงาน BRUSSELS EUREKA 2001 : 50th
Anniversary of the World Exhibition of Innovation, Research and New
Technology ณ กรุงบรัสเซลส์ ราชอาณาจักรเบลเยียม ดังนี้

- รางวัล “Diplôme D’Un Concept Original de Development Rural
de la Thaïlande” ในฐานะที่มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ที่พระองค์ทรงก่อตั้ง
ขึ้น ได้พัฒนาชนบทไทย โดยส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจาก
การสร้างสรรคงานศิลปาชีพ

- รางวัล “Gold Medal with Mention” เฉลิมพระเกียรติเนื่องจาก
ผลงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้น ได้ส่งเสริมให้
เกษตรกรมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจากการสร้างสรรคงานศิลปาชีพ

- รางวัล “Special Prix for Her Majesty the Queen of Thailand” และ
ประกาศนียบัตร “Honored of Member of BACCI” โดย Bulgarian American
Chamber of Commercial and Industry (BACCI) เนื่องจากผลงานของมูลนิธิ
ส่งเสริมศิลปาชีพฯ และศูนย์ศิลปาชีพบางไทร

พุทธศักราช ๒๕๔๕ “รางวัลหลุยส์ ปาสเตอร์” (Louis Pasteur) เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์และพัฒนาการผลิตไหมไทยจนเป็นที่รู้จักของทั่วโลก รวมทั้งช่วยให้ราษฎรผู้ผลิตไหมไทยมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ผู้แทนสมาคมไหมโลก เป็นผู้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ณ ทำเนียบรัฐบาล (๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๕)

พุทธศักราช ๒๕๔๗ “เหรียญ IUCN Gold Medal” เพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก ในการประชุมใหญ่สมัชชาสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก ครั้งที่ ๓ ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร (๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๗)

พุทธศักราช ๒๕๔๘ รางวัลอาหารปลอดภัย เพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณที่ทรงเป็นผู้นำในการส่งเสริม ให้ประชาชนได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย เพื่อสุขภาพอนามัยที่ดี โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม (๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘)

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๓๓๑/๒๕๔๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

เนื่องในศุภวาระที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญ
พระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ นับเป็นมหามงคลสมัยพิเศษ
ยิ่ง ซึ่งรัฐบาลจะได้จัดงานเฉลิมฉลองให้สมพระเกียรติและถูกต้องตามราชประเพณี

ดังนั้น เพื่อให้การจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-
ราชินีนาถ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และสมพระเกียรติ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา
๑๑ (๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ และมติคณะ
รัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๕ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธี
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ โดยมีองค์ประกอบและ
อำนาจหน้าที่ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ	ที่ปรึกษา
๑.๒ ประธานรัฐสภา	ที่ปรึกษา
๑.๓ ประธานศาลฎีกา	ที่ปรึกษา
๑.๔ ประธานวุฒิสภา	ที่ปรึกษา
๑.๕ นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
๑.๖ รองนายกรัฐมนตรี (ทุกท่าน)	รองประธาน
	กรรมการ
๑.๗ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ
๑.๘ ราชเลขาธิการ	กรรมการ
๑.๙ เลขาธิการพระราชวัง	กรรมการ
๑.๑๐ สมุหราชองครักษ์	กรรมการ
๑.๑๑ เลขาธิการคณะองคมนตรี	กรรมการ
๑.๑๒ ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระ บรมราชินีนาถ	กรรมการ

๑.๑๓	ปลัดกระทรวงกลาโหม	กรรมการ
๑.๑๔	ปลัดกระทรวงการคลัง	กรรมการ
๑.๑๕	ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	กรรมการ
๑.๑๖	ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	กรรมการ
๑.๑๗	ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์	กรรมการ
๑.๑๘	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	กรรมการ
๑.๑๙	ปลัดกระทรวงคมนาคม	กรรมการ
๑.๒๐	ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
๑.๒๑	ปลัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร	กรรมการ
๑.๒๒	ปลัดกระทรวงพลังงาน	กรรมการ
๑.๒๓	ปลัดกระทรวงพาณิชย์	กรรมการ
๑.๒๔	ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
๑.๒๕	ปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
๑.๒๖	ปลัดกระทรวงแรงงาน	กรรมการ
๑.๒๗	ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ
๑.๒๘	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	กรรมการ
๑.๒๙	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
๑.๓๐	ปลัดกระทรวงสาธารณสุข	กรรมการ
๑.๓๑	ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม	กรรมการ
๑.๓๒	ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๓๓	เลขาธิการนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๑.๓๔	เลขาธิการคณะรัฐมนตรี	กรรมการ
๑.๓๕	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ	กรรมการ
๑.๓๖	ผู้บัญชาการทหารสูงสุด	กรรมการ
๑.๓๗	ผู้บัญชาการทหารบก	กรรมการ
๑.๓๘	ผู้บัญชาการทหารเรือ	กรรมการ
๑.๓๙	ผู้บัญชาการทหารอากาศ	กรรมการ
๑.๔๐	ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ	กรรมการ
๑.๔๑	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	กรรมการ
๑.๔๒	อธิบดีกรมศาสนา	กรรมการ
๑.๔๓	อธิบดีกรมศิลปากร	กรรมการ
๑.๔๔	ปลัดกรุงเทพมหานคร	กรรมการ

๑.๔๕	นางสายไหม จบกมลศึก ที่ปรึกษาเลขาธิการพระราชวัง	กรรมการ
๑.๔๖	ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวัง ฝ่ายพระราชพิธี (นายเคื้อ กัณหานนท์)	กรรมการ
๑.๔๗	พนักงานพิเศษ สำนักพระราชวัง (นางสาวเพลินพิศ กำราญ)	กรรมการ
๑.๔๘	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการและ เลขานุการ
๑.๔๙	รองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (ตามที่ได้รับมอบหมาย)	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๕๐	ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี (ตามที่ได้รับมอบหมาย)	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๕๑	ผู้อำนวยการกองพิธีการ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๕๒	ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๕๓	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (ตามที่ได้รับมอบหมาย)	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ กำหนดนโยบาย และแนวทางการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗ ให้สมพระเกียรติและถูกต้องตามราชประเพณี

๒.๒ พิจารณาและให้ความเห็นชอบ แผนงาน โครงการและกิจกรรม การจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ

๒.๓ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ และคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานตามที่เห็นสมควร

๒.๔ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)
นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๒๐/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เพิ่มเติม

ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๓๑/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ นั้น

เพื่อให้การจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และสมพระเกียรติ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑ (๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๕ และมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๕ จึงแต่งตั้งกรรมการในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เพิ่มเติม ดังนี้

๑. คุณหญิงพันธุ์เครือ ยงใจยุทธ กรรมการ

๒. โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี กรรมการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗
ที่ ๓/๒๕๔๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ

ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๓๑/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและสมพระเกียรติ อาศัยอำนาจตามมติ คณะกรรมการฯ ดังกล่าว จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม	ประธานกรรมการ
๑.๒ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	รองประธาน
๑.๓ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
๑.๔ เลขาธิการพระราชวัง หรือผู้แทน	รองประธาน
๑.๕ ราชเลขาธิการ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๖ ราชเลขาธิการในพระองค์	กรรมการ
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ หรือผู้แทน	
๑.๗ เลขาธิการคณะกรรมการพิเศษ
เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๘ เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน
หรือผู้แทน	กรรมการ

๑.๙	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๐	ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๑	ปลัดกระทรวงมหาดไทย หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๒	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๓	อธิบดีกรมการปกครอง หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๔	เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๕	ผู้อำนวยการสำนักงานศิลป วัฒนธรรมร่วมสมัย หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๖	กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการฝ่ายโครงการ และกิจกรรม หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๗	นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา	กรรมการ
๑.๑๘	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	กรรมการ
๑.๑๙	ทปรีक्षाเลขาธิการพระราชวัง (นางสายใหม่ จบกมลศึก)	กรรมการ
๑.๒๐	ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยา สิรินธร หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๑	ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๒	ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ กรมศิลปากร หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๓	อธิบดีกรมศิลปากร	กรรมการและ เลขานุการ
๑.๒๔	รองอธิบดีกรมศิลปากร (ที่ได้รับมอบหมาย)	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๕	ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๖	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้าง เอกลักษณ์ของชาติ สำนักงาน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๗	ผู้แทนสำนักวรรณกรรมและ ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ

๑.๒๘ ผู้แทนสำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ กรมศิลปากร

กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

- ๒.๑ จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
- ๒.๒ กำหนดหลักเกณฑ์การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก
- ๒.๓ พิจารณากลั่นกรองหนังสือที่ระลึกที่หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเสนอขอเข้าร่วมจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก
- ๒.๔ แต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานตามที่เห็นสมควร
- ๒.๕ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบ
- ๒.๖ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และที่คณะกรรมการอำนวยการฯ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

ที่ ๑๓/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการ ในคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ
เพิ่มเติม

ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๓๑/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๕
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒
สิงหาคม ๒๕๔๗ และตามคำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ
ที่ ๓/๒๕๔๖ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ นั้น

เนื่องจากที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งที่
๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๔๖ ได้มีมติให้แต่งตั้งอธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมหรือผู้แทนเป็นกรรมการในคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ
เพิ่มเติม

ดังนั้น เพื่อให้การจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและสมพระเกียรติ อาศัยอำนาจตามมติคณะ
กรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม
๒๕๔๖ จึงแต่งตั้ง อธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือผู้แทนเป็นกรรมการ ใน
คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๑๘๐/๒๕๔๘

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

เอกลักษณ์ไทยหรือความเป็นไทยที่ดำรงอันประกอบด้วย สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นับว่าเป็นต้นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งและสำคัญของสังคมไทย

เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมเอกลักษณ์ไทยให้มีความมั่นคง ประชาชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา ตลอดจนเพื่อเสริมสร้างเกียรติภูมิ ภาพลักษณ์ของคนไทย รัฐบาลไทย และประเทศไทยต่อสังคมโลก ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑ (๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม)	ประธานกรรมการ
๑.๒ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายสุรนนท์ เวชชาชีวะ)	รองประธานกรรมการ
๑.๓ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	รองประธานกรรมการ
๑.๔ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	กรรมการ
๑.๕ ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
๑.๖ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ
๑.๗ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
๑.๘ เลขาธิการพระราชวัง	กรรมการ
๑.๙ ราชเลขาธิการ	กรรมการ
๑.๑๐ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ	กรรมการ
๑.๑๑ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	กรรมการ
๑.๑๒ อธิบดีกรมการศาสนา	กรรมการ
๑.๑๓ อธิบดีกรมศิลปากร	กรรมการ

๑.๑๔	เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	กรรมการ
๑.๑๕	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	กรรมการ
๑.๑๖	เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน	กรรมการ
๑.๑๗	เลขาธิการบริหารโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย	กรรมการ
๑.๑๘	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	กรรมการ
๑.๑๙	นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	กรรมการ
๑.๒๐	พลเอก จรัส กุลละวณิชย์	กรรมการ
๑.๒๑	นายธงทอง จันทรางศุ	กรรมการ
๑.๒๒	นางรัชกร เหมะจันท	กรรมการ
๑.๒๓	นายประพัฒน์ แสงวณิช	กรรมการ
๑.๒๔	นายประเสริฐ ฒ นคร	กรรมการ
๑.๒๕	นายแมนรัตน์ ศรีกรานนท์	กรรมการ
๑.๒๖	นายเย็นใจ เลาหวนิช	กรรมการ
๑.๒๗	นายวิจิตร อาวะกุล	กรรมการ
๑.๒๘	ร้อยโท สุวิทย์ ยอดมณี	กรรมการ
๑.๒๙	พันโท สมพันธ์ บุญยคุปต์	กรรมการ
๑.๓๐	นายเอนก สิทธิประศาสน์	กรรมการ
๑.๓๑	พลตรีหญิง อุษณีย์ เกษมสันต์ ณ อยุรยา	กรรมการ
๑.๓๒	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	กรรมการ และเลขานุการ
๑.๓๓	เจ้าหน้าที่สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ที่ได้รับมอบหมาย จำนวน ๒ คน	กรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ เสนอแนะนโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการในการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติต่อนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ ประสานและสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

๒.๓ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ให้ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเอกลักษณ์ไทยแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๒.๔ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๕ ดำเนินการอื่นๆ ตามที่นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

สำหรับการเบิกเบี้ยประชุมให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาเบี้ยประชุมกรรมการ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยเบิกจ่ายจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๘

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

**คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ฉบับภาษาไทย
“รัตนราชินีศรีประเทศ”**

อนุกรรมการที่ปรึกษา

ท่านผู้หญิงมนต์สนธิ์ วณิกกุล
ท่านผู้หญิงจรงจิตต์ ทีชะระ
ท่านผู้หญิงภรณี มหานนท์
นายวิชณุ เครืองาม
ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
คุณหญิงสุชาดา ศรีเพ็ญ
คุณหญิงอุไรวรรณ สวัสดิ์ศานต์
นายเจริญ สิริวัฒนภักดี
ผู้อำนวยการสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล

ประธานอนุกรรมการ

รองประธานอนุกรรมการ

พลเอก พงษ์เทพ เทคประทีป
พันเอกหญิง คุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
คุณหญิงคณิดา เลขะกุล

อนุกรรมการ

นางณัฐสุภัทร จันทวิช	นางเดือนฉาย คอมนตร์
นางธัชกร เหมะจันท	นางประกอบ ลาภเกษร
นายปัญญา นิตยสุวรรณ	นางสาววนิดา สถิตานนท์
นางสาววันเพ็ญ เชนตระกุล	นางสาวสมลักษณ์ วงศ์งามขำ
นางพันธุ์พิงค์ ธรรมธัช	พันเอก ชำนาญ สุวรรณฉวี
พันเอก คงชีพ ตันตระวาณิชย์	นางบุญยนาถ เหล่าวานิช
ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (นายทินกร ภาวะปัจฉิม)	

อนุกรรมการและเลขานุการ

นางลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นายวรวิทย์ หอมเนียม
นายกิตติ เฉลิมนิมิตกุล
นางสาวจิราภา เบญจาทิกุล

บรรณาธิการ

คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

คณะบรรณาธิการ

นางณัฏฐภัทร จันทวิธ	นางธัชกร เหมะจันท
นางประกอบ ลาภเกษร	นายปัญญา นิตยสุวรรณ
นางสาววนิดา สติตานนท์	นางสาววันเพ็ญ เข็นตระกูล
นางสาวสมลัทธิ วงศ์งามขำ	นางลลิตา อิศรางกูร ณ อยุธยา
นายวรวิทย์ หอมเนียม	นายกิตติ เฉลิมนิมิตกุล
นางสาวจิราภา เบญจาทิกุล	

ขอขอบคุณ

ผู้สนับสนุนข้อมูลและภาพ

๑. สำนักพระราชวัง
๒. สำนักราชเลขาธิการ
๓. กองราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
๔. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)
๕. มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
๖. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๗. กรมประชาสัมพันธ์
๘. กรมศิลปากร
๙. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๑๐. สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
๑๑. โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๑๒. สภาอากาศไทย (ศูนย์ราชการศูนย์)
๑๓. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

๑๔. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
๑๕. การไฟฟ้านครหลวง
๑๖. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล
๑๗. สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
๑๘. บริษัทเชลล์ในประเทศไทย
๑๙. หนังสือภาพถ่ายฝีพระหัตถ์พัฒนาประเทศ
๒๐. นิตยสารวิมานเมฆ
๒๑. กลุ่มสตรีไทย-จีนสัมพันธ์ และชมรมนักข่าว-นักเขียนสตรี
๒๒. นิตยสารสกุลไทย
๒๓. นิตยสารพลอยแกมเพชร
๒๔. นิตยสารชีวิต
๒๕. คณะกรรมการจัดงาน “อนุสรณ์ ๒๕ ปี ไทย-วาติกัน”
๒๖. หนังสือสมเด็จพระบรมราชินีนาถกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
๒๗. นางอนุวัชนี ศิริสัมพันธ์
๒๘. รศ. ดร. วิณา เติตบุญชาติ
๒๙. หนังสือตามเสด็จ พ.ศ. ๒๕๓๘
๓๐. หนังสือบันทึกภาพด้วยใจรักดี

ผู้สนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล
บริษัท ซีเคียว รีคอร์ด จำกัด
นางเดือนฉาย คอมนตร์

หนังสือเผยแพร่ ห้ามจำหน่าย

